

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH BİLİM DALI

**DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ
TÜRKİYE’NİN DEĞİŞEN SİYASAL VE SOSYAL YAPISI
(1950-1960)**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan:

İbrahim CEBE

İstanbul, 2020

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH BİLİM DALI

**DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ
TÜRKİYE’NİN DEĞİŞEN SİYASAL VE SOSYAL YAPISI
(1950-1960)**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan:

İbrahim CEBE

Öğrenci No:

165502004

Danışman:

Prof. Dr. Abdülkadir DONUK

İstanbul, 2020

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ TÜRKİYE’NİN DEĞİŞEN SİYASAL VE SOSYAL YAPISI (1950-1960)**” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullandıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 06.02.2020

İbrahim CEBE

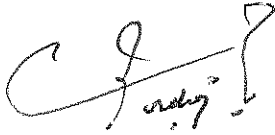

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

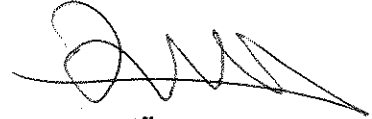
0.6/02/2020

Enstitümüz *Tarih* Anabilim Dalı *Tarih* Programı yüksek lisans öğrencilerinden 165502004 numaralı *İbrahim CEBE*'nin "*Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim - Öğretim Yönetmeliği*"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "*Demokrat Parti Dönemi Türkiye'nin Değişen Siyasal ve Sosyal Yapısı (1950-1960)*" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 14/01/2020 tarih ve 2020/02 sayılı toplantısında seçilen ve Taksim Yerleşkesinde toplanan bir jüri üyeleri huzurunda, Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin 29. maddesinin 3. fıkrası gereğince (60) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında ~~oyçokluğu/oybirliği~~ ile ~~Kabul/Red veya Düzeltme~~ kararı verilmiştir.

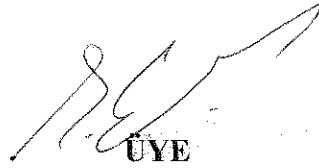
İşbu tutanak, 4 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
Prof. Dr. Abdulkadir DONUK
(Beykent Üniversitesi)

ÜYE
Dr. Öğr. Üyesi Soner DURSUN
(Beykent Üniversitesi)

ÜYE
Dr. Öğr. Üyesi Suat Eren ÖZYİĞİT
(İstinye Üniversitesi)

Adı ve Soyadı : İbrahim CEBE
Danışmanı : Prof. Dr. Abdülkadir DONUK
Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans Tezi, 2020
Alanı : Tarih
Anahtar Kelimeler : Demokrat Parti, 1950-1960, Türk Siyasi Hayatı, Siyasal ve Sosyal Olaylar.

ÖZ

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ TÜRKİYE’NİN DEĞİŞEN SİYASAL VE SOSYAL YAPISI (1950-1960)

Bu çalışma ile 1950 Mayısından 1960 Mayısına kadar ülke yönetimi elinde bulunduran Demokrat Parti iktidarı sırasında Türkiye’de yaşanan siyasî, sosyal olaylar, öne çıkan tartışmalar, konular ve yaklaşımlar incelenmiştir. Bu çalışma giriş, dört bölüm ve sonuçtan oluşmuştur. Olayların bir bütünlük arz etmesi bakımından bölümler içerisindeki konu ve olaylar kronolojik bir sıra içerisinde verilmiş, ilk bölümde siyasi partiler ve partiler içi demokrasi kavramlarına yer verilmiştir. Öncelikle DP'nin iktidara gelmesi, Türkiye'deki siyasî, sosyal hayatı etkileyen DP iktidarının icraatları, dönemin iç güvenlik sorunları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

DP döneminde yaşanan siyasî, sosyal faaliyetler ve olaylar incelenmiştir. Bu olayların meydana gelmesine iktidar-muhalefet ilişkilerinin ne şekilde etki ettiği anlatılmıştır. Siyasî akımlar, işçi hareketleri ve öğrenci olaylarının nasıl bir gelişim izlediği anlatılmıştır. Aynı zamanda bu dönemde meydana gelen suç türleri, DP hükümetlerinin bu konularla ilgili olarak aldığı tedbirler ve yapılan düzenlemeler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Name and Surname : Ibrahim CEBE
Supervisor : Prof. Dr. Abdülkadir DONUK
Degree and Date : Master Thesis, 2020
Major : History
Key Words : Democratic Party, 1950-1960, Türk Political Life, Political and Social Events

ABSTRACT

DEMOCRATIC PARTY PERIOD OF CHANGING POLITICAL AND SOCIAL STRUCTURE OF TURKEY (1950-1960)

This study from May 1950 until May 1960 when the country holds management experienced in Turkey during the Democratic Party political power, social events, featured debates, issues and approaches were examined. This study consists of introduction, four chapters and conclusions. In terms of the integrity of the events, the subjects and events in the chapters are given in a chronological order and the first part includes the concepts of political parties and intra-party democracy. First to arrive DP power, political in Turkey, the actions of social life affect DP, internal security issues, has tried to put forward period.

The political, social activities and events experienced during the DP period were examined. The effect of power-opposition relations on the occurrence of these events is explained. Political movements, labor movements and student events are explained. At the same time, the types of crime that occurred during this period, the measures taken by the DP governments on these issues and regulations were tried to be put forward.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖZ	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASİ PARTİLER VE PARTİ İÇİ DEMOKRASİ

1.1. Siyasi Parti Kavramı.....	2
1.2. Siyasi Partilerin Tarihsel Kökeni.....	4
1.3. Siyasi Partinin Unsurları.....	6
1.4. Siyasi Parti Örgütü.....	7
1.5. Siyasi Partilerin Tipolojisi	11
1.5.1. Duverger'in Tipolojisi, Kadro Partileri ve Kitle Partileri.....	11
1.5.2. Neumann'ın Tipolojisi, Bireysel Temsil Partileri ve Sosyal Bütünleşme Partileri	13
1.5.3. Kircheimer'in Tipolojisi, Hepsini Yakala Partileri.....	14
1.6. Siyasi Partilerin İşlevleri	15
1.6.1. Temsil	16
1.6.2. Siyasal Devşirme	16
1.6.3. Siyasal Sosyalleşme	16
1.6.4. Politika Belirleme	17
1.6.5. Menfaatlerin Birleştirilmesi	17
1.6.6. Hükümetin Organizasyonu	18
1.7. Siyasi Parti Sistemleri	18
1.7.1. Tek Parti Sistemi.....	18
1.7.2. İki Parti Sistemi.....	20
1.7.3. Çok Parti Sistemi	21

İKİNCİ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ (1950-1954) DÖNEMİ YAŞANAN SİYASAL VE SOSYAL GELİŞMELER

2.1. 1950 Seçimleri.....	22
2.2. Demokrat Parti Askeri ve Bürokratik Kadroda Yapılan Değişikler.....	26
2.3. Arapça Ezan Yasağının Kaldırılması	32
2.4. İktisadi Performansın Devreye Girmesi ve I. Menderes Kabinesi'nin Dağılması ...	34
2.5. DP ve CHP Arasında Gerginlik.....	38
2.6. İrticaya ve Millet Partisi'ne Karşı Tutum	42
2.7. Memurlara İlişkin Düzenlemeler, Yeni Basın Kanunu Tasarısı.....	46

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ (1954-1957) DÖNEMİ YAŞANAN SİYASAL VE SOSYAL GELİŞMELER

3.1. 1954 Seçimleri.....	52
3.2. 6-7 Eylül 1955 Olayları	57
3.3. Demokrat Parti 15 Ekim 1955 IV. Kongresi	61
3.3.1. DP Meclis Grubunun Büyüklüğü.....	63
3.3.2. İspat Hakkı Meselesi ve Hürriyet Partisi'nin Kurulması	65
3.3.3. Adnan Menderes-DP Özdeşleşmesi.....	66
3.4. Profesörler, Adalet Mekanizmasına İlişkin Düzenlemeler.....	70
3.5. Menderes Kabinesi ve Hürriyet Alanının Görece Genişletilmeye Çalışılması	76
3.5.1. Sıkıyönetimin Kaldırılması.....	79
3.5.2. Seçim Kanunu Tasarısı	80
3.5.3. Memurlara İlişkin Düzenleme Adımları.....	81
3.6. Muhalefette İş Birliği Arayışları ve DP'nin Tutumu	82

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ (1957-1960) DÖNEMİ YAŞANAN SİYASAL VE SOSYAL GELİŞMELER

4.1. 1957 Seçimleri.....	91
4.2. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı-Halk ve İdareci Çatışmaları	95
4.3. Dokuz Subay Olayı ve Ordu, Kubalı Olayı ve Üniversite	99
4.4. 14 Temmuz 1958 Irak İhtilali ve Menderes'in Milli İrade Söylemleri.....	104

4.5. Dini Temaların Artışı ve Ekim 1958 Vatan Cephesinin Kuruluşu.....	110
4.6. Muhalif Katılıma Yönelik Engellemeler	116
4.7. TBMM'nin Fonksiyonunun Azaltılması.....	122
4.7.1. Meclis İç Tüzüğü Değiştirmesi ve Aralık 1958 Tedbirler Komisyonu	122
4.7.2. 18 Nisan 1960 Tahkikat Komisyonunun Kurulması	126
4.8. Uşak Olayları.....	130
4.9. Çanakkale Geyikli Olayları	133
4.10. Kayseri Yeşilhisar Olayları	135
4.11. Ankara ve İstanbul Öğrenci Olayları.....	137
4.12. 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi.....	140
SONUÇ	145
KAYNAKÇA	148

KISALTMALAR

CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CMP	: Cumhuriyetçi Millet Partisi
DP	: Demokrat Parti
HP	: Hürriyet Partisi
MP	: Millet Partisi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi

GİRİŞ

29 Ekim 1923'de Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren, 1945'e kadar olan dönemde, çok partili siyasî hayat denemeleri ile birlikte iktidarda olan tek partinin varlığına ve bu partinin devlet iktidarını elinde bulundurmasına rağmen demokratik kurumların kurulduğu, geliştiği görülmektedir.

Bununla birlikte Türkiye'de Batılı anlamda demokratik rejimin yerleşmesi, çok partili siyasi hayata geçişle birlikte kendini göstermiştir. Memleketin siyaset ve fikir hayatında demokrasi prensiplerinin geniş ölçüde uygulanacağı ortam 1945'ten sonraki dönemde oluşturulmuştur.

Türkiye'de 1945 yılında yeniden çok partili döneme geçildikten sonra, 7 Ocak 1946 tarihinde resmen kurulan Demokrat Parti, dört yıllık muhalefetten sonra, 14 Mayıs 1950'de yapılan seçimleri kazanarak iktidara gelmiştir. 1950 Genel Seçimleri "Tek Parti Sistemine" karşı bir tepki gibi görünse de, Atatürk'ün ifadesiyle "Türk milleti ruhen demokrattır" sözünü doğrularcasına genel bir sükûnet ortamı içerisinde geçmiştir. Seçim sonucunda DP iktidara gelmiştir.

14 Mayıs 1950 seçimleri ile iktidara gelen DP, 27 Mayıs 1960 askeri darbesine Türkiye'yi yönetmiştir. DP'nin iktidar yılları genel olarak üç dönem olarak incelenmektedir: Birinci dönem 1950-1954, yani iktidar değişimin ortaya çıktığı 14 Mayıs 1950 seçimlerinden 1954 seçimlerine kadar olan süreç; ikinci dönem 1954 seçimlerinden 1957 seçimlerine kadar olan süreç; son dönem olarak 1957 seçimlerinden 27 Mayıs darbesine kadar devam eden dönemdir.

Öncelikle DP'nin iktidara gelmesi, Türkiye'nin siyasal ve sosyal durumu, bilgi verilmiştir. Ardından DP dönemi iç güvenliği etkileyen siyasî, sosyal faaliyetler ve olaylar incelenmiştir. Bu olayların meydana gelmesine iktidar-muhalefet ilişkilerinin ne şekilde etki ettiği, yıkıcı ve bölücü faaliyetler, sendikalaşma ve öğrenci olaylarının nasıl bir gelişim izlediği anlatılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASİ PARTİLER VE PARTİ İÇİ DEMOKRASİ

1.1. Siyasi Parti Kavramı

Siyaset biliminde siyasi partilere ilişkin çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Bunlardan bir kısmı, daha çok “seçim” ve “serbest yarışma” gibi unsurlara yer vermeleri bakımından sadece çok partili demokratik sistemler için geçerli sayılabilir. Bu ise, otoriter ve totaliter sistemlerdeki partileri “siyasi parti” saymamak gibi sosyal gerçeklere uymayan bir durum meydana getirir. Bu yüzden değişik parti tiplerini kapsayacak genişlikte fonksiyonel bir tanımlamaya gitmekte fayda vardır. Bu açıdan siyasi partileri, “bir program etrafında toplanmış, siyasal iktidarı elde etmek ya da paylaşmak amacını güden, sürekli bir örgüte sahip kuruluşlar” olarak tanımlayabiliriz. Burada en önemli nokta, siyasal iktidarı ele geçirme ya da hiç değilse onu başka partilerle paylaşma amacıdır. Bütün partilerin ortak amacını barındıran bu amaç onları özellikle siyasal iktidarın kullanımını sadece etkilemeye çalışan baskı gruplarının da içinde olduğu diğer sosyal gruplardan ayırmaya yarayan başlıca kriterdir. Siyasi partileri diğer sosyal gruplardan ayıran kriter, siyasi partilerin geçici kuruluşlar olmayıp, sürekli ve ülke çapında oldukça yaygın bir örgüte sahip olmalarıdır. Bu kriter, siyasi partileri parlamento içinde kurulan gruplardan, siyasal kulüplerden ve diğer sosyal gruplardan ayıran bir özellik olarak kendini göstermektedir (Kapani 2014, 176).

La Palombora ve Weiner’in siyasi parti tanımlaması, genelliği, açıklığı ve siyasal araştırmalardaki kullanım kolaylığı açısından en sık başvurulan tanımlama olmuştur. La Palombora ve Weiner, siyasi partileri dört kıstas ile tanımlamışlardır (Palombora ve Weiner 1969, 6):

İlk kıstas partinin sürekliliğidir. Partinin süresi, yöneticilerin başta buldukları zamanı aşmalıdır.

İkinci kıstas, partinin bölgesel örgütünün var olmasıdır. Bölgesel örgütler parti gibi sürekli olmalı ve partinin sorunlarıyla ilgili düzenli olarak partiyle ilişkisini devam ettirmelidir.

Üçüncü kıstas, partinin yöneticilerinin, sadece iktidara etki amacıyla değil, yalnız veya başka liderlerle birlikte işbirliği oluşturarak iktidarı ele geçirme amacı içinde olmasıdır.

Dördüncü kıstas, siyasi partilerin seçimler veya başka kanallarla halk desteğini aramayı her zaman temel amaç edinmesidir.

Bu özelliklerden yola çıkarak siyasi partiyi şu şekilde tanımlayabiliriz (Sarıbay 2001, 6), “Siyasi parti, kendini politik bir etiketle tanımlayan, yasal ve meşru yollardan, sürekli ve istikrarlı bir örgüt aracılığıyla seçmenlerin desteğini sağlayarak devlet mekanizmasının kontrolünü ele geçirmeye ve elde tutmaya çalışan politik bir topluluktur.”

Her partinin mutlaka iktidarı tek başına ele geçirme olasılığı her zaman gerçekleşmeyeceğine göre iktidara geçme arzusu başka partilerle birleşme, koalisyon oluşturma şeklinde de düşünülebilir. Ayrıca, partinin iktidar mücadelesine katılarak diğer partilerle yarışması çok partili sistemlere özgü durumdur. Bugün çoğulcu demokrasi düzenini benimsemiş tüm ülkelerde siyasi partiler ile karşılaşmaktadır. Buna karşılık otoriter siyasal sistemlerde sadece tek bir partinin varlığına izin verilmektedir. Tek partili sistemler incelendiğinde, bu sistemlerin çok değişik tarihsel ve kültürel şartlarda meydana gelmiş oldukları, işlevleri ve ideolojileri bakımından belirgin farklılıklara sahip oldukları görülmektedir. Ancak bütün partilerin tanımında karşı karşıya kaldığımız iktidarı ele geçirme, bir örgüte sahip olma, iktidarı elde tutma gerçekleri siyasi partinin genel tanımlamasında unutulmaması gereken temel unsurları oluşturmaktadır (Çam 2005, 416).

1.2. Siyasi Partilerin Tarihsel Kökeni

Siyasi partiler modern siyasal alanın başlıca aktörlerinden biridir. Tarihsel süreç içerisinde hizipler, çıkar ve baskı grupları gibi ilk oluşumlar Yunan ve Roma dönemine kadar dayandırılrsa da, siyasi partilerin varlığıyla daha yakın bir tarihte karşılaşılmaktadır (Özbudun 1979, 19). Siyasi partiler modern anlamda 19. Yüzyılın ikinci yarısına doğru ortaya çıkmıştır (Çam 2005, 418). Birinci Dünya Savaşı yıllarında başlayıp, İkinci Dünya Savaşı sonrasında meydana gelen mücadelecilik demokrasi anlayışı en somut etkisini siyasi partiler üzerinde göstermiştir. Siyasi partiler, hem kuruluş ve örgütleniş hem de faaliyetleri açısından ilk olarak anayasal sonrasında yasal düzenlemelere konu teşkil etmişlerdir (Varol 2011, 6).

Tarihsel olarak siyasi partiler, hükümdarların danışmak için düzenli olmayan aralıklarla ideoloji ve çıkar yakınlaşması temelinde ortaya çıkan gruplaşmalar sonucu doğmuşlardır. Bu gruplar, oy hakkının genişlemesi ile birlikte az veya çok ortak bir platform ile bir araya gelirse oy alınabileceğini hesaplamışlardır. Birleşik Krallık parlamentosunda, liberaller ile muhafazakârların ayrışma durumu buna örnektir. Parlamento içinde doğan siyasi partiler dışında Alman Sosyal Demokrat Partisi, Britanya İşçi Partisi gibi parlamento dışında doğan ve oy hakkının genişletilmesi temeline dayalı örgütlenmiş partilerde ortaya çıkmıştır. Bir temsil ve seçim örgütü olarak modern siyasi partiler, 1820'lerde Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkmıştır. 1840'ların sonunda İsviçre ve Belçika, 1850'lerden itibaren de Birleşik Krallık Liberal Partisi ortaya çıkmıştır (Demirel 2012, 181).

Siyasi partilerin gelişimi, iktidarın sınırlandırılması ve temsili demokrasi olarak demokratikleşme süreciyle yakından bağlantılıdır. Modern öncesi dönemlerde insanlar ortak siyasi amaçlarla bir araya gelerek hükümdarlar veya küçük çaplı yerel yöneticiler üzerinde isteklerde bulunmaktaydılar. Fakat bu gruplar, siyasi partiler gibi sürekli bir üyelik ve organizasyona sahip olmayan kurumsallaşmamış yapıdaydı. Ancak zamanla bu gibi oluşumların artması, toplumsal kesimde siyasete katılma taleplerinin artmasını da beraberinde getirdi ve siyasi partilerin doğumu bu taleplere cevap verme gerekliliğinin sonucu ile meydana geldi (Demirel 2012, 181-182).

Siyasi partilerin tarihsel kökenine ve partilerin doğumunu zorlayan koşullara bakıldığında kurumsal, bunalımsal ve gelişimsel koşullar ile karşılaşmaktadır (Sarıbay 2001, 6-8):

Kurumsal koşullar, 19.yüzyıl Batı Avrupa'sındaki oluşumları açıklayarak partilerin ortaya çıkış sebebinin demokrasinin genişlemesine bağlamaktadır. Buna göre, demokrasinin genişlemesiyle siyasal meclisler işlev ve bağımsızlıklarını artırmış, eylemlerinde bir uyum sağlama adına benzer özelliklerine göre gruplaşma ihtiyacı hissetmişlerdir. Aynı şekilde, oy hakkının genişlemesiyle adayları tanıtmaya ve oy almalarını sağlama amacıyla seçmenlerin örgütlenmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, parlamento grupları ve seçim komitelerinin ortaya çıkması beraberinde siyasi parti örgütlerinin ortaya çıkışını zorunlu hale getirmiştir.

Bunalımsal koşullar, siyasi partilerin ortaya çıkışını, ülkedeki siyasal elitlerin karşı karşıya kaldıkları belirli krizlere ve bu krizler için yöneldikleri amaçlara dayandırmaktadır. Siyasi partilerin ortaya çıkmasını zorlayan üç krizden söz edilebilir, meşruluk, bütünleşme ve katılma krizleri. Meşruluk krizi, devlet mekanizmasını kimlerin elinde tutacağı ve bu kişilerin devleti nasıl yönetecekleri konusunda ortaya çıkmaktadır. Bütünleşme krizi, ulusal bir devlet oluşturma girişimlerinde kendini göstermektedir. Katılma krizi ise siyasal elitlerin, kendilerinden olmayan grupların devleti paylaşma ya da ele geçirme arzularını meşru olarak görmemelerinden dolayı ortaya çıkmaktadır.

Gelişimsel koşullar ise, partilerin doğuşunda zorlayıcı etken olarak modernleşme süreciyle ilgilidir. Partilerin doğuşu, modernleşmenin bir sonucu olduğundan modernleşmemiş toplumlarda partilerin varlığından söz edilemez. Bugün modern sanayi toplumlarına baktığımızda en azından bir partiyi görebilmekteyken modernleşmemiş, geleneksel toplumlara baktığımızda partisiz sistemlere rastlamaktayız.

Siyasi partiler demokrasi mücadelesinin, iktisadi ve toplumsal farklılaşmanın ve bunun neticesinde kurumsallaşma gerekliliğinin meydana getirdiği bir siyasal gerçektir. Oy hakkının genişletilerek, siyasal katılımın güçlendirilmesi mücadelesi ve siyasal örgütlenme, iktidar mücadelesinin örgütler arasındaki mücadeleye dönüşmesine sebep olmuş, dolayısıyla modern siyasi partiler doğmuştur (Çam 2005, 418). Eskiye göre bugün modern siyasi partiler, siyasal mücadeledeki işlevlerini başarılı şekilde gerçekleştirmektedir. Bunun nedenini siyasi partilerin yapısal değişimlerinde aramak gerekmektedir. Çoğulcu demokrasinin gereği bu değişimleri zorunlu kılmış ve siyasi partiler siyasal alandaki rejim içinde birer denge unsuru olmuşlardır. Seçmenler, gerekli gördüklerinde iktidarı bir partiden diğer partiye verebilmekte, muhalefet partisini iktidara getirebilmektedir. Ve toplumsal sorunlar, siyasal sistemin kuralları içinde çözüme ulaştırılmaktadır (Çam 2005, 418-420).

1.3. Siyasi Partinin Unsurları

Siyasi partinin iki temel unsuru vardır. Bunlardan biri insan, diğeri de ideolojidir. Üyesinin ve ideolojisinin olmadığı bir parti düşünülemez. Aslına bakılırsa insan ve ideoloji, günümüzde karmaşık bir biçim alan insan haklarının iktidar-kişi ilişkilerine yönelmesinden başka bir durum değildir. Bugün hem iç hukuka hem de uluslararası hukuka bakıldığında, insan birey olarak çocuk, kadın, erkek, vatandaş olarak kabul edilirken; topluluk olarak dernekler, partiler, sendikalar şeklinde ele alınmaktadır. Siyasi partinin ana unsuru insandır. İnsan, fikirleriyle ideolojiyi ve kendi haklarını yaşatabilecektir. Burada insan, ister iktidar ilişkisinde asıl özne olarak gözüksün, ister toplumsal-siyasi parti fonksiyonundan sonra gündeme gelsin, iktidarın kurulabilmesi için mutlaka bireye dayandırılması söz konusu olacak, dolayısıyla da insan hakları gündeme gelecektir (Tuncay 1996, 29).

İnsan hakları, teorik hatta felsefi olarak tüm yorumlardan farklı bir pencereden ele alınacak olursa, ancak doğalarının ve içeriklerinin tanımlanmasıyla çözümlenmesi mümkün olabilir. Bu durumda insan haklarının, tersine bir ispat ortaya koyulmadıkça, kişinin doğası gereği ayrıcalıklara yani bilinçli olarak yapma

ya da etkileme, bir şeyi reddetme ya da bir şeyden vazgeçme, bir şeyi elde etme, bir şeyi isteme ve en önemlisi korunma yetenekleriyle donatıldığı söylenebilir. Bu yeteneklerin kendi başlarına hak olarak sayılabilmesi hukuki bir statüye konu olmalarıyla mümkündür. Kuralın herhangi bir şekilde bu statüyü içermesi gerekli ve yeterli olmaktadır. Kuralın statüyü içermesi kabul, sınırlama, düzenleme, yükümlülük, örgütlenme ya da yasak yoluyla olabilir. Hukuksuz hak olmayacağı gibi ayrıcalık olmayan hak yoktur (Mourgeon 1990, 11).

Siyasi partilerin unsurları özgürlüğün, eşitliğin, adaletin ve katılımın öne çıkmasını gerekli kılan, parti yapısı ve sistemlerinin, insan - ideoloji kapsamı çerçevesinde parti üyelerinin belirlediği planı koruması yönüyle önem arz etmektedir. Siyasi partinin ideolojik açıdan demokratik oluşum süreci iyi bir durumda ise, yetişen ve başarı sağlayan insanları da öne çıkaracaktır. Bir partinin, parti içindeki demokrasisi nasıl gelişim gösteriyorsa, ülke içindeki demokrasisi de doğru orantılı olarak olumlu yönde gelişir (Kuş 2010, 11).

1.4. Siyasi Parti Örgütü

İnsanlar için çevrenin önemi büyüktür. Sosyal psikoloji, çevrenin bireyler üzerindeki etkisinin yoğun olduğunu göstermektedir. Çevrenin bireyler üzerindeki etkisi sebebiyle önemli olan parçalarından biri de biçimsel örgütler olup, örgütlerin bireylerin davranışları üzerinde de etkili olduğu kabul edilmektedir (March ve Simon 1975, 2). Bu sebeple siyasi partilerin örgütlenmesi son derece önem arz etmektedir. Belli bir dayanışma ile birbirine bağlanmış insan topluluklarının yöneticilerine itaati örgütlenmenin temeli için yeterli değildir. Bu olsa olsa ilkel bir parti modeline yeterli gelir (Duverger 1993, 37).

Geniş ve sürekli kitlelerde üyeler oldukça karmaşık, kurumsal bir çerçeveye meydana getirmiş örgütler içinde yerlerini almakta, küçük kitlelerde koordinasyon kurarak birleşmekte ve böylelikle günümüzün modern partilerindeki örgüt yapısını meydana getirmektedirler (Duverger 1993, 37). Duverger bu noktada siyasi parti

örgütünü, “parti üyeliği” ve “parti liderliği” çerçevesinde ele almıştır (Duverger 1993, 106-110).

Siyasi parti üyeliği, sayısal bir değerlendirme olmaktan ziyade yapısal bir değerlendirme niteliği taşımaktadır. Bu kavram daha çok demokratikleşme ve siyasal katılma hareketlerinin hız kazandığı yirminci yüzyılda yaygın hale gelmiştir (Yazıcı 2015, 16). Lider, parlamento kanadı, yönetici kadro, aktivistler ve üyelere oluşan siyasi partilerin önemli unsurları arasında yer alan üyeler, siyasi partilerin toplum ile arasındaki bağı sağlamaktadır. Bir siyasi partinin üyesinin olmaması durumunda o partinin örgüt yapısını devam ettirmesi güçleşeceği gibi toplumdaki meşruluğunu koruması da zorlaşacaktır. Çünkü partilerin üstlendikleri işlevlerini yerine getirmeleri, sahip olduğu üyelere bağlıdır. Üyeler partiye ödedikleri bireysel aidatları, yaptıkları bağışları, oluşturdukları kitleler ile sağladıkları gönüllü iş gücüyle siyasi partilere önemli katkıda bulunmaktadır (Kasa 2014, 157).

Parti üyelerinin önemli görevler üstlendikleri, siyasi partiyi meydana getiren küçük temel kitleler, siyasi partinin örgütlenme yapılarını belirlemede rol almaktadır. Bu noktada siyasi partilerin örgütlenme yapılarını şu şekilde tanımlayabiliriz:

Komite Partileri, Sınırlı üyelere sahip olan komiteler, kapalı yapıdadır. Her isteyenin giremediği, seçim yapılarak alınan çok az sayıda üyesi bulunan, propagandaya önem vermeyip gücünü üyelerinin özelliklerinden alan bir gruptur. Komiteler, genel merkezlere gevşek bir bağla iletişimde olup en yoğun faaliyet dönemlerini seçimlerde geçirmektedirler. Resmen bir grubu ya da sınıfı temsil etmeyen komiteler, coğrafik olarak oldukça geniş bir alanda faaliyetlerini artırırlar. Siyasi partilerin eski bir yapı tipi olan bu gruplar, özellikle servet esasına dayalı bir seçim sistemlerinde bir araya gelmişlerdir. Komiteler, seçim ajanlarının sayısını artırıp kitleleri etkilemeye çalışmaktadırlar (Tuncay 1996, 36).

Ocak Partileri, Komite partilerine göre daha çok merkezî yapıya sahip olan ocak partileri, üyelere açık bir yapıya sahiptir. Ocak partileri için üyeleri niceliği

önem arz etmektedir. Kitlelere ulaşabilecek bir yapılanmayı hedeflemektedir. Uygulama olarak ocak partilerine girebilmek için üye olma isteği yeterlidir. Partilerin çoğu, üye olma konusunda birtakım kurallar koymakta ve partiye giriş şartlarını tespit etmekteyken, ocak partilerinde bu durum genellikle teorik mahiyette kalmaktadır (Yazıcı 2015, 16; Kasa 2014, 157). Üye amacı güden ocak partilerinin gelişmiş bir iç örgüt yapısı bulunmaktadır. Ocak partileri kitleleri örgütlendirmeyi, kitlelere siyasal eğitimler vermeyi ve içlerinden halk elitlerini çıkarmayı amaçlayan bir siyasal ifade organı görevi görmektedir. Ocak, sosyalistlerin icadı kabul edilmektedir. Fakat kitlelerin çoğu sosyalizmi kabul etmediğinden sağ partilerin de örgütlerine başarı kazandıracak temel etken olarak ocak sistemini benimsedikleri görülmektedir. Halkın siyasete katılımında, özellikle işçi sınıfının önemli bölümünün zihniyetine uygun olarak siyasetin bir yükselme noktası olabilmesi sosyal psikoloji bakımından ocak sisteminde görülmekte, sosyolojik anlamda ocak sisteminin, partiyi demokratlaştırdığı ileri sürülmektedir (Duverger 1993, 59-63).

Hücre Partileri, Sahip olduğu grubun temeli ve üyelerin sayısının oldukça önemli olduğu hücre partilerinin temeli meslekidir. Hücre, aynı yerde çalışan tüm parti üyelerini bir araya getirmektedir. Hücre üyelerinin nerede oturduğu önemli değildir. İşyerinde parti üyelerinin örgütlendiği görülebildiği gibi aynı zamanda hücrelerin yöresel olarak da örgütlenme durumu bulunmaktadır. Köy hücrelerine, mahalle, sokak hücrelerine ve apartmanların bulunduğu blok hücrelere de rastlanmaktadır. Ancak, hücre partilerinde asıl örgütlenme işyeri esasına dayanan örgütlenmeye göredir. Diğerleri tali bir karakter taşımaktadır. Hücrelerin üye sayısı olarak yüzün üzerine aşmaması gerekir. Etkin vaziyette çalışan bir hücrenin optimum üye sayısı 15-20 arasındadır. Parti üyeleri birbirlerini iyi tanımakta, her gün iletişim halinde olmaktadır. Gelen emirler böylelikle bütün parti üyelerine hızlı bir şekilde iletilmektedir (Duverger 1993, 64-74).

Hücre sistemi komünist icadı olarak görülmektedir. Yer altı eylemlerine çok elverişli olup merkezîyetçi bir yapıyı sürdüren hücre sisteminde, parti lideri büyük bir öneme sahiptir. Hücre partileri, sahip olduğu hacmi ve sürekliliğiyle sağlam bir disipline oturtularak hem eğitim hem de eylemin bir aracı olarak kuvvet unsuru

şeklinde görülmektedir. Hücre partileri, sahip olduğu nitelik ve boyutları itibariyle seçim mücadelesine elverişli bir araç değildir. Hücre partileri, bir siyasal seçime katılma amacıyla değil, işyerinde faaliyet gösterme amacıyla kurulmuş yapıdadır. Hücre içinde yürütülen kışkırtma hareketleri, seçim kampanyalarında fayda sağlasa da bu dolaylı olarak ve sapa bir yolla meydana gelir. Dolayısıyla kampanyaların başka organlarca yürütülüp yönetilmesi zorunlu hale gelmektedir (Duverger 1993, 64-74).

Milis Partileri, Parlamento ve seçim faaliyetlerinden kopma eğilimindeki milis partilerin örgütlenme biçimi disipline, askeri esaslara ve eğitime tabidir. Hatta silahlı mücadeleye girebilecek özel bir ordu gibi üniforma ve sembollerle yapılanmış partilerdir. Milisler, öğrenilenleri alıştırmaya yapma amacıyla çok sık toplanırlar. Yedek ve aktif birlikler olarak iki kategoriye bölünmüşlerdir. Askeri karakteri, giderek büyük birimlere doğru ulaşabilen çok küçük temel gruplardan; manga, takım, bölük, tabur, alay, tugay, tümen şeklinde askeri örgütlenmelere kadar götüren piramit şeklindedir. Milis, faşistlerin bir eseri olarak görülmektedir. İşçi egemenliğine karşı aktif azınlık ve seçkinlerin örgütlenilerek zorlamaya dayalı eylem yaparak mücadele etmeleri için burjuvazinin orta sınıfların bir örgütlenme şeklidir. Seçim ve parlamento faaliyetlerine uzak olan milis partilerinin amacı, demokratik rejimi devirmek için sahip olduğu yapılanmayı bir araç olarak kullanmasıdır (Tuncay 1996, 38).

Siyasi parti liderliği ise, siyasi partilerin parti içi demokrasisi, siyasi kültürden etkilendiği için parti liderliği toplumdan topluma farklı özellikler göstermektedir. Her çağda sosyal gruplar, iktidar yapısı ve işleyişi noktasında belli idealler oluşturmuşlardır. Bu ideallerden ortak olanı liderlere itaat etmek, diğer kesime ise itaat etmemektir. Dolayısıyla bu ideale dayalı hâkim olan inanç, liderliğin toplumdaki meşruluğunu tayin etmektedir (Duverger 1993, 188). Lider, parti içinde tabandan merkeze kadar tüm parti birimlerini kontrolü altında tutmak istemektedir. Lider, partide doğrudan ulaşamadığı noktalarda yaşanacak belirsizlikleri engellemek için partide güç dengelerini oluşturan kesimlerle anlaşma içerisine girmektedir. Parti içinde güçlü birliktelik oluşturan liderlik, böylelikle partide tam olarak kontrolü

sağlamaktadır. Siyasi partilerde liderin sahip olduğu gücün doğru yönetilmesi partinin başarısını doğrudan etkilemektedir. Siyasi parti liderindeki güç, siyasi kararların alınmasındaki kadar uygulanmasında da etkin bir mekanizma özelliği taşımaktadır. Parti içinde lidere muhalif olanlar, partide ya parti dışına itilmekte ya da yalnızlaştırılmaktadır. Dolayısıyla siyasi partinin örgüt yapısındaki parti liderliğinde, liderin etkisi tartışılmazdır (Kasa 2014, 151-152).

1.5. Siyasi Partilerin Tipolojisi

Siyasi partiler arasında örgütlenme şekli, sosyal taban, içyapı ve ideoloji gibi çeşitli yönlerden farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklara dayalı olarak partiler değişik tiplere ayrılmaktadır. Bu kısımda Duverger'in, Neumann'ın ve Kircheimer'in parti tipolojileri üzerinde durulacaktır.

1.5.1. Duverger'in Tipolojisi, Kadro Partileri ve Kitle Partileri

Maurice Duverger'in 1951 yılında yapmış olduğu "kadro partisi" ile "kitle partisi" ayrımı geniş çapta yankı uyandırmış ve bazı yönleriyle eleştirilmesine rağmen genel itibarıyla benimsenmiştir (Duverger 1993, 106). Duverger'in bu iki tip parti arasında yaptığı ayrımında esas olarak üye sayısı veya sahip olduğu seçmen kitlesinin büyüklüğünü değil, yapı farkını ön planda tuttuğu görülmektedir.

Kadro Partileri, tarihsel açıdan bakıldığında Batı demokrasilerinde iktidar mücadelesinde örnekleri görülen ilk partilerdir. Bu partiler üye sayılarını artırma yönüyle bir hedef içinde değillerdir. Genellikle siyasal ortamın sağ kesiminde kalan bu partiler için önemli olan nicelik değil niteliktir. Seçim çevrelerinde isim yapmış, etkili, varlıklı ve ses getirecek kişileri bir araya getirmeye çalışırlar. Bu stratejinin asıl amacı, partiye ve parti adaylarına bu kişilerden parasal destek sağlamaktır. Çevrenin seçkin insanlarından oluşan yerel komitelerin başlıca görevi seçimleri hazırlamak ve kampanyalarda gerekenleri yapmaktır. Zaten kadro partileri, genel

olarak seçim zamanları dışında çok da faaliyet göstermemektedirler. Ancak seçimler yaklaşınca, kadro partilerinin bu stratejik sistemi devreye girer ve gerek parasal anlamda destek toplama gerekse seçim kampanyalarını en iyi şekilde yürütme noktasında faaliyetler yoğun vaziyette kendini gösterir. Kadro partileri genel oy ilkesinin kabul edilmesinden önce meydana gelen, kaynağını parlamentonun içinden alan eski tip partilerdir. Bu nedenle, en azından başlangıçta, üye sayılarındaki genişleme politikasına ve kitleleri örgütlendirmeye ihtiyaç duymamışlardır. Ancak, siyasal demokrasinin tam anlamıyla yerleşmesinden sonra kadro partilerinin de kapılarını kitle partileri gibi sıradan üyelere açtıkları görülmektedir. Bu gelişme ile bugün kadro partisinin saf haline pek rastlanmamakla birlikte, esas itibari ile eski yapılarını korumuşlardır. Partinin merkez kademeleri ile seçim bölgelerindeki komiteler arasındaki ilişkiler, daima gevşek kalmış ve parti genel merkezi bölgesel örgütler üzerinde bir otorite sahibi olamamıştır. Bugün itibariyle bakıldığında, Batılı demokrasilerde genellikle muhafazakâr ve liberal partiler kadro partisi tipine örnek teşkil edebilir (Duverger 1993, 106-115).

Kitle Partileri ise demokrasinin gelişmesinin doğal bir sonucu olan oy hakkının genişlediği dönem içinde bir zorunluluk olarak meydana gelmiştir. Geniş halk yığınlarının oy hakkına sahip olduğu işçi sendikalarının kurulduğu zamanda yeni düşüncelerin ve amaçların savunulması, yeni partilerin kuruluşunda rol oynamıştır. Batı demokrasilerinde sol ve sosyalist düşünceyi savunan partiler, kitle partisi görünümünü benimsemiştir. Kitle partileri, kuruluşlarında büyük mali güçlüklerle karşı karşıya kalmıştır. Mali kaynakların aranması sonucunda yapısal değişiklikler yaşanmıştır. Tüccardan, bankacılardan vb. az sayıda ama yoğun olarak destek alamadıklarından dolayı, çok sayıda kişiden toplamı az olmasına rağmen devamlı olarak bireysel aidat toplama stratejisini benimsemişlerdir. Dolayısıyla, üye sayısını yüksek tutma, kitle partilerinin özelliğini oluşturmaktadır. Bireysel aidatların sürekli olarak çok kişiden toplanıp yeni üyelerin aranması, kitle partilerini yoğun ve sürekli bir örgütlenme yapısına sahip olmaya itmiştir. Memurlara sahip olan kitle partilerinde, bir parti bürokrasisi gelişme göstermiş ve partide iktidar örgüt içi liderlerin ve yöneticilerin hâkimiyeti altına girmiştir. Bu durum yöneticileri, milletvekili adaylarını belirlemede söz sahibi yapmıştır (Duverger 1993, 117-119).

Zamanla partinin yöneticilerinin iktidarları, parti ve millet meclisi grubunun üzerine çıkmış, milletvekili grubu politikalara parti örgütünün şekil vermesini kabul etmiştir. Bu yüzden kitle partilerinin meclis gruplarının örgüte sert bir disiplinle bağlı, oy verme bakımından grup disiplini ilkesine sadık birer grup kurmalarıyla karşılaşmıştır. Kitle partileri belirli bir ideolojiye sahiptir. Ve bu ideolojinin partinin genel politikasını belirlediği görülmektedir. Kitle partileri sahip olduğu üyeleriyle ilişkileri canlı tutmak amacıyla siyasal bir eğitim içine girmektedir. Parti için demokrasiyi esas tutan kitle partilerinde, üyeleri tayin etme parti yöneticileri tarafından gerçekleştirilmektedir. Kadro partilerinin milletvekili adayları saygın ve eşraftan kişilerken; kitle partilerinde adaylar partinin uygun göreceği, kişisel ünleri olmayan kişilerden oluşmaktadır. Kadro partilerinde iktidar milletvekillerinin elindedir. Ancak kitle partilerinde iktidarın bireysel aidatları veren üyelerin elinde olduğu kabul görmekte, parti yöneticilerinin belirlenmesi demokratik seçimlerle meydana gelmektedir (Duverger 1993, 118-121).

Duverger, siyasi partilerle ilgili olarak yeni çalışmalarında, kadro partisi ile kitle partisinin dışında üçüncü bir kategori olarak kolektif üye temeline dayanan dolaylı partiler ile az gelişmiş ülkelerde kurulmuş olan az gelişmiş ülkelerin partilerinden oluşan “ara partiler”e yer vermiştir. Duverger’e göre, ara partilerin iki tipi olan dolaylı partiler-kolektif üye temeline dayanan partiler- ve az gelişmiş ülkelerde kurulmuş partiler, aslında kadro partisinden çok kitle partisine daha yakın bir konumdadır (Duverger 1993, 117-127).

1.5.2. Neumann’ın Tipolojisi, Bireysel Temsil Partileri ve Sosyal Bütünleşme Partileri

Sigmund Neumann, siyasi partileri “bireysel temsil partileri” ve “sosyal bütünleşme partileri” olmak üzere iki kategoriye ayırmaktadır.

Bireysel temsil partileri, sınırlı ve dar bir politik ortamda faaliyet gösteren partilerdir. Bu partilerin faaliyet zamanı sadece seçim zamanlarıdır. Seçim dönemi

dışında genellikle bir çeşit kış uykusundadır. Partinin başlıca hareketi aday göstermekten ibarettir. Seçilen adayları geniş bir politik serbestliğe sahiptir. Öyle ki, bu serbestlikte sorumlulukları sadece vicdanlarıyla karşı karşıyadır. Bireysel temsil partileri, disiplin ve ideoloji yönüyle zayıf ve esnek partilerdir. Sahip oldukları üyelere aktif olarak bir katılma faaliyeti üzerine beklentileri olmadığı gibi üyelerinin davranışlarını kontrol altında tutma noktasında da bir girişimde bulunmazlar. Bu özellikleri ile bireysel temsil partileri genel olarak modern kitle demokrasisinin politik gerçekleriyle pek bağdaşmamaktadır. Dolayısıyla, bu partilerin örnekleri zamanla azalmıştır. Günümüzde bu partilerin tanımına uyan kuruluşlara Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Cumhuriyetçi ve Demokrat Partileri gösterilebilir. Siyasal ideolojileri yönüyle pragmatik bir özellik taşıması ve çok gevşek bir örgüte dayanması yönüyle bu partilerden seçilenler, Kongre'de oylarını kullanırken geniş bir özgürlüğe sahiptirler. Bu nedenle, Kongre'de Cumhuriyetçi veya Demokrat çoğunluğundan ziyade yürütmenin başı olan ABD Başkanının yasa önerilerini benimseyenlerin sayısı önemlidir.

Sosyal bütünleşme partileri, siyasal katılım ve kitle hareketlerinin genişlemesi sonucu ortaya çıkmış partilerdir. Siyasal iktidarı ele geçirme amacıyla sadece seçimden seçime faaliyet göstermez, seçim dışı zamanlarda da etkin vaziyette çalışırlar. Üyeleriyle aralarındaki iletişimleri güçlüdür ve onları belli bir disiplin etrafında örgütsel bir çatı altında toplarlar. Sosyal bütünleşme partilerinin hızlı kentleşme ve endüstrileşme süreci sonrası kendi ortamlarından koparak büyük merkezlerde kümelenip yalnızlaşan ve yabancılaşan kitleleri, toplumla yeniden birleştirip bütünleştirme amacına sahip olduğu söylenebilir. Bu tip partilerin oy desteği, sosyal bir sınıf tabanına dayanmaktadır. Kara Avrupası'ndaki sosyalist partiler ve sağ kanattaki Katolik partiler, bu partilere örnek olarak gösterilebilir.

1.5.3. Kircheimer'in Tipolojisi, Hepsini Yakala Partileri

Çoğu modern parti, Otto Kircheimer'in yaptığı bu kavramsallaştırma doğrultusunda ele alınmış ve incelenmiştir. Kircheimer'in bu parti tipolojisini

kullanma amacının altında ulaşabileceği en yüksek oy oranına ulaşabilmek için ideolojik bagajlarını boşaltan partileri ifade etme arzusu yatmaktadır. Kircheimer'ın bu tipoloji için aklında Alman Hıristiyan Demokratik Birlik bulunmaktaydı. Ancak hepsini yakala partilerine tipik örnekler olarak ABD'deki Cumhuriyetçi ve Demokrat partiler gösterilebilir. Alman Sosyal Demokratlar ile İngiltere'deki İşçi Partisi de bu sınıflama içinde yer verilebilir. Hepsini yakala partileri, belirli toplumsal kesimlerin ya da sınıfların sözcüsü konumunda olmaktan ziyade tüm ulusun sözcülüğünü yapma hedefi ile finansmanım hem kamusal alan hem de özel alan olmak üzere pek çok kaynaktan sağlayan partilerdir. Bu partilerde üyelere çok liderlerin etkin olduğu ve baskın bir ideolojik karakter taşımayan bir örgütsel yapı söz konusudur. Hepsini yakala partileri 1945 yılı sonrasında ortaya çıkmıştır. 1945 sonrasındaki dönemde siyasetin teknik bir alana dönüşmesi, kitle iletişim araçlarının etkisini çarpıcı bir şekilde artırması ve ideolojilerin gücünü yitirmeye başlamasıyla pragmatik ve lider merkezli bir özelliğe sahip bu partilerin belirmesi için elverişli bir ortam oluşturmuştur (Kapani 2014, 192).

1.6. Siyasi Partilerin İşlevleri

Siyasi partilerin temel işlevlerini, onların var olma amaçlarından, yani iktidarı ele geçirme amaçlarından çıkartmak mümkündür. Ancak, bu amaç siyasi partilerin kaçınılmaz olarak yerine getirdikleri birçok işlevi tek başına yansıtamaz. Siyasi partiler, iktidarı ele geçirme amacıyla girdikleri bu yolda siyasi hayat için önemli görevler yerine getirmektedirler. Siyasi partileri vazgeçilmez hale getiren de aslında bu işlevlerdir. Siyasi partilerin bu işlevlerini genelleme yoluna gitmek her zaman tehlike barındırır. Çünkü, her parti içinde bulunduğu siyasal kültür ve sistemin karakterine uygun işlevler yerine getirir. Demokratik bir sistemde farklılıkların temsili noktasında görev yapan siyasi partiler, baskıcı bir sistemde farklılıklar üzerinde bir baskı aracına dönüşebilmektedir. Bununla birlikte normal koşullar çerçevesinde siyasi partilerin “temsil”, “siyasal devşirme”, “siyasal sosyalleşme”, “politika belirleme”, “menfaatlerin birleştirilmesi”, “hükümetin organizasyonu” işlevlerini yerine getirdikleri belirtilebilir (Yazıcı 2015, 9-10).

1.6.1. Temsil

Kalabalık modern toplumların doğrudan demokrasiyle yönetilemeyeceği fikri, temsili demokrasiyi ve temsil mekanizmasını, yani siyasi partileri ön plana çıkarmaktadır. Partiler yoluyla temsil mantığının temelinde, her bireyin eşit oy hakkına sahip olduğu ilkesi bulunmaktadır. Örneğin, varlıklı kesimlerin medyayı denetleyerek, kendi çıkarlarını ulusal çıkara dönüştürmeleri kolaydır. Yine de siyasi partiler bu yapısal eşitsizlikleri sorun olarak görüp, onları aşmayı vaat eden programlarla da ortaya çıkabilirler. Burada önemli olan, siyasi partilerle yurttaşlar arasındaki etkileşim ve iletişim imkânlarını genişletmeye çalışarak, siyaseti profesyonel bir sınıfın mesleği olma görüntüsünden çıkarma çabalarını hiç ihmal etmemektir. Günümüzde sosyal medya ya da diğer medya araçları, dijital demokrasi imkânlarını büyük ölçüde genişleterek demokratik temsil ve denetim imkânları sağlamaktadır. Bu noktada siyasi partilerin işlevlerinden biri olan temsil, siyasi partilerin üyelerinin ve seçmenlerinin fikir ve tercihlerini siyasal alana taşıma noktasında önem taşımaktadır (Durgun 2016, 338-340).

1.6.2. Siyasal Devşirme

Profesyonel siyasetçiler siyasi partilerin içinden çıkmak suretiyle ya da siyasi partilerin aracılığıyla siyaset alanına girmektedir. Siyasi partilerin gördüğü bu işlele “siyasal devşirme” denilmektedir. Siyasi partilerin işlevlerinden biri olan siyasal devşirme sistemi, partilerin kendi içlerinde uyguladıkları aday gösterme ve seçim mekanizmaları ile yerine getirilmektedir. Burada amaç, devletin yönetim kademelerinin bu görevleri yerine getirebilecek düzeydeki kişilerce doldurulmasıdır (Yazıcı 2015, 19).

1.6.3. Siyasal Sosyalleşme

Siyasi parti üyelerinin seçme ve seçilme süreçleri ile politika oluşturma aşamalarında aktif şekilde bulunmaları, güçlü bir öğrenme ve sosyalleşme etkeni olmaktadır. İnsanların ortak akıllarını harekete geçirerek siyasetle ilişkilendirmeleri, siyasal sorunlara çözüm arama faaliyetlerine girişmeleri bu noktada önem arz

etmektedir. Bu nedenle siyasal faaliyetlerin sadece sonuçlarına odaklanmayıp kendisinin de siyasal alanda önemli bir unsur olduğuna inanıp hareket edenler, siyasi partilerin vatandaşların siyasal alandaki sosyalleşme çabalarına yaptıkları katkıları önemserler. Bu bakış, siyasetin yetenekli ve tecrübeli profesyonellerin işi olduğu yaklaşımını sert bir şekilde eleştirmektedir. Bu bağlamda, siyasal sosyalleşme işlevi mevcut olan siyasi kültürün benimsenmesi ve sürdürülmesi yönünün yanında mevcut değerlerin yeni değer ve görüşlerle karşı karşıya kalması sürecini de kapsamaktadır (Durgun 2016, 340).

1.6.4. Politika Belirleme

Siyasi partiler toplumun farklı kesimlerinin tercih ve taleplerini derleyerek siyasal sisteme aktarmaktadır. Ancak toplumun söz konusu talepleri kendi bünyesinde oldukça dağınık bir yapıya sahiptir. Bu taleplerin uygulamaya geçirilmesi hedef olarak koyulacaksa, öncelikle uygulanabilir ölçütler çerçevesinde belirli bir şekilde formüle edilmeleri, yani belirli politikalara dönüştürülmeleri gerekmektedir. Siyasi partiler, belirledikleri hedefleri ve bu hedeflere ulaşmak için gerekli plan ve programları oluşturarak bunları siyasi sistemin içinde harekete geçirirler. Bunlar aynı zamanda siyasi partinin iktidara geldiği zaman uygulamaya koyacağına söz verdiği programı oluşturmaktadır (Kapani 2014, 54-55).

1.6.5. Menfaatlerin Birleştirilmesi

Siyasi partiler halk içindeki dağınık menfaatleri ve siyasi düşünceleri birleştirerek organize etmekte, teşkilatlandırarak güç birliği oluşturmaktadırlar. Ayrıca, siyasi katılımı artırarak önemli bir halk tabanının devlet yönetimi ile ilgilenmesini sağlamaktadırlar. Siyasi partiler, programları aracılığıyla dağınık fikir ve planları düzenleyerek, halka sunabilecek bir şekle getirmektedirler. Bunun yanı sıra siyasi partiler siyasi açıdan önemli gelişmeleri takip ederek siyasi görüşler çerçevesinde yorumlamakta, yorumlarken de kendine ait olan tabanın görüşlerini içeren ifadeleri kullanmaktadır. Böylece farklı menfaat ve görüşler genel bir uygunluk içinde kendini ifade etme fırsatı yakalamaktadır (Varol 2011, 13).

1.6.6. Hükümetin Organizasyonu

Yasama ve yürütme organının sahipleri olan siyasi partiler, meydana getirdikleri politika ve programlarla yasama ve yürütme organlarını biçimlendirirler. Devletin karmaşık mekanizmasına bir şekil ve yön verirler. Nihayetinde, doğrudan doğruya yasama ve yürütme sorumluluğuna sahip olurlar. Partilerin sahip olduğu bu sorumluluk, partilere seçilmeden önce verdikleri sözleri yerine getirmeleri noktasında bir gereklilik meydana getirir. Dolayısıyla verilen sözlerin yerine getirilmesi, yapılan programların uygulamaya geçirilmesi, halkın ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde faaliyetlerin gerçekleştirilmesi ve hükümetin yönetimindeki aksaklıkların giderilerek denetimlerin yapılıp toplumdaki siyasi dengenin kurulması yönüyle hükümetin organizasyonu işlevi, siyasi partilerin önemli işlevlerinden birini ifade etmektedir (Varol 2011, 15-16).

1.7. Siyasi Parti Sistemleri

Siyasi partiler, her ülkede değişik şekil ve koşullarda bir arada bulunmaktadır. Sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal unsurlara bağlı olarak siyasi partilerin sayısı, büyüklüğü, önemi, iktidar stratejileri ve aralarındaki ilişkileri ülkeden ülkeye değişiklik gösterir. Bu nedenle her siyasal rejimde belli bir parti sisteminden söz edilir. Parti sistemlerinin sınıflandırılmasında genellikle sayı kriteri esas alınmakta ve ülkedeki parti sayısına göre tek parti sistemi, iki parti sistemi ve çok parti sistemi olmak üzere üçlü bir ayırım yapılmaktadır (Kapani 2014, 193-194).

1.7.1. Tek Parti Sistemi

Tek parti sistemi, açık bir kavram olarak görünse de bu sistemi, partisiz sistemlerden ya da çok parti sistemlerinden ayırmak her zaman kolay olmamaktadır. Bazı ülkelerde tek partinin varlığına rağmen gerçekte partisiz bir sistem söz konusuysa, bazı ülkelerde de birden çok partinin varlığına rağmen gerçekte bir tek parti sisteminin yürürlükte olma durumu söz konusudur (Özbudun 1979, 111).

Tek parti sistemiyle partisiz rejimleri birbirinden ayırırken, “parti” adı verilen siyasal kuruluşun temel nitelikleri göz önüne alınmalıdır. Siyasi parti, kendisini seçen halka karşı belli ölçüde bir örgütsel özerklik sahibi olan bir kuruluştur. Eğer “parti” adını taşıyan bu kuruluş, belli bir sosyal grubun (sosyal sınıf, etnik veya dinsel cemaat, ordu, kabile, bürokrasi, vb.) menfaatleri için hareket ediyorsa burada, bir tek parti sistemi değil partisiz bir rejimden söz etmek gerekir. Ayrıca, bir ülkenin yöneticileri, yönetim mevkilerine parti kanalıyla değil de geleneksel statüleri (örneğin, dinsel cemaat lideri veya kabile reisi gibi) ile veya devlet bürokrasisi içindeki görevleri nedeniyle geliyorlarsa burada bir tek parti sisteminden çok, partisiz bir sistem söz konusudur (Özbudun 1979, 112).

Bir ülkede yüksek yöneticilerin belirlenmesi ve uygulanacak siyasetin süreçleri tamamen ve sürekli olarak tek bir partinin kontrolünde ise, diğer partiler bu konuda önemli sayılabilecek aktif bir rol oynamıyorlarsa, sistem biçimsel yönden çok parti sistemi olsa da fonksiyonel yönden yine tek parti sistemidir. Ayrıca belli bir parti, uzun süre iktidarı tek başına elinde tutmakla beraber, siyasal stratejisinde diğer partileri büsbütün ihmal edebilecek derecede bir güce sahip değilse ve özellikle bir gün bu tekelci durumunu kaybetmesi ihtimali varsa, böyle bir sistemi tek partili sistem olarak değil, hakim partili bir sistem saymak daha doğru olur (Özbudun 1979, 113).

Dolayısıyla tek parti sisteminin basit bir kavram olmadığını, bu geniş kategori altında değişik sistem tiplerinin yer aldığını söylemek gerekir. Bu bakımdan, tek parti sisteminden değil de, sistemlerinden söz edilmelidir (Kapani 2014, 195).

Hegomonik Tek Parti Sistemi, Bu parti sistemi, bir anlamda fiili olarak tek parti durumunu ifade etmektedir. Ülkede iktidar partisi dışındaki partiler, gerçek anlamda muhalefet görevini yerine getiremez durumdadır. Ayrıca iktidara gelme şansları bulunmamaktadır. Bu sisteme 1980 öncesi Polonya örnektir (Sarıbay 2001, 28).

Hâkim Tek Parti Sistemi, Bu sistemde, hâkim partinin bağımsız ve meşru rakipleri olarak onunla mücadele edebilen küçük muhalefet partileri mevcuttur. Dolayısıyla bu sistem, iktidarın el değiştirmesi durumunun fiili olarak gerçekleşmediği bir plüralist sistemdir. Hâkim parti, seçmen kitlesi içindeki büyük gücü nedeniyle uzun bir süre parlamentoda salt çoğunluğu kazanabilmektedir. Bu sisteme Japonya'da Liberal-Demokrat parti örnektir (Özbudun 1979, 114).

Gerçek Tek Parti Sistemi, Ülke yönetiminin tek partinin tekelinde olduğu ve ülkedeki siyasi rejimde bu tek partiden başka partinin bulunmadığı parti sistemidir. Bu parti sisteminin alt kategorileri totaliter, otoriter ve pragmatik gerçek tek parti sistemleri olarak üçe ayrılmaktadır. Totaliter tip, zorlayıcı ve kapsayıcı bir özelliğe sahiptir ve başka hiçbir partinin varlığına izin vermemektedir. Eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği bu tipe örnektir. Otoriter tip, tüm toplumu kapsayan bir ideolojiye sahip olmasa da otoriter bir yönetim uygulamaktadır. Franco dönemi İspanya'sı bu tipe örnektir. Pragmatik tip ise katı bir ideolojik yönetimden ziyade pragmatik politik uygulamalara dayanmaktadır. Atatürk Dönemi Cumhuriyet Halk Partisi bu tipe örnektir (Sarıbay 2001, 27).

1.7.2. İki Parti Sistemi

İki parti sisteminde, rejim farkını belirleyen önemli bir sınır aşarak tek elci bir düzenden açık siyasi yarışma esasına dayanan çoğulculuk alanına geçilmektedir. İki partili olarak adlandırılan bu sistem siyasi hayatta sadece iki partinin mevcut olduğu anlamına gelmemektedir. İki parti sisteminde, ikiden fazla partinin mevcut olduğu bir ülkede, iktidar yarışması esas olarak iki büyük parti arasında gerçekleşmektedir. Küçük partiler iktidara ağırlıklarını koyabilme gücünden yoksun bulunmaktadır. İki parti sisteminde büyük partilerden biri, parlamentoda mutlak çoğunluğu sağlayarak koalisyona girme zorunda kalmaksızın tek başına hükümet kurabilmektedir. Bu durum iki parti sisteminin karakteristik özelliğidir. Gerçek anlamda iki parti sisteminin pek yaygın olduğu söylenemez. İki parti sisteminin avantajı, ülkede siyasi istikrarın sağlanmasıdır. Ayrıca iktidar-muhalefet diyalogu ve yer değiştirmesini öngören iki parti sistemi, seçmenler karşısında siyasi

sorumluluk da kesin ve açık bir şekilde belirlenir. Bu sisteme İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Yeni Zelanda örnektir (Kapani 2014, 198-201).

1.7.3. Çok Parti Sistemi

Çok parti tiplerini sınıflandırmada esas olarak parti sayısı ele alınmakla birlikte, bu partilerin yapıları, büyüklükleri, yaptıkları anlaşmalarla geliş biçimleri de göz önünde tutulmaktadır. Çok parti sisteminde, çok partinin siyasal alanda etkin olması ve bu partilerin tek başına iktidarı kullanabilecek çoğunluğu elde edememesi belirleyici özelliktir. Çok partili rejimlerde üçten başlayarak yüksek sayılara ulaşabilmektedir (Çam 2005, 461). Çok parti sistemlerinde, kriter olarak verilen sayılar yanıltıcı olabilmekte ve sınırlı bir anlam ifade etmektedir. Bu bakımdan çok parti sisteminin ikiye ayrılmış sistemleri olan ve birbirine zıt özellikler taşıyan “ılımlı” ve “aşırı” çok parti sistemlerinin, üstlendikleri rol ve işlevlerine değinmek gerekir (Kapani 2014, 201-204):

İlımlı Çok Parti Sistemi, İki parti sistemine benzer bir mantık içinde işleyen bu sistem, aşırı derecede kutuplaşmamıştır ve partiler arasındaki ideolojik mesafe çok büyük değildir. Bu sistemde iktidar, iki parti arasında olduğu gibi iki parti bloğu arasında el değiştirmektedir. İki kutuplu bir koalisyon görünümü hâkim olmaktadır. Alternatif partiler yerine alternatif koalisyon partileri bulunmakta, küçük partilere de koalisyon ortağı olarak iktidarda bulunma şansı verilmektedir.

Aşırı Çok Parti Sistemi, Bu parti sisteminde partiler arasındaki görüş ayrılıkları çok fazla, partiler arası mutabakat zayıftır. Aşırı çok parti sisteminde merkezle diğer partiler arasında gerçekleşen rekabet, sorumsuzluğu beraberinde getirmektedir. Bu durumda da gerçek sorunların gündeme gelmesi ve bu sorunlar için yapıcı politikalar üretilip uygulanması zor bir hal almaktadır. Birbirinden farklı politika ve programlara sahip partilerden oluşan koalisyonlar, sorunlar noktasında esaslı çalışmalar yapmamakta sadece gündelik işleri yerine getirmektedir. Türkiye’de 1991 - 2002 yıllarında iktidara gelen farklı koalisyon hükümetleri bu duruma örnektir.

İKİNCİ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ (1950-1954) DÖNEMİ YAŞANAN SİYASAL VE SOSYAL GELİŞMELER

2.1. 1950 Seçimleri

Parti sistemlerine değinmemizin ardından Demokrat Parti'nin kuruluş sürecini özetleyip, 1950 seçimlerini inceleyelim.

II. Dünya Savaşı'nın bitimiyle beraber, Batıda ortaya çıkan durum, Türkiye'nin 1945'ten sonraki iç politikasının değışmesi ve şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Savaştan sonra otoriter rejimler son bulurken, Türkiye içinde tek partili sistemden çok partili sisteme geçişte önemli referans olmuştur. Türkiye'de Demokrat Partiyi meydana getiren muhalif düşünceler 1945 yılındaki bütçe görüşmelerinde Toprak Reformu Kanunu tasarısı görüşülürken TBMM'de ortaya çıkmıştır. Tasarıyla ilgili düşüncelerini belirten Celal Bayar, Refik Koraltan, Fuat Köprülü ve Adnan Menderes gibi bir takım CHP'li milletvekilleri bütçenin aleyhine oy vermişlerdir.

Muhalif düşüncelerin ortaya çıkışıyla Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 19 Mayıs 1945 yayınladığı mesajla demokrasinin ilerleyip, gelişeceğini ifade etmiştir. Bu durumun en önemli yansıması olarak 7 Haziran 1945'de Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan'ın verdikleri önerge gösterilebilir. Bu önerge ilerleyen süreçte "Dörtlü Takrir" olarak adlandırılacaktır. Bu takririn içeriğine bakarsak özgürlükleri kısıtlayan rejimi daha fazla sürdürmenin doğru olmayacağını, anayasada gösterilen hak ve özgürlüklerin artık tanınmasını, çok partili bir siyasî hayata geçilmesi ve hükümetin TBMM tarafından denetlenebilmesi gibi hususların ülkede artık gerçekleşmesi gibi maddelere yer verilmiştir.

Dörtlü Tahrir CHP Grubunda sarsıntılar meydana getirmiş, ancak mecliste reddedilmekle beraber, kamuoyunda iyi bir izlenim bırakmıştır. Bu durumdan cesaret alan Fuat Köprülü ve Adnan Menderes, muhalefetlerini basında hükümeti eleştiren yazılar yayınlamak sürdürmüştür. 1945'in Ağustos ayında Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın onaylanması için yapılan görüşmelerde, Adnan Menderes aynı doğrultuda konuşarak tek parti yönetimini sert bir dille eleştirmiş ve Türkiye'nin uluslararası düzeyde girdiği bu taahhüde uygun olarak siyasî sistemini demokratik esaslar doğrultusunda yeniden şekillendirmesi ve özgürlükleri kısıtlamaktan artık vazgeçmesi gerektiğini yinelemiştir. Gelişmeler sonucunda Adnan Menderes ve Fuat Köprülü, 21 Eylül 1945'te partiden ihraç edilmiş, bu kararı eleştiren Refik Koraltan aynı şekilde partiden uzaklaştırılmıştır. Önergeyi yayınlayan diğer bir isim Celal Bayar önce İzmir milletvekilliğinden, sonra da CHP'den istifa etmiştir. Celal Bayar istifa ettikten sonra yeni bir parti kuracaklarını basına açıklamış, 7 Ocak 1946'da Celal Bayar'ın öncülüğünde Demokrat Parti resmen kurulmuştur. Kuruluşunun ardından değişime öncülük etmesi nedeniyle 1950 seçimleri büyük öneme sahiptir.

Seçimler 14 Mayıs 1950 tarihinde tek dereceli çoğunluk yöntemiyle yapılan ve Adnan Menderes tarafından en büyük yenilik olarak nitelendirilecek olan 1950 Seçimleri, çoğunluk sisteminin meydana getirdiği alınan oy oranı ve kazanılan milletvekili arasındaki orantısızlığı yansıtıyordu. Buna göre; DP 8 milyona yakın kullanılan oyun%55,2'sini, CHP ise %39,6'sını almış fakat sırasıyla partiler 416 ve 69 milletvekili kazanmışlardır. MP ise oyların %4,6'sını alarak 1 milletvekiliyle temsil hakkı kazanmıştır (YSK, Seçim Çevresine Göre Milletvekili Genel Seçim Sonuçları: Türkiye Geneli). DP'nin meclis içinde sağladığı bu büyük çoğunluk, ona kısa sürede tam iktidar haline ulaşmasına imkân sağlayacak yeterli desteği veriyor ancak aynı zamanda da çoğunluğu temsil ettiği düşüncesiyle de demokrasi anlayışında çoğunlukçu bir fikre kapılmasına neden oluyordu (Zürcher 2015, 307). Ancak iktidarının ilk yıllarında bu anlayış cumhuriyetçi demokrasinin katılımcı yönüne vurgu yaparken, son yıllarında genel iradeci bir demokrasiye evrilecekti.

DP'nin mecliste oluşturduğu bu büyük grubun, içerisinde birçok farklı kesimi barındırması oldukça anlaşılabilir. DP'nin 1950 Seçimleri sonrasındaki ilk grubunda; DP Genel Merkezi'nin talebiyle gelenler, DP kurucularının da içinde olduğu ve bir önceki mecliste yer almış milletvekilleri, son olarak da yerel teşkilatlarda sivrilmiş Sıtkı Yırcalı gibi isimler yer alıyordu (Toker 1991a, 27). Bu çeşitlilik gösteren DP Meclis Grubu koalisyonunun içinde birtakım çatışmaların ortaya çıkması, DP içerisinde oldukça etkin roller almış Samet Ağaoğlu'na göre ikili bir anlaşmazlığı yansıtıyordu.

Bu anlaşmazlık DP'nin muhalefet döneminde de etkili olan İstanbul teşkilatı ile Ege Teşkilatı arasındaki çatışma ile olgunlaşıyordu. Bunlardan ilki Menderes'e ve Kuruculara karşı muhalefet eden, diğeri ise Menderes'i her daim savunan teşkilatlardı (Ağaoğlu 1967, 66-67). Bunların dışında, yani DP içindeki farklılıklardan dolayı ortaya çıkan çatışmalardan başka, DP ile CHP arasındaki farklılıklardan ortaya çıkan anlaşmazlıklar da mevcuttu. Her ne kadar CHP; 1946 Seçimleri sonrasındaki Meclis Grubunda milletvekili olan 403 milletvekilinden 169'unu 1950 Seçimleri listesine almasa da, DP'ye kıyasla CHP milletvekilleri seçim bölgeleriyle ilişkili olmayan, daha yaşlı milletvekilleri idi (Ağaoğlu 1967, 90-93).

Seçimler sonrasında kurulacak hükümetin, parti ile olan ilişkisine yönelik, DP Genel İdare Kurulu içerisinde farklı fikirler mevcuttu. Buna göre, hükümet-parti ilişkisinin denetime mi yoksa istikrara mı yakın olarak düzenleneceği tartışılıyordu. Ortaya çıkan ilk fikir; Celal Bayar'ın başbakan, Fuat Köprülü'nün ise başbakan yardımcısı olmasıydı. İkinci olarak Fevzi Lütüfî Karaosmanoğlu'nun parti başkanı olması ve Bayar, Köprülü, Menderes hariç diğer Genel İdare Kurulu üyelerinin kabinede yer almaması fikri öne sürüldü. Böylece hükümet; hem parti hem de teşkilatlar tarafından denetlenebilecekti. Ancak dört kurucu, Karaosmanoğlu'nun parti başkanı olmasına ve hükümetin parti tarafından çifte denetime tabi olmasına sıcak bakmadılar. Sonuç olarak Bayar'ın tarafsız olarak cumhurbaşkanı konumunda kalmasına, Köprülü ya da Menderes'in başbakan olmasına karar verildi. Bu noktada Bayar'ın fikirleri birincil derecede rol oynuyordu. Nitekim anılarında anlattıklarına göre Bayar; parti başkanının aynı zamanda başbakan olmasını ve bu yolla hükümetin

güçlü biçimde oluşmasını istiyordu. Başbakanlık görevi için Menderes'i uygun görmüştü (Bayar 1967, 108). Böylece Menderes'in kabinesiyle birlikte göreve başlayabilmesi için sadece TBMM'nin toplanması kalmıştı.

22 Mayıs 1950 günü meclisin en yaşlı üyesi Hüseyin Cahit Yalçın'ın başkanlığında TBMM Genel Kurulu toplandı. TBMM üyeleri antlarını içtiler, Aydın seçim çevresinden başlayarak Meclis Başkanlığı için yapılan seçim sonucunda 385oyla Refik Koraltan Meclis Başkanı oldu. Ardından DP içinde önemli roller almış Sıtkı Yırcalı, Hulusi Köymen ve Fuat Hulusi Demirelli de Meclis Başkanvekilleri oldular.

İnönü'nün 64, Halil Özyörük'ün 1 oy aldığı Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde 387 oyla Celal Bayar yeni Cumhurbaşkanı seçildi ve Genel Kurula gelerek andını içti, ardından Cumhurbaşkanlığından gelen hükümeti kurma görevinin Adnan Menderes'e verildiğini belirten ve Menderes'in hazırladığı Bakanlar Kurulu listesinin yazılı olduğu tezkere okundu (TBMM Tutanak Dergisi, D: IX, C: I, 22.V.1950, 1-10).Menderes'in sunduğu ve çok da uzun süreli devam edemeyecek Bakanlar Kurulu listesi DP ileri gelenleri arasındaki bir mutabakatı yansıtıyordu. Bu mutabakat, hükümet üyelerinin hem tanınmış hem de ismi bu zamana kadar siyasi arenada çokça yer almamış milletvekillerinin kabineye girmesi fikriydi. Ancak her ne kadar bir kabine içi ikilik mevcut olsa da I. Menderes Kabinesi günlük hayatta karşılığı olan isimlerden oluşuyor (Ağaoğlu 1967, 93-94) ve geçmiş hükümetler ile arasındaki fark böylece ortaya çıkmış oluyordu.

Menderes, DP'nin seçimlerde öne sürdüğü vaatlerden ve geçmişin bir eleştirisinden oluşan hükümet programını 29 Mayıs 1950 tarihli TBMM Genel Kurul toplantısında okudu. Programa başlarken 1950 Seçimlerinin başlattığı devri “milli iradenin tam ve serbest tecellisi” olarak addeden ve “memlekette normal siyasi hayatın” başladığını belirten Menderes, bunu Türk demokrasinin bir “zaferi” olarak anıyordu. Programın ilk bölümünde oldukça detaylı ve etraflıca bir geçmiş dönem iktisadi ve mali eleştirisi yapan Menderes, kendi döneminde devlet müdahalelerini

azaltacağını, vergilerde dolaylı vergilerden ziyade dolaysız vergileri öne çıkaracağını, üretimi artıracığını ve en önemlisi de tarımsal kesime büyük önem verileceğini bildırıyordu. Program, bundan sonra sosyal, kültürel ve eğitimle ilgili konulara değiniyordu. Dolayısıyla aşağıda, DP'nin demokrasi anlayışı değerlendirilirken incelenecek olan konular Menderes'in okuduğu programda belirgindi. Orduya yönelik politikalar ordunun modernleştirilmesi, idare mekanizmasındaki değişiklikler bütçenin rasyonel şekilde oluşturulması, basın kanunu demokratik ortamın sağlanması ve vergilere yönelik politikalar da tarımsal üretimin teşviki noktasında meşrulaştırılıyordu. Program üzerine görüşmeler 31 Mayıs tarihine bırakıldı (TBMM Tutanak Dergisi) Ancak CHP milletvekillerinin en çok aklında kalan, geçmiş dönemin tamamen tasfiye edileceği konusu ve millete mal olmuş ve olmamış inkılâplar ayrımı olmuştu (Toker 1991a, 37-40).

CHP'lilerin aklında kalan bu endişe, daha sonra da CHP maddiyatına el konulması konularında iktidar-muhalefet ilişkilerini zedeleyecekti. Bu toplantının ardından 31 Mayıs tarihli toplantı da yetmeyince 2 Haziran 1950 tarihinde tekrar toplandı. Ancak muhalefet partileri, Menderes'in son konuşmasından sonra kendilerine söz hakkı tanınmayınca program eleştirileri için verilen süreyi yine yetersiz buldular ve MP Milletvekili Osman Bölükbaşı'nın o günkü toplantıda kullandığı tabiriyle "1950 modeli demokrasi böyle olur" diyerek salonu terk ettiler. DP milletvekillerinin de bazılarının bulunmadığı oylamada Menderes'in I. Kabinesi 282 milletvekilinin güvenoyunu alarak, demokrasi anlayışını yansıtacak olan faaliyetlerine başladı.

2.2.Demokrat Parti Askeri ve Bürokratik Kadroda Yapılan Değişikler

İdare mekanizmasının tarafsız hale getirilmesi, DP'nin daha ilk döneminde programında başrol verdiği konulardan biriydi ve DP, bu dönemde demokrasiyi tek dereceli seçim ve tarafsız idare olarak algılamaktaydı (Eroğul 2003, 17). DP, programına bağlı kalarak, iktidara geldiği 1950 yılında bu konulara oldukça önem

veriyordu. Ayrıca orduda, idare mekanizmasında değişiklikler ve Basın Kanunu, Af Kanunu eş zamanlı çalışmalarla yürütülüyordu.

Böylece Menderes'in ilk kabinesinin iş başına geldiği günden yaklaşık iki hafta sonra orduda tasfiye ve yer değiştirme kararlarına başlandı. 6 Haziran 1950'de Genelkurmay Başkanlığı'na Org. Abdurrahman Nafiz Gürman yerine Org. Nuri Yamut getirildi. Aynı zamanda yüksek komuta heyeti dışında albay ve yarbay rütbeli birçok askerin emekli edileceği konuşuluyordu (Ulus, 7 Haziran 1950). Ordu yüksek kademesindeki değişiklikler birkaç gün içinde yapıldı. Bu değişikliklere dair, 14 Mayıs 1950 günü ordunun CHP'ye darbe teklif ettiği rivayeti dolaşıyordu. Muhalefet, töhmet altında bırakılan emekli ordu mensupları hakkında rahatsızlığını bildiriyordu (Ulus, 10 Haziran 1950). DP, böylece hem darbe söylentileri sonucu aklında kalan şüpheleri gidermiş oluyor hem de devlet mekanizmasını yeniden şekillendiriyordu.

DP'nin bu haftalarda attığı en önemli adımlardan biri de, DP'nin halktan, muhalefetteyken çokça şikâyetlerini dinlediği idare mekanizmasında değişiklikler yapmaktı. Öyle ki bu şikâyetler, DP'nin kurulduğu 1946'nın Ocak ayından sonra giderek genişlettiği teşkilatları tarafından daha da belirgin hale getirilmiş ve şikâyetler büyüdükçe de CHP devrinin idare mekanizmasından bir intikam alma çabasına bürünmüştü (Ahmad 2014, 32). Halkın talebi her ne kadar yerel idare mekanizmasının değişimi olsa da, DP idare mekanizmasını öncelikle ulusal ölçekte değiştirmeye başlamıştı. Henüz orduda yapılan değişiklikler devam ederken, 8 Haziran'da Bayar, Koraltan ve kabinenin Ulaştırma Bakanı Tevfik İleri arasında Orman Genel Müdürlüğü ve Devlet Demiryolları Genel Müdürlüğü kurumlarında teftişler yapılması ve sonucunda gerekli tasfiyelerin gerçekleştirilmesi konuşuluyordu (Ulus, 9 Haziran 1950). Aradan birkaç gün geçtikten sonra değişim süreci, yerel idare mekanizmasına da uzandı. 13 Haziran'da Türkiye'nin çeşitli bölgelerindeki on dört vali değiştirildi, müfettişliklere yeni isimler atandı, kaymakamlıklarda da değişim yapılması kararı alındı (Ulus, 14 Haziran 1950). Bu değişiklikler, CHP'yi rahatsız ediyor, devri sabık yaratılıp yaratılmayacağı sorusunun akıllarında yer etmesini beraberinde getiriyordu (Ulus, 17 Haziran 1950). Bu soru,

bazı CHP'lileri haklı çıkaracak ve 1951 yılında CHP mallarına yönelik konular sıkça gündemde yer almaya başlayacaktı.

DP'nin, o dönemde sıklıkla kullanılan tabirle Demokrat İktidarın gündeminde, iktidardaki ikinci ayını doldurmaya yaklaşırken, TBMM'nin tatile gireceği 14 Temmuz 1950'ye kadar çıkarmayı umduğu Basın Kanunu ve Af Kanunu vardı. Af Kanunu, resmi adıyla Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun, hükümet tasarısı halinde 3 Temmuz'da Adalet Komisyonu'na sevk edildi (TBMM Tutanak Dergisi, D, IX, C, I, 3.VII.1950, 331.) 12 Temmuz'da komisyondan TBMM gündemine alınan kanun (TBMM Tutanak Dergisi, D, IX, C, I, 12.VII.1950, 537), on maddeden oluşan ve iki sayfalık bir yer kaplayan bir metne sahip olmasına rağmen, TBMM'nin tatile girmeden önce gündeminde o kadar kanun tasarısı vardı ki görüşmeleri ve kabulü iki gün aldı. Af Kanunu, 14 Temmuz 1950'de kabul edildi (TBMM Tutanak Dergisi, D, IX, C, I, 14.VII.1950, 720-722). Kanunun gerekçesinde, kısa sürede inkılâplar gerçekleştiren bir ülkede af kanunlarının çıkmasının, eski devirde yaşanan olayların unutulmasına dayanak oluşturacağı yer alıyor ve affın ülkede huzuru sağlayacağı söyleniyordu. 1946'da çok partili hayata geçişin, Cumhuriyetin 25. Yılı olan 1948'in, Seçim Kanununun kabul tarihi 1950 Şubat'ının değerlendirildiği tasarının gerekçesinde; bu tarihler yerine 14 Mayıs 1950 tarihi kıstas olarak alınıyor ve bundan önceki suçların bazıları hakkında aflar getiriliyordu (Türkiye Büyük Millet Meclisi, "Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu). Bu kanun gerek iktidara yakın gerekse muhalif basında geniş akisler uyandırdı.

Ulus; affedilenlerin arasında casuslar olduğunu ve bunların casusluk faaliyeti yapacaklarını ifade ediyor (Ulus, 15 Temmuz 1950), bazı affedilenlerin ise İstanbul'da hırsızlığa kalkıştıklarını söylüyordu Vatan ise; afların, idamları yirmi yıllık mahkûmiyete, müebbet hapis cezalarını ise on beş yıla çevirdiğini ve bunun kamuoyuna memnuniyet verdiğini yazıyordu (Ulus, 19 Temmuz 1950). Bir gün sonraki baskısında ise tahliyelere ilişkin haberleri Ramazan Bayramının ilk gününe atıfla "bayram havası" olarak veriyordu (Vatan, 15 Temmuz 1950). O dönemde, gündemi meşgul eden başat konulardan biri de Basın Kanunu konusu olmuş ve DP

programında belirttiği bir diğer hamleyi yaparak basın üzerindeki baskıyı azaltmaya çalışmıştı.

DP, Adnan Menderes'in DP'nin muhalefet döneminde sıkça bahsettiği basın üzerindeki baskıların kaldırılması hakkındaki adımını, iktidarının ilk aylarında atıyordu. Bu amaçla hazırlanan Basın Kanunu Tasarısı, İçişleri ve Adalet Komisyonlarından oluşan Karma Komisyon'a 3 Temmuz 1950 tarihinde gönderildi (TBMM Tutanak Dergisi, D, IX, C, I, 3.VII.1950, 331).

Kanunun gerekçesinde, basının demokratik rejimlerde kuvvetlendirilmesi gerektiği belirtiliyor, demokrasiye ancak halk çoğunluğunun görüşüyle ulaşılabileceği ve bu görüşün de basın yoluyla ifade edilebileceği bildiriliyordu. Gerçek demokrasilerin, basın hürriyetine dayalı olması gerektiğinin yazıldığı gerekçede, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan dünyadaki demokratikleşme sürecine atıf yapılıyor ve Türkiye'nin kişisel hakları asli bir varlık olarak kabul ettiği, bundan dolayı da Basın Kanunu'nun gerekliliği öne sürülüyordu (TBMM, Basın Kanunu Tasarısı ve İçişleri ve Adalet Komisyonlarından Kurulan Karma Komisyon Raporu). Komisyondan gelen rapor ve kanun tasarısı 14 Temmuz 1950 günü gündeme alındı ve bir sonraki gün gece 3 civarında kabul edildi (TBMM Tutanak Dergisi, D, IX, C, I, 14.VII.1950, 726.) Af Kanunu'nun casusları da tahliye ettiği şeklinde kanuna eleştiri getiren Ulus, Basın Kanunu'nun onaylanması sırasında da TBMM'de yeterli çoğunluğun olmadığını ve kanunun bu şartlarda görüşüldüğünü öne sürüyordu (Ulus, 15 Temmuz 1950). Basın Kanunu ile DP, programındaki maddelerden birini daha yerine getirmiş oluyordu.

Bu sırada yukarıdakiler kadar gündemi meşgul etmeyen fakat toplumda geniş bir kesimi etkileyen, Vatan gazetesi Başyazarı Ahmet Emin Yalman tarafından "müspet hareket" olarak adlandırılan (Vatan, 15 Temmuz 1950) bir kanun da DP tarafından hazırlanmıştı.

Yedek subaylarla ilgili kanuna eklenen bir maddeyle, Bakanlar Kurulu'nun altı ay ya da daha fazla süreli yedek subayların askerlik süresini altı aydan daha az bir süreye indirebilmesi (TBMM, “Yedek Subay ve Yedek Askeri Memurlar Hakkındaki 1076 Sayılı Kanunun 3923 Sayılı Kanunla Değiştirilen 3'üncü Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine Dair Kanun Tasarısı ve Milli Savunma Komisyonu Raporu), 12 Temmuz 1950 tarihli TBMM Genel Kurulu'nda kabul edilmişti (TBMM Tutanak Dergisi, D, IX, C, I, 12.VII.1950, 547). Bununla birlikte gerekçesinde İkinci Dünya Savaşı şartlarının artık ortada olmadığı belirtilen Askerlik Kanunu'nda yapılan değişikliklerle, askerlik süresi üç yıldan iki yıla indirilmiş ve böylece 1942 yılında çıkarılan askerlik süresi değiştirilmişti (TBMM, Askerlik Kanununun 2850 Sayılı Kanunla Değiştirilen ve 3027, 3174, 4173 ve 4416 Sayılı Kanunlarla Fıkralar Eklenen 5'inci Maddesinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Geçici Bir Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı ve Milli Savunma Komisyonu Raporu). Bu kanun da aynı tarihte 12 Temmuz 1950 tarihinde mecliste onaylanmıştı (TBMM Tutanak Dergisi, D, IX, C, I, 12.VII.1950). DP, bazı vergilere yönelik düzenlemelerle ise daha geniş bir kesime hitap ediyordu.

Bu düzenlemeler, Adnan Menderes'in, yukarıda bahsedilen okuduğu hükümet programında da belirtilen, dolaylı vergilerin indirilmesi ve dolaysız vergilere önem verilmesi bağlamında yapıyordu. Gerekçesinde, İkinci Dünya Savaşı sonrasında fiyatları dünya üzerinde azalmakta olan şekerin, kilosu başına alınan tüketim vergisinin yüksekliğinden bahsedilen kanunda yapılan düzenlemeyle, şekerden alınan tüketim vergisi indiriliyordu. Aynı zamanda gerekçede üzerinde önemle durulan konu, halkın bu gerekli gıda maddesinden yeterince faydalanamadığıydı (TBMM, Şekerden Alınan Munzam İstihlak Vergisinde Yapılan İndirimlerin Onanması Hakkında Kanun Tasarısı ve Geçici Komisyon Raporu). Bakanlar Kurulunun aldığı bu karar, 5 Temmuz 1950 günü mecliste onandı (TBMM Tutanak Dergisi, D, IX, C, I, 5.VII.1950). DP'nin vergilere yönelik, TBMM tatile girmeden önce yaptığı bir diğer düzenleme ise, muamele vergilerine yönelikti. Hububat ürünlerinde %12,5 olan Muamele Vergisi DP tarafından hazırlanan kanun tasarısıyla, yine 5 Temmuz tarihli TBMM Genel Kurulu'nda kaldırıldı. Kanun gerekçesinde, bahsedilen konu yine İkinci Dünya Savaşı sonrası düşen hububat ürünleri

fiyatlarıydı. Aynı zamanda dolaylı vergilerin kısılması ya da kaldırılmasından da söz ediliyordu. Böylece DP, daha ilk aylarında birden çok konuya temas etmiş oluyordu.

DP'nin muhalefet yıllarında tam olarak öyle olmasa bile iktidar yıllarında en önde gelen ismi olan Adnan Menderes, kurduğu ilk kabinesiyle bu düzenleme ve değişiklikleri yapıyordu. Samet Ağaoğlu'na göre Menderes, tüm başbakanlığı süresince devlet mekanizmasıyla kavga halinde kalmıştı (Ağaoğlu 1967, 97). Orduda yaptığı tasfiyeler, idare mekanizmasının ulusal ve yerel boyutunda yaptığı değişiklikler hem onun bu yönünü gösteriyor hem de muhalefet yıllarında halktan dinlediği şikâyetleri göz önüne aldığını ve icraata geçirmeye çalıştığını belli ediyordu. Af Kanunuyla toplumun kapatılmış kesimlerine yönelik siyasalar güdülürken, Basın Kanunu'nun gerekçesinde demokrasinin asıl hedefinin halkın çoğunluğunun görüşünün dikkate alınması olduğu ifade ediliyordu. Bu Şevket Süreyya Aydemir'in ifadesiyle CHP, muhalefete geçtikten sonra bir parti haline gelememişken, DP'nin halkın tercümanı olma görevini ifa edebildiğini gösteriyordu (Aydemir 1975, 90). Bu bahsedilenler toplumun bir kesimine yönelik siyasalar iken, özellikle dolaylı vergilerin indirilmesi ya da kaldırılması ise, toplumun tümüne etki eden faaliyetlerdi. Bunların gerekçesinde öne çıkan faktörlerden biri İkinci Dünya Savaşı ya da CHP iktidarı bağlamında geçmiştten uzaklaşma isteğiydi.

Dolayısıyla Menderes, bir kopuş istiyordu. CHP bir kurtuluş mücadelesi ve ihtilal sonucu mecliste yer almış ve iktidar olmuşken, DP çoğunluğa yanaşmak ve geçmişle hesaplaşmak zorundaydı (Aydemir 1975, 69-70). Bunun en dikkate değer örneği, çoğunluğa yanaşmak bağlamında vergilerde ve idare mekanizmasında değişikliklerdi. Burada cumhuriyetçi demokrasinin katılımcı yorumu, toplumun isteklerinin politikaya yansması anlamında görülüyordu. Ancak burada çoğunlukçuluk ile katılımcılık arasındaki çizginin nerede olduğu sorusu sorulabilir. Bu soruya, çoğunlukçuluğun CHP malları konusunda olduğu gibi azınlıkta kalan bir kesime zarar verme ihtimali doğurduğu ya da zarar verdiği; ancak katılımcılığın ise böyle bir zarar doğurmaktan ziyade genel irade ya da toplum düzeyinde bir yarar aradığı cevabı verilebilir.

DP'nin ilk aylarında toplum sadece seçen değil, aynı zamanda seçtiklerinin siyasalarını yönlendiren konumda gözükiyordu. Bir diğeri ifadeyle, siyasetin halka inişii ve ulaştırılması DP iktidarı ile gözükiür olmuştü (Aydemir 1969, 222). Özellikle Arapça ezan yasağının kaldırılması konusu, bu konuda CHP'nin de tutumu göz önünde bulundurulduğunda cumhuriyetçi görüşün genel irade kavramına yaklaşan bir konu olmuştü. Bu nedenle onu ayrı bir başlık altında ele almak yerinde olacaktır.

2.3. Arapça Ezan Yasağının Kaldırılması

1932 yılında dilde sadeleştirme çabaları neticesinde ezanın Türkçe okunması kararı Atatürk tarafından alınmıştı. 1941'de Refik Saydam'ın başbakan olduğu zamanda ise Türk Ceza Kanunu'nun 526'ncı maddesiyle ezan ve kametin Türkçe okunması resmi bir hal almıştı. Demokrat Parti de, 1950 seçimlerinden önce halka vaatlerini açıklarken iktidara geldiklerinde antidemokratik kanunların kaldıracağından bahsetmiş ve ezan yasağı da bunlardan biri olmuştü. Birinci Menderes Hükümetinin programı parti meclis grubunda görüşülürken, Arapça ezan yasağının kaldırılması için bazı milletvekilleri konuyu gündeme taşımışlardı (Albayrak 2004, 195). Halkın hassasiyetini anlayan ve toplumla samimi ilişki kurabilen Menderes, bu yasağın kalkması için çaba harcamıştı. Zira 5 Haziran 1950'de DP yanlısı basın gündemine aldığı gibi, Başbakan Menderes de bu konuda Zafer gazetesine bazı açıklamalarda bulunmuştu. Menderes açıklamasında; ezanın Türkçe okunması için gösterilen çabaların doğru olmadığını zira parti programlarında din ve vicdan hürriyetinin kabul edildiğini, laikliğin korunacağı, radikal ve gerici düşüncelerle mücadele edileceğinden bahsetmişti (Zafer,14 Haziran 1950). Adnan Menderes, ezan yasağını 13 Haziran 1950'de DP'nin Grup toplantısında tekrar gündeme getirmiş (Vakit,14 Haziran 1950) ve sorunun bugün için artık bir anlamı kalmadığını söyleyerek çözümlenmesi gerektiğini söylemişti (Öymen 2010, 487).

Ezan yasağının kaldırılması için DP Grup toplantısında bazı milletvekilleri de görüşlerini açıklamışlardı. Zira Ankara Milletvekili Sadri Maksudi Arsal'a göre, devletin halkın ibadetine karışmasının doğru olmadığını, ezan yasağı konusunun

Atatürk'e bağlanmasının yanlış olduğu ve yasağın kaldırılması gerektiğini söylemişti. Afyon Milletvekili Kemal Özçoban da yaptığı açıklamada, teokratik rejimi tehlikeli bulduğunu fakat bu yasağın kaldırılmasının bir vicdan özgürlüğü hakkı olduğunu ve laikliğin gereklerinden biri haline geldiğini söylemişti. Bütün bu açıklama ve girişimlerden sonra, gerek iktidar kadrosu tarafından yasağın kalkması için yapılan olumlu açıklamalar, gerekse de toplumun Arapça ezanın okunması için siyasilerden talepte bulunmaları gerekli yasal çalışmaların başlamasına neden olmuştu. Sıtkı Yırcalı, Emin Kalafat ve Mithat Benker grup başkanlığına bir önerge vermişlerdi. Önergede, ezan yasağının laiklik ilkesine aykırı olduğunu ve bunun kaldırılması için hükümetin gerekli yasa tasarısını hazırlamasını ve 16 Haziran 1950 tarihinden önce de meclise sunulması istenmişti (Albayrak 2004, 196).

Kayseri milletvekili İsmail Berkok ile Tokat Milletvekili Ahmet Gürkan'ın hazırladığı ezan yasağının kaldırılması hakkındaki yasa tasarısı önerisi 16 Haziran 1950'de meclise sunulmuştu. Hükümetin, meclise sunduğu bu tasarımı, CHP ve DP milletvekilleri oy birliğiyle kabul etmişlerdi (Cumhuriyet,17 Haziran 1950). Yasağın kalkması için CHP'den İsmet İnönü öneriye olumlu bakmış ancak oylamaya katılmamıştı. Oy birliğiyle kabul edilen ezan yasağının kaldırılması hakkındaki tasarısı, Türk Ceza Yasası'nın 526'ncı maddesi, 5665 sayılı yasa ile değiştirilmiş oldu(Albayrak 2004, 196). Bu yasal değişiklik ile Arapça ezan ve kamet okuma yasağı kaldırılmıştı (Öymen 2010, 495). Yasak kaldırıldıktan hemen sonra Başbakanlık tarafından 17 Haziran 1950'de bütün illere bir telgraf şeklinde iletilmişti (Milliyet,17 Haziran 1950). Yasaktan sonra yurt genelinde Arapça ezan okunmuş ve kısa bir süre sonra Türkçe ezan okuyan kimse olmamıştı. İktidarın bu girişimi, dindar kesimin DP tarafına kaymasına neden olmuştu (Öymen 2010, 495). Albayrak'a göre DP'nin ezan yasağının kaldırılmasının çeşitli sebepleri olmuştu. Bunlar; DP'lilerin dinde özgürlük anlamında CHP'den geri kalmak istememeleri, iktidarın daha önce seçimleri kazandıklarında halka antidemokratik yasaların kaldırılacağını sözünü vermesi ve ezan yasağının da bunlardan biri olması, parti tabanında bazı radikal dinsel görüşe sahip kişilerin olması ve bunların tatmin edilmesi olarak açıklamıştı (Albayrak 2004, 197).

Ezan yasağının kaldırılması her ne kadar halk tarafından olumlu karşılanmış ve iktidar ile muhalefetten ciddi bir şekilde destek almış olsa da bazı dini çevrelerce bu girişim istismar edilmişti. Nitekim Ticani tarikatına mensup bazı kişiler Atatürk'ün heykellerine saldırmıştı (Ahmad 2009, 66). Bu saldırılar üzerine başta tarikatın başı olan Kemal Pilavoğlu olmak üzere, müritlerinden 11 kişi tutuklanmıştı. Bunların yanında iktidar, dindar kesimin desteği kazanmak amacıyla 7 Temmuz 1950'den başlamak suretiyle Ankara ve İstanbul radyolarında tanınmış hafızlardan Kuran okuma emri de verilmişti (Albayrak 2004, 198).

2.4. İktisadi Performansın Devreye Girmesi ve I. Menderes Kabinesi'nin Dağılması

14 Şubat 1951'de başlayan bütçe görüşmeleri, 27 Şubat'ta bütçenin kabul edilmesiyle sona ermişti (TBMM Tutanak Dergisi, D: IX, C: V, 27.II.1951, 1215). Bunun üzerinden geçen bir hafta sonunda I. Menderes Kabinesi, 8 Mart'ta Cumhurbaşkanı Bayar'a istifasını sundu. Menderes, istifanamesinde, kabinenin bir seneden az bir zamanda karşılaştığı yoğun olaylardan bahsederek, kabinenin yıprandığını sezdirenen bir açıklama yapıyor ve yeni bütçenin kabulüyle birlikte yeni bir kabinenin de oluşturulması gerektiğini ifade ediyordu (Vatan, 3 Mart 1951). Ulus, kabinenin istifa nedenlerini, bütçe görüşmelerinde DP'deki görüş ayrılıkları ve başarısız bir icraat devresine bağlıyor, aynı zamanda kabinede ciddi değişiklikler olacağını bildiriyordu (Ulus, 9 Mart 1951). 9 Mart'ta kabineyi kurma görevi, Bayar tarafından yine Menderes'e verildi. Yeni kabinede Rıfki Salim Burçak, Hakkı Gedik ve Nedim Ökmen yeni isimler olarak yer alıyor; Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Zühtü Velibeşe ve Nihat Eğriboz ise yeni kabinede görev almıyorlardı (Vatan, 10 Mart 1951). Altı bakanın bakanlıklarının değiştiği yeni kabine, muhalefete göre eskisinin aynı konumunda gözükmüyor ve “müfrit” partililer yine kabinede kendilerine yer buluyorlardı (Ulus, 10 Mart 1951). Kabinenin neden istifa ettiğine yönelik çeşitli görüşler vardı.

Ahmet Emin Yalman'a göre, kabine değişikliği, istifanamede belirtildiği üzere yeni bütçenin yeni kabineyle icra edilmesi için yapılmıştı. Aynı zamanda parti-hükümet ilişkileri bağlamında Karaosmanoğlu'nun yeni kabinede yer almaması, tek

parti zamanından kalan parti ve hükümetin birliği uygulamasının kalkması anlamında değerliydi (Vatan, 10 Mart 1951). Ancak bir gün sonraki yazısında ise Yalman, kabinenin Menderes'in kudreti kendi elinde toplamaya başlamasının bir işareti olduğunu söylüyordu (Vatan, 11 Mart 1951). Nihat Erim, daha on gün önce bütçesi çoğunluk tarafından onaylanmış bir kabinenin yenilenmesini, demokratik bir rejimin kabul edemeyeceğini belirtiyor ve eğer böyle bir değişiklik yapılacaksa bunun bütçe görüşmelerinden önce yapılması gerektiğini savunuyordu (Ulus, 10 Mart 1951). Hüseyin Cahit Yalçın ise, I. Menderes Kabinesinin başarısız icraatlarından bahsediyor ve yeni kabinenin eskisiyle neredeyse aynı olduğunu söylüyor; asıl sorunun kabinede değil, partinin içinde bulunan, kendi ifadesiyle “hâkim kliğin dar düşüncesinde” bulunduğunu öne sürüyordu (Ulus, 11 Mart 1951). Sonradan yazılanlarda ise bu kabinenin istifası daha farklı nedenlere bağlanıyordu.

Toker'e göre, kabinenin yıpranmasının birden fazla nedeni olmuştur. Bunlardan ilki, İnönü'ye yakın olarak addedilen ve darbe teşebbüsü yapacaklarına dair söylentiler bulunan askerlerin tasfiye süreci ve idare mekanizmasının yenilenmesi sırasında Hürriyet Misakından sapmalardı. İkincisi, DP yerel teşkilatlarının DP Meclis Grubu üzerindeki sürekli baskılarıydı. Üçüncü olarak Toker'e göre, kendilerini bakanlığa uygun olarak görenlerin varlığı söz konusuydu ve sonuncu neden ise, DP Grubunun kanun tasarılarında bir “el kaldırma mekanizmasına” dönüşmesiydi. Tarım Bakanı Nihat Eğriboz'un politikalarından rahatsızlık da mevcut olsa da asıl neden bu değildi (Toker 1991a, 107-111). Daha sonra yazdığı anılarında da Aydın Menderes, Nihat Eğriboz'un bir bahane olarak öne sürüldüğünü, asıl nedenin bundan farklı olduğunu ifade etmiştir. Ona göre, I. ve II. Menderes Kabinesi arasındaki fark, ikincisinin ilkine göre demokratik siyasete, halka hizmet anlayışına ve halkla ilişkilere daha yatkın olmasıydı. Dolayısıyla ilk kabinenin bürokratlardan oluşan yapısı, kabinenin istifasının esas nedeniydi (Menderes 2012, 36). Ancak üzerinde bu kadar durulmuş olan Nihat Eğriboz'un tarım politikalarından rahatsızlık, DP'nin demokrasi anlayışının değişimine dair birtakım ipuçları verebilir.

DP, iktidara geldikten sonra kendisinin muhalefet döneminden farklı olarak üstlenmesi gereken bir konu daha vardı. Bu da iktisadi performansın sürdürülebilir olması ve performans kriterinin göz önünde tutulması gerektiğiydi. Aydemir'e göre DP, iktidara bir bakıma köyden gelen oylarla gelmişti (Aydemir 1969, 225). Bahsedilen oylar yani köyden gelen oylar ise, birden fazla sosyo-ekonomik kesime denk geliyordu. Bu oylar arasında, büyük toprak sahipleri ve tarımda çalışan kesimler olduğu gibi aynı zamanda da köylerden gelen üretimi bir ticari ürün haline getirip bunların ticaretiyle uğraşan bir ticaret burjuvazisi de vardı (Eroğul 2017, 76-77). Dolayısıyla böyle büyük bir kesime hitap eden tarım politikaları, DP için başat bir önem arz ediyordu. Daha açık ve DP'nin demokrasi anlayışını yansıtan bir ifadeyle, bu kesimlerin dışsal yani önceden belli olan çıkarları, bir şekilde ifade edilmeli ve korunmalıydı. Bu da liberal anlayış içerisinde bir demokrasiye işaret ediyordu.

Öyle ki, Ulus'un röportajı yapan gazeteciyi açıklamadığı röportajda Eğriboz, Marshall Yardımlarının dağıtım şekli konusunda kabinede anlaşmazlık çıktığını, bu yardımların %80'inin tarım sektörüne aktarılmasına karşı çıkan bakanlar olduğunu ifade ediyordu (Ulus, 11 Mart 1951). Dolayısıyla kabinenin istifasında da görüldüğü gibi, tarımsal politikalar konusunda anlaşmazlık çıkmasına bir tahammül yoktu. Menderes, bu kararı aceleyle almış ve Eğriboz'un istifadan haberi dahi olmamıştı (Vatan, 9 Mart 1951). Bunların sonucunda II. Menderes Kabinesi'nin kurulduğu ve kabul edildiğine dair tezkere, 26 Mart 1951 tarihli TBMM Genel Kurulu'nda okundu (TBMM Tutanak Dergisi, D: IX, C: VI, 26.III.1951, 28), okunan hükümet programına 2 Nisan'da 396 oydan 346 güvenoyu verildi (TBMM Tutanak Dergisi, D: IX, C: VI, 2.IV.1951, 124). Bundan yaklaşık altı ay sonra toplanacak olan DP Kongresi'nde de DP'nin demokrasi anlayışına ilişkin izler bulmak mümkündür.

DP'nin iktidara geldikten sonraki ilk, genelde ise üçüncü kongresi, 15 Ekim 1951 tarihinde, Ankara Büyük Sinema salonlarında toplantılarına başladı. Kongreye, seçilen 1375 delegeden 1160'ı iştirak etmişti (Vatan, 16 Ekim 1951). Kongre, teşkilatların, bir yılda yapılan icraatları ve tutulan yolu tasvip edip etmediğini gösterecekti. Menderes'in ilk gün DP Genel İdare Kurulu adına okuduğu rapor üzerine olumlu görüşler belirtildiği gibi aynı zamanda ciddi eleştiriler de getirildi

(Vatan, 17 Ekim 1951). Bu eleştirilerin üzerine, Genel İdare Kurulu'nun üye sayısının artırılması talebi de teşkilatların bazılarında gelmeye başlayınca, Menderes, kürsüde kendi görüşü olan mevcut üye sayısının korunması hakkında şiddetli şekilde, teşkilatları eleştirdi (Vatan, 21 Ekim 1951). Ancak Menderes'e teşkilatlar tarafından duyulan güven yine de tamdı. Genel Başkanlık seçimine katılan 871 delegeden 827 oyu Menderes almıştı. Genel İdare Kurulunun üye sayısı da yine aynı kalmıştı (Vatan, 21 Ekim 1951). Dolayısıyla Kurucular, parti içerisindeki rollerini paylaşmaya yanaşmamış ve seçkin bir yönü benimsemişlerdi.

Genel İdare Kurulu seçimlerinde ise, seçkin demokrasinin izleri yine görülebilmekteydi. Kongreyi günü gününe takip eden Vatan gazetesinin aktardığına göre, delegeler arasında Genel İdare Kurulu için dolaşan listelerde; Menderes, Köprülü, Karaosmanoğlu, Refik Şevket İnce, Sıtkı Yırcalı gibi isimler mevcut olmakla birlikte, Kurucuların çalışmaya alışkın olmadığı birçok farklı isimler de vardı (Vatan, 19 Ekim 1951). Ancak yapılan seçimler sonucu, Genel İdare Kurulu'nda sadece beş farklı üye yer almıştı. Ulus bunlardan Fethi Çelikbaş ve Mustafa Zeren hariç diğerlerinin yine Menderes'in kendi istekleri doğrultusunda seçildiğini yazıyordu (Ulus, 21 Ekim 1951). Kongrenin ilk gününde de Menderes'in kongreyi yönlendirme isteği görülüyordu. Öyle ki Menderes, Kongre Başkanı seçimlerinde Atıf Benderlioğlu'nun başkan seçilmesi öncesinde, delegelerin ayrı ayrı isimler sürmemesi gerektiğini hatta süremeyeceğini söylüyordu (Vatan, 16 Ekim 1951).

Yukarıdaki uygulamalar Eroğul'a göre, DP III. Kongresinde DP'nin bir "burjuva partisi" olma yoluna saptığını gösteriyordu. Eroğul, bunu iktidar partisinin aldığı kararların, kongrenin bir onay mekanizması kabul edilerek kongreye onaylatılması şeklinde açıklamıştır. Aynı zamanda bu kongre, kendisi tarafından Menderes'in önderliğinin belirginleşmesi olarak değerlendirilmiştir (Eroğul 2017, 102). Bu seçkin uygulamalar, seçkin demokrasiye işaret etmekte ve seçkin demokrasinin özellikle Max Weber tarafından kullanılan, "önder" kavramını akla getirmektedir. Ancak DP'nin seçkin demokrasiye olan yatkınlığı en çok, 1953'ten sonra ekonominin bozulmaya başlamasıyla görülecektir.

2.5. DP ve CHP Arasında Gerginlik

DP, 14 Mayıs 1950'de iktidara gelişinden 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesine kadar olan 10 yıllık süreçte, CHP'nin sürekli partinin geçmişi eleştirilmiş ve tek partinin kötü günleri hatırlatılmıştı (Eroğul 2003, 123). DP'nin, 1950 seçimlerinden sonra parti içinde radikal tutuma sahip milletvekilleri, CHP'nin kapatılması gerektiği konusunda bazı fikirler beyan etmişlerdi. Bu görüşün yanında CHP'ye ait bütün mal ve mülklerinin alınmasını, Halkevlerinin kapatılıp bu kuruluşa ait bütün gelirlerin devlete aktarılması konusunda önerilerde bulunmuşlardı (Demir 2011, 82).

Halkevleri meselesi çok partili hayata geçildikten sonra birçok defa tartışma konusu olmuş ve bu kurumun tarafsızlığı hakkında konuşulmuştu. Gelirlerini devletten alan bu kurumun, ülkenin kültürel ve sosyal hayatında önemli görevleri olmuştu (Öymen 2010, 507). Sadece CHP'nin adına çalışması (Aydemir 2006, 131) ve onun fikirlerini halka aşılması, yapısının ve pozisyonunun tartışılmasına neden olmuştu. Tefik Çavdar'a göre Halkevleri, 1932 yılında toplumu ve özellikle gençleri CHP ideolojisine göre eğitmek amacıyla kurulmuş ve yönetimi tamamen o dönemdeki iktidar partisinin eline bırakılmıştı. Parti ve devletin aynı manaya geldiği ve kurumun kurulduğu dönemde pek fazla milletin dikkatini çekmemişti. Ancak halkın vergileriyle ayakta duran bu kurumun, DP'nin kuruluşuyla birlikte tarafsızlığı tartışılmaya başlanmıştı (Çavdar 2013:43).

1932'de kurulan Halkevlerinin tarafsızlığı ve ne yapılacağı konusundaki durumu daha DP iktidarının ilk günlerinde konuşulmaya başlanmış ve gündeme alınmaya çalışılmıştı (Aydemir 2014, 131). DP, geçmişte yapılan yolsuzluklardan dolayı CHP iktidarını sürekli eleştirmekte ve 27 yıllık iktidarları döneminde devlete ait para ile mülklerini kendi hesaplarına aktarmakla hata ettiklerini iddia etmekteydi (Karpaz 2010, 237). Aslında 1947 yılında CHP tarafından da Halkevlerinin partiden ayrılması için girişimlerde bulunulmuş ve özerk kuruluşlar haline getirilmek istenmişti (Çavdar 2013, 43). Fakat bunun nasıl yapılacağı konusu ve "bağımsız kurum" projesinin ne şekilde olacağı konusu belirsizdi. (Öymen 2010, 507).

DP, CHP'nin tek parti döneminde elde ettiği ekonomik gücü kullanarak, tekrar iktidar olmasına karşıydı ve özellikle halkın vergisi ile devletin malı haline gelen Halkevleri gibi kurumlar aracılığıyla bir dönem elde ettiği ekonomik güçten ekinmekteydi. Bundan dolayı kurum kapatılmadan önce DP'ye yakın basın organları ve bazı milletvekilleri tarafından gündeme alınmıştı. Nitekim Zafer gazetesi yaptığı bir haberde CHP'nin iktidarı döneminde haksız yere aldığı onca mal ve mülkün hesabını vereceğini söylemişti. Bu haber aslında iktidarın muhalefetin mallarına el koyacağına bir işareti olmuş ve bu konuda gerekli kamuoyu hazırlanmaya çalışılmıştı (Şeyhanlıoğlu 2011, 205). Konu Niğde Milletvekili Halil Nuri Yurdakul tarafından 12 Aralık 1950'de DP Meclis Grubuna taşınmış ve parti içinde tartışılmasına neden olmuştu. Diğer taraftan Ankara Milletvekili Hamit Şevket İnce de CHP'nin malvarlığı ile ilgili kendine göre bir araştırma yapmış ve partide çok fazla taşınmaz malın olduğunu söylemişti. Başbakan Menderes'e göre de muhalefetin elindeki malın miktarıyla bir şirket haline geldiği ve bunun önlenmesi amacıyla da CHP'yi mal beyanına davet etmişti (Albayrak 2004, 209-210).

Halkevleri ile ilgili iktidar partisi tarafından hazırlanan yasa tasarısı, Refik Şevket İnce ve yedi arkadaşı 24 Temmuz 1951'de DP Meclis Grubuna sunulmuştu. DP Meclis Grubunda, yasa tasarısının görüşülmesi esnasında milletvekilleri görüşlerini açıklamış ve CHP'nin haksız yere mal biriktirdiğinden bahsetmişlerdi. Hazırlanan yasa tasarısı on beş maddeden oluşmaktaydı. Bunlar; genel katma ve özel gelire sahip daireler, belediyeler, köyler, iktisadi devlet teşekkülleri, sermayenin yarısının devlet veya şahsa ait olan müessese ve genelin hizmetinde olan derneklerin siyasi partilere bedelsiz bağış yapamayacaklarını ya da mallarını satıp vermeyeceklerini, Halkevleri olarak kullanılan binaların devlet adına işletilmesi ve bu yasa ile geri alınması karar verilen malların da üç ay içinde iade edilmesi zorunluluğu getiriliyordu. Bu yasa tasarısına CHP muhalefeti sert bir tepki göstermiş ve kınamak amacıyla 28 Temmuz 1951'de İstanbul'da bir protesto gösterisi düzenlemişlerdi. Ancak muhalefetin bütün tepkilerine rağmen 30 Temmuz 1951'de Adalet Komisyonundan geçmiş ve 8 Ağustos 1951'de TBMM'de yapılan oylama sonucunda kabul edilmişti (Resmi Gazete, 8 Ağustos

1951). Muhalefetin bu duruma tepkisi ise bir bildiri şeklinde olmuştu. Parti tarafından yayımlanan bildiride mecliste kabul edilen yasadaki üzüntü duyduklarını, ara seçimlerde parti binalarının boşaltılması için bir aylık sürenin verildiğini (Albayrak 2004, 212) ve bunun kasten yapıldığını ancak tüm bu olumsuz durumlara rağmen CHP'nin demokrasi mücadelesine devam edeceğinden bahsedilmekteydi (Çavdar 2013, 44). Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Halkevlerinin kapatılmasını 11 Ağustos 1951'de 5830 sayılı yasa olarak onaylamıştı. Bu yasa ile CHP'nin mallarından bir kısmı hazineye devredilirken Halkevlerinin bütün taşınır ve taşınmazlarına el konulmuş ve hazineye intikal ettirilmişti (Resmi Gazete, 11 Ağustos 1951).

Tevfik Çavdar'a göre, DP iktidarı muhalefete karşı olan baskısını 1950-1954 yılları arasında bilhassa seçimlerden hemen önce yapmaya çalışmıştı. Zira kamuoyu ve milletin dikkatini çekmek amacıyla seçimlerden önce gündeme alınmış, haklarında gerekli çalışmalar yapılmaya başlanmıştı. İktidara göre CHP bu malları haksız yere "gayri meşru" bir şekilde kazanmıştı (Çavdar 2013, 44-45).

Albayrak'a göre de iktidar partisi DP'nin, Halkevlerinden sonra CHP'nin diğer mallarının hazineye devretmek amacıyla gündeme alınmasının nedenleri; CHP'nin, Millet Partisi'ni destekler bir mahiyet içerisine girmesi, 1954 seçimlerinden önce partiyi mali destekten mahrum bırakarak güçsüz hale gelmesini sağlamak ki bunu yapmakla da muhalefetin gerekli propaganda ve miting gibi siyasi faaliyetlerde bulunması önlenmiş olacaktı. Antalya Milletvekili Akif Sarioğlu ve 232 arkadaşı 5 Mayıs 1953'te DP Meclis Grubuna, "siyasi partilerin gayri meşru mal iktisapları" hakkında bir önerge sunmuşlardı. Önerge parti içinde görüşülmeye başlanınca bazı milletvekilleri CHP'nin büyük mali kaynaklara sahip olduğunu, bunları haksız bir şekilde elde ettiğinden ve siyasi amaç doğrultusunda kullanıldığından bahsetmekteydi. Grupta tartışma sırasında söz alan Menderes, konunun daha önce de önerildiği şekliyle bir kurul tarafından incelendiğini ancak tam olarak karar verebilmek için meselenin ertelendiğini söylemişti (Albayrak 2004, 214).

DP milletvekillerinden Celal Türkgeldi ve Füzuan Tekil tarafından, CHP'nin bütün mallarının hazineye devredilmesi için hazırlanan gerekli yasa tasarısı, partinin Meclis Grubunda kabul edilmişti. Yine DP tarafından bu konu bir tasarı halinde 9 Aralık 1953'te TBMM'ye sunulmuştu (TBMM, Tutanak Dergisi, 1953, 167). Tasarı üzerinde CHP'den söz alan ilk kişi İsmet İnönü mecliste yaptığı sert açıklaması ise;

Bu kanun tasarısı ruhiyle, metniyle, her türlü usulüyle Anayasaya aykırıdır. Bu tasarı, hukuk prensiplerine, insan haklarına, cumhuriyetin itibarına kastetmek hareketidir. Bu kanun tasarısı iktidar başında bulunanların Büyük Millet Meclisi'ne karşı zorlama teşebbüsüdür. Dokuzuncu Büyük Millet Meclisi, kendinden evvelki Büyük Millet Meclislerinin icraatını tanımamak yoluna sevk ediyor. Bu hareketin devletin devamı ve istikrarı konusunda vahim mahzurlarını tahmin etmek güç değildir. Cumhuriyet Halk Partisi'nin maddi varlığının müsadere edilmesi fiili, bizim için tasarının hiç ehemmiyeti olmayan tarafıdır. Biz hukuk dışı bir rejimin kurulmakta olmasıyla karşı karşıyayız. Açıkta tatbikiye başlanılan yeni rejimle vatandaş sorgusuz, sualsiz, müdafaasız mahkûm edilmektedir. Tarih kürsüsünden seyrediyorum. Suçluların telaşı içindedir (Aydemir 2014, 132) şeklindeydi. İnönü'nün bu konuşması mecliste ciddi bir karışıklık, gürültü, alkış ve itirazlara neden olmuştu. Zira Albayrak'a göre DP'den Abdullah Gedikoğlu İnönü'ye cevaben kendisine, "sahtekâr! sahtekar! 1946'yı unuttun mu diye sataşmış" ve İnönü'nün de bu ifadelerle karşılık olarak, "ışıkta korkuyorsunuz" cevabını vermişti. meclisteki bu hararetli tartışma ve gürültünün devam etmesi sonucunda, CHP'liler salonu terk etmişti. Zira yapılan tartışmalar, itiraz edilen fikir ve konuşmalar muhalefete konuşma fırsatını vermemişti (Albayrak 2004, 216-217). Menderes, CHP'lilerin meclisi terk etmelerinin yanlış olduğunu ve geçmişten bunun örneklerinin yaşandığını söyleyerek haksız yere çıktıklarını söylemişti. Birkaç kez kürsüye görüşlerini beyan etmek amacıyla çıkan Menderes, İnönü'ye yönelik eleştirilerini sürdürmüş ve muhalefete karşı tavırlarının net olacağından bahsetmişti (Demir 2011, 86).

6195 sayılı "Haksız İhtisapların" hazineye devredilmesi konusundaki yasa tasarısı, (Resmi Gazete, 16 Aralık 1953) aynı gün mecliste onaya sunulmuş ve

341 olumlu oy ile kabul edilmişti (Aydemir 2014, 130). Bu yasaya göre, CHP'nin sahip olduğu bütün taşınır ve taşınmaz malların, para, diğer değerler, haklar ve alacaklar hazineye devredilecekti. İstisna olarak da Maliye Bakanlığı'nın onayı alınarak, parti için kullanılması zaruri bazı eşyalar bu hükümlerin dışındaydı. Yasa kapsamına giren bütün malların 15 gün içinde devredilmesi zorunluğu getirilmiş ve bunlardan herhangi birini saklayan, kaçırana hakkında gerekli cezanın da verileceği söylenmişti (TBMM Tutanak Dergisi, 14.12.1953). Tasarının kanunlaşmasını engellemek amacıyla Ankara barosundan 31 avukat, Bayar'a telgraf çekerken İstanbul Üniversitesinde de bin öğrenci bir bildiri yayınlayarak cumhurbaşkanının imzalamaması için talepte bulunmuşlardı. Ancak Cumhurbaşkanı Bayar, tüm itirazlara rağmen kanunu onaylamıştı (Eroğul 2003, 128).

CHP'nin bütün mallarının hazineye devredilmesi hakkındaki yasa tasarısının 15 Aralık 1953'te 6195 sayılı yasa ile kanunlaşması sonucunda, 16 Aralık tarihinde partinin Genel Merkezi ve Ulus gazetesi mühürlenmişti. CHP Genel Merkezi, Ziya Gökalp Caddesi 15 numaraya taşınırken, (Albayrak 2004, 219). Ulus gazetesi de Denizciler Caddesinde "Yeni Ulus" ismiyle çalışmaya başlamıştı (Çavdar 2013, 45). Sonuçta CHP'nin bütün mallarına el konulmasını sağlayan kanun 1954 seçimlerinden önce çıkarılmış, ana muhalefet partisi mali anlamda zor durumda bırakılmış ve seçimlerde gerekli başarıyı göstermeleri engellenmişti (Albayrak 2004, 221).

2.6. İrticaya ve Millet Partisi'ne Karşı Tutum

DP iktidarının, irtica meselesiyle ilk ciddi karşılaşması 1951 yılının Mart ayına rastladı. 21 Mart 1951 gecesinde, Milli Türk Talebe Birliği'ne mensup olan birkaç yüz gencin, Necip Fazıl Kısakürek'in editörlüğünü yaptığı Büyük Doğu Dergisi binası önünde yaptıkları gösteri ve protestolar sonucu, aralarından birkaçı hakkında tutuklamalar yapıldı, öğrenci toplantılarına yasaklama kararı getirildi ve siyasetin gündemi, bu konuyla meşgul olmaya başladı (Ulus, 22 Mart 1951). Mart'ın 23'ünde Vatan, Atatürk hakkında bir kanun tasarısının hazırlandığı haberini veriyor (Vatan, 23 Mart 1951)ve Ulus, İnönü'nün dinin siyasete alet edilmemesi hakkında

yaptığı açıklamayı ilk sayfasında yazıyordu (Ulus, 23 Mart 1951). Menderes, konunun, Kore'deki olayların yaşandığı nazik bir ortamda gündemi meşgul etmemesi hakkında bir açıklama yapıyor (Vatan, 24 Mart 1951) ve İnönü de yine aynı duruma vurgu yaparak, iktidarın soğukkanlılığını kaybetmemesi için iktidar ve muhalefet heyetlerinin görüşmesini geri bıraktığını açıklıyordu (Ulus, 24 Mart 1951). Bununla birlikte, irtica konusu da “nazik” bir konuydu ve kanun tasarısı 30 Mart 1951 tarihinde, yani Menderes'in II. Kabinesi'nin programının okunduğu gün Adalet Komisyonu'na gönderildi (TBMM Tutanak Dergisi, D: IX, C: VI, 30.III.1951, 60). Kanun tasarısı üzerine tartışmalar, genellikle maddelerin şekilleri üzerine oldu.

Tam adıyla Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun, 27 Nisan 1951 tarihinde gündeme alındı (TBMM Tutanak Dergisi, D: IX, C: VI, 27.IV.1951, 294) ve komisyonlar ile TBMM Genel Kurulu arasında birkaç defa gidip gelen tasarı, 25 Temmuz 1951 günü DP ve CHP oylarıyla kabul edildi (TBMM Tutanak Dergisi, D: IX, C: IX, 23.VII.1951, 295-298). 4 Mayıs'taki ilk görüşmelerde Atatürk adına üç dakikalık saygı duruşu yapılması hakkındaki tavrı kabul edilerek, saygı duruşuyla görüşmelere başlanmıştı (TBMM Tutanak Dergisi, D: IX, C: VII, 4.V.1951, 40). Kanunun, muhalefetin de onayıyla geçmesi ve Kore Savaşı'nın meydana getirdiği sıcak gündemde ele alınabilmesi, DP'nin bu konuya muhalefetten ve kamuoyundan gelen talepler sonucunda eğildiğini gösteriyordu. Aynı zamanda bu taleplere yanıt vermek, katılımcı bir demokrasi anlayışını yansıttığı gibi; kanunun, uzun süren müzakereler sonrası nihayete kavuşarak, muhalefet oylarını da alması genel iradeye yaklaştığını gösteriyordu.

DP'nin irticayla hesaplaşmasının ikinci aşaması, 1952'de Vatan gazetesi Başyazarı Ahmet Emin Yalman'a yapılan suikast ile olmuştu. DP Malatya İl Kongresini takip etmek için Malatya'da bulunan Yalman, 22 Kasım 1952 gecesi ölümle sonuçlanmayan bir suikasta uğramıştı (Ulus, 23 Kasım 1952; Vatan, 23 Kasım 1952). Ertesi gün, şahsın tespitiyle birlikte, bunun irticai bir arka planının olduğu anlaşılmış ve Büyük Doğu Dergisi ve İslam Demokrat Partisi olarak iki kurum üzerinde durulmaya başlanmıştı (Vatan, 24 Kasım 1952). Suikasti tertipleyenler, Büyük Doğu Dergisinden etkilendiklerini ifade ediyorlar (Vatan, 27

Kasım 1952) ve hedeflerinin Yalman ile kalmadığını, sırada Hüseyin Cahit Yalçın, Nadir Nadi ve Falih Rıfkı Atay gibi, dönemin ünlü gazeteci ve yazarlarının olduğunu itiraf ediyorlardı (Ulus, 28 Kasım 1952). Büyük bir yankı uyandıran bu olay, irticai yayın yaptıkları iddiasıyla bazı derneklere de uzanınca, iktidar olaya müdahil oldu.

Bu olaydan yaklaşık bir ay sonra, 22 Ocak 1953 tarihinde Cemiyetler Kanunu'nun 33. maddesine aykırı olduğu gerekçesiyle, Cumhuriyet Savcılığı tarafından, Milliyetçiler Derneği hakkında soruşturma başlatıldı ve şubelerinin mühürlenip mallarına el konulmasına karar verildi (Ulus, 23 Ocak 1953). Bununla birlikte DP içinde de, bu derneğin başkanlarından biri olan Sait Bilgiç ve milliyetçi-muhafazakâr kimliğiyle tanınan Eğitim Bakanı Tevfik İleri gibi isimler bulunuyordu ve bu isimler hakkında da tasarruflarda bulunulacağı yazılıyordu (Vatan, 23 Ocak 1953). 25 Ocak'ta DP milletvekilleri Sait Bilgiç ve Tahsin Tola'nın DP Haysiyet Divanı'na verilmeleri kararlaştırıldı (Vatan, 26 Ocak 1953) ve DP'den çıkarıldılar (Vatan, 1 Şubat 1953). Bu uygulamalar, çoğulcu bir demokrasiye sekteye uğratan bir görünüm arz ediyordu, fakat söz konusu uygulamaların dokunduğu kişi ve derneklerin de sicilleri temiz değildi. Bununla birlikte, kamuoyunda da oldukça geniş bir konsensüse ulaşılmıştı (Ulus, 24 Ocak 1953; Vatan, 1 Şubat 1953) ve bu yönüyle de DP'nin bu konsensüse cevap vermesi, katılımcı bir anlayışı yansıtıyordu.

DP'nin 1950-1954 döneminde irticayla üçüncü karşılaşması ise MP'nin Haziran kongresindeki olaylar sonucunda meydana gelmişti. 1953 Haziran'ında MP IV. Kongresi, MP içerisindeki aşırılar ile ılımlılar arasındaki bir gerilimle devam etmiş, aşırı gruba yakın kimselerin çıkardığı bazı taşkınlıklar ile bitmişti (Toker 1991a, 240). Temmuz ayında MP'li Hikmet Bayur'un yaptığı ve MP'nin Atatürk devrimlerine ters düştüğüne yönelik açıklama neticesinde, Ankara Cumhuriyet Savcılığının başlattığı (Vatan, 7 Temmuz 1953; Ulus, 7 Temmuz 1953) soruşturma sonucunda, MP Genel Merkezi'ndeki evraklar toplandı, bina mühürlendi (Vatan, 7 Temmuz 1953; Ulus, 7 Temmuz 1953). Toker'e göre, olaylar hakkında DP Meclis Grubunda iki farklı görüş mevcuttu. Bunlardan ilki, yargıya intikal etmiş olan konu hakkında DP'nin tavrını açıklamayıp yargıya karışmamak, ikincisi ise görüşleri ifade etmenin yargıyı etkilemeyeceği üzerineydi (Toker 1991a, 204-241). Özellikle

Menderes'in ikinci görüşte olduğu, verdiği demeçlerden belli oluyordu. MP'yi, muhalefet devrinde de oldukça sert biçimlerde eleştirmiş olan Menderes, MP'nin hilafeti geri getireceğini, Mecelle'yi yeniden yürürlüğe koyacağını söylüyor, bu yolla MP'nin gizli bir yolda olduğunu ifade ediyordu (Vatan, 8 Temmuz 1953). MP'nin yapılacak soruşturma için kapatılmasından sonra da, MP'nin dini siyasete alet ettiğini savunan Menderes, CHP'nin konu hakkında MP'yi tutan söylemlerini de eleştiriyordu (Vatan, 20 Temmuz 1953).

8 Temmuz 1953 tarihinde, ihtiyati tedbir olarak tüm yurttaki MP'nin kapatılma kararı uygulanmaya başlandı (Vatan, 9 Temmuz 1953). 27 Ocak 1954'te ise mahkeme MP'nin feshine karar verdi ve MP kapatıldı (Yeni Ulus, 28 Ocak 1954; Vatan, 28 Ocak 1954). Böylece Yalman suikastı sonrası partiler arasında oluşan ılımlı süreç, aradan bir yıl geçmeden bozulmaya başladı (Ahmad 2015, 64). Çünkü CHP'li bazı milletvekilleri, MP'nin kapatılmasına şiddetle karşı çıkıyorlardı ve DP de CHP'yi irticaya arka çıkarmakla suçluyordu (Toker 1991a, 243-245). DP iktidarında ilk defa büyük ve mecliste temsil hakkı kazanmış olan bir parti kapatılıyor ve hükümet bu konuda, MP'nin kapatılması hakkında herhangi bir rahatsızlık bildirmiyordu. Eroğul'a göre bu karara karşı durmayan DP, çoğunluğa dayanmış egemenliğini kullanmıyordu (Eroğul 2017, 117-118). MP'nin bir ihbarla açılan savcılık soruşturması sonucunda kapanması, DP'nin demokrasi anlayışındaki bir değişime de örnek oluşturuyordu. Buna göre, 1950 Seçimlerinde gerekli oyu alarak, mecliste temsile kavuşmuş olan bir partinin kapatılması siyasi katılımı azaltan seçkin bir demokrasiye işaret ediyordu.

Bu olayların yaşandığı sıralarda DP bir kanun tasarısı hazırlamıştı. 20 Temmuz 1953'te hazırlanan Adalet Komisyonu raporunda tam adıyla, Vicdan ve Toplanma Hürriyetinin Korunması Hakkında Kanun Layihasının gerekçesinde, memlekette mevcut bulunan hürriyet ortamının dini propaganda yapanlar tarafından suiistimal edildiği yazılıyor ve bunun vatandaşlar arasında hürriyeti zedeleyen, karşılıklı sevgi ve saygıyı yok eden ve çatışma meydana getiren bir durum arz ettiği ifade ediliyordu (TBMM, Vicdan ve Toplanma Hürriyetinin Korunması Hakkında Kanun Layihası ve Adalet Komisyonu Raporu). CHP'nin dinin siyasete alet

edilmesine karşı olan kanun maddesine onay, toplanma hürriyetini kısıtlayan maddelerine ise ret verdiği kanun tasarısı, 23 Temmuz 1953 tarihinde kabul edildi (TBMM Tutanak Dergisi: D:IX, C: XXIV, 23.VII.1953, 1141-1144). 1. maddesine göre, siyasi nüfuz elde etmek amacıyla dini hisleri kullanarak propaganda yapanların bir ila beş sene arasında hapis cezası alacakları kanunun diğer üç maddesinde ise mensupları arasında bu faaliyetleri gösteren derneklere de kapatma cezaları getiriliyordu (TBMM, 6187 sayı ve 29.VII.1953 tarihli Vicdan ve Toplanma Hürriyetinin Korunması Hakkında Kanun), dolayısıyla kanunun kapsamı oldukça genişti. Siyasi katılımın dernekler tarafından yapılmasını kısıtlayan bir görünüm arz ederek, seçkin bir anlayışa göre düzenlenmişti. Menderes de bu konuda endişelerin olduğunu kabul edecek ki, kanun hakkında yaptığı konuşmada, kanundan kötü maksatlılar dışında kimsenin endişe etmemesi gerektiğini ifade etmişti (Vatan, 24 Temmuz 1953). Buna ek olarak 9. dönem 3. yasama yılının sonuna yaklaşırken, DP'nin demokrasi anlayışındaki değişimi yansıtacak olan başka kanunlar da meclisten geçmişti.

2.7.Memurlara İlişkin Düzenlemeler, Yeni Basın Kanunu Tasarısı

Yasama yılı sonu yaklaşırken DP'nin meclise getirdiği kanun tasarılarından biri Emekli Sandığına bağlı memurların emeklilik yaşına yönelik değişikliklerle ilgiliydi. 17 Haziran 1949 tarihinde çıkarılan Emekli Sandığı Kanunu'na göre, otuz yıl çalışma süresini doldurmuş elli beş yaşında ve üzerindeki memurlar istekleri üzerine, otuz hizmet yılını tamamlamış olanlar ise söz konusu kurum tarafından emekli edilebiliyordu (TBMM, 5434 sayı ve 17.VI.1949 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu). TBMM Genel Kurulu'nda 9 Temmuz 1953 tarihinde 269 oydan 235 onay alarak kabul edilen değişiklikle birlikte (TBMM Tutanak Dergisi, D: IX, C: XXIV, 9.VII.1953, 461-464) hizmet yılı süresi yirmi beş yıla düşürülerek, kurumları tarafından lüzum görüldüğünde, bu memurların emekli edilebilmesi kanunlaşıyordu (TBMM, 6122 sayı ve 11.VII.1953 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun). Gerekçesinde kamu hizmetinde yirmi beş yılı tamamlayıp otuz yılı doldurmamış olan memurlar arasında, hizmeti aksatanlar bulunduğu ve bunların yerine ehliyetli

memurların alınması gerektiği yazılı olan değişiklik (TBMM, Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Layihası ve İçişleri, Maliye ve Bütçe Komisyonları Raporları), muhalefet tarafından antidemokratik bir uygulama olarak niteleniyordu.

Değişiklik üzerine görüşmelerde, CHP Grubu adına konuşan Avni Doğan, memurların tasfiyesinin bu değişiklikle sürekli hale geldiğini ifade ediyor ve hükümetin bu yolla kamuda bir zihniyet değişikliği yapmak istediği şeklindeki ifadesini, kişisel hürriyetleri zedeleyecek bir tasfiyenin yapılacağı şeklinde algıladığını belirtiyordu. Zira memurlar kendi istekleriyle değil, görülen lüzum üzerine kuramları tarafından emekli edileceklerdi (TBMM Tutanak Dergisi, D:IX, C: XXIV, 9.VII.1953, 412-413). Dolayısıyla yirmi beş ila otuz yıl arasında hizmet süresi olan memurlar bir belirsizlik içindeydiler. Bu değişikliğin sürekli olması katılımcılığı zedeleyen bir uygulama olarak alınabilir. Öyle ki memurlar, kurumları tarafından belirlenen kriterin ne olduğunu bilebilecek bir konumda değildiler, yani dolaylı olarak siyasi faaliyetlerden ya da siyasi ifadelerinde seçim dışı katılım yollarından kaçınabilirlerdi. Bu düzenlemeden yaklaşık on gün sonra, Toker tarafından profesörler üzerindeki bir “Demokles kılıcı” olarak adlandırılacak olan (Toker 1991b, 59), profesörlere yönelik çıkarılan bir kanun ise katılımı doğrudan sektete uğratiyordu.

Bu değişiklikten yaklaşık iki hafta sonra, Üniversiteler Kanunu'nda yapılan bir düzenleme muhalefet tarafından daha şiddetli biçimde eleştirildi. 1946 yılında kabul edilen ve 46. maddesiyle üniversite akademik personelinin disiplin işlerini belirleyen maddesi, üniversite öğretim mesleğinden çıkarılmayı yalnızca, şeref ve haysiyet kırıcı suç işleyenlerle sınırlı bırakıyordu (TBMM, 4936 sayı ve 18.VI.1946 tarihli Üniversiteler Kanunu). DP hükümeti tarafından hazırlanıp 21 Temmuz 1953 tarihinde kabul edilen kanun tasarısında ise, üniversite öğretim mesleğinden çıkarılma, siyasi kuruluşlarda fiili görev almayı içerecek şekilde değiştiriliyor ve 46. madde, Üniversiteler Kanunu'nun 3. maddesine atıf yaparak, Türk milletinin genel seviyesini yükseltmeyecek her siyasi yayın ve beyanı da meslekten ihraç için yeterli sayıyordu (TBMM, 6185 sayı ve 28.VII.1953 tarihli Üniversiteler Kanununun 46ncı

Maddesinin (d) Fıkrasının Değiştirilmesi Hakkında Kanun). Gereğesinde, üniversite akademik personellerinin günlük ve demagojik siyasetle uğraşmalarının onları meslek vazifelerinden alıkoyduğunun yazılı olduğu ve bu değişiklikle üniversite özerkliğinin daha iyi korunacağını belirtildiği kanun değişikliği (TBMM, “Üniversiteler Kanununun 46ncı Maddesinin d Fıkrasının Değiştirilmesi Hakkında Kanun Layihası ve Milli Eğitim Komisyonu Raporu) TBMM Genel Kurulu'ndaki görüşmelerde muhalefetin eleştirileriyle karşılandı.

21 Temmuz'da başlayıp aynı gün neticeye kavuşan görüşmelerde, CHP Grubu adına söz alan Reşat Şemsettin Sirer, kanunun 1946'da düzenlediği söz konusu maddeye vurgu yaparak, bu değişikliğin iki parti arasındaki zihniyet farkını yansıttığını savunuyor ve CHP'nin siyasetin işleyişinde bilim adamlarına verdiği önemi vurguluyor, DP'nin ise hangi sebeple, hürriyetleri sürekli öne çıkaran söylemlerine rağmen böyle bir değişikliğe gittiğini soruyordu. Ardından Fuat Köprülü, hükümet tarafından bütçesi belirlenen devlet üniversitelerinin idare bakımından hükümete bağlı olduğunu söylüyor ve getirilen değişiklikle üniversite akademik personellerinin ya siyasetle ya da akademik çalışmalarla meşgul olmasını getirdiklerini savunuyordu (TBMM Tutanak Dergisi, D: IX, C: XXIV, 21.VII.1953, 935-975). Muhalefet, bu değişikliğin Nihat Erim için çıkarıldığını belirtiyor ve aynı zamanda üniversite özerkliğini zedeleyici bir kanun değişikliği olduğunu ifade ediyordu (Ulus, 19 Temmuz 1953; Ulus, 22 Temmuz 1953). DP'den aldığı bilgilere Vatan'da yer veren Ahmet Emin Yalman ise, bu değişikliklerin hürriyeti kısıtlamak şöyle dursun, onları koruyacak düzenlemeler olduğunu ve DP'lilerin de böyle düşündüğünü öne sürüyordu (Vatan, 22 Temmuz 1953).

Bu düzenlemelerin, DP'nin demokrasi anlayışındaki katılımcı demokrasiyi sekteye uğratıp, seçkin bir anlayışa yönelttiği söylenebilir. Siyasi kuruluşlar içinde vazife alamayacak olan akademik personellerin, siyasi yayın ve beyanlarının da öğretim mesleğinden için çıkarılma için yeterli sayılması, siyasi katılımın müzakereci yönünü de zedeliyordu. Zürcher'e göre, bunlar DP'nin kendine olan güvensizliğini yansıtıyordu (Zürcher 2015, 326). Bu güvensizlik teması Ahmad'a göre de DP'de görünür olan bir durumu belirtiyordu (Ahmad 2014, 134-135).

Dolayısıyla DP, giderek, özellikle muhalefet yıllarında ve iktidarının ilk bir iki yılında mevcut olan çoğulculuğu kaybetmeye başlıyordu (Eroğul 2017, 116).Üniversiteler Kanunu'nda yapılan bu değişiklikten sonra, basına yönelik yeni düzenlemeler ile bu kaybediş daha da görünür olacaktı.

TBMM 9. dönem, son yasama yılının sonuna yaklaşılırken, meclisin gündeminde yine çok sayıda kanun teklif ve tasarısı yer alıyordu. Bunlardan biri, Türk Ceza Kanunu'nda basınla ilgili olan 161. maddenin değiştirilmesi hakkında verilen kanun tasarısı ve basın ve radyo ile işlenecek suçlar hakkında cezaları belirleyen bir kanun yapılması hakkındaki tasarıydı. Türk Ceza Kanunu'nun ilgili maddesi hakkında son değişiklik 1938 yılının temmuz ayında yapılmış ve savaş esnasında halkın maneviyatı üzerinde olumsuz etki bırakan ya da milli çıkarlara zarar veren basın haberleri hakkında cezalar belirlenmiş, barış sırasında ise bu ceza hükümlerinin yarıdan dörtte üçüne kadar indirime gidilmesi kararlaştırılmıştı (TBMM, 3531 sayı ve 16.VII.1938 tarihli Türk Ceza Kanunu'nun Bazı Maddelerini Değiştiren Kanun). 7 Mart 1954 tarihinde kabul edilen değişiklikle birlikte ise, barış zamanında, aynı suçu işleyenler hakkında verilecek hükümlerin taban hapis ve para cezaları belirleniyordu (TBMM, 6329 sayı ve 16.III.1954 tarihli Türk Ceza Kanunu'nun 161nci Maddesinin Son Fıkrasının Tadili ve Bu Maddeye İki Fıkra İlavesi Hakkında Kanun). Gereğesinde ise, basın ve radyo yoluyla işlenecek suçlar hakkında hazırlanan kanun tasarısının, ilgili maddenin değiştirilmesini zorunlu kıldığı yazılıyordu (TBMM, "Türk Ceza Kanununun 161nci Maddesinin Son Fıkrasının Tadili ve Bu Maddeye Bir Fıkra İlavesi Hakkında Kanun Layihası ve Adliye Encümeni Mazbatası) Bu yeni kanun tasarısı, ispat hakkı tartışmalarını gündeme taşıyacaktı.

7 Mart 1954 tarihli TBMM Genel Kurulu'nda başlayan, tam adıyla Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkında Kanun görüşmelerinde muhalefetin sert eleştirileri mevcuttu. CHP Grubu adına söz alan Faik Ahmet Barutçu, ispat hakkının getirilmesi gerektiğini söylüyor ve yeni seçimlere gidilecekken, son anda, kendisinin ifadesiyle DP programına ters düşen, hürriyetleri kısıtlamanın antidemokratik bir uygulama olduğunu savunuyordu. Menderes ise,

hazırlanan kanunla hürriyetlerin kısıtlanmadığını, şeref ve haysiyete zarar veren yayınlara cezalar getirildiğini ifade ediyor ve bu zamana kadar, küfür hürriyeti dâhil her türlü hürriyetin mevcut olduğunu, ancak bunun suiistimal edildiğini belirtiyordu. Menderes, ispat hakkını ise, mahkemelerin suçlama yapılan bakanları muhakeme etmesi olarak algılıyordu ve mahkemelerin “Divanı Ali” olmadığını belirtiyordu. Ardından kürsüye tekrar gelen Barutçu, ispat hakkının, mahkemelerin bakanları muhakeme etmesi demek olmadığını, sadece suçlamayı yapanın kendi iddiasının doğruluğunu ispat etmesi olduğunu söylüyordu. Menderes ve Barutçu arasındaki bu tartışma birkaç defa ikisinin de kürsüye gelmesiyle sürekli devam etti (TBMM Tutanak Dergisi, D: IX, C: XXIX, 7.III.1954, 390-428). Sonraki iki gündeki tartışmalarda da ispat hakkı konusu sürekli dile getirildi. 9 Mart'taki toplantıda ise, kanun tasarısı 333 oyun 300'ünü alarak kabul edildi (TBMM Tutanak Dergisi, D: IX, C: XXIX, 9.III.1954, 569-572). Bu kanun, DP'nin özgürlük anlayışındaki değişimi, aynı zamanda dolaylı olarak demokrasi anlayışındaki değişimi de yansıtıyordu.

Kanunun gerekçesinde, doğal haklardan oluşan özgürlüklerin, başkalarının özgürlük sınırını aşmaması gerektiği ifade ediliyor ve bu nedenle, gerekçede kullanılan ifadeyle “hürriyetlerin nizamının tesis edilmesi gerektiği” öne sürülüyordu. Bununla birlikte, “hürriyet esasına dayanan idare tarzını henüz tatbikata başlamış memlekette”, bu konuda daha dikkatli davranılması gerektiği ifade ediliyordu (TBMM, “Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkında Kanun Layihası ve Adliye Encümeni Mazbatası). Dolayısıyla artık pozitif anlamda bir özgürlük alanı açılmıyor, özgürlüklerin sınırları çiziliyordu. Bu anlayış, liberal demokrasinin özgürlüğe ilişkin olan, başkasının özgürlüğüne karışılmadığı sürece özgürlük anlayışına denk gelen, negatif bir özgürlük anlayışındaydı. Bu yol, anılarında anlattığına göre Bayar'a, Menderes'ten gelen tekliflerden biriydi. Buna göre, birinci yol, hürriyetlerin sonuna kadar açılıp sorun olursa kısılması; ikinci yol, hürriyetlerin diğer hürriyetleri kısıtlamaması için düzenlenmesi ve son yol da antidemokratik kanunların kaldırılıp basına verilen hürriyetin sonuçlarına göre tavır almaktı (Bayar 1967, 114). Sonuç olarak üçüncü yol tercih edilmiş oluyordu.

Muhalif basın bu değişikliklere oldukça tepkiliydi. DP'nin görüşmelerde gerçek yüzünün ortaya çıktığı yazılıyor (Yeni Ulus, 8 Mart 1954), 1954 Seçimleri öncesi yapılan düzenlemelerin basının susturulması anlamına geldiği söyleniyor (Yeni Ulus, 9 Mart 1954), muhalefetin hükümeti denetlemesine izin verilmediği savunuluyordu (Yeni Ulus, 10 Mart 1954). Ancak 1953'ten itibaren, dünya ortalamasının üzerinde yapılabilen ihracat, bazı nedenlerden dolayı artış hızını kaybetmeye ve ithalat da buna benzer bir durum sergileyince talep enflasyonu oluşmaya başlamıştı (Toker 1991a, 233). Dolayısıyla artık gündemde, seçimlerin de oldukça yakın olduğu bir zamanda, Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ve Petrol Kanunu gibi, ekonomik atılımdaki görüntüyü devam ettirecek olan düzenlemeler başat konuma geliyor ve sonuç olarak da DP'nin demokrasi anlayışındaki değişim, ekonominin görünümü ve değişimiyle aynı yönde hareket eden bir durum arz ediyordu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ (1954-1957) DÖNEMİ YAŞANAN SİYASAL VE SOSYAL GELİŞMELER

3.1. 1954 Seçimleri

Demokrat Parti iktidarı, 1951 ara seçimlerine girmeden önce seçmenin dikkatini çekip kendini halka sevdirmek amacıyla seçmen listelerine merkezi yönetim olarak karışmamış ve muhalefeti güçten düşürmek amacıyla Halkevleri kapatılması gibi bazı önlemler almıştı. İktidarın bu seçmeni kendi tarafına çekme stratejisini 1954 genel seçimlerinden önce de uygulamaya koyacaktı. Nitekim DP, seçmene hoş görünmek amacıyla Aralık 1953'te memurlara fazla maaş veren bir kanununu uygulamaya koymak istemişti. Bu durum ortalama bir hayat düzeyine sahip olan ve sabit bir gelirle geçinen memurları ciddi bir şekilde sevindirmiş ve rahatlamıştı. Diğer taraftan 17 Şubat 1954'te seçim kanununda değişiklik yapılarak daha demokratik hale getirilmiş, bu durum da halkın hoşuna gitmiş ve iktidar partisine karşı sempati duymalarına neden olmuştu (Eroğul 2003, 136-137).

Tevfik Çavdar'a göre, DP'nin bu seçimde, seçmen nezdindeki imajında çok fazla bir değişiklik olmamış ve eski olumlu görüşünü devam ettirmişti. Zira parti, iktidarı devraldıktan sonra halka daha önce vadettiği sözlerini yerine getirmeye çalışmış ve bu da seçmenin kendisine olan güvenin artmasına neden olmuştu. İktidar partisi DP, ilk dört verimli yılında ekonomik konjonktürde bu girişimlerin yapmasına ortam hazırlamıştı. Zira bir yandan hava koşulları iyi gitmiş, diğer taraftan da tarımda yapılan reformlar neticesini vermişti. Cumhuriyet kurulduktan sonra sıradan bir vatandaş ya da köylü ilk defa kendi vekilini özgür iradesiyle seçmiş ve kendisiyle konuşmuş, derdini ona anlatmıştı. Anadolu'nun her tarafından Ankara'ya gelen bir köylü veya herhangi sosyal kademeye ait bir vatandaş, milletvekilleriyle doğrudan görüşebilmiş, problemini aktarmış ve meclise girebilmişti. Tek parti devrindeki elit yönetici kesimi, özelde köylü kesimini

genelde ise vatandaşın ekseriyetini hor gören, ona değer vermeyen anlayış ve tavra sahipti. Ancak artık durum değişmiş zira bir oy için halkın ayağına giden, siyaseti köylüye indirgeyen DP vardı. Köylü ve halk kendi kıymetinin varlığını DP sayesinde anlamış olduğunu fark etmiş ve eskiden çarıklı olarak Ankara'nın Yenişehir semtine bile zor kabul edilen halk değerlenmişti. Bununun dışında ekonomik anlamda da halk ciddi bir şekilde rahatlamış ve yıllardır sefalet içinde yüzen köylü/halk artık bir traktöre sahip olmuş, üretim yapıp yatırım yapabilecek seviyeye gelmişti. ABD'den alınan yardımlar ile ülkeye ciddi tarım aletleri ve traktörler girilmiş, ekim alanları %70 oranında genişlemiş ve çiftçinin ürününe yüksek oranda destek verilmeye başlanmıştı. Bütün bu girişim ve destek çalışmaları, DP'nin toplumdan ciddi bir şekilde destek almasına neden olmuş, bu durum da somut bir şekilde seçime yansımıştı (Çavdar 2013, 45-46).

1954 genel seçimlerinden önce iktidar, kendi mevkiini sağlama almak ve halka şirin gözükme amacıyla iç politikada olumlu ekonomik gelişmeler yaptığı gibi, dış politikada da Kore'ye asker gönderilmesi ve NATO'ya üye olunması ülkenin itibarının artmasına neden olmuştu. İktidarın ekonomik alanda aldığı tedbirlerle halk rahatlamış, üretiminde ciddi bir şekilde artışına neden olmuştu (Karpaz 2010, 238). Sanayi alanında da takip edilen politikalar neticesinde bilhassa şeker ile çimento sanayisinde güzel sonuçlar alınmış ve yatırımcıyı da memnun etmişti. Diğer taraftan CHP'nin mallarına el konulmuş, Halkevleri kapatılmış ve Millet Partisi de irtica nedeniyle faaliyetleri durdurulmuştu. Millet Partisinin kapatılmasıyla devam eden bu süreç, seçimlerden önce muhalefetin mali destekten yoksun bırakılarak toplumla irtibata geçme kanalları ortadan kaldırılmıştı (Karpaz 2011, 238). Bu durum onların seçimlerde yeteri kadar çalışma yapmalarını engellemiş ve savundukları görüşleri halka aktarmakta zorluk çekmişlerdi (Albayrak 2004, 251).

Muhalefet genel anlamda kendini siyasi bakımından güçsüz ve yalnız gördüğü için diğer partiler ile ittifak etme girişimi içerisine girmişti. Bu girişimlerden ilki, Millet Partisi'nin kapatılmasıyla kurulan Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin 12 Mart 1954'te bir bildiri yayımlayarak, diğer partileri işbirliğine davet

etmesiyle başlamıştı. CHP ise hemen bu çağrıya cevap vererek rejimin selameti açısından seçimlerde işbirliği yapmanın faydalı olacağından bahsetmişti. Seçimlerde yapılacak işbirliğine CHP'nin içinden ve iktidar partisinden farklı tepkiler gelmişti. Zira CHP Grup Başkan Vekili Faik Ahmet Barutçu ve Falih Rıfkı Atay partiyi samimiyetsiz ve bazı siyasi çıkarlar elde etmekle suçlayarak bunun yanlış bir davranış olduğunu savunmuşlardı. Ahmet Emin Yalman da bu ittifak girişiminin olumlu bulmamış ve yanlış olduğundan bahsetmişti. Neticede İnönü'nün bu girişim üzerinde yaptığı açıklamada, her iki partinin mecliste güçleri ölçüsünde temsil edilmelerinin daha doğru olacağını, bunu dışında program ve prensiplerinin ayrı olması nedeniyle böyle bir ittifakın gerçekleşmeyeceğini söylemişti (Albayrak 2004, 255).

Seçim propaganda çalışmalarına cumhurbaşkanı Celal Bayar da DP adına bazı gezilerde bulunarak çalışmalarına başlamıştı (Demir 2011, 95). Nitekim 21-25 Nisan 1954 tarihlerinde Bursa, İzmit, Adapazarı, Diyarbakır ve Adana'da yaptığı konuşmalarda iktidarı övmüş ve seçim öncesi halkı etkilemeye çalışmıştı. Muhalefet safının en etkili ismi olan İsmet İnönü, iktidarın genel seçimden önce partinin bütün mallarına el koyarak siyasi mücadeleden yoksun bırakılmasını yaptığı mitinglerde defalarca dile getirerek halka anlatmaya çalışmıştı. CHP'nin 25-27 Şubat 1954'te Ankara yaptığı toplantılarında İnönü, bu konudaki olumsuzlukları dile getirmişti. Nitekim İnönü'nün burada yaptığı konuşma;

...ümitler hüznün ve elem verici bir kesinlikle boşa çıkmıştır. Ama içinde bulunduğumuz yoksulluk ve imkânsızlık şartlar hafife alınacak kadar ehemmiyetsiz değildir. Önümüzdeki kâğıda kadar yeniden tedarik yapılması, bir teşkilat baştan aşağı yeniden kurmak gibi güç olmuştur. Pek çok yerde henüz konuşacak mikrofon, ses yükseltici ve yazı makinesi bulamıyoruz. Hatta telefona bile Ankara'da, İstanbul'da güç kavuştuk. Her şeyden önce kültür, telkin ve temas vasıtalarına muhtaç olan bir siyasi partinin içine düşürüldüğü güçlükler takdir olunur (Albayrak 2004, 256) şeklindeydi.

CHP'nin başında bulunan lider İnönü, partisinin içindeki zorluklara rağmen seçim çalışmalarına Malatya'dan başlamıştı. 9 Nisan 1954'te Malatya'da konuşan İnönü, DP'nin partizanlık yaparak muhalefetin güçten düşürülmeye çalışıldığını, eğer kendileri iktidara gelirlerse bu tür baskı ve haksızlıklara son vereceklerini açıklamıştı. Miting çalışmalarına İstanbul ve Manisa'dan devam eden İnönü, buralarda yaptığı konuşmalarında, yabancı sermayenin ülkeye girişini kendine göre yorumlayıp eleştirmiş ve bu yasaya karşı çıkmıştı. Ayrıca iktidarın radyoyu kendi malı gibi kullandığını, yabancı sermayenin ülkeye giriş şekline ve petrol yasasına karşı olduklarını, basın yasasında yapılan değişiklikleri beğenmediklerini, üniversitenin özerkliğini kısıtladıklarını, hayat pahalılığının arttığını, işçilere grev hakkının verilmesinden yana olduklarını, Kore'ye asker gönderirken TBMM'den izin almaları gerektiğini ve NATO'ya üyelik gibi konularda iktidarı eleştirmişti. Adnan Menderes ise muhalefetin bu tavrını ülkenin barış ve huzurunu bozmak olduğunu söyleyip, yaptıkları siyaseti doğru bulmadığını söylemişti (Albayrak 2004, 256-257). İnönü, iktidarın yaptığı ekonomik yatırımları, destekleme politikalarının plansız olmasını eleştirmişti. İki parti arasındaki siyasi ortam çok gergindi öyle ki köylerde kahvehaneler dahi DP'li ve CHP'li diye ayrılmıştı (Çavdar 2013, 47).

Başbakan Menderes, 21 Nisan 1954'te Erzurum'da yaptığı konuşmasında, İnönü'nün yabancı sermayenin ülkeye girişi konusundaki görüşünü eleştirmiş ve devamında bu yasanın yararlarından bahsetmişti. İnönü'yü bu kanun üzerinden eleştirmeye devam eden Menderes;

İnönü yine diyor ki, çiftçi için yeni bir tehlike belirmiştir. Yabancı sermaye gelip sizin tarlalarını satın alacak, buğday, fındık, pamuk ve tütün ekecektir. Bu sözlerin hepsi, bayağı tezvîr ve adi jurnalcilikten başka bir şey değildir. Şimdiye kadar bu kanundan faydalanmak üzere yüzü mütecaviz müracaat vaki olmuştur. Bunlardan bir teki dahi ziraat ve ticaret sahasına talip değildir. Hepsi tenkit etmedikleri sanayi ve madencilik sahaslarına taalluk etmektedir şeklinde halka durumu izah eden ve İnönü'nün eleştirilerine cevap niteliğinde bir açıklama olmuştu (Albayrak 2004, 258).

1954 genel seçimlerine yaklařtıķça partiler arası siyasi gerilim devam etmişti. 28 Mart 1954'te CHP ve DP'den milletvekili yoklamaları yapılmış ve sadece bu iki partiden aday olmak isteyenlerin sayısı 14 000 gibi büyük bir rakam idi. DP'nin merkezden yaptığı aday belirleme çalışmaları sonucunda, 256 eski milletvekillinin adaylığını tekrar ilan ederken, Nuri Yamut, Hikmet Bayur, Behçet Uz, Nuri Demirağ, Lütü Kırdar, Ahmet Tekelioğlu, Rauf Onursal gibi yeni simalar da listede yer verilmişti. İktidar tarafından seçimlere yakın bir zamanda daha önce yaptığı bazı icraatların açılışını gerçekleştirirken, bir kısmının da temel atma çalışması tören şeklinde yapılmıştı. Zira 4 Nisan 1954'te Samsun limanının temeli atılmış, 22 Nisan 1954'te Celal Bayar İzmit'teki üçüncü kâğıt fabrikasının açılışını yapmış ve 26 Nisan 1954'te Mersin limanının inşaatına başlanmıştı. Bu girişimler DP'nin halk nezdindeki siyasi kimlik imajını güçlendirmiş ve seçim öncesi vatandaş için iktidarın icraat yaptığı mesajı verilerek oyları sandığa yansıtılmaya çalışılmıştı (Eroğul 2003, 139).

Genel seçimler, 2 Mayıs 1954'te yapılmış ve halkın ilgisi yüksek bir orandaydı. Zira seçmen sayısı 10.262.063 iken, bunlardan oy kullanan kişi 9.095.617 olmuş ve seçime ülke genelinde vatandaşın katılım oranı da %88.6 idi (Sarıkoca 2010, 47). Seçime Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti, Cumhuriyetçi Millet Partisi ve Türkiye Köylü Partisi katılmıştı (Sarıkoca 2010, 176). Serhan Yücel'e göre, Vatan gazetesi daha seçimler yapılmadan önce yaptığı bir anketi yayınlamıştı. 24 Nisan 1954 tarihli seçim anketi sonucuna göre, DP %59.9, CHP %25.2, %14.5 oranı ise seçmenin karışık listelere oy vereceğini açıklamış ve Cumhuriyetçi Millet Partisi ile Türkiye Köylü Partisi %0.4 oranında oy almışlardı. 2 Mayıs günü açıklanan resmi sonuçlara göre de DP 5.151.550 oy alıp %56.6 oranında ve 503 milletvekili kazanırken, CHP de 3.161.696 oy almış ve %34.8 oranında, 31 milletvekili kazanmıştı. CMP ise 434.085 oy almış ve %4.8 oranında 4 milletvekili elde etmişti. Bağımsızlar 137.318 oy almış ve %1.5 oranıyla parlamentoda 10 milletvekili alırken, Türkiye Köylü Partisi de 57.011 oy almış ve %0.6 oranı ile hiç milletvekili elde etmemişti (Yücel 2001, 106).

Seçim sonuçları Menderes için büyük bir zafer olmuş ve mecliste %93 oranında milletvekilinin DP'den olmasını sağlamıştı. Bu durumda DP'nin ilk defa iktidara geldiği 1950 yılından 1954'e kadar ki olan süreçte, halkı mutlu edecek icraatlar yapmış ve toplumun geneli de bunlardan memnun kalmıştı. Partinin bu kadar büyük bir destek almasının önemli nedenlerinden biri de, halkı ciddi bir şekilde rahatlatan köklü ekonomik ve siyasi reformular olmasıydı (Demir 2011, 97). Bu durumun en önemli göstergesi olarak devletçi ekonomi politikalarından liberalliğe geçiş gösterilebilir.

3.2. 6-7 Eylül 1955 Olayları

1950 yılında Kıbrıs meselesi, Yunanistan'da yapılan protesto ve mitingler sebebiyle kamuoyunun ilgisi çekmesine neden olmuştu. Dünyanın dikkati Yunanistan tarafından Kıbrıs'a çekilmeye çalışılırken, Türkiye'den de İstanbul ve Ankara da yapılan mitinglerle bu durum protesto edilerek tepki göstermişti. Yapılan protestolu mitinglerde, Kıbrıs'ın Türkiye'ye ait olduğu bu yüzden de kendilerine verilmesini gerektiği savunulmuş ve adadan vazgeçilmeyeceği de gösterilmeye çalışılmıştı (Albayrak 2004, 425). 1950 yılında CHP Milletvekillerinden Cevdet Kerim İncedayı, Kıbrıs sorununu meclise taşımıştı. Burada açıklama yapan İncedayı 'ya göre, Kıbrıs'ın Yunanlıların eline geçmek üzere olduğunu ve adadaki Türklerin Türkiye'den yardım istediğini söylemişti. Bunu üzerine açıklama yapan Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak, Lozan Antlaşmasına göre adanın üzerinde egemenlik hakkının İngiltere'ye ait olduğunu açıklamıştı. Sadak'ın açıklamasıyla konu meclis gündeminden düşmüş ve adada olaylar şiddetlenince tekrar gündeme alınmaya başlanmıştı (Dikerdem 1977, 121-121). 1954 yılında Kıbrıs sorunu, Türkiye ile Yunanistan arasında gündemi sıcak tutacak bir hale gelmişti. Zira Yunanistan bir taraftan adayı kendine bağlamak amacıyla Birleşmiş Milletler örgütüne başvuruda bulunurken, diğer taraftan da Kıbrıs'ta bazı olaylar çıkararak dünya kamuoyunun dikkatini çekmeye çalışıyordu. Türkiye ilk başta konuyu pek fazla gündeme almamıştı. Dönemin Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'ye yöneltilen bir soru üzerine verdiği cevapta, "Türkiye'nin Kıbrıs'a ilişkin bir sorunu yoktur" demişti (Çavdar 2013, 49). Ancak basında Kıbrıs

konusuyla ilgili çıkan bazı haberlerde Türkiye'nin ada üzerinde hakkı olduğunu söylentileri üzerine, iktidar meselenin üzerine gitmeye karar vermiş. Yunanistan, dünya kamuoyunun dikkatini bu konuya çekmek amacıyla gerek Kıbrıs'ta gerekse de kendi ülkelerinde sürekli protesto ve mitingler düzenlemekteydi. İngiltere'nin adayı Yunanistan verme konusundaki olumsuz tutumu, BM'de ilk başta herhangi bir sonuç alınmasını engellenmişti (Eroğul 2003, 75).

1955 yılına gelindiğinde Kıbrıs'ta olaylar daha da şiddetlenmiş ve Yunanistan'ın da tahrikiyle bazı kanlı olaylar yaşanmıştı. İngiltere de, Yunanistan'ın adada çıkardığı olaylardan rahatsız olmuş ve 27 Ağustos 1955'te Türkiye'nin katılımıyla, üç garantör devlet Londra'da bir araya gelmişti. Türkiye'yi temsil eden Fatin Rüştü Zorlu'ya göre, adanın Türkiye'nin hakkı olduğu söylemiş, Yunanistan'da ise ENOSİS'i gerçekleştirmek için diretmeye devam etmişti. Türkiye'deki basın bu günlerde bütün dikkatini Londra'da gerçekleşen bu toplantıya vermiş ve görüşmenin her adımını takip etmekteydi. Konferansın gidişatını etkilemek amacıyla 4 Eylül 1955'te İngiltere'deki Türkler bir protesto gösterisi yaparken, Türkiye'de de aynı tarz bir miting yapılmıştı (Eroğul 2003, 76). Bu gösteriler olurken 6 Eylül 1955 (Giritlioğlu 1965, 320) tarihinde saat 13.00'da radyodan, Selanik'te Atatürk'ün doğduğu eve bir bombalı saldırı olduğunun haberini vermiş ve bu olayı İstanbul Ekspres gazetesi aynı gün içinde iki baskı şeklinde yayınlamıştı. Günün ilerleyen saatlerinde bazı öğrenci grupları "Kıbrıs Türktür" Cemiyetinin çağrısıyla İstanbul Taksim Meydanında bir protesto gösterisi yapmaya başlamışlardı. Bu mitingin ardından grup, İstanbul İstiklal Caddesinde bazı gayrimüslimlere bilhassa Rumlara ait dükkânların camlarını taşlamaya başlamıştı. Olay belli bir süre sonra Beyoğlu, Şişli, Nişantaşı gibi yerlere de yayılarak buradaki gayrimüslimlere ait işyeri, ev, okul, kilise ve mezarlıkların tahribatına yol açacak bir duruma dönüşmüştü. Olaylar İstanbul'da kısa bir sürede Eminönü, Fatih, Eyüp, Bakırköy, Yeşilköy, Ortaköy, Arnavutköy ve Bebek gibi yerlere yayılmıştı (Güven 2010). İstanbul'da başlayan bu olaylar, İzmir ve Ankara'ya da sıçramıştı. Ankara'da sadece bir protesto şeklinde gelişen olay fazla bir sıkıntıya neden olmadan sonlanmış, ancak İzmir'de (Güven, 2010, 40)

de İstanbul'da olduğu gibi özelliklere Rumlara ait ev, iş yeri, okul, ibadet merkezleri yağmalanmış ve ciddi tahribatlara yol açmıştı (Aydemir 1975, 181).

Fahir Giritlioğlu'na göre, 6-7 Eylül 1955 olayları başlamadan önce gayrimüslimlerin bilhassa Rumlara ait ev ve işyerleri tespit edilmişti. Özellikle tahrip edilecek olan dükkân ve evler önceden işaretlenmiş, bunları yapacak olan kişi ve alet-vasıtalar da hazırlanmıştı (Giritlioğlu 1965, 121). Dilek Güven'e göre de olaylar başlamadan birkaç hafta önce mahalle muhtarlarından ev ve iş yerlerinin adreslerinin tespit edilmesi için bilgi istenmişti. Olayların başlaması sırasında saldırıda bulunulacak olan yerler haç figürü ve GMR (gayrimüslim Rum) şeklinde işaretlenmiş ya da "Türk" ve "Türk değil" şeklinde tanımlamalar yapılmıştı (Güven 2010, 28). İzmir'de çıkan olaylarda 14 ev, 6 işyeri, 1 pansiyon, 1 kilise, Yunan fuar pavyonu, Yunan Konsolosluğu binası zarara uğrayıp 50 kişi de hafif bir şekilde yaralanırken, toplam olarak hasar 475 500 TL olmuştu (Güven 2010, 42). İstanbul'daki maddi hasar ise resmi kaynaklara göre; 4 214 ev, 1 004 işyeri, 73 kilise, 1 sinagog, 2 manastır, 26 okul ve 5 317 tesis (fabrika, bar, otel gibi) saldırıya uğramıştı (Güven 2010, 48).

Olaylardan hemen sonra haberdar edilen Başbakan Adnan Menderes ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar acil bir şekilde İstanbul'a hareket etmişlerdi. Hükümet hadiseleri takiben, İzmir ve İstanbul'da sıkıyönetimi ilan etmiş ve yüzlerce kişi tutuklanmıştı (Yücel 2001, 110). Hükümet tarafından olayla ilgili ilk başta farklı açıklamalar yapılmış ve suç komünistlere (Eroğul 2003, 177) atılmıştı.

Hatta ellerinde yeterli delil olmamasına rağmen haksız yere birçok solcu tutuklanmış ve sorgusuz bir şekilde aylarca hapiste kalmalarına sebep olmuştu (Eroğul 2003, 177). DP iktidarı adına olayların ardından, 12 Eylül 1955'te mecliste konuşan Fuat Köprülü, "hareket büyük bir felakettir. Fakat hükümette kusur ve lakaydi yoktur. Devlet ve hükümet başkanı, yoldan Haydarpaşa'ya dönünceye kadar 150 çapulcu tutulmuştur. Daha evvel tertibat alınmıştır. Fakat zamanı belli değildi. Bir baskın şeklinde olmuştur. Şimdi tevkif edilenler 3000'i

geçti. Hadise Kıbrıs meselesinden dolayı vatani bir mevzu olarak ortaya çıktı. Selanik’te bombanın patlaması ile malum komünist unsurları, tahriklerine ve planlarının tatbikine başladılar. Yapılan tahrikler ve yağmalar mala ve mülkiyete karşı gösterilen bir reaksiyondur” şeklindeydi. Menderesin yaptığı açıklama ise, “hadise bir gençlik hareketi şeklinde başladı. İstanbul’un her tarafında, ruhları hazırlanmış insanların hareketi ile meydana geldi. Polis bir tereddüdün altında meflûç kalmıştır. Haberimiz var mıydı? Vardı. Neden tedbir almadınız diyeceksiniz. Hadise olan psikoz o derece birden patladı ki ilk anda polis kuvvetleri meflûç hale geldi. Eğer bu mesele bütün vicdanlara bir cihad gibi gösterilmiş olmasaydı, zabıta ilk adımda bunu önlerdi” şeklindeyken, muhalefetten İsmet İnönü de “bugün millet ve devlet olarak şan ve şerefle parlayan varlığımızı savunmaya mecburuz. Elbirliği ile adaletle talimimi kurtarmalıyız. Büyük Millet Meclisi, temiz bir vatan kaygısının olarak bütün milletlerin gayretlerini eğer isterse kendi etrafında toplayabilir” şeklinde bir açıklama yapmıştı (T.B.M.M Zabıt Ceridesi, 1955).

6-7 Eylül 1955 olaylarının kimler tarafından nasıl, ne zaman, niçin ve hangi amaçlar için tertip ettiklerine dair gerek yazarlar, gerekse de o dönemin hükümeti olan DP tarafından yapılan açıklamalarda bir kesinlik olmadığı gibi çelişkili bilgi/ifadeler de söz konusu idi. Örneğin Şevket Süreyya Aydemir’e göre, olayların yaşandığı zamanda hadisenin mahiyetini ortaya çıkaracak gerçekçi ve inandırıcı açıklamalar yapılmamış, dolayısıyla bu konuda kesin bir yargıda bulunmanın doğru olmayacağını ancak çıkan olayların ülkenin farklı yerlerinde aynı anda ve tarzda cereyan etmesinin bunun bir plan dâhilinde yapıldığının kanıtı olduğunu söylemişti (Aydemir 2014, 181). Tefik Çavdar’a göre de hadise istihbarat teşkilatınca tertip edildiğini ve olay çıkararının bir ajan olduğunu daha sonra bu kişinin önemli mevkilere yükseltildiğini iddia etmişti (Çavdar 2013, 51). Dilek Güven de olayın devletin yönetici kesimleri tarafından planlandığı ve uygulandığını söylemişti. Cem Eroğul ve Fahir Giritlioğlu’na göre ise olayın kimin tarafından çıkartıldığına dair tam anlamıyla bilinmemekteydi. Ancak bir tertip olabileceğinin ihtimali üzerinde durmuşlardı.

6-7 Eylül olaylarından sonra İçişleri Bakanı Namık Gedik emniyeti sağlayamadığı için istifa etmiş ve yerine geçici olarak Savunma Bakanı Ethem Menderes getirilmişti. Kıbrıs Türk'tür Derneği kapatılmış, bazı vali, kaymakam ve devlet memurlarının yerleri değiştirilmişti. İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay yerinde kalırken, olayların en şiddetli olduğu ilçe Beyoğlu Kaymakamı Hayrettin Nakiboğlu da İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne getirilmişti (Yücel 2001, 110). Bu menfi hadise, İstanbul'un yüzyıllardan beri oluşan "çok kültürlü mozağini" bozmuş ve başta Rumlar olmak üzere birçok gayrimüslimin Türkiye'den farklı ülkelere göç etmesine sebep olmuştu (Çavdar 2013, 83). Olaylar, ülkeye birçok maddi ve manevi zarar verdiği gibi devletler arasındaki ilişkilerde de Türkiye'nin itibarını ve saygınlığını sarsmıştı (Giritlioğlu 1965, 326).

3.3. Demokrat Parti 15 Ekim 1955 IV. Kongresi

DP içinde meydana gelen önemli gelişmeler ise, DP IV. Kongresi etrafında yaşanan ve birbirleriyle ilişkili olarak gelişen birkaç aşamadan oluşuyordu. DP'nin 1954 Seçimleri sonucunda elde ettiği aşırı büyük meclis grubu, kontrolü güç bir grup oluşturarak hizipleşmelere açık bir koalisyon meydana getiriyor (Eroğul 2017, 149), dolayısıyla ispat hakkı meselesinin büyümesi, DP'den yaşanacak kopuşa kadar giden bir sürecin dayanak noktasını oluşturabiliyordu. Özellikle 1954'ten sonra görülen Menderes-DP bütünleşmesinin (Zürcher 2015, 335) nedenlerinden biri ise ispat hakkı meselesinden rahatsız olan bazı meclis grubu üyeleri ve diğer partililerin DP'den kopuşları sonucu, partide artan Menderes etkisiydi. Kısaca DP IV. Kongresi etrafında DP Meclis Grubunun büyüklüğü, ispat hakkı tartışmaları ve Menderes-DP özdeşleşmesi gibi üç tema; DP'nin demokrasi anlayışına dair fikirler vermekteydi.

DP IV. Kongresi, yaklaşık 1300 delegenin katılımıyla (Cumhuriyet, 16 Ekim 1955) Menderes'in geçmiş icraatları ve DP'nin muhalefet ve iktidar yıllarında karşılaşılan güçlükleri anlattığı konuşmasıyla 15 Ekim 1955 günü açıldı (Vatan, 16 Ekim 1955). Bundan bir gün önce aralarında Ekrem Hayri Üstündağ, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu gibi ünlü isimlerin de bulunduğu DP'li dokuz milletvekili verildikleri

DP Haysiyet Divanı tarafından partiden çıkarılmışlar (Vatan, 15 Ekim 1955), onların ardından da diğer on DP'li milletvekili de partilerinden istifa etmişler (Vatan, 16 Ekim 1955) ve kongreye de katılmayarak mecliste toplantı halinde bulunmalarını kararlaştırmışlardı (Cumhuriyet, 15 Ekim 1955). Kongrenin ikinci gününde delegelerin neredeyse tamamının oyunu alan Menderes, yeniden DP Genel Başkanlığına seçildi ve konuşmasında DP içinde büyük çaplı bir tasfiyeye ihtiyaç olduğunu, aksi durumda bunun “bütün dünyanın gözünü diktiği kongrenin” gidişatını etkileyeceğini söylüyordu (Vatan, 17 Ekim 1955).

Kongre, DP'nin alışık olduğu şekilde heyecan katsayısı oldukça yüksek biçimde ilerledi.

Delegeler, kendilerini ifade etme olanağını rahatça buldular ve bu tansiyonun bazen yükselip alçalmasına da olanak sağladı. Parti üst kademesine yöneltilen eleştiriler zaman zaman yüksek dozlara da ulaştı (Cumhuriyet, 17 Ekim 1955). Dolayısıyla en azından kongre seviyesinde, DP'liler hala katılımcılığı sürdürüyorlardı. Yapılan Genel İdare Kurulu seçimleri neticesinde, kazanamayan Mustafa Zeren ve çıkarılan Karaosmanoğlu ve Fethi Çelikbaş yerine Genel İdare Kurulu'na Tevfik İleri, Rıfık Salim Burçak ve Mükerrerem Sarol gibi tanınmış isimler girdiler (Vatan, 17 Ekim 1955). Kongrenin üçüncü gününde, delegelerden gelen taleplere Dilekler Komisyonu raporunda yer verildi. Bu taleplerin arasında iktisadi durumun kötüye gittiğine yönelik şikâyetler sıkça yer alıyordu (Cumhuriyet, 18 Ekim 1955). Kongrenin ilk günlerinde, ispat hakkı ve 19'lar meselesinde olduğu gibi, son gününde de “ıskat teklifi”, gündemin merkezindeydi. Buna göre, DP'den çıkarılan veya istifa edenlerin, milletvekilliğinden de çıkarılmasını talep eden ıskat teklifi, İstanbul ve Aydın delegelerinin kürsü önünde “baraj” kurmasıyla delegelere söz verilmeden kabul edildi. Menderes, bu teklifin şiddetli bir savunucusuydu (Vatan, 19 Ekim 1955). Menderes, konu hakkındaki konuşmasında, partiden çıkanların “kuyrukları partide kalmış ve kuyruk harekete geçmişse onu da kesip atacıklarını” bildiriyordu. Bu konu sonucunda, kongrede arbedeler de yaşandı ve olaylı biçimde kongre toplantısı 18 Ekim 1955 tarihinde sona erdi (Cumhuriyet, 19 Ekim 1955).

Iskat teklifi, özellikle DP'li bazı milletvekillerini oldukça rahatsız etti, teklifin antidemokratik olduğunu, bunun TBMM'de kanunlaşması halinde DP Genel İdare Kurulu'nun, TBMM'nin üstüne çıkacağını söylediler (Vatan, 20 Ekim 1955). Daha da ileri giderek, bazı milletvekilleri, bu teklifin demokraside memleketi geriye götüreceğini söylüyorlar (Vatan, 21 Ekim 1955) ve böylece DP Meclis Grubu içerisinde farklı bir ayırım çizgisi daha oluşuyordu. Menderes'in istediği bu kanun teklifi, kendisinin aklında uzun süre yer etmişti, öyle ki 1957 yılında dahi bunu savunuyordu. Fakat Menderes'in bu görüşü, aşağıda Menderes-DP özdeşleşmesi başlığı altında değerlendirilebilir. Iskat teklifi, gündemde büyük başlıklarla yer aldıktan kısa süre sonra, tekliften vazgeçilmesiyle siyasetin merkezinden ayrıldı ve milletvekillerinden bazıları zaten böyle bir kanun teklifinin meclis gündemine geleceğini düşünmediklerini söylediler (Vatan, 22 Ekim 1955). Iskat kanunu teklifi, DP'nin büyük Meclis Grubunu bir arada tutmak için başvurduğu yöntemlerden biriydi. İspat hakkı meselesi sonucunda, partiden çıkarılan DP milletvekilleri ise DP Meclis Grubunun büyüklüğünün bir sonucuydu.

3.3.1. DP Meclis Grubunun Büyüklüğü

DP, 1954 Seçimleri sonucunda aldığı yaklaşık %58'lik oy oranına karşılık, meclisin %90'ından biraz fazlasını elde etmişti. Bu neredeyse TBMM Genel Kurulundaki sıraların tamamıyla DP'li milletvekilleri tarafından doldurulması demektir. Eroğul'a göre, DP Meclis Grubunun bu hacminin meydana getirdiği iki sonuç vardı. Bunlardan ilki, DP idarecilerinin meclisteki DP çoğunluğuna güvenerek artık hiçbir gücün kendilerini durduramayacağı sanısına kapılmaları neticesinde oluşan bir zafer sarhoşluğuuydu. Diğeri ise, DP Meclis Grubunun kontrolünü sağlamak için DP üst kademesi tarafından sarf edilmesi gereken çabalar ve hizipleşmelerin oluşmasıydı. Dolayısıyla başta güç olarak addedilen bir durum, zaafa dönüşüyordu (Eroğul 2017, 149). 1955 yılında yaşanan olaylar ise, bu zaafi gün yüzüne çıkarmaya yetmişti.

DP Meclis Grubunun niceliksel hacminin hizipleşmeler meydana getirdiğine yönelik en somut örneklerden biri 1955 Ekim ayı sonunda DP Meclis Grubu toplantısında yapılan Meclis ve DP Grubu Başkanlığı için adaylık seçimleriydi. Meclis Başkanlığı adaylığı için yapılan seçimlerde, DP kurucularından Refik Koraltan için 198 oy çıkmıştı. Fahri Belen ise, muhalif DP'lilerin desteklediği isimdi ve 147 oy alarak adaylığa oldukça yaklaşmıştı. DP Grubu Başkanlığı seçimlerinde ise, DP Genel Merkezinin adayı Tefvik İleri yerine Burhanettin Onat, seçimi 136'ya karşı 208 oyla kazanmıştı (Cumhuriyet, 31 Ekim 1955; Vatan, 31 Ekim 1955). Dolayısıyla DP Grubu içerisindeki hizipler, DP Genel Merkezi'ne karşı tavır alarak, genellikle DP kurucularının desteklediği aday yerine, kendi adaylarına ciddi oylar sağlayabiliyorlardı (Toker 1991b, 165-166).

Bir buhran seviyesine varmayan bu olaylar büyük etkiler meydana getirmeyen, Kasım ayının sonunda yaşanacak olan kabine krizi gibi bunalımlar ise DP'nin bir program etrafındaki birlik görüntüsüne zarar veriyordu (Ağaoğlu 1967, 147). Kriz sürecinde DP Meclis Grubunun büyüklüğü sorun oluşturuyor ve parti içi koalisyonları zorunlu kılıyordu (Toker 1991b, 179). Ancak bu büyük grup, program etrafında olmasa bile Menderes'in şahsı etrafında birlik görünümünü sergileyerek Menderes-DP özdeşleşmesine de zemin hazırlıyordu. 1950'dekine göre 1954'te DP Meclis Grubunun niceliksel olarak değişim göstermesinin yanında, niteliksel olarak da aralarında farklar mevcuttu.

Bu niteliksel fark, 1954'te meclise gelen DP'li milletvekillerinin 1950'dekilere göre, artık özellikle illerinde güç edinmiş kimseler olmalarıydı. Örneğin, DP Grubu, kendi toplantılarında bakanları sert dille eleştirebiliyor ve kabineyi düşürmeye varan bir denetim oluşturabiliyordu. Bu durum aynı zamanda, Aydemir'e göre, DP'nin de "diyagram düşüşünü" başlatan olaydı (Aydemir 1969, 254-257). DP Grubu milletvekilleri güç edinmiş kimseler olmaları yanında, dolaylı olarak aynı zamanda kamuoyu tarafından tanınmış ünlü milletvekillerinden oluşuyordu (Ahmad 2015, 101). Dolayısıyla 1954'teki DP'li milletvekillerinden bazıları, 1950'dekine kıyasla politika yapımında daha fazla söz sahibi olmak istiyor ve bunun sonucu olarak da ispat hakkı meselesinden hareket olarak Hürriyet Partisi gibi yeni bir siyasi oluşum

meydana getirmekten çekinmiyorlardı. Bu durum Demokrat Parti’de muhalif yaklaşımların oluşmasına neden oldu.

3.3.2. İspat Hakkı Meselesi ve Hürriyet Partisi’nin Kurulması

DP içindeki muhalefetin gerçek anlamda, somut bir şekilde ortaya çıkması, 1948 yılında Millet Partisi’nin kuruluşuna dayanmaktaydı (Eroğul, 2003, 179). İlk dört yılda parti içinde çeşitli anlaşmazlıklar olmuş ancak bunlar çok fazla büyümeden bir çözüm bulunmuş ve önlenmeye çalışılmıştı. Bu anlaşmazlıkların ekseriyeti genellikle Başbakan Adnan Menderes ile bakanlar arasında olmuş ve nihayetinde bunların istifa etmesiyle sorun çoğu zaman önemli bir olumsuzluğa mahal vermeden halledilmiş, ancak bazı isimler var ki bunlar ilk dört yıl içerisinde sürekli gündemde kalmışlardı. Bunlar; Fevzi Lütüfî Karaosmanoğlu, Fethi Çelikbaş, Necip Bilge, Enver Güreli, Feridun Ergin, Muhlis Ete ve Refik Şevket İnce gibi önemli siyasetçiler idi (Albayrak 2004, 276).

DP içindeki asıl ve önemli muhalefet, basına ispat hakkı verilmesi tartışmasından dolayı çıkmıştı. İktidarın yaptığı bazı uygulamaların basın tarafından eleştirilmesi ve bazı yolsuzluk iddialarının ortaya çıkması, basına karşı bazı sert önlemlerin alınmasına sebep olmuştu. 9 Mart 1954’te kabul edilen 6334 sayılı Yayın Yolu ile veya Radyo ile İşlenecek Bazı Suçlar hakkında yasa kabul edilmişti (Resmi Gazete, 17 Mart 1954). Buna göre; “namus, şeref veya haysiyete tecavüz edilmesi veya hakarete bulunulması, itibar kıracak veya şöhret ve servete zarar verebilecek bir hususun isnad edilmesi, rıza hilafına hususi veya ailevi ahvalin teşhir olunması ile yukarıdaki hal ve suretlerle tecavüz, hakaret, isnat veya teşhire maruz bırakılacağından bahisle tehditte bulunulması” durumunda suçluya 3 aydan 3 yıla kadar hapis ve bin liradan on bin liraya kadar da para cezası verilecekti. Aynı yasaya göre, “devletin siyasi veya mali itibarını sarsacak veya ammenin telaş ve heyecanını mucip olacak mahiyette yalan haber veya havadisleri veya bu mahiyette vesikaları neşredenler, 1 seneden 3 seneye kadar hapis ve 2 500 liradan az olmamak üzere” para cezasına çarptırılacaktı. İktidar aynı gün basın yasasının 36.maddesini 6337 sayılı yasayla değiştirerek ağır cezaları öngören basın

suçlarının, Ağır Ceza Mahkemesinde görülmesine karar vermişti. DP, 6334 sayılı yasa (Öymen 2013, 166-167) ile basının ispat hakkını ortadan kaldırmıştı. Fethi Çelikbaş ve arkadaşları 2 Mayıs 1955'te TBMM'ye ispat hakkı önergesini vermişlerdi. Çelikbaş ve arkadaşları, Türk Ceza Yasası'nın 481.maddesindeki 16 Mart 1954 tarihli ve 3 sayılı olan "tevhidi içtihat" maddesinin kaldırılmasını istemişlerdi (Albayrak 2004, 277). Önergeyi sunma gerekçeleri;

"... milletimiz maruz bulunduğu çeşitli sıkıntılar ve ıstırapların hakiki sebep ve amilleri ile müessir şekilde mücadeleyle ve demokrasinin temel prensibi olan millet murakabesini mümkün kılmak; nüfuz ve salahiyetlerini suiistimal edenlerin adalet yolu ile tefrik ve temyizini ve muazzam tarihi vazife ve mesuliyetler yüklemiş bulunan iktidarımızın maruz kalması, melhuz, her türlü şaibeden tenzihini emin bir sisteme bağlamak için alınacak ıslahat tedbirlerinin başında ispat hakkının tanınmasının lazım geldiğine kani bulunuyoruz." şeklindeydi (Giritlioğlu 1965, 332).

3.3.3. Adnan Menderes-DP Özdeşleşmesi

DP Meclis Grubunun büyüklüğü neticesinde, hizipleşmenin görünümü ispat hakkı meselesiyle ortaya çıkmış ve ispat hakkı etrafında oluşan hizbin DP'den ayrılması ise Menderes-DP özdeşleşmesine giden süreci meydana getirmişti. Kısaca, bu üçlü zincirin son halkası, DP içinde Menderes'in tek birleştirici unsur olarak ortaya çıkmasıydı. Bu durum, Menderes'i partideki birleştirici unsur yapmasının yanında, seçkin bir demokrasi anlayışını da yansıtıyordu. DP IV. Kongresinin ikinci gününde, yeniden DP Genel Başkanı seçilen Menderes'in "19"lara yönelik sözleri oldukça sertti. Menderes, bu konunun "siyasi ahlak meselesi" olduğunu, partiden ayrılanların milletvekilliklerinin devam etmesinin partiyi kullanmak anlamına geldiğini ifade ediyor ve tedbirler alınacağından bahsediyordu (Zafer, 17 Ekim 1955). Gerekirse yeni seçimlere dahi gidileceğini belirten Menderes (Cumhuriyet, 17 Ekim 1955), aynı zamanda kongrenin de yeniden toplanabileceğini söylüyordu (Zafer, 19 Ekim 1955). Konu hakkında siyasi ahlak, samimiyet, milletvekilliklerinin gaspı gibi ifadeleri kullanan Menderes'in savunduğu iskat kanunu teklifi, Kongrenin son gününde gelmişti.

Kongre tarafından, eleştirilerin yüksek dozda olmasına karşılık kabul edilen temenni önergelerinden biri bu konuyu ele alıyordu. İskat teklifi, bir siyasi parti adayı olarak milletvekilliği kazanan bir kimsenin, partisinden ayrılması durumunda, milletvekilliğini de kaybetmesi anlamına geliyordu. Konu hakkında söz alan Menderes, DP'nin daha muhalefet yıllarında, 1948 yılında kurulan MP'ye atfı yaparak milletvekili sayısının yarısına yakını kaybettiğinden yakınıyor, ispat hakkı konusuyla gündeme gelen “19”lara karşı da bu tedbirin alınması gerektiğinden bahsediyordu. Bu olayların yaşanmasının nedeni ise, Menderes'e göre, demokrasinin “tekâmül” devrini henüz tamamlamamış olmasıydı (Zafer, 19 Ekim 1955). DP basın organı, Zafer'de de dünya üzerindeki diğer demokrasilerde, örneğin ABD'de, vatandaşların kendi milletvekilleri ya da valilerini denetleyerek görevden alma mekanizmasına sahip oldukları, Türkiye'de de bunun farklı bir yolla yani ıskat kanunu yoluyla aynı sonuca vardırılması gerektiği yazılıyordu (Zafer, 24 Ekim 1955).

Bu tekliften, yukarıda bahsedildiği üzere, vazgeçilse de ıskat teklifi katılımcı demokrasiden uzaklaşma düşüncesini yansıtıyordu. Öyle ki partilerinden istifa edenlerin milletvekilliklerini de kaybetmeleri, bir seçim bölgesinde kullanılan oyların TBMM'deki ifadesinin azalması ya da çoğunluk seçim sistemi nedeniyle söz konusu seçim bölgesindeki bir partinin tüm milletvekillerinin partilerinden istifa etmeleri durumunda da tamamen kaybolması demektir. Bu durumda ulusal iradenin temsilinde bir takım aksamalara ve demokrasinin olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır. Uygulamaya geçerse de Menderes'in bu isteği, DP'nin en yetkili isminin seçkin bir anlayışta olduğunu belli ediyordu. Nitekim bu fikir, yine yukarıda değinildiği gibi, 1957 yılında da Menderes'in gündeminde yer alıyordu. Bu noktada, kronolojiden bir süreliğine ayrılıp Menderes'in ve DP'nin demokrasi anlayışları bağlamında, birkaç konudan bahsedilebilir.

Bunlardan biri 1957 Seçimleri sonucunda, birkaç defa art arda toplanan DP Grup Toplantılarında, ıskat kanununun yeniden gündeme gelmesiydi (Erim 2005, 639-640). Toplantıların ilki, 8 Kasım 1957 tarihinde yapılmış ve basın tarafından sert tedbirler alınacağı şeklinde yorumlanmıştı (Cumhuriyet, 8 Kasım 1957; Hürriyet, 8 Kasım 1957). Bu tedbirler arasında, meclis zabıtlarının istenildiği takdirde, basına

verilmeyeceği de gündeme getiriliyordu (Hürriyet, 6 Kasım 1957; Ulus, 9 Kasım 1957). Bunun öncesinde, meclise seçilen DP'li yeni milletvekillerinin ise baskı politikasının aleyhinde olduğu ve grupta ikilik çıkacağı konuşuluyordu (Vatan, 7 Kasım 1957). Beklenen ikilik devam eden toplantılarda görüldü.

Buna göre, 1955 DP IV. Kongresinde Menderes'in istediği ıskat kanunu teklifi noktasında, DP Grubu, Menderes'e karşı çıkıyor ve yaklaşık yüz civarında milletvekilinin bunu istemediği basına yansıyor (Cumhuriyet 12 Kasım 1957; Ulus, 12 Kasım 1957; Vatan, 12 Kasım 1957). 8 Kasım'dan beri devam eden toplantıların son birkaç gününde ıskat kanunu teklifi ve grup tarafından karşılaştığı muhalefet gündemde yer aldı (Cumhuriyet, 13 Kasım 1957; Vatan, 14 Kasım 1957). Toplantılar sonunda yayınlanan beyanname ise konunun nasıl neticelendiğini gösteriyordu.

14 Kasım'da sona eren DP Grubu toplantıları üzerine yayınlanan tebliğde, DP'nin; muhalefetin seçim sonrası tavrı hakkında tam bir birlik içerisinde olduğu ve memleketin maddi ve manevi huzuru, vatanın ve rejimin selameti, kamu hizmetlerinin de iyi görülmesi için lüzum görülen kanuni ve idari tedbirlerin alınması hakkında ittifakla aynı kararlılıkta olduğu bildiriliyordu (Cumhuriyet, 15 Kasım 1957; Hürriyet, 15 Kasım 1957; Zafer, 15 Kasım 1957). Dolayısıyla meclis görüşmelerinin yayınlanmasının yasaklanması ya da ıskat kanununun yapılması konusunda herhangi bir açıklama yapılmamıştı. Bu, grubun önemli bir kısmının, 1957 Seçimleri sonrasında Menderes'e karşı tavrı alabildiğini gösteriyordu. Aynı zamanda, DP'li milletvekilleri arasında katılımcı demokrasi taleplerini yansıtıyor; Menderes'in ise seçkin demokrasi konusundaki kararlılığını ortaya çıkarıyordu. Bu noktada, sonuç olarak, 1955'in aksine, Menderes-DP özdeşleşmesi, Menderes-DP Meclis Grubu arasında değil, Menderes-DP'nin parti kimliği arasında görülüyordu.

Menderes ve DP'nin 1954-57 yılları arasında demokrasi anlayışlarını yansıtan bir diğer konu ise, 1957 Seçimleri öncesinde aday listelerinin belirlenmesi hakkında DP Genel Merkezi ve DP teşkilatları arasında cereyan etmişti. Seçimlere yaklaşık bir ay kala, aday belirleme konusu gündeme gelmeye başlamıştı. Eylül ayının sonunda, DP Genel Merkezinin aday listeleri hakkında büyük pay sahibi olacağı

konusuluyordu. Buna göre, DP adaylarının kırk ilde merkez tarafından belirleneceği (Vatan, 25 Eylül 1957), İzmir, Ankara, Mersin, İstanbul, Diyarbakır, Erzurum gibi büyük illerde yoklama yapılmayacağı (Cumhuriyet, 26 Eylül 1957), yoklama yapılmayacağı haberi ulaşan illerde teşkilatların merkeze tepki gösterdiği (Hürriyet, 27 Eylül 1957) ve Ankara adaylarının bizzat DP Genel İdare Kurulu üyesi Atıf Benderlioğlu tarafından belirleneceği yazılıyordu (Ulus, 28 Eylül 1957). Bu haberler, bütün adayları Menderes'in belirleyeceği (Vatan, 1 Ekim 1957) şeklinde devam ederken, DP içinde bu durumdan rahatsızlıkların olduğu Burhanettin Onat, Dağistan Binerbay gibi milletvekili düzeyindeki istifalardan belli oluyordu (Ulus, 2 Ekim 1957). Bu istifalardan sonra merkezin de tavrı değişiyordu.

2 Ekim'de teşkilatların isteği üzerine elli ilde yoklama yapılacağı haberi verildi (Vatan, 2 Ekim 1957). Ancak merkezin yine de yoklamaları veto yetkisi vardı ve aday listelerinin yayınlanmasından sonra bu istifa dalgaları daha da artmıştı (Cumhuriyet, 9 Ekim 1957). Bu veto yetkisi, DP Genel İdare Kurulu'nun elindeydi ve bu yetkinin sonucu olarak eski milletvekillerinin yaklaşık dörtte biri aday listelerinde yer almadı (Hürriyet, 2 Ekim 1957). Dolayısıyla DP üst kademesi hem teşkilat taleplerinin hem de yoklama sonucunda yoklamayı kazanamayan ancak 1957 Seçimlerinde aday olmak isteyen 1954 milletvekillerinin baskısı altındaydı (Vatan, 3 Ekim 1957). Bunun sonucunda da, Ankara'daki DP Genel Merkez binasında oldukça kalabalık teşkilat mensupları toplanarak, adaylık için bizzat Menderes'e başvurmak istiyorlardı (Vatan, 5 Ekim 1957). Dolayısıyla adaylık konusu önünde sonunda Menderes'te bitiyordu. Bu Toker'e göre, DP'nin yaşadığı, tıpkı önceden Atatürk ve İnönü'nün yaptığı gibi, Bayar ve Menderes'in de adayları kendi başlarına istedikleri gibi düzenlemeleri bağlamında bir devrin farkına varamamaya işaret ediyordu (Toker 1991b, 259-260). Kısaca bu konu DP'nin bir anakronizme düştüğünü gösteriyor, aynı zamanda teşkilatların katılımcı; DP ileri gelenlerinin ise seçkinci demokrasiye yakın olduklarını ortaya çıkarıyordu.

Tekrar kronolojik akışa dönmek gerekirse, Menderes-DP özdeşleşmesinin en somut kanıtına, 29 Kasım 1955'te DP Grup Toplantısında DP Grubu-kabine üyeleri-Menderes üçlüsü arasında cereyan eden olaylarda rastlandığı görülür. Salı günkü toplantı, Burhanettin Onat başkanlığında açıldı. Kürsüye ilk defa Ekonomi Bakanı

Sıtkı Yırcalı gelerek, kendi bakanlığı döneminde yapılanları anlattı, herhangi bir suiistimal olmadığından bahsetti fakat sonrasında DP Grubunun kendisine güveni olmadığını, bu nedenle istifa ettiğini söyledi. Ardından kürsüye gelen birkaç hatip arasında Hamit Şevket İnce'nin “Millet son nefesine geldi” sözleri önemliydi. Sonrasında söz alan Menderes, grubu yatıştırmak amacıyla, kendisinin bir diktatör olmadığını, grubun isterse hilafeti dahi geri getirebileceği sözlerini söyledi. Hakkında gensoru olan bakanların istifa etmesi gerektiğini ekledi. Gruptan yükselen “istifa” sloganları üzerine önce, Maliye Bakanı Hasan Polatkan, sonrasında Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu istifa ettiklerini açıkladılar. Kabinenin diğer üyeleriyle görüşen Menderes, kabinenin üyelerinin toptan istifa kararında olduklarını ancak kendisine grubun güveni olduğunu bu nedenle istifa etmediğini, güvenoyu isteyeceğini açıkladı (Vatan, 30 Kasım 1955). Bu hamle, “Sarol formülüydü” (Sarol 2014, 2).

Bu sırada gruba verilen iki önergeden biri Sarol'un fikrini yansıtıyor, diğeri ise kabinenin Başbakanla birlikte tümünden istifasını istiyordu. Öncelikle Sarol formülünün önergesi okunarak kabul edildi, böylece ikinciye gerek kalmamıştı. Menderes'e güvenoyu verilmiş, diğer kabine üyelerinin ise istifası kabul edilmiş oluyordu (Cumhuriyet, 30 Kasım 1955). Zafer gazetesinin konu hakkında kullandığı başlık, bu hamlenin ne anlama geldiğini kısmen açıklıyordu. Buna göre, DP Grubu Menderes'in genel politikalarını uygun bulmuştu (Zafer, 30 Kasım 1955). Dolayısıyla Menderes ve diğer kabine üyeleri arasında bir ayrım mevcuttu ve bu da Menderes'in DP demek olduğu anlamında, bir Menderes-DP bütünleşmesine yol açıyordu. Ancak grubun bu tavrı, Eroğul'a göre Menderes'in “sırat köprüsünden geçirilmesiydi” ve Menderes'in, bundan sonra benzer bir olayla karşılaşmamak için her yola başvuracağı anlamına geliyordu (Eroğul 2017, 175). Diğer bir deyişle, Menderes'in fikirlerini icraata dökmek anlamında önünde ciddi bir engel olmadığı şeklindeki bir düşünce geliştirmesine neden olan olaylardan biri 29 Kasım'da toplantısını yapan DP Grubu'nun davranışlarıydı (Aydemir 1969, 258).

3.4.Profesörler, Adalet Mekanizmasına İlişkin Düzenlemeler

14 Haziran 1954 tarihinde Emekli Sandığı Kanununun bazı maddelerinde değişiklik yapılması için verilen kanun tasarısı hakkında İçişleri, Adalet, Eğitim,

Maliye ve Bütçe Komisyonlarından oluşan geçici bir komisyon kurulması kararı alındı (TBMM Tutanak Dergisi, D, X, C, I, 14.VI.19549). 21 Haziran'da 377 oyun 344'ünü alarak kanunlaşan tasarıyla birlikte (TBMM Tutanak Dergisi, D, X, C, I, 21.VI.1954), 1953 Temmuz'unda 6122 sayılı kanunla değiştirilen Emekli Sandığı Kanununun 39. maddesinin (b) fıkrası profesörler ve Danıştay, Yargıtay ve Sayıştay üyelerini de kapsayacak şekilde genişletiliyor ve böylece diğer memurlar gibi profesörler ve adliye üyelerinin de yirmi beş yıl hizmet süresini tamamlamış olanları yaş haddi aranmaksızın, lüzum görüldüğünde emekli edilebiliyorlardı (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 6422 sayı ve 25.VI.1954 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun). Bu değişiklik, yine 1953 yılında memurlarda olduğu gibi, profesörlerin ve yüksek adliye memurlarının da dolaylı yoldan siyasi katılımlarını sekteye uğratan bir görünüm arz ediyordu.

Kanun tasarısının gerekçesinde üzerinde durulan konu, hizmet sürelerinde yirmi beş yılı tamamlamış olan söz konusu memurlar arasında görevini aksatanlar bulunduğu ve memurlar arasında emeklilik konusundaki ikiliğin kaldırılması gerektiği idi (Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Layihası ve Muvakkat Encümen Mazbatas ı (1/17) Muhalefet ise konuya daha farklı bir açıdan yaklaşıyordu.

Haziran'daki görüşmelerde CHP Grubu adına söz alan Nuri Sertoğlu, söz konusu memurların her gün emekliye sevk edilebilmeleri noktasında manevi bir baskı altında kalacaklarından söz ediyor, önceki yıllarda sürekli adalet mekanizmasının teminat altında bulunmasını isteyen DP'nin neden böyle bir karar aldığını sorguluyor ve son olarak da sert biçimde DP'nin diktatörlüğe gittiğini savunuyordu. CMP Grubu adına söz alan Osman Alişiroğlu ise, DP'nin 1954 Seçimlerinde elde ettiği büyük meclis çoğunluğunun, muhalefet eden unsurları bertaraf etmek noktasında, tekrar iktidarda kalmak adına DP'ye verdiği cesareten bahsediyordu (TBMM Tutanak Dergisi, D, X, C, I, 21.VI.1954). Kanun değişikliğinin basında da yankılarını bulmak mümkündür.

Ulus, yeni ismiyle Halkçı, kanun değişikliğini bir tasfiye kanunu olarak ele alıyor ve DP'nin seçimlerden sonra zaten böyle bir hamle yapmayı planladığını yazıyordu (Halkçı, 15 Haziran 1954). Vatan ise, bu değişikliğin teknik taraflarını ele alıyor ve tarafsız bir konum alıyordu (Vatan, 22 Haziran 1954). Muhalefetin endişelerinin arttığı CHP'nin konuya ilişkin yayınladığı tebliğde de belirgindi. 2 Mayıs 1954 Seçimlerinden sonra acele biçimde ele alınan tasarıların ve teşebbüslerin, demokratik rejimin bekasını imkânsız hale getirmeye başladığının yazıldığı tebliğde, DP'nin girişimde bulunduğu birkaç tasarıdan yakınılıyordu (Halkçı, 21 Haziran 1954). Hüseyin Cahit Yalçın, makalesinde “*Nereye gidiyoruz?*” başlığını kullanarak, DP'nin muhalefetle görüşmeme tavrını eleştiriyor ve Seçim Kanununda yapılacak değişikliğe temas ediyordu (Halkçı, 22 Haziran 1954). Muhalefetin bu endişelerinin tek sebebi, Emekli Sandığı Kanunu değişikliği değildi. Bununla birlikte gündemi çok daha fazla meşgul eden Seçim Kanunu değişikliği, Kırşehir'in ilçe yapılması ve memurlara yönelik hazırlanan kanun, bu endişelerin diğer ve daha büyük faktörleriydi.

Milletvekilleri Seçimi Kanunu hakkında değişiklik getiren kanun tasarısı, Emekli Sandığı Kanunu Tasarısıyla aynı günde 14 Haziran 1954 tarihinde; İçişleri, Anayasa ve Adalet Komisyonlarına gönderildi (TBMM Tutanak Dergisi, D, X, C, I, 14.VI.1954). Kanun değişikliği, 16 Şubat 1950 tarihinde Günaltay Kabinesi döneminde çıkarılan Seçim Kanununa bazı değişiklikler getiriyor ve kanunun bazı maddelerini de kaldırıyordu. Genel seçimlerde iş birliğini sekteye uğratan ve bu yönüyle katılımcı bir demokrasi anlayışını zedeleyen değişiklik 1950'de kabul edilen Seçim Kanununun 35. maddesinde yapılan değişiklikti. Buna göre 1950 Milletvekili Seçim Kanunu, herhangi iki ya da daha fazla siyasi partinin, ortak aday göstermesini yasaklamıyor ve birkaç seçim çevresinden milletvekilliği adaylığı koymayı serbest bırakıyordu. 30 Haziran 1954 tarihinde kabul edilen değişiklik ise hem bir siyasi parti tarafından aday gösterilen kimsenin başka bir siyasi parti tarafından da aday gösterilmesini yasaklıyor hem de bir siyasi partiye adaylık için müracaat edip herhangi bir sebeple adaylığı reddedilen kimsenin başka bir siyasi partiden adaylığını koymasını da kanuna aykırı addediyordu. Aynı zamanda devlet memurlarının, bir siyasi partiden milletvekili adayı olmaları için görevlerinden altı ay önceden istifa

etmeleri gerektiğine yönelik bir fıkra da eklenmişti (Milletvekilleri Seçimi Kanunu, 1950). Yapılan kanun değişikliğiyle muhalif düşüncenin tavsiyesi temele alınırken aynı zamanda muhalif isimlerin katılımlarını engellemeyi de esas almaktaydı.

Kanun değişikliği tasarısının gerekçesinde, memurlara yönelik vurgular güçlüydü. Memurların bir siyasi partiden adaylıklarını koyup seçilemedikleri takdirde, tekrar memuriyete döndükleri zaman, seçim propagandası süresince eleştirdikleri hükümetin memuru olacakları ve kamu hizmetlerini görürlerken tutumlarının görevlerine etki edeceği yazılıydı. Bir diğer güçlü vurgu da birkaç siyasi partiden adaylığın yasaklanması üzerineydi. Buna göre bir kimsenin adaylık yoklamasına girip kazanamadığı siyasi partiyi bırakıp başka partiden adaylık koyması “umumi ahlak telakkilerine” aykırı bulunuyor ve “genç demokrasinin istikbali için zaruri olan siyasi ahlakın” korunması gerektiği ifade ediliyordu. 30 Haziran’da CHP Grubu adına söz alan Nüvit Yetkin, bu değişikliğin vatandaşın serbest iradesini zedelediğini, hükümetin eşit ve serbest seçim rekabetini bozduğunu ve meclisteki büyük çoğunluğuna dayanarak her koşulda iktidarda kalma çabası götüğünü savunuyordu. Sözlerinin arasında çoğunluk seçim sisteminin yerine nispi temsilin gelmesi gerektiğini ifade eden Yetkin, hükümetin demokrasi prensiplerine aykırı hareket ettiğini belirtiyordu.

CMP Grubu adına söz alan Osman Alişiroğlu, Emekli Sandığı Kanunu değişikliği görüşmelerinde ifade ettiği görüşünü tekraren, hükümetin kendisine karşı olan bütün mukavemet unsurlarını yok etme çabasında olduğunu söylüyordu (TBMM Tutanak Dergisi, D, X, C, I, 30.VI.1954). Muhalefeti rahatsız eden kanunların oldukça kısa sürede çıkması, bu konuların basının gündeminde sıkça yer almasını beraberinde getiriyordu.

Seçim Kanunu, CHP’nin dikkatle üzerine eğildiği bir konuydu. 17 Haziran tarihinde henüz kanun değişikliği tasarısı komisyonlardayken, CHP yüksek kademesi hükümet temsilcileriyle görüşmek istemiş; fakat Menderes, bu görüşme talebini bizzat reddetmiş ve bunun üzerine CHP bir tebliğ yayınlamıştı (Vatan, 19 Haziran 1954). Bu görüşme talebi, yukarıda değinildiği üzere kısa sürede kanunlaşan

tasarıların muhalefeti rahatsız etmesinden de kaynaklanıyordu. Öyle ki memurlar arasında geniş çapta tasfiyelerin başlamasının an meselesi olduğu konuşuluyor (Vatan, 30 Haziran 1954) ve 326 oyun 293'ünü alarak kanunlaşan Seçim Kanunu tasarısı ile aynı gün Kırşehir'i ilga edip yerine Nevşehir'i il haline getiren tasarı da kanunlaşıyordu (TBMM Tutanak Dergisi, D, X, C, I, 30.VI.1954). CHP'nin yayınladığı tebliğde de bu konuların tümüne değinilerek, "müstebit" olarak addedilen rejimlerin dahi böyle kanun değişiklikleri yapamadığı ifade ediliyordu (Vatan, 30 Haziran 1954). 1954 Seçimleri ardından DP'ye yine eleştiri oklarını yöneltecek diğer konu ise görevinden uzaklaştırılacak olan memurlar hakkında yapılan bir kanundu.

2 Temmuz 1954 tarihinde, DP Milletvekili Pertev Arat ve diğer üç milletvekilinin görevlerinden uzaklaştırılmaları gereken memurlar hakkında hazırladığı kanun teklifinin görüşülmesi için geçici bir komisyon kurulması kararı alındı (TBMM Tutanak Dergisi, D, X, C, I, 2.VII.1954). Adalet, İçişleri, Eğitim, Hesap İşleri, Anayasa, Maliye ve Bütçe Komisyonlarından ikişer üyeyle oluşturulan geçici komisyon raporu 5 Temmuz'da TBMM gündemine alındı ve aynı gün görüşmeleri bitirilerek 334 oyun 309'unu alan kanun teklifi kanunlaştı (TBMM Tutanak Dergisi, D, X, C, I, 5.VII.1954). Kanun teklifi gerekçesinde, bazı memurların vazifelerini ifa ederken rehavete kapıldıklarından bahsediliyor ve devlete yararlı olmayan bürokratik unsurların kaldırılması gerektiği yazılıyordu (TBMM, İzmir Mebusu Pertev Arat ve Üç Arkadaşının, Vekâlet, İdare, Müessese veya Kurum Emrine Alınmak Suretiyle Vazifeden Uzaklaştırılacaklar Hakkında Kanun Teklifi ve Muvakkat Encümen Mazbatası (2/25)) Kabul edilen kanun teklifiyle birlikte, memurlar, bağlı buldukları kurumlar tarafından vazifelerinden uzaklaştırılabiliyorlardı. Bununla birlikte, uzaklaştırma kararlarına yönelik idari ve adli yargı yolu da kapalıydı (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 6435 sayı ve 8.VII.1954 tarihli Bağlı Buldukları Teşkilat Emrine Alınmak Suretiyle Vazifeden Uzaklaştırılacaklar Hakkında Kanun).

Görüşmelerde CHP Grubu adına söz alan Nüvit Yetkin, kanunun, vazifelerinden uzaklaştırılan memurlar için yargı yolunun kapalı olması hakkındaki maddesini eleştiriyor ve eğer uzaklaştırma sürecinde bir hata yapılırsa bu hatanın

araştırılmayacağını savunuyordu. Ardından kürsüye gelen Menderes, CHP'lilerin salonu terk etmelerini eleştiriyor ve istibdat rejiminin kurulmasıyla memurların statüsü hakkında yapılan bir değişikliğin ilgisi bulunmadığını belirtiyordu (TBMM Tutanak Dergisi, D, X, C:I, 5.VII.1954). Kanun teklifi, basında tasfiye kanunu olarak ele alınıyordu (Halkçı, 2 Temmuz 1954). Ahmet Emin Yalman, Vatan'daki makalesinde DP'nin attığı son üç adım olan, Seçim Kanunu değişikliği, Kırşehir'in işgal edilmesi ve memurların görevlerinden uzaklaştırılması hakkındaki eleştirilerini ifade ediyor ve devrin en ilerisinde gördüğü Menderes'in bu icraatlarının kendi karakteriyle çeliştiğini savunuyordu (Vatan, 3 Temmuz 1954). Yine Yalman, memurlar hakkındaki olumsuz düşüncelerin doğru olduğunu fakat alınan tedbirlerin bu derde derman olmak yerine söz konusu durumu daha da kötüye götüreceğini yazıyordu (Vatan, 4 Temmuz 1954) DP'nin 1950 sonrasındaki birkaç ayda attığı adımların tersine, 1954 Seçimlerinden sonraki aylarda aldığı kararlar ve yürürlüğe koyduğu kanunlar, katılımcı bir demokrasi anlayışını yansıtmıyor, seçkinci bir demokrasinin izlerini taşıyordu.

Emekli Sandığı Kanununun yargı mensuplarını da kapsayacak hale getirilmesi, Toker'in aktardığına göre, Yüksek Seçim Kurulu'nda DP aleyhine alınan kararların oylama sonucunun sürekli yediye dört çıkması ve bunun üzerine Menderes'in bu kararları "Bu kanaat-i vicdaniye değil; kanaat-i siyasiyedir" olarak adlandırmasının sonucuydu (Toker 1991b, 31-32). Bu gibi görüşlerin dayandığı arka plan, Karpat'a göre, 1954 Seçimleri sonucu DP'nin elde ettiği meclis çoğunluğunun muhalefeti susturmak için oluşturduğu bir meşruiyetti (Karpat 2012, 172). Öyle ki Yalman'a göre DP'nin özellikle 1952 Yalman suikastı sonrası, basınla yaptığı ittifakı, 1954'ten sonra hiçe saymaya başlaması ve Menderes'in, halkın onun yolunu tuttuğunu söyleyip danışmaya ihtiyacı bulunmadığını öne sürmesi de, 1954 Seçimlerinde elde edilen büyük meclis çoğunluğunun bir yansımasıydı (Yalman 1970, 317). Dolayısıyla bazı gazetelerin kapatılması, resmi ilanların bazı gazetelere daha fazla verilmesi anlamında ya da profesörlerin siyasete katılım yasağı ve emeklilik sürelerinin indirilmesi bağlamında basın ve üniversiteyle ilişkilerin soğuması çoğulcu demokrasiyi sekteye uğratan bir görünüm sergilemekle birlikte;

Menderes'in danışmaya ihtiyacı bulunmadığını vurgulaması da katılımcılıktan uzaklaşmayı beraberinde getiriyor ve seçkin bir demokrasiyi ortaya çıkarıyordu.

Bu temalarla birlikte, 1953'ten sonra ortaya çıkan ve 1954'ten sonra da kalıcı bir hale gelen ve önce iktisat sonra siyaset anlayışını yansıtan liberal demokrasi temaları da Menderes ve DP ileri gelenlerinin görüşlerinde belirgindi. 1954'ten sonra, DP'lilerle önceki dönemlere göre daha fazla temasta bulunmaya başlayan Nihat Erim'in aktardıklarına göre, 1954 Sonbaharında Yeni Sabah gazetesi sahibi Sefa Kılıçlıoğlu ile Menderes arasında cereyan eden görüşmelerde, Kılıçlıoğlu'nun hürriyetlerin kısılması ve CHP muhalefeti hakkında Menderes'e yönelttiği soru üzerine Menderes, açılan fabrikalardan ve barajlardan bahsediyor ve demokratik usullere riayet edilip edilmeyeceği sorusuna da ancak ekonomik seviyede ABD yakalandığında ABD demokrasisine uyulacağı cevabını veriyordu. Daha sonra Köprülü ile de görüşen Kılıçlıoğlu'na Köprülü, milletin oyuyla iktidara geldiklerini ve bundan dolayı kimsenin onlara karışamayacağını söylüyordu (Erim 2005, 563-565). Dolayısıyla iktisadi başarı elde edilmeden, yani bazı kesimlerin dışsal çıkarları ifade edilmeden, siyasi özgürlüklere yer yoktu.

3.5. Menderes Kabinesi ve Hürriyet Alanının Görece Genişletilmeye Çalışılması

III. Menderes Kabinesi'nin, son grup toplantısından sonra, istifa ettiğine yönelik tezkerenin meclise gelmemesi ve Menderes'in, kabinenin diğer üyeleri istifa ettikten sonra güvenoyu istemesi muhalefet tarafından Anayasa'ya aykırı olarak değerlendirildi (Cumhuriyet, 2 Aralık 1955; Vatan, 2 Aralık 1955). Hükümetin istifasına dair Cumhurbaşkanlığından gelen ve esasında 30 Kasım'da kaleme alınan tezkere (Zafer, 2 Aralık 1955), 2 Aralık 1955 tarihli TBMM Genel Kurulu'nda okundu. Kabineyi kurma görevi, Menderes ve Bayar arasındaki uzun görüşmelerden sonra (Cumhuriyet, 1 Aralık 1955), tekrar Menderes'e verilmişti (TBMM Tutanak Dergisi, D: X, C: VIII, 2.XII.1955, 187). Yeni kabinenin kurulmasına kadar geçen yaklaşık bir haftalık süreçte Bayar da etkin rol alıyordu.

Cumhurbaşkanı Bayar, 5 Aralık'ta DP milletvekillerini çağırdığı yemekte, DP Grubunun isteklerini değerlendiriyordu. Toplantıda talep edilen konular, Anayasa'nın tadili, antidemokratik kanunların kaldırılması, yerel seçimlerde seçim güvenliğinin sağlanması, ekonominin düzeltilmesi, gazetecilere ispat hakkı verilmesi gibi çoğu, DP'nin ilk yıllarında, iktidardan talep ettiği konulardı (Cumhuriyet, 6 Aralık 1955; Vatan, 6 Aralık 1955). Kabinenin kurulması için Menderes de aktif rol oynuyordu. Milletvekilleriyle görüşülüyor (Vatan, 7 Aralık 1955), DP milletvekilleri Fahri Aġaoġlu ve Selahattin Toker, ispat hakkını konu alan bir kanun teklifini meclise veriyor (Son Posta, 7 Aralık 1955; Vatan, 7 Aralık 1955) ve Seçim Kanunu'nun tadiline yönelik bir teklifin DP milletvekilleriince meclise sunulacağı konuşuluyordu (Son Posta, 6 Aralık 1955; Son Saat, 6 Aralık 1955). Bunlar Toker'e göre, DP Grubunun yatışıp kabinenin daha rahat kurulabilmesi için, talimatla verdirilmiş tekliflerdi (Toker 1991b, 181). Aradan geçen on günden sonra IV. Menderes Kabinesi'nin kurulduğu haberleri gündeme geldi (Cumhuriyet, 9 Aralık 1955; Son Posta, 9 Aralık 1955; Zafer, 9 Aralık 1955). 9 Aralık tarihinde, kabinenin istifasından sonraki beşinci toplantısını yapan TBMM Genel Kurulu'nda Menderes'in yeni kabinesinin kurulduğuna dair tezkere okundu (TBMM Tutanak Dergisi, D: X, C: VIII, 9.XII.1955, 235-236).

IV. Menderes Kabinesi'ne, dokuz yeni isim girmişti (Cumhuriyet, 10 Aralık 1955; Zafer, 10 Aralık 1955). 13 Aralık'taki DP Grup Toplantısında yeni kabinenin programının görüşülmesine kadar geçen günlerde, hükümet programının; ticari suiistimallerle mücadelenin artırılması, ispat hakkının gündeme alınması, antidemokratik kanunların kaldırılması, enflasyonun düşürülmesi, adalet mekanizmasının düzenlenmesi, seçim kanununun eski haline döndürülmesi, iki meclisli sisteme geçilmesi gibi temaları işleyeceği haberleri basında yer alıyordu (Cumhuriyet, 12 Aralık 1955; Son Saat, 11 Aralık 1955; Son Posta, 12 Aralık 1955). 13 Aralık'ta DP Grup Toplantısında, hükümet programı, Menderes tarafından okundu. Basın tarafından işlenen neredeyse tüm konular, Menderes'in konuşmasında yer buluyor ve elliye yakın milletvekili program hakkında eleştirilerini dile getirdikten sonra, IV. Menderes Kabinesi grubun 37 ret oyuna karşılık 343 oyla güvenini alıyordu (Cumhuriyet, 14 Aralık 1955; Son Saat, 14 Aralık 1955; Son

Posta, 14 Aralık 1955; Zafer, 14 Aralık 1955). Ertesi gün ise, kabine programı meclise geldi.

Menderes'in, diğer üç kabinesinin programlarına kıyasla oldukça kısa ve ekonominin üzerine oldukça sık vurgu yapılan bir program olarak değerlendirilebilecek IV. Menderes Kabinesi hükümet programı, 14 Aralık 1955 tarihli meclis toplantısında okundu. Menderes, sözlerine yine DP hükümetlerinin bir süreklilik arz ettiği ve vatandaşlar tarafından da büyük çoğunlukla tasvip edildiği, bu nedenle de baştan bir politika yapımına girilmeyeceği şeklinde başladı. Programda, ekonomik durumun bir izahı yapılıyor ve milli ekonominin temeli olarak görülen tarımın desteklenip üretiminin artırılacağı söyleniyordu. Bunun dışında, ticari faaliyetlerde rahatsızlık duyulduğu belirlenen suiistimallerle mücadele konu ediniyordu. Menderes'in okuduğu programda önemli olarak belirtilmesi gereken noktalar, Seçim Kanunu değişikliğinin olumlu sonuçlar meydana getirmesi dışında, olumsuz görüşlerle de karşılaştığı ve bu nedenle gündeme alınacağı ve ikinci olarak da memurların emeklilik müddeti konusunda da yeniden otuz yılın düşünüldüğüydü. Bunların dışında ispat hakkının da değerlendirileceği ifade ediliyordu (TBMM Tutanak Dergisi, D: X, C: VIII, 14.XII.1955, 251-255).

Muhalefetin, programı değerlendirip eleştirilerini yöneltmesi için 16 Aralık'a bırakılan görüşmelerde ilk söz İnönü'nündü. İnönü, iktidarın iktisadi politikalarını, ithalatın daralması sonucu azalan malların fiyatlarının artması nedeniyle eleştiriyor, memleket iktisadiyatını “hasta” olarak niteliyordu. Daha sonra dış politika konusunda Kıbrıs meselesinde, 6-7 Eylül Olaylarında alınan tedbirlerin ve hukuksuz olarak nitelediği tutuklamaların, uluslararası ilişkilerde Türkiye'nin kozunu nasıl olumsuz etkilediğinden bahsediyordu. İnönü'nün eleştirisindeki diğer önemli noktalar, ispat hakkının yokluğundan dolayı zarar gören basın mensupları, üniversite özerkliği ve radyonun hükümet tarafından haksız kullanımıydı. Bölükbaşı da hemen hemen aynı konulara temas etti. Bunun dışında beş yüzden fazla milletvekili bulunan DP Grubunun hükümetinde neden Milli Savunma Bakanlığına bakan atanması yerine Menderes'in vekâlet ettiğini sorgulayan Bölükbaşı, yine İnönü'nün de temas etmiş

olduğu sıkıyönetimin kaldırılması hakkındaki görüşlerini bildiriyordu (TBMM Tutanak Dergisi, D: X, C: VIII, 16.XII.1955, 264-280 ve 298-311).

Menderes'in konuşması sırasında, İnönü ile Menderes arasında yine karşılıklı sözler söylendi. İnönü'nün sert muhalefetine karşılık, Menderes genellikle eleştirilere cevap vermekle yetindi. Nihayetinde yeni hükümet programı, 455 oydan 398'inin güvenoyunu aldı (TBMM Tutanak Dergisi, D: X, C: VIII, 16.XII.1955, 328-331). Hükümet programı bir nevi 1954 ayarlarına dönüşü yansıtıyordu. Seçim Kanunu'nun eski haline döndürülmesi, Emekli Sandığı Kanunu'nda yapılacak değişiklikle emeklilik müddetinin yeniden otuz yıla çıkarılması için atılan fakat aşağıda kısaca değinileceği üzere nihayete erdirilmeyen adımlar ve sıkıyönetimin kaldırılarak 6-7 Eylül Olaylarının izinin silinmesi için yapılan hamleler bu dönüşü simgeliyordu. Bununla birlikte bu dönüşün tam olarak sergilenememesi de Menderes'in demokrasi anlayışında tekrar katılımcı bir yoruma gitmemesi anlamına geliyordu.

3.5.1. Sıkıyönetimin Kaldırılması

17-18 Aralık'taki Bakanlar Kurulu toplantılarında birtakım kararlar alınmıştı.

Bunlar arasından öne çıkan başlıklar; Ankara ve İzmir'den sıkıyönetimin kaldırılması, Seçim Kanunu'nu değişikliğini öngören bir tasarının meclise sevki ve emeklilik müddetinin tekrar otuz yıla çıkarılması için bir tasarının hazırlanmasıydı (Cumhuriyet, 18 Aralık 1955). Bunlardan ilk önce icraata geçirilen ise sıkıyönetimin kaldırılması oluyordu. Sıkıyönetimin 6-7 Eylül Olaylarından sonra Ankara'da tamamen kalkması ve bir ay müddetle de İzmir ve İstanbul'da devam etmesi talebi İnönü'den gelmiş, CMP ise sıkıyönetime gerek olmadığını savunmuştu (TBMM Tutanak Dergisi, D: X, C: VII, 12.IX.1955, 668-675). IV. Menderes Kabinesi ise sıkıyönetimi yaklaşık üç süreden sonra Ankara ve İzmir'de kaldırarak hem muhalefetin bu talebine yanıt veriyor hem de toplantılarında aldığı ve programında da belirtilen kararları uyguluyordu.

“Örfi İdarenin Ankara ve İzmir'den kaldırılmasına dair” Bakanlar Kurulu kararı 19 Aralık 1955'te alındı ve yine aynı tarihli TBMM Genel Kurul toplantısında çoğunluk tarafından kabul edildi (TBMM Tutanak Dergisi, D: X, C: VIII, 19.XII.1955, 337-338). İstanbul'daki sıkıyönetim ise bundan yaklaşık altı ay sonra 7 Haziran 1956'da kaldırılacaktı (Ulus, 6 Haziran 1956; Vatan, 7 Haziran 1956). İnönü, karardan memnun olduğunu belirtti (Cumhuriyet, 18 Aralık 1955). Böylece iktidarın altı ay süreyle ilan ettiği ve muhalefetin de bir ay devamını ya da tamamen kalkmasını talep ettiği sıkıyönetim kararı, tarafların ortak iradesiyle üç ay sonunda kalkmış oluyordu. Bu yönüyle alınan karar, katılımcı bir anlayışı yansıtabileceği gibi aynı zamanda DP'nin 1954'e dönüş isteğini de ifade ediyordu. Ancak bunun dışındaki diğer iki konuda ise, bu tutumun aksi yönünde hamleler atılmıştı.

3.5.2. Seçim Kanunu Tasarısı

Tam adıyla “Milletvekilleri Seçimi Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bazı Maddelerinin Kaldırılmasına dair 6428 sayılı Kanunun ilgası ve bunun yerine 5545 sayılı Seçim Kanununun eski hükümlerinin aynen meriyete konulması hakkında kanun layihası” 23 Aralık 1955 tarihli meclis toplantısında İçişleri, Anayasa ve Adalet Komisyonlarına sevk edildi (TBMM Tutanak Dergisi, D: X, C: VIII, 23.XII.1955, 398). Bunun anlamı, bir siyasi partiden adaylıklarını koyan kimselerin, başka partiden aday gösterilebilmesi ve memurların milletvekili adayı olabilmeleri için altı ay önceden istifa etme zorunluluklarının kaldırılması demektir. Eski kanunun yürürlüğe konması bundan daha fazla konuya da temas ediyordu.

Tasarı, kanunlaşması halinde; ortak listeye imkân verecek, yazılı izin almak koşuluyla bir kimse iki farklı siyasi partiden aday gösterilebilecek, memurların seçimden yedi gün önce istifa etmeleri adaylık için yeterli olacak, bakanların radyo konuşmaları da propaganda sayılacak ve seçim yasağına tabi olan bazı cezalar inmiş ya da tamamen kaldırılmış olacaktı (Cumhuriyet, 18 Aralık 1955; Zafer, 20 Aralık 1955). Dolayısıyla hem siyasi katılım imkânları artmış hem de hükümet,

programındaki vaatlerden birini yerine getirmiş olacaktı. Fakat bu tasarı, komisyonlardan sonra meclis gündemine gelmedi ve sonuç olarak görüşmeleri yapılmamış olarak kaldı. Bu yönüyle, DP'nin, 1954 yılından önce zaman zaman gösterdiği katılımcı demokrasi anlayışının artık icraatlarına yansımadağı görülüyordu.

3.5.3. Memurlara İlişkin Düzenleme Adımları

Bu düzenleme çalışmalarının ilk ayağı, Emekli Sandığı Kanunu'nda yapılacak değişiklikle ilgili hazırlanan kanun tasarısıyla ilgiliydi. “Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair kanun layihası” da 23 Aralık tarihinde Maliye ve Bütçe Komisyonlarına gönderildi (TBMM Tutanak Dergisi, D: X, C: VIII, 23.XII.1955, 398). Tasarı, ilk defa 1953 sonra da profesörler ve adalet mekanizmasında yer alan yüksek dereceli memurları da kapsayacak şekilde genişletilen 1954 yılındaki emeklilik süresi değişikliğini tekrar otuz yıla çıkarıyordu (Cumhuriyet, 18 Aralık 1955; Zafer, 19 Aralık 1955). Kanun tasarısının meclisin 10. dönem 3. yasama yılı içerisinde kanunlaşacağı yazılıyordu (Zafer, 23 Aralık 1955). Basında tasarının metni ve gerekçesi yer alıyordu.

Buna göre, tasarı, kanunlaşması halinde, 1953 ve 1954 değişikliklerini kaldıracak ve yeniden emeklilik süresini otuz seneye çıkaracaktı. Tasarının gerekçesinde üzerinde durulan konu, yaklaşık iki sene yürürlükte kalan kanunun, kamuoyu nezdinde bir fayda göstermediğı ve aynı zamanda da bazı endişe ve tereddütlere yol açtığıydı (Zafer, 22 Aralık 1955). Dolayısıyla hazırlanan tasarının kamuoyu faydası aradığı ve vatandaşların taleplerini yansıtmaya çalıştığı görülüyordu. Bu bakımdan katılımcı bir anlayışı barındıran tasarı, aynı zamanda yirmi beş yılı doldurup otuz yılını tamamlamamış olan memurlar üzerindeki baskıyı da azaltacaktı. Bu kanun tasarısı, Seçim Kanunu tasarısının aksine meclis gündemine 13 Şubat 1956 tarihinde gelebildi (TBMM Tutanak Dergisi, D: X, C: X, 13.II.1956, 165-166), fakat gündeme alınan tasarının görüşmeleri yapılmadı ve böylece kanunlaşmadan tasarı halinde kalmış oldu.

Memurlara ilişkin, yapılmak istenilen diğer düzenleme, vekâlet emrine alınacak memurlarla ilgiliydi. 1954 Temmuz'unda, yukarıda da bahsedildiği üzere çıkarılan kanunla, memurların vazifelerinden uzaklaştırılmaları mümkün kılınmış ve bunlara yönelik de yargı yolunun kapalı olduğu belirtilmişti. IV. Menderes Kabinesi'nin göreve başladıktan sonra hazırladığı bir diğer kanun tasarısı da bu kanunun hürriyet alanını genişletecek şekilde değiştirilmesi yönündeydi. Buna göre “Bağlı buldukları teşkilat emrine alınmak suretiyle vazifeden uzaklaştırılacaklar hakkındaki 6435 sayılı Kanunun 1nci maddesinin değiştirilmesine ve 3üncü maddesinin kaldırılmasına dair kanun layihası” 26 Aralık 1955 tarihinde İçişleri, Maliye ve Bütçe Komisyonlarına verilmişti (TBMM Tutanak Dergisi, D: X, C: VIII, 26.XII.1955, 431-432). Tasarı yine 1954 öncesine dönüşü amaçlıyordu.

Tasarının kanunlaşması sonucunda, memurların görevlerinden uzaklaştırılmaları halinde adli ve idari yargı yolu açılmış ve kanundan etkilenen memurlara altı ay müddetle verilen maaş iki ya da üç yıla çıkarılmış olacaktı (Cumhuriyet, 19 Aralık 1955). Tasarının gerekçesinde, kanunun uygulama sahasının oldukça dar olduğu ve Emekli Sandığı Kanunu değişikliğinde olduğu gibi yine kamuoyu tarafından tereddütler uyandıran değişikliğin kaldırılması hakkında görüşler mevcuttu (Zafer, 24 Aralık 1955). Dolayısıyla yine katılımcı bir anlayıştan yola çıkılmıştı. Fakat bu tasarının komisyonlardan meclis gündemine alınması gerçekleşmedi ve böylece Menderes ve kabine üyelerinin hedeflediği 1954 öncesine dönüş parolası yerini bulmadı.

3.6. Muhalefette İş Birliği Arayışları ve DP'nin Tutumu

CHP, CMP ve Aralık 1955'te kurulmasından sonra HP'nin bazı siyasi manevralarda ortak tutum sergilemesi konusu, 1954-57 yılları arasında, zaman zaman gündeme gelen bazen de sonuca ulaşılamayan bir konu olmuştu. DP'nin, muhalefetin iş birliğine yönelik çalışmalarına cevapları çoğu zaman şiddetliydi. Muhalefet partilerinin iş birliğine yönelik atılan somut adımlardan ilki, 1955 yılında yapılacak olan yerel seçimler hakkında alınan karardı. CHP Meclis Grubu, 5 Ağustos

1955 tarihinde, yapılacak yerel seçimlere katılıp katılmama konusunu görüşmek üzere toplandı (Ulus, 5 Ağustos 1955). Bundan bir gün önce CMP, yaptığı toplantıda seçimlere katılmama kararını almıştı (Vatan, 5 Ağustos 1955). CHP Grubunun yayınladığı tebliğde, CHP'nin Eylül 1955'te yapılacak olan yerel seçimlere, iktidarın tahmin edilemeyecek derecede uyguladığı baskı ve vatandaşların kanuna dayanan haklarını ihlal ettiği gerekçesiyle katılmama kararı aldığı bildiriliyordu (Ulus, 6 Ağustos 1955). CHP, kararı, oybirliğine yakın bir şekilde 30 oydan, 28'ini sağlayarak almıştı (Vatan, 6 Ağustos 1955).

Bu karar, iktidar çevrelerince oldukça sert biçimde karşılandı. Bazı DP'li milletvekillerinin, muhalefet ileri gelenleri hakkında kovuşturma yapılmasını ve tedbirler alınmasını istedikleri konuşuluyordu (Vatan, 7 Ağustos 1955). Menderes, yaptığı basın toplantısında, muhalefetin seçimlere katılmama kararının meşruiyetlerine zarar vermeyeceğini ve DP'nin memlekette eserler yapmaya devam ettiğini ifade ediyordu (Vatan, 11 Ağustos 1955). İktidarın baskı yoluna gittiği, CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek'in 10 Ağustos'ta çıktığı Karadeniz gezisindeki tutumundan belli oluyordu. 12 Ağustos'ta Gülek, Zonguldak'ta gezisine devam ederken, karakola götürüldü ve sonra serbest bırakıldı. Bu sırada emniyet güçleriyle, basın mensupları arasında gerilim yaşandı (Vatan, 13 Ağustos 1955). 13 Ağustos'ta ise, Gülek, Sinop'ta yaptığı konuşmada sarf ettiği sözler yüzünden tutuklandı. Basına yansıyan haberlere göre, Gülek'in tutuklanmasına sebep olan cümle “1954 Seçimlerinin ne şekilde cereyan ettiğini onlar bizden iyi bilirler ve bunun üzerine söz söylememeyi tercih ediyoruz” idi. Köprülü, muhalefetin tutumunu vatana ihanet olarak niteliyor ve Adalet Bakanı, Gülek'in sözlerini meclis meşruiyetini hedef tutan beyanat olarak addediyordu (Vatan, 14 Ağustos 1955). Gülek, İstanbul'a sorgusu yapılmak üzere gönderildi (Ulus, 14 Ağustos 1955), CHP teşkilatları meclisten çekilmeyi talep ediyorlardı (Vatan, 16 Ağustos 1955), 16 Ağustos'ta mahkeme, delilleri yeterli bulmayarak Gülek'i tahliye etti (Ulus, 17 Ağustos 1955; Vatan, 17 Ağustos 1955). Bu yaşananlardan sonra, muhalefetin iş birliğine yönelik diğer bir önemli adımı 1956 yılına rastladı.

Normal zamanda yapılacağı takdirde 1958 yılına denk gelecek genel seçimlere iki yıl kala, CHP'nin 7 Nisan 1956 tarihli toplantısında, partiler arası iş birliği konuşuldu ve halktan böyle bir talep geldiği değerlendirildi (Ulus, 8 Nisan 1956; Vatan, 7 Nisan 1956). Toplantı sonrasında yayınlanan tebliğde, rejimin bir buhran halinde olduğu ve bu nedenle de partilerin ortak hareket etmelerinin gerekliliği belirtiliyordu (Ulus, 9 Nisan 1956; Vatan, 8 Nisan 1956). İktidarın bu görüşlere cevabı sert oldu. Seyhan Barajı ve hidroelektrik santralının açılışında konuşan Menderes, kanuni yaptırımların, memleket aleyhine işleyen bütün cereyanların durdurulması için kullanılacağını ifade ediyor ve basının da kendi arasında bir kartel kurduğundan bahsediyordu (Ulus, 9 Nisan 1956; Vatan, 9 Nisan 1956). Başka bir hitabında, muhalefetin iş birliğine yönelik Seçim Kanunu'nda düzenlemelere gidileceğini açıklıyor ve basının davetlere icap etmemesini eleştiriyordu (Ulus, 10 Nisan 1956). Bölükbaşı, Menderes'in bu beyanatları yaparken fabrika ve baraj açılışlarını tercih etmesine değinerek, bir memleketin yalnız barajlar, köprülerle ayakta duramayacağını söylüyordu (Vatan, 11 Nisan 1956).

DP ileri gelenlerinin bu tutumuna, DP içinden de bazı muhalif milletvekillerinin tepkili olduğuna yönelik söylentiler de mevcuttu (Vatan, 13 Nisan 1956). Menderes'in muhalefete karşı alınacak muhtemel tedbirlerden bu kadar sık bahsetmesi, HP'nin de tavır almasına sebep oldu. 14 Nisan'da HP tarafından yayınlanan tebliğde, bu söylemler eleştiriliyor ve Menderes'in dördüncü kabinesinin programında yer alan hiçbir vadin yerine gelmediğinden bahsediliyordu (Ulus, 15 Nisan 1956; Vatan, 15 Nisan 1956). HP Genel Sekreteri İbrahim Öktem, muhalefetin iş birliği yapması için önlerinde hiçbir engel bulunmadığını ifade ediyordu (Ulus, 17 Nisan 1956). Bundan yaklaşık bir buçuk ay sonra, Menderes'in bahsettiği basına karşı alınacak tedbirlere dair iki kanun tasarısı, 29 Mayıs'ta toplanan DP Grubunca kabul edildi (Ulus, 30 Mayıs 1956; Vatan, 30 Mayıs 1956). 30 Mayıs 1956 tarihinde toplanan TBMM Genel Kurulu'nda Basın Kanunu değişikliği ve neşir yoluyla işlenecek suçları konu alan iki kanun tasarısının, geçici bir komisyonda görüşülmesi çoğunlukça karara bağlandı ve komisyona sevk edildi (TBMM Tutanak Dergisi, D: X, C: XI, 30.V.1956, 506 ve 525-526). İki kanun tasarısının gerekçelerinde ortak konular üzerinde duruluyordu. Buna göre cezaların artırılmasının nedenleri, basında

yer alan yanlış ve memleket aleyhine bir durum meydana getirebilecek haberlerin, yalanlama yapılsa dahi olumsuz etkiler ortaya çıkarmasıydı. Bu olumsuz etkiler; Türk kamuoyunun ahlakını zedeleme, aile terbiyesinin esaslarını bozma, hürriyet suiistimali meydana getirme ve devlet otoritesini sarsma gibi konular olarak sıralanıyordu (TBMM, Basın Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Tadiline ve Kanuna Muvakkat Bir Madde İlavesine Dair Kanun Layihası ve Muvakkat Encümen Mazbatası).

4 Haziran tarihinde gündeme alınan iki kanun tasarısı (TBMM Tutanak Dergisi, D: X, C: XII, 4.VI.1956, 39), görüşmelerden sonra 6 Haziran tarihinde kabul edildi (TBMM Tutanak Dergisi, D: X, C: XII, 6.VI.1956, 227-235). Bu tedbirler muhalefet arasındaki yakınlaşmayı hızlandırıyordu. Kanun tasarısı, henüz komisyon aşamasındayken, CHP'den Gülek ve HP'den Öktem, aynı fikirleri ifade ederek, tasarının milleti ve muhalefeti susturmak anlamına geldiğini savunuyorlardı (Vatan, 3 Haziran 1956). HP'nin, basına yönelik bu tasarımı eleştiri şiddeti yüksekti. HP Meclis Grubu kanunla basının prangaya vurulduğunu belirtiyor ve derhal yeni seçimlere gidilmesinin gerektiğini ifade ediyordu (Ulus, 1 Haziran 1956). CMP de İzmir'de iktidarın son hamlelerini konu alan büyük bir siyasi miting yapacağını açıklıyordu (Vatan, 3 Haziran 1956). Bu gelişmelerden, yaklaşık iki hafta sonra DP Grubu tarafından hazırlanan ve meclisin gündemine gelen bir kanun tasarısının kabulü ise muhalefet saflarını daha fazla sıkılaştıracaktı.

22 Haziran 1956 tarihinde, toplantılar ve gösteri yürüyüşleri hakkında bir kanun yapılmasını konu alan kanun tasarısı için geçici bir komisyon kurulmasına karar verildi ve tasarı kurulacak komisyona sevk edildi (TBMM Tutanak Dergisi, D: X, C: XII, 22.VI.1956, 427 ve 428-429). Kanun tasarısı 25 Haziran'da meclis gündemine alındı (TBMM Tutanak Dergisi, D: X, C: XII, 25.VI.1956, 473) ve bundan iki gün sonraki TBMM Genel Kurulu'nda ilgili kanun tasarısı hakkındaki komisyon raporu üzerine görüşüldü. Tasarının gerekçesinde, Anayasa'nın toplanma hürriyetini, doğal hak ve hürriyet olarak değerlendirdiği ve bu hürriyetin de sınırlarının çizilmesine olanak tanıdığı ifade ediliyordu. Osmanlı döneminden kalan ve bu konuları inceleyen kanunların artık yeterli olmadığını belirten gerekçede,

birbiri ardına kısa sürede yapılan miting ve toplantıların genel istikrar, huzur ve emniyeti zedelediği yazılıyordu. Muhalefetin seçimler dışında yaptıkları toplantıların milletin iradesiyle çeliştiği noktasında yapılan değerlendirme önemliydi (TBMM, Toplantılar ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun Layihası ve Muvakkat Encümen Mazbatası).

CHP Meclis Grubu adına söz alan İnönü, toplanma hürriyetinin fikir ve söz hürriyetinden daha eski bir hak olduğunu, bir hürriyetin sınırlarının çizilmesinin o hürriyeti kaldırmak demek olmadığını ve tasarının resmi kuruluşlara seçim dışında izinsiz toplanma hakkı tanıdığını fakat başka kurumlar tarafından idareden izin alınmasını gerektirdiğini, bu nedenle de aslında muhalefete seçim dışında söz hakkı tanınmadığını savundu. Sözlerine, kendilerinin mutlakıyetten bugüne geldiklerini, iktidarın ise bugünden mutlakıyete gittiği şeklinde devam eden İnönü, iktidarın Anayasa dışı yollara girdiğini söylüyordu. Ardından HP Meclis Grubu adına söz alan Karaosmanoğlu, tasarımı demokratik rejimi parçalamak adına atılan gayrimeşru bir yol olarak niteledi; Bölükbaşı ise daha çok iktidarın geçmiş tasarruflarını konu edindi.* Sonrasında, tüm muhalefet milletvekilleri salonu terk ettiler (TBMM Tutanak Dergisi, D: X, C: XII, 27.VI.1956, 525-528). Tasarı, kullanılan 283 oyun, 281'ini alarak kanunlaştı (TBMM Tutanak Dergisi, D: X, C: XII, 27.VI.1956, 561-564). Bundan sonra, muhalefet partileri iş birliği adına harekete geçtiler.

29 Haziran'da ortak bir toplantı yapan CHP, CMP ve HP, bir süre boyunca meclise girmeyecekleri hakkında bir karar aldılar ve kısa süre içinde bir tebliğ yayınlamayı kararlaştırdılar (Vatan, 30 Haziran 1956). Liderler düzeyinde görüşmeler yapan muhalefet partileri, 7 Temmuz'da HP Genel Merkezinde yaptıkları toplantıda, neden meclise girmediklerini, dış politika hakkındaki görüşlerini ve rejim konusunda fikirlerini ifade edecekleri ortak bir tebliğ kaleme alacaklarını bildirdiler (Ulus, 8 Temmuz 1956; Vatan, 8 Temmuz 1956). 8 Temmuz'da bu defa da CMP Genel Merkezinde toplanan muhalefet liderleri, yayınladıkları tebliğde memleketin siyasi durumunu gözden geçirdiklerini ifade ediyorlardı. Tebliğde dile getirilen konular, muhalif partilere oy veren vatandaşlara tereddütle bakıldığı, söz, fikir ve toplanma hürriyetinin zedelendiği, üniversite özerkliğinin kısıtlandığı, hâkim

teminatı ve memur emniyetinin arka plana atıldığı ve basın üzerinde baskıların arttığıydı. Bu nedenle muhalefet partileri, memlekette demokratik rejimin teminatını sağlayacaklarını ve demokratik rejimi yaşatmak için mücadele edeceklerini ifade ediyorlardı (Ulus, 9 Temmuz 1956; Vatan, 9 Temmuz 1956). Bundan sonraki gelişme ise 1957 Seçimlerine yaklaşırken yaşanmıştı.

DP Grubu, 5 Eylül 1957 tarihinde yaptığı toplantıda seçimlerin öne alınması, yeni seçimlerin Ekim ayında yapılması ve muhalefetin iş birliğini önlemek için bir kanun değişikliğine gitme kararını aldı (Ulus, 6 Eylül 1957; Vatan, 6 Eylül 1957). Bundan bir gün önce ise, muhalefet partilerinin liderleri bir araya gelerek, iş birliğinin gerekliliği ve amaçları noktasında mutabık kaldıklarını belirten bir tebliğ yayınlıyorlardı. Tebliğde, Anayasa Mahkemesi kurulması, iki meclisli sistemin getirilmesi, yasamanın yürütme üzerindeki denetiminin artırılması gibi konularda muhalefetin ortak tutumda buldukları açıklanıyordu (Ulus, 5 Eylül 1957; Vatan, 5 Eylül 1957). Erken seçim kararı, Köprülü gibi DP'nin önemli bazı isimlerinde rahatsızlık uyandırmıştı. Köprülü, kurucusu olduğu DP'den 7 Eylül tarihinde istifa ettiğini açıkladı. İstifasının sebebini, DP'nin antidemokratik zihniyete teslim olduğu şeklinde belirten Köprülü'nün istifası, DP'nin kurucular nezdinde dahi bir ayrılık içinde olduğunu gösteriyordu (Ulus, 8 Eylül 1957; Vatan, 8 Eylül 1957). Buna rağmen, istifadan üç gün sonra, Seçim Kanunu'nda muhalefetin iş birliğini imkânsız kılacak değişikliğe dair tasarı, komisyona sevk edilmişti (TBMM Tutanak Dergisi, D: X, C: XX, 10.IX.1957, 656-657). Ertesi gün 11 Eylül tarihinde, komisyon raporu gündeme alındı ve tasarı, 392 oyun 361'ini alarak kanunlaştı (TBMM Tutanak Dergisi, D: X, C: XX, 11.IX.1957, 740-743). Tasarıda, iş birliğini önleyecek tedbirler alınmıştı.

1954 değiştirmesindeki 35. maddeyi değiştiren kanun, böylece bir siyasi partiden adaylığını koyup parti listesinde yer alamayan kimselerin başka bir siyasi partiden ya da bağımsız olarak adaylığını koymasını değiştirerek, başka siyasi partiden ya da bağımsız adaylığın geçersiz olması için bir siyasi partiye başvuruyu yeterli sayıyordu. Bununla birlikte, bir siyasi partinin listesinin geçerli olabilmesi için, o seçim çevresinden çıkacak tüm milletvekili sayısı kadar aday göstermesi

gerekliydi. Memurların, milletvekili adaylığı için normal seçim zamanında altı, erken seçimde ise iki ay önceden istifası gerekliliğini çağrıştıran ve değiştirmeye eklenen iki fıkra ile bir siyasi partiden normal seçim zamanında altı, erken seçimde ise iki ay önceden istifa etmemiş olan kimselerin, başka siyasi partiden adaylıkları geçersiz kılınyordu (TBMM, 7053 sayı ve 13.IX.1957 tarihli Milletvekilleri Seçimi Kanununun 35 ve 109uncu Maddelerinin Tadiline ve Bu Kanuna Muvakkat Bir Madde İlavesine Dair Kanun).Tasarının gerekçesinde, hâlihazırda yasaklanmış olan ortak listenin siyasi ahlak bakımından olumsuzluklar taşıdığı ve partilerin “muvazaalı hareketlerini” önlemek için bu tedbirlerin alındığı ifade ediliyor ve partilerin eksik liste göstermesinin, milli iradenin tecellisini önlediği için yine siyasi ahlaka sığmadığı belirtiliyordu (TBMM, Milletvekilleri Seçimi Kanununun Tadiline ve Bu Kanuna Muvakkat Bir Madde Eklenmesine Dair Kanun Layihası ve Muvakkat Encümen Mazbatası). Bu gelişmeleri takip eden günlerde muhalefet partilerinin sırasıyla kongreleri gerçekleşti.

9 Eylül'de toplanan CHP XIII. Kurultayı, muhalefet partilerinin CHP Genel Merkezinde bir önceki gün yaptıkları toplantıdan sonra açıldı (Ulus, 9 Eylül 1957). Kurultayda, CHP Meclis Grubuna gerektiği takdirde seçimlere iştirak etmeme konusunda yetki verildi (Ulus, 11 Eylül 1957). Ardından 13 Eylül'de üç muhalefet partisinin liderleri yine bir toplantı gerçekleştirdiler (Ulus, 14 Eylül 1957). CHP Kurultayından sonra HP Kongresi de HP Genel İdare Kuruluna seçimlere gerekirse katılmama konusunda sınırsız yetki verdi (Ulus, 16 Eylül 1957; Vatan, 16 Eylül 1957). 18 Eylül'de toplanan CMP Kongresi de (Vatan, 18 Eylül 1957), yine diğer iki muhalefet partisinde olduğu gibi CMP Genel Merkezine seçimlere katılıp katılmama konusunda tam yetki verdi. Kongrede İnönü ve Karaosmanoğlu da birer konuşma yapmışlardı (Ulus, 19 Eylül 1957; Vatan, 19 Eylül 1957). Kongreler bittikten sonra, 19 Eylül'de liderler yeniden toplanarak atılacak adımları görüştüler fakat HP ve CMP'den gelen seçimleri boykot ve bölgeleri paylaşıp seçime girme taktiği taleplerine karşılık, CHP'nin seçimlere tek muhalefet partisi olarak girme talebi çatıştı ve dolayısıyla iş birliği suya düşmüş oldu (Vatan, 20 Eylül 1957). Ertesi gün üç muhalefet partisi tarafından yayınlanan tebliğlerde, CMP ve HP, CHP'nin

tutumunu eleştiriyor, CHP ise iktidarın, iş birliğini imkânsız kıldığından bahsediyordu (Vatan, 21 Eylül 1957).

Muhalefetin iş birliği ve DP'nin buna yönelik gösterdiği tepkiler, Eroğul'a göre, iktidarda kopmalara, muhalefette ise birleşmelere yol açmıştı. Bu davranışlar, Menderes-Menderes karşıtları biçiminde bir ikiliği yansıtıyordu (Eroğul 2017, 189). İktidardan kopmaların en önemli örneği ise, Dışişleri Bakanlığı görevinden istifa etmiş olan Köprülü'nün DP'den de istifa etmesiydi. Köprülü'nün istifası, kendi açıkladığı üzere hem DP'nin iş birliğini önlemeye çalışırken takındığı antidemokratik tavır (Yalman 1970, 336-337) hem de DP içerisinde erken seçim karşıtlarının kurucular seviyesine ulaşan düzeyde bir çatışma meydana getirmesi nedeniyleydi (Toker 1991b, 250). Köprülü'nün bahsettiği bu antidemokratik tutum, 1957 Seçimlerinde CHP'nin hazırlık ve teşkilatlanma noktasında büyük bir çaba göstermemiş olmasına rağmen, hükümetten uzaklaşan aydın-ordu kesiminin seçimler öncesinde tekrar CHP'ye dönmesini beraberinde getirmişti (Ahmad 2015, 75). Bu konu, aynı zamanda DP'nin demokrasi anlayışına yönelik değerlendirmeleri de mümkün kılıyordu.

Belirtildiği üzere, CHP, CMP ve HP tarafından kaleme alınıp yayınlanan tebliğde dile getirilen Anayasa Mahkemesi, iki meclisli sistem, yasamanın yürütme üzerindeki denetiminin artırılması gibi talepler, demokrasinin çoğulcu bir tarzda düzenlenmesi anlamına geliyordu. Tam da bu tutum, Bayar'ın anılarında anlattıklarına göre, Batı demokrasisinin, kendisinin kullandığı tabirle, “müesseselerle ortaklaşa halk yönetimini” diğer bir deyişle çoğulcu demokrasi anlayışını çağrıştırıyordu ve Türk toplumunu sınıfsız ya da daha doğru bir ifadeyle kesimlere ayrılmamış olarak gören DP'nin bu demokrasiyi reddetmesi onun temel fikirleriyle tamamıyla bağdaşıyordu (Bayar 1967, 167). Dolayısıyla DP'nin muhalefete ve onun taleplerine yaklaşımı, çoğunlukçu bir demokrasiye yakındı. Bu görüş, Eroğul'un bahsettiği, hürriyet farkındalığı olmayan halkın değil, fakat rahatsız olan aydın kesiminin DP'den uzaklaşması davranışını beraberinde getiriyordu (Eroğul 2017, 198). Böylece muhalefetin iş birliği hamlelerine, öncelikle birtakım söylemler ile tepki gösteren DP, sonrasında Basın Kanunu ve toplanma hürriyetinin sınırlarını

izen bir kanunla karşılık veriyor ve sonunda ise Seçim Kanunu'nu iş birliğini zora sokacak şekilde değiştirerek, her bir adımda daha sert tutum gösteriyordu. Aynı zamanda ivmesini artırarak ilerleyen bu hamleler, DP hükümetlerinin ekonomik sorunların artışıyla da aynı çizgide gelişim gösteriyordu.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ (1957-1960) DÖNEMİ YAŞANAN SİYASAL VE SOSYALGELİŞMELER

4.1. 1957 Seçimleri

27 Ekim 1957 tarihinde yapılan, 1957 Seçimleri, iktidar ve muhalefet partilerinin sahip oldukları oy oranlarındaki büyük azalış ve artışları yansıtıyordu. DP, ilk defa oy oranını düşürerek %48,6'lık oranla mecliste 424 milletvekili; CHP oylarını artırarak %41,4'lük oy oranıyla 178 milletvekili kazanıyordu. Diğer muhalefet partilerinin de aldıkları oy oranı kayda değerd. CMP, %6,5'le 4, HP ise %3,5'le yine 4 milletvekiliyle mecliste temsil hakkı kazanmıştı (YSK, “Seçim Çevresine Göre Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları). Seçimler esnasında vuku bulan bazı olaylara ve seçim sonuçlarına yönelik şüpheler, 1950 ve 1954 Seçimlerine kıyasla daha yoğundu. Seçimlerde yolsuzluklar yapıldığı iddia ediliyor (Cumhuriyet, 28 Ekim 1957; Ulus, 28 Ekim 1957), İstanbul sonuçları henüz oy kullanma işlemi tamamlanmadan ilan ediliyor ve Beyoğlu semtinde oy torbalarının mühürsüz olduğuna yönelik itirazlar yapılıyordu (Menderes 2012, 126). İnönü de bunları dile getiriyor ve seçim emniyetinin bozulmuş olduğuna yönelik eleştirilerini belirtiyordu (Ulus, 28 Ekim 1957). Seçimler bittikten sonra ise yine bazı olaylar meydana gelmişti, ancak bunlara 1957-60 devresinde önemli bir olgu olarak ortaya çıkan “halk-idareci çatışmaları” başlığı altında değinilebilir.

1957 Seçimleri öncesinde DP'nin, seçim propagandaları sırasında kullandığı en büyük kozu, yapılmış olan fabrika, yol, köprü, barajlar gibi eserler ve bunların arasında henüz kullanıma hazır hale getirilmemiş fakat DP iktidarda kaldığı takdirde yapımı bitirilecek olanlardı. Henüz seçim kampanyaları başlamamış ve aday listeleri ilan edilmemişken, bakanların konuşmalarıyla açılan çimento, tekstil, gıda gibi sektörleri kapsayan fabrikalar (Zafer, 1 Ekim 1957; Zafer, 5 Ekim 1957; Zafer, 7 Ekim 1957; Zafer, 9 Ekim 1957; Zafer, 10 Ekim 1957), DP'nin önemli seçim

propagandası hamleleriydi. Bununla birlikte, seçim kampanyaları resmi olarak başlarken, Menderes'in nutukları iki yönlüydü. Bunlardan ilki, yapılan icraatları ve ekonomik durumun olumlu görünümüne yapılan atıfları; diğeri ise İnönü'ye yönelik cevaplar ve milli birlik, vatan, ezan gibi kavramlar etrafında genel iradeyi kapsayacak söylemleri içeriyordu. Kampanyanın ilk günlerinde Menderes, DP'nin yaptığı eserlerin katkılarını ifade ediyor (Zafer, 13 Ekim 1957), DP'nin ekonomi atılımlarını Cumhuriyet tarihi boyunca görülmemiş hızla yedi senede beşe katladığını belirtiyor (Zafer, 14 Ekim 1957), asıl büyük eserlerin ilerleyen senelerde hizmete gireceğini açıklıyor (Zafer, 15 Ekim 1957) ve çeşitli ekonomik istatistiklere dair sayılar veriyordu (Zafer, 17 Ekim 1957). Yedi sene görev başında kalmış bir iktidar partisinden beklenen bu seçim söylemlerinin yanında, seçim nutuklarının ikinci yönü, DP'nin demokrasi anlayışının değişimine dair bazı izler taşıyordu.

Menderes, seçim propagandalarının ilerleyen günlerinde, DP'nin ekonomik atılımlarından yine büyük oranda bahsetmekle birlikte, İnönü'ye olan eleştiri dozunu yükseltmiş ve yurttaki seçmenlerin büyük çoğunluğuna hitap eden, kapsayıcı ve genel iradeyi hedefleyen söylemleri kullanmaya gayret etmişti. Seçimlerin öne alınmasının nedenini, muhalefetin memlekette buhran olduğu söylemleri sonucunda ortaya çıkan “kör döğüşünün” sona ermesi gerektiği şeklinde açıklayan Menderes (Zafer, 18 Ekim 1957). DP'nin seçimi kaybetmesi durumunda yurttaki istikrarlı hayatın sona ereceğini ve memleketin bir keşmekeşe sürükleneceğini belirtiyordu (Zafer, 19 Ekim 1957). 20 Ekim'de İzmir'de yaptığı konuşmasında da, milli imkânların, muhalefetin seçimleri kazanması durumunda yok olacağını ve “milli tesanütün” yani milli birliğin korunması gerektiğini ifade ediyordu (Zafer, 21 Ekim 1957). Menderes, İstanbul'da Fatih Camii'nde yaptığı seçim konuşmasında da, muhalefeti fitne saçmakla suçluyor ve muhalefetin iktidar olmasa da meclise büyük bir sayıyla girmesi durumunda da memlekette anarşinin baş göstereceğini söylüyordu (Zafer, 22 Ekim 1957). Seçim kampanyalarının son gününde ise, Adana'da yaptığı konuşmada, Türk milletinin, dünya üzerindeki diğer Müslümanlardan çok daha fazla dinine bağlı olduğunu vurgulayan Menderes, DP'nin yaptığı camilerden bahsediyor ve dine olan itibarın iade edildiğini ifade ediyordu (Zafer, 23 Ekim 1957).

Dolayısıyla Menderes ve DP'nin seçim temaları; ekonomideki hamlelerin başarısı ve devam edeceği, muhalefetin söylemlerinin ülkeyi istikrarsızlığa sürükleyeceği, milli birliğin korunması gerektiği ve DP'nin genel iradeyi temsil ettiğini ileri sürdüğü vatan, din gibi kavramlara sahip çıkan parti olduğuydu. İnönü ve CHP ise, ülkede bir buhranın hâkim olduğu (Cumhuriyet, 12 Ekim 1957), DP'nin özgürlükleri sekteye uğrattığı (Cumhuriyet, 13 Ekim 1957) şeklinde negatif bir seçim propagandası sürdürüyordu. HP'nin ise seçim kampanyası boyunca, ileri sürdüğü en önemli vaat, HP'nin özgürlük alanını genişleteceğiydi (Vatan, 17 Ekim 1957; Vatan, 19 Ekim 1957).CMP de yayınladığı seçim beyannamesinde, partiler arası iş birliğine ve rejimin yeni kurumlar ve düzenlemelerle tadil edilmesi gerektiğine değiniyordu (Vatan, 22 Ekim 1957). Bu şekilde gerçekleşen, seçim kampanyaları ve seçim sonucunda, 1 Kasım günü TBMM 11. yasama dönemi açıldı.

TBMM 1 Kasım 1957 tarihli Genel Kurul toplantısı, Ali Fuat Cebesoy'un geçici başkanlığında açıldı, seçilen milletvekilleri yeminlerini ettikten sonra, Meclis Başkanlığına 413 oyun 404'ünü alan Refik Koraltan yeniden seçildi. Ağâh Erozan, Fikri Apaydın ve İbrahim Kirazoğlu da Meclis Başkanvekilliklerine seçildikten sonra, Cumhurbaşkanlığı için yapılan seçim sonucunda Celal Bayar, 413 oyun tamamını alarak yeniden Cumhurbaşkanı oldu ve yeminini etti, daha sonra 15 Kasım'da toplanılmak üzere toplantı sona erdi (TBMM Tutanak Dergisi, D: XI, C: I, 1.XI.1957, 2-11). 15 Kasım'daki toplantıda, Bayar'ın, Menderes'in Başbakanlıktan istifası ve yeni kabineyi kurma görevinin yine ona verildiğini belirten 1 Kasım 1957 tarihli Cumhurbaşkanlığı tezkeresi okundu (TBMM Tutanak Dergisi, D: XI, C: I, 15.XI.1957, 15). Seçimler üzerinden bir ay geçtikten sonra, DP ileri gelenleri ve bazı teknisyenlerden oluşan V. Menderes Kabinesi, önce radyoda 25 Kasım'da ilan edildi (Toker 1991c, 34-36). Basın Yayın ve Turizm olmak üzere iki yeni Bakanlığın kurulduğu yeni kabinenin (Vatan, 26 Kasım 1957; Zafer, 26 Kasım 1957) Cumhurbaşkanı tarafından onaylanıp kurulduğuna dair tezkere 27 Kasım tarihli TBMM Genel Kurulu'nda okundu (TBMM Tutanak Dergisi, D: XI, C: I, 27.XI.1957, 42-43). Programın hazırlanıp sunulması ise yaklaşık bir hafta sürdü.

3 Aralık günü toplanan DP Meclis Grubunda gündem, yeni hükümet programıydı. Beş saati aşan müzakereler sonucu, Menderes'in okuduğu program, grup tarafından tasdik edildi (Zafer, 4 Aralık 1957). Ertesi gün toplanan TBMM Genel Kurulu'nda Menderes tarafından okunan hükümet programı, Türkiye'nin dünya üzerindeki diğer devletler tarafından geride bırakıldığı ve buna muhalefetin eleştirilerinin hız kazandırdığına yönelik bir açıklamayla başlıyor ve ardından bu eleştirilere önem verilmeyeceği şeklinde bir ifadeyle devam ediyordu. Meclisin 11. yasama döneminde birçok karar almak zorunda kalacağı belirtiliyor ve yürütmenin, yasama içerisinden çıktığı şeklindeki bir meşrulaştırmayla yürütmenin yetkilerini oldukça geniş bir biçimde kullanacağı ve kullanması gerektiği ileri sürülüyordu. Bir diğer gerekçe ise, denetim mekanizmasının muhalefet tarafından suiistimal edildiği idi. Devamında kamu hizmetlerinin yürütülmesi yanında, manevi asayişin de sağlanması gerektiği ve bunun için de tedbirlerin alınacağından bahsediliyordu. Ardından “hürriyet suiistimalinin” meydana getirdiği zararların tazmin edileceği öne sürülüyordu. Bu açıklamalardan sonra, iktisadi, mali ve harici siyasete dair takip edilecek siyasalardan sonra hükümet programı okunmuş oluyordu (TBMM Tutanak Dergisi, D: XI, C: I, 4.XII.1957, 57-64). Toplantıda eleştiri dozları yüksekti.

CHP milletvekilleri Faik Ahmet Barutçu ve Nüvit Yetkin ve HP Meclis Grubu Başkanı Fethi Çelikbaş'ın, muhalefetin program üzerine eleştirilerini belirtmesi için 6 Aralık'a bırakılması istenen görüşmelere dair iki tezkere üzerine Kasım Gülek'e söz verilmeyip oya sunulan tezkereler kabul edilmeyince sesler yükseldi (TBMM Tutanak Dergisi, D: XI, C: I, 4.XII.1957, 64-65). Aynı gün yapılan program eleştirilerinden sonra, 536 oydan 403 güvenoyu alan hükümet programı kabul edildi (TBMM Tutanak Dergisi, D: XI, C: I, 4.XII.1957, 121-124). Genel irade demokrasinin ana hatları olarak iki yön seçimler ve hükümet programında ortaya çıkıyordu. Okunan hükümet programında, ilk sözlerin, yürütmenin karar alma mekanizması içerisinde öne çıkarılmasına ve muhalefetin eleştirilerinin dikkate alınmayacağı hakkındaki açıklamalara verilmesi genel irade demokrasisinin bir yönünü gösteriyordu. Bu yön, hükümetin yani yürütme organı olarak seçilmiş mekanizmanın zaten genel iradeyi temsil ettiği düşüncesiydi ki, bu özellikle, ordu ve üniversite nezdinde yaşanan bazı olaylarda Menderes'in gösterdiği tutumda belli

olacaktı. Genel irade demokrasinin ikinci yönü ise, DP ve başta Menderes'in genel iradeye ulaşma çabalarıydı ve bu tavır, Menderes'in söylemlerinde ve kurulan bazı teşekküllerde belirginleşecekti.

1957-1960 devresi özel şartlara sahip bir dönemi yansıtıyordu. DP, 1957 Seçimleri sonucunda 610 milletvekillik mecliste yine üçte ikiden fazla bir temsil oranına sahipti, yapılan düzenlemelerle iktisadi hayatta 1956 öncesine Milli Korunma Kanununun gevşetilmesiyle 4 Ağustos Kararları neticesinde ulaşmaya (Ulus, 24 Ağustos 1958; Vatan, 24 Ağustos 1958; Zafer, 26 Ağustos 1958), memurlara yönelik uygulamada 20 Şubat 1959 tarihinde ilgili komisyonlara havale edilip (TBMM Tutanak Dergisi, D: XI, C: VII, 20.II.1959, 276) 28 Şubat'ta kanunlaşan düzenlemeyle emeklilik müddetini tekrar otuz yıla çıkararak (TBMM, 7242 sayı ve 3.III.1959 tarihli 5434 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununa Ek Kanun) 1954 ve 1953 öncesine dönmeye gayret ediyor fakat genel irade demokrasinin ilk yönü olarak genel iradeyi kendisinin temsil ettiği düşüncesiyle yasamayı sekteye uğratıyordu. Bu, bir bakıma Eroğul'a göre, DP'nin 27 Mayıs'ta yaşadıklarının nedeninin, DP'nin siyasetin asgari şartlarını sağlayamamasıydı (Eroğul 2017, 254). Yasamaya yönelik düzenlemeler, Aralık 1957'de Meclis İç Tüzüğü değiştirmeleriyle başlamıştı ancak buna Tahkikat Komisyonu başlığı altında aşağıda değinilebilir. Bundan önce DP'nin muhalefet döneminde daha sık karşılaşılan bir durum olan, halk-idareci çatışmalarından bahsedilebilir.

4.2. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı-Halk ve İdareci Çatışmaları

Halk ve idare mekanizması, bununla birlikte de halkın kendi arasındaki gerilimlerin ortaya çıkması, hemen seçimler sonrasında ortaya çıkan bir durum olmuştu. Seçimlerin ertesi günü, 28 Ekim'de Mersin'de DP'liler ile CHP'liler arasında arbedeler yaşanmış, CHP binası önünde toplanan grup jandarma müdahalesiyle dağıtılmıştı (Cumhuriyet, 29 Ekim 1957). 29 Ekim'de seçim sonuçlarının heyecanı, 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı kutlamalarıyla birleşince, Kayseri, Çanakkale,

Samsun, Giresun gibi illerde DP ve CHP taraftarları arasında kavgalar meydana gelmiş, halkın polis kuvvetlerine karşı gösteri ve taşkınlıkları sonucu, kalabalıklar ve emniyet güçleri arasında şiddet yaşanmıştı. Olaylar üzerine Ankara ve Muğla'da içki yasağı konmuş ve İnönü ve Menderes arasında karşılıklı telgraf yazışmaları cereyan etmişti (Cumhuriyet, 30 Ekim 1957; Vatan, 30 Ekim 1957). Gaziantep ve Mersin'de yaşanan olaylara ilişkin ise yayın yasağı gelmiş, bu olayların basında yer alması engellenmişti (Cumhuriyet, 30 Ekim 1957; Vatan, 30 Ekim 1957; Ulus, 30 Ekim 1957).

Menderes'in radyoda okuduğu beyanda, yurttan meydana gelen olayların, CHP'nin gayretleri neticesinde ortaya çıktığı söyleniyor ve DP'nin bunları önlemek için gerekli tüm tedbirleri aldığından bahsediliyordu (Zafer, 30 Ekim 1957). CHP Genel Sekreteri Gülek ise aynı suçlamayı bu sefer DP'liler için yaparak, CHP'lilerin bu olayları önlemeye çalıştığını fakat DP'liler tarafından tahrik edildiklerini ifade ediyordu (Ulus, 31 Ekim 1957). Bu sırada da ortaya çıkan gerilimler, bazı illerde devam ediyordu (Cumhuriyet, 31 Ekim 1957) Seçim sonuçlarının belli olmasından sonra aradan geçen bir haftaya yakın zamana rağmen, olayların önüne geçilmeye çalışılması olağanüstü bir durumu yansıtıyordu. Öyle ki 1 Kasım'da Ankara Üniversitesi'nin açılış töreni erteleniyor, Ankara'da yirmiye yakın tank caddelere konuyor ve TBMM'ye ulaşan yollar polis ve askerler tarafından kapatılıyordu (Cumhuriyet, 2 Kasım 1957).

Bu olayların yaşanmasının nedenleri arasında, seçimler esnasında ve sayımında hile yapıldığı söylentileri (Erim 2005/2c, 638), kazandıkları illerde DP'li ya da CHP'lilerin kutlamaları ve polis ya da jandarma müdahalesi yapılırken DP'lilere ayrıcalık tanındığı iddialarıydı. Nedenleri bu şekilde sıralanabilecek olaylar, sonucunda ise DP'nin 1957 sonrası tavrını belli eden söylemleri beraberinde getiriyordu. Hükümet tarafından yapılan açıklamalarda, bu olayların muhalefetin tertibiyle ortaya çıktığı şeklinde bir gerekçe bildirildikten sonra, DP'nin bu “oyuna” daha fazla müsaade etmeyeceği ve gerektiği takdirde tüm tedbirlere başvurulacağı ifade ediliyordu (Zafer, 6 Kasım 1957). Daha sonrasında 7 Kasım'da yapılan açıklamada, ileride muhalefeti gayrimeşru ilan etmeye kadar varacak olan söylemlere

bir zemin hazırlayan ilk beyanlardan birinde, muhalefetin “fena yollarda” olduğu belirtiliyor ve yalnız hükümetin değil, milletin de bunlara karşı dikkatli ve tedbirli bulunması gerektiği öne sürülüyordu (Zafer, 8 Kasım 1957). Millete yapılan çağrı da gösteriyordu ki, 1957 Seçimleri sonrası siyaset, artık halk nezdinde daha sık cereyanlar meydana getirecekti. Bu Samet Ağaoğlu'nun tespitine göre, 1957 sonrasında Menderes'in hiç olmadığı kadar halkın arasında bulunması demekti (Ağaoğlu 1967, 131-132). Seçimler sonrasında yaşanan çatışmalardan daha fazla olarak idarenin tavır değişikliğini gösteren olaylar ise, 1959 ve 1960'taki İnönü gezileri sırasında ortaya çıkan halk- idareci gerilimlerinden önce, 1958 yılının Ekim ayında yaşanan Zile Olayları ve sonrasında gelişen halk-idareci çatışmalarıydı.

16 Ekim 1958 tarihinde CHP Sivas İl Kongresinde konuşan İnönü, bunun ardından Tokat'a geçerken, Zile'de İnönü'yü karşılamak için gelen vatandaşlar ile emniyet güçleri arasında olaylar cereyan etmişti (Erim 2005/2c, 660). CHP'li iki milletvekilinin de yaralandığı olaylarda, silah da kullanılmıştı. İnönü, olayları idarenin halka yaptığı kanunsuz bir müdahale olarak niteliyordu (Vatan, 18 Ekim 1958). Bununla birlikte, İnönü'nün üzerinde durduğu nokta, yaşanan bu olayların memlekette bir ayrılık meydana getirdiği ve bunun “kardeş kavgasına” kadar gidecek bir süreci ortaya çıkarabileceğiydi (Ulus, 18 Ekim 1958). Olaylar neticesinde sorgulanan yaklaşık kırk civarında CHP'linin altı tanesi tutuklanmış (18 Ekim 1958), sonrasında ise tutuklananlar serbest bırakılarak dördüne beraat kararı verilmişti (Cumhuriyet, 19 Ekim 1958). İnönü, açıklamalarında, partizan idareye son verilmesi gerektiğini ve demokrasinin korunacağını bildiriyordu (Ulus, 19 Ekim 1958; Vatan, 19 Ekim 1958). Bu sıralarda, İnönü ve Menderes arasında karşılıklı cevaplar devam ediyor ve Menderes, tahrik yapan siyasileri durduracağını bildiriyor (Cumhuriyet, 20 Ekim 1958), bu politikacıları “azıtmış” olarak niteliyordu (Cumhuriyet, 21 Ekim 1958). Yukarıda belirtildiği gibi, siyaset, artık çok daha fazla meydanlardaydı. İnönü, Ankara'ya döndüğü 19 Ekim'den (Ulus, 20 Ekim 1958) yaklaşık bir hafta sonra tekrar gezilere başladı (Ulus, 25 Ekim 1958) ve olayların devamı yaşandı.

Çankırı'ya giden İnönü'yü karşılamak için bekleyen CHP taraftarları, emniyet güçleri tarafından dağıtıldı ve İnönü, şehre girerken oluşturulan polis kordonu halk

tarafından bozuldu (Ahmad ve Ahmad 1976, 186). Bir sonraki ayda da gezilere devam eden İnönü, Burdur'a girerken, yine halk karşılaşması, kolluk kuvvetleri tarafından dağıtıldı (Vatan, 30 Kasım 1958), şehirden ayrılırken de yine idare amirlerinin milletvekillerine tavırlarındaki olumsuzluk ön plana çıkıyordu (Cumhuriyet, 1 Aralık 1958). Aralık ayında da olaylar devam etti. İnönü, 7 Aralık'ta Gaziantep'e girerken, halkı dağıtmak için, polis ve jandarma karşılaşmaya müdahil oldu (Cumhuriyet, 8 Aralık 1958). Şanlıurfa'da da benzer olaylar yaşandı (Vatan, 9 Aralık 1958). Gezilerin sonlarına yaklaşırken, Bolu'da da bazı milletvekillerine emniyet güçlerinin müdahalesi oldu ve vatandaşlar dağıtılmak istendi (Ulus, 27 Aralık 1958). Ana muhalefetin toplantılarına yönelik bu tutumun altyapısı, bu olaylar yaşanmadan önce Menderes ve DP'nin söylemlerinde ve izledikleri politikalarda belirgindi ancak bu konunun serencamı, muhalif katılıma yönelik engellemeler başlığı altında izlenebilir. Şimdilik bu noktada, Menderes ve DP'nin demokrasi anlayışına dair birtakım çıkarımlar yapılmasını sağlayan halk-idareci çatışmaları değerlendirilebilir.

Halk ve emniyet güçleri yani idare mekanizmasının bir kolu arasında yaşanan bu gerilim, DP'nin muhalefetteyken şikâyet ettiği durumun yeniden ortaya çıktığını göstermekle birlikte, aynı zamanda Menderes'in konuya bakışı, bu tutumun desteklendiğini gösteriyordu. 23 Ekim'de olaylar henüz tazeyken, yaptığı açıklamada Menderes, muhalefetin bu yolda devam ettiği sürece şiddet politikasıyla karşılaşacağını ifade ediyor ve muhalefetin, iktidardan düştükten sonra “demokrat kesildiği” için samimi olmadığını belirtiyordu (Cumhuriyet, 24 Ekim 1958). Bu açıklamada, muhalefetin eleştirilerinin aslında geçerli olamayacağına yönelik bir vurgu vardı. Bundan önce yine Menderes, bir beyanında, İnönü'nün kendisinden hesap sormayacağını söylüyordu (Vatan, 21 Ekim 1958). Olaylar üzerindeki bir diğer ifadesinde de, milli iradenin DP tarafından temsil edildiğini belirtiyordu (Toker 1991c, 190). Dolayısıyla “İnönü gezileri ve seçimler sonrasında ortaya çıkan olaylar, genel iradenin görünümünü yansıtmıyor” şeklindeki bir meşrulaştırmayla, halk-idareci çatışmaları bir tertipler dizisi olarak niteleniyordu. Bu bakış açısı ise, yukarıda belirtildiği üzere, genel irade demokrasisinin birinci yönü olarak, başkalarının değil DP'nin genel iradeyi temsil ettiğiydi. Tekrar kronolojik akışa

dönülürse, bahsedilen bu yönün, ordu ve üniversite nezdinde ortaya çıktığı görülecekti.

4.3. Dokuz Subay Olayı ve Ordu, Kubalı Olayı ve Üniversite

Yaklaşık on bir aylık bir süreci kapsayan ve gündemde çok sık olmamakla birlikte zaman zaman yer alan Dokuz Subay Olayına ilişkin ilk açıklama, 16 Ocak 1958 tarihinde Savunma Bakanlığı tarafından yapılmıştı. Açıklamada, ortada dolaşan, Türk Silahlı Kuvvetleri arasında geniş çaplı tutuklamalar yapıldığı hakkındaki söylentilerin doğru olmadığı, hepsi İstanbul'da olmak üzere üç albay, bir yarbay, dört binbaşı ve bir yüzbaşının bir subayın ihbarı üzerine tutuklandığı ifade ediliyor ve şüphelerin TSK tarafından da tasvip edilmediği yazılıyordu (Cumhuriyet, 17 Ocak 1958; Ulus, 17 Ocak 1958; Vatan, 17 Ocak 1958). Bundan üç gün sonra, Savunma Bakanı Şemi Ergin'in istifa haberi geldi ve yeni Savunma Bakanı Adnan Menderes'in yakın arkadaşı Ethem Menderes oldu. Bayar'la Çankaya'da görüşen ve sonrasında istifa eden Ergin'in, Dokuz Subay Olayı hakkındaki açıklama nedeniyle istifa ettiğine yönelik iddialar vardı (Cumhuriyet, 20 Ocak 1958). DP çevrelerinde, Ergin'in istifasının üzüntü yarattığı ve Bayar tarafından zorla istifa ettirildiğine dair söylentiler mevcuttu (Vatan, 21 Ocak 1958). İstifadan iki gün sonra, söylentiler çoğalınca, Ergin'in istifa nedeninin sağlık problemleri nedeniyle olduğuna yönelik bir açıklama yapılmıştı (Cumhuriyet, 22 Ocak 1958). Toker'e göre bu istifa ordu içindeki teşkilatlanmayı hızlandırmıştı (Toker 1991c, 58)

Olayın ortaya çıkmasının ertesinde, ordu üst kademesinde bazı değişiklikler yapıldı (Cumhuriyet, 21 Ocak 1958). Astsubay ve subayların azami maaş sınırlarının yükseltilmesi, subayların kıdem kazanma şartlarının iyileştirilmesinin de aralarında bulunduğu altı kanun teklif ve tasarısı Milli Savunma Komisyonu'nda kabul edildi (Cumhuriyet, 23 Ocak 1958). Bunlardan yaklaşık bir ay sonra subayların terfileriyle ilgili bir değişikliği getiren tasarı, Maliye Komisyonu'nda kabul edilerek, ufak cezalar almış subayların terfileri önündeki engelin kaldırılması yolunda bir adım atıldı (Cumhuriyet, 13 Şubat 1958). CHP'nin konuya ilişkin görüşleri mecliste Milli

Savunma Bütçesi görüşülürken CHP Elazığ Milletvekili Celal Dora tarafından, ordunun iç politika konusu haline getirilmemesi ve tutuklu bulunan dokuz subaya ilişkin ortada dolaşan kötü muamele hakkındaki iddiaların açığa kavuşturulması gerektiği şeklinde açıklanmıştı (TBMM Tutanak Dergisi, D: XI, C: II, 24.II.1958, 520-525; Ulus, 25 Şubat 1958). Olay üzerinden geçen dört ay sonra, Nisan 1958'de tutuklu bulunan dokuz subaydan, aralarında Faruk Güventürk'ün de bulunduğu dört subay tahliye edildi (Vatan, 8 Nisan 1958).

26 Mayıs 1958'de, iddianamesinde İstanbul CHP adayı emekli kurmay Albay Cemal Yıldırım'ın, kurmay Binbaşı Samet Kuşçu'ya hükümeti devirme teklifinin yazılı olduğu, iki ismin “isyana kışkırtıcılığı”, diğer subayların da “fesat” suçlarıyla itham edildiği duruşma başladı (Cumhuriyet, 27 Mayıs 1958; Vatan, 27 Mayıs 1958). Dokuz subay arasında, bir CHP adayının rol alması ve isyana kışkırtıcılığıyla suçlanması, DP ve DP ileri gelenleri tarafından olayın CHP ve İnönü'ye indirgenmesine neden olmuş ve 27 Mayıs, bir bakıma görülememişti (Toker 1991c, 55). İlk duruşmadan sonra aradan geçen altı ay sonunda, olayın, Samet Kuşçu'nun 22 Aralık 1957 tarihinde yaptığı ihbar sonucunda, Menderes'in isteği üzerine, dönemin İçişleri Bakanı Namık Gedik ve Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin tarafından dinlenmesinin neticesinde meydana geldiğine kanaat getirilmiş ve fesat çıkarmakla suçlanan sekiz subay beraat etmiş, Kuşçu ise iki yıl hapse mahkûm olmuştu (Cumhuriyet, 26 Kasım 1958). Ordu nezdinde yaşanan bu olaylar ile yine aynı zamanlarda DP'yi meşgul eden ve daha fazla gündemde yer alan bir diğer konu da Kubalı Olayıydı.

İstanbul Üniversitesi profesörlerinden Hüseyin Nail Kubalı'nın, aşağıda değinilecek olan, meclis iç tüzüğü değiştirmesi hakkındaki bir demeci üzerine meydana gelen Kubalı Olayı, DP-üniversite yüzleşmesini ortaya çıkarıyordu. 1958 Ocak ayının başlarında Kubalı'nın konu hakkında vermiş olduğu demecin, İstanbul Üniversitesi Senatosunda görüşüleceği konuşuluyor (Vatan, 6 Ocak 1958), iktidarın da üniversiteler hakkında yeni bir kanun tasarısı hazırlayacağı gündemde yer alıyordu (Ulus, 6 Ocak 1958). Olay, öğrenciler nezdinde de karşılık bulmuştu. 7 Ocak'ta üniversite amfisine giren Kubalı'ya öğrenciler tarafından alkışlar eşliğinde

tezahüratlar yapılmış (Cumhuriyet, 8 Ocak 1958; Vatan, 8 Ocak 1958), bunun üzerine Kubalı, alkışlayan öğrencilere teşekkür ederken, bunun sürekli hale gelmemesini isteyerek öğrencileri sükûnete davet etmişti (Ulus, 8 Ocak 1958). Bu sırada Kubalı hakkında karara varmak için toplanacağı söylenen senato (Ulus, 9 Ocak 1958), 9 Ocak tarihinde aldığı kararla, Kubalı hakkındaki nihai sonucun Hukuk Fakültesi tarafından belirlenmesini kabul ediyordu (Cumhuriyet, 10 Ocak 1958; Vatan, 10 Ocak 1958).

Devam eden günlerde, Milli Eğitim Bakanı Celal Yardımcı, üniversiteler üzerindeki devlet denetiminin artırılmasının üniversitelilerce de istendiğini ve hükümetin ilgili isimlerinin bu konuda bir kanun tasarısı hazırlamakta olduğunu açıklıyor (Cumhuriyet, 14 Ocak 1958), Üniversiteler Kanunu'nu değiştirecek olan tasarının Milli Eğitim Bakanına, üniversitedeki öğretim üyeleri üzerinde son sözü söyleme hakkını vereceği konuşuluyordu (Cumhuriyet, 23 Ocak 1958; Vatan, 23 Ocak 1958). Olay üzerinden geçen yaklaşık bir ay sonunda, 30 Ocak'ta toplanan senato da, kurulmasını istediği hukuk komisyonunun Kubalı'nın demecinin siyasi olmadığına dair kararını onayladı (Cumhuriyet, 31 Ocak 1958; Ulus, 31 Ocak 1958; Vatan, 31 Ocak 1958). Senato, kararını oybirliğiyle almıştı (Cumhuriyet, 1 Şubat 1958). Ancak Şubat ayının ilk gününde, Milli Eğitim Bakanının kararıyla Kubalı, bakanlık emrine alındı (Cumhuriyet, 2 Şubat 1958; Vatan, 2 Şubat 1958). Karar, İnönü ve CHP'nin eleştirisiyle karşılaştı. İnönü, Ulus'ta kaleme aldığı yazısında, Kubalı'nın Anayasa profesörü olduğunu ve demecinde de iç tüzük değiştirmesini bilimsel açıdan ele aldığını, bunun günlük siyasi bir mesele olmadığını belirtiyordu (Ulus, 3 Şubat 1958). Gülek, üniversite özerkliğinin alınan kararlarla tamamen bittiğini söylüyor; HP milletvekili Fethi Çelikbaş, Kubalı'nın sadece görevini yaptığını ifade ediyordu (Cumhuriyet, 3 Şubat 1958). Bundan sonra, iki aylık bir sürece yayılan DP ve üniversite arasında davetler zinciri başlayacaktı.

İlk ziyaret, İstanbul Valisi ve Emniyet Müdürünün de katıldığı Milli Eğitim Bakanı'nın senato üyeleriyle yaptığı görüşmeydi. Görüşmeler esnasında, Beyazıt'ta polisler de hazır bulunmuş ve Yardımcı, görüşme sonrasında herhangi bir açıklama yapmamıştı (Vatan, 6 Şubat 1958). İkinci görüşme; Menderes tarafından Gedik,

Ağaoğlu, Yırcalı ve DP İl Başkanı Cemal Bengü ile İstanbul Üniversitesi Rektörü Prof. Ali Tanoğlu'nun da aralarında bulunduğu üniversite profesörlerine verilen yemekte cereyan etmiş ve ardından Kubalı'nın göreve iade edilmesinin yakın olduğu söylentileri dolaşmıştı (Cumhuriyet, 16 Şubat 1958; Vatan, 16 Şubat 1958). Sonrasında üniversitenin de Başbakanı bir yemeğe davet edeceği konuşulmuştu (Cumhuriyet, 18 Şubat 1958). Bu davet, 14 Mart'ta İstanbul Üniversitesi Profesörler Evinde Başbakanın ağırlanmasıyla gerçekleşmiş ve Kubalı'nın Nisan ayı başında görevine döneceği hakkında bir açıklama yapılmıştı (Cumhuriyet, 15 Mart 1958). Bundan sonraki görüşme de, 21 Mart'ta Menderes'in yeniden üniversite üst kademesini davetiyle gerçekleşmiş, altmış kişilik üniversite heyeti ağırlanmış ve Kubalı hakkındaki durum masaya yatırılmıştı (Cumhuriyet, 22 Mart 1958; Vatan, 22 Mart 1958). Bunlar sonucunda, Kubalı'ya dair mesele, 9 Nisan'da hükümetin, kanunun gereklerinin yerine getirildiği ve artık lüzum görülmediğine ilişkin açıklaması neticesinde Kubalı'nın göreve iade edilmesiyle (Cumhuriyet, 10 Nisan 1958; Vatan, 10 Nisan 1958) oldukça kısa süreliğine kapandı.

Ardından, göreve iadesi hakkında yaptığı açıklamada, bu kararın bir yanlışın düzeltilmesi olduğunu söyleyen ve herhangi bir yılgınlık göstermeyip görevini aynen sürdüreceğini ifade eden Kubalı (Cumhuriyet, 11 Nisan 1958; Vatan, 11 Nisan 1958), bu sefer de bizzat senato tarafından ihtar aldı ve derslerine bir ay süreyle ara verilmesi kararı kendisine bildirildi (Cumhuriyet, 13 Nisan 1958; Vatan, 13 Nisan 1958). Bunun neticesinde, 15 Nisan 1958'de üniversitenin hukuk fakültesi öğrencilerinden oluşan yaklaşık beş yüz kişilik bir grup, Kubalı lehine sloganlarla bir gösteri düzenlediler ve rektörün istifasını talep ettiler. Gösteri esnasında kolluk kuvvetleri ve askeri birlikler de hazır bulunmuş, Kubalı ise öğrencilerin kendi menfaatleri açısından istifa sloganlarını uygun bulmadığını açıklamıştı (Cumhuriyet, 16 Nisan 1958; Vatan, 16 Nisan 1958). Gösteriler sonucu, fakültenin yönetim kurulu öğrenciler hakkında sorgulama işlemleri yaptı ve bir öğrencinin de geçici olarak üniversiteye girişine yasak getirildi (Cumhuriyet, 17 Nisan 1958; Cumhuriyet, 18 Nisan 1958). Kubalı, 13 Mayıs'ta görevine tekrardan başladı ve öğrencilerin kendisine yönelik tezahüratları sonucunda teşekkürlerini bildirdi (Cumhuriyet, 14 Mayıs 1958; Vatan, 14 Mayıs 1958). Böylece Kubalı Olayı kapanmış oldu.

Toker'e göre, Kubalı Olayı ve sonucunda meydana gelen birtakım öğrenci gösterileri, 28-29 Nisan Olaylarının heyecanının oluşumunu yansıtıyordu (Toker 1991c, 64). Bir diğer deyişle, ordu ve üniversite nezdinde 1958 yılında meydana gelen Dokuz Subay ve Kubalı Olayları, 1960'a, DP iktidarının son dönemine yaklaşılrken, 1957-60 döneminin karakteristik olayları olarak addedilebilecek 28-29 Nisan Olayları, 555K ve 21 Mayıs Harbiye sessiz yürüyüşüyle tekrar ortaya çıkıyor ve bu olaylara ilişkin DP'lilerin ve Menderes'in görüşleri de genel irade demokrasinin birinci yönünü gösteriyordu. Bu nedenle kronolojik akıştan bir süreliğine uzaklaşarak bu olaylardan ve DP'nin bunlara yönelik görüşlerinden bahsedilebilir.

Tahkikat Komisyonu'nun yetkilerinin artırılmasından sonra, İstanbul ve Ankara'da geniş çaplı olarak meydana gelen ve bu illerde sıkıyönetim ilan edilmesine sebep olan 28-29 Nisan'daki öğrenci olayları; aynı illerde tüm toplantıların yasaklanmasına, İstanbul Üniversitesi'nin tatil edilmesine ve yaşanan olayların basında yer almasının engellenmesine neden olmuştu (Cumhuriyet, 29 Nisan 1960; Ulus, 29 Nisan 1960; Zafer, 29 Nisan 1960). 29 Nisan'da Ankara Üniversitesi de kapatılmış, İzmir'de de öğrencilerin sessiz bir yürüyüşü meydana gelmiş ve Ankara'daki olayların da haber yapılması yasaklanmıştı (Cumhuriyet, 30 Nisan 1960; Cumhuriyet, 30 Nisan 1960; Zafer, 30 Nisan 1960). 555K Olayı da 5 Mayıs günü saat 5'te Kızılay meydanında toplanan çoğunluğu öğrenci olan göstericilerin düzenlediği bir hareketti ve Menderes, bizzat olay yerine gitmişti (Zafer, 6 Mayıs 1960). 21 Mayıs'ta ise bu defa Harbiyeli öğrenciler sessiz bir yürüyüş düzenlemişti (Aydemir 1975/3c, 439). Menderes ve DP'lilerin bu konulara ilişkin görüşleri ise, radyo konuşmalarında ve sonradan yazılanlarda ortaya çıkıyordu.

Öğrenci olayları üzerine, 30 Nisan'da Menderes ve Bayar'ın da aralarında bulunduğu DP üst kademesi, Prof. Ali Fuat Başgil'i çözüm önerilerini almak üzere davet ediyor ve Başgil'in Tahkikat Komisyonu'nun yetkilerini oldukça geniş şekilde çizen kanun düzenlemesinin kaldırılması teklifini kabul etmeyen Bayar'dan sonra, Menderes de yine Başgil'in koalisyon hükümeti önerisini, kabul edilemeyecek bir yol olarak niteliyordu (Ağaoğlu 1967, 160-161; Aydemir 1969, 416-417). Bundan bir gün önce yaptığı radyo konuşmasında Menderes, olayları bir tertipten ve oyundan

ibaret gördüğünü belirtiyor ve vatandaşların bunlara karşı korunması için tedbirler alınacağından bahsediyordu (Zafer, 30 Nisan 1960). Ertesi gün yine aynı konulara temas eden Menderes, otuz milyonluk Türkiye'nin içerisinde, bu göstericilerin “bir zerre dahi” teşkil etmediklerini söylüyordu (Zafer, 1 Mayıs 1960). Bundan sonraki radyo konuşmalarında da aynı konular Menderes tarafından sürekli olarak dile getirilmişti (Zafer, 2 Mayıs 1960; Zafer, 3 Mayıs 1960). Dolayısıyla Menderes'e göre, bu gösteriler, kendiliğinden örgütlenen ve bazı talepleri olan vatandaşların görüşlerini yansıtmıyor ve milletin, bunlara karşı korunması gerekiyordu.

Öğrencilerin düzenledikleri gösteriler, Menderes'e göre, “basit birer talebe nümayişleriydi (Erim 2005/2c, 710)”. Menderes, 28-29 Nisan Olaylarını işin içinde halk yoksa önemli bir mesele yoktur şeklinde değerlendiriyor, 555K günü kalabalıkların arasında “Bir başbakana istifa et denen bir ülkede nasıl olur da demokrasinin ve hürriyetin yokluğundan şikâyet edebilirsiniz?” diye soruyor ve Harbiyelilerin yürüyüşünü de çok önemsenmemesi gereken nahoş olaylar olarak niteliyordu (Menderes 2012, 176-187). Bayar'a göre de, üniversitede yaşanan olaylar halkı temsil etmiyordu (Bayar 1967, 170). Dolayısıyla DP ileri gelenleri, milli iradenin kendileri tarafından temsil edildiği kanısındaydılar ve koalisyon gibi bir çözümü kabul etmiyorlardı. Gösterilerin, Türkiye çapında çok küçük bir kesim tarafından yapıldığını savunuyor ve vatandaşları koruyacaklarını ifade ediyorlardı. Tüm bunlar, genel irade demokrasisinin birinci yönünü, yani genel iradenin zaten DP tarafından temsil edildiği ve kalan bütün iradelerin bir zemine sahip olmadığı şeklindeki bir düşünceyi yansıtıyordu. Genel irade demokrasinin ikinci yönü ise, 1958 ve 1959'da birtakım söylemler ile genel iradeye ulaşma çabalarıydı ve Irak'ta yaşanan olaylar sonucunda daha görünür olmuştu.

4.4. 14 Temmuz 1958 Irak İhtilali ve Menderes'in Milli İrade Söylemleri

1958 yılının 14 Temmuz'unda Irak'ta meydana gelen, Menderes üzerinde birtakım etkiler bırakan (Aydemir 1969, 300-301; Toker 1991c, 124) ve siyasi söylemlerde ihtilal sözcüğünün daha sık kullanılmasını beraberinde getiren (Aydemir

1975/3c, 385; Eroğul 2017, 213), Irak hşkşmetine yşnelik ihtilal hareketi; Tşrkiye'yi yakından ilgilendiren bir konu olmuştu. 15 Temmuz'da Bağdat Paktı Toplantısının gerçekteleēeēi İstanbul'a gelmesi beklenen heyetler arasında, Irak Kralı Faysal ve beraberindekiler vardı (Vatan, 14 Temmuz 1958; Zafer, 14 Temmuz 1958). Ancak 13 Temmuz'u 14 Temmuz'a bağlayan gece, bazı askeri kuvvetlerin önce Bağdat Radyosunu ele geçirmeleri ve ardından halkı Kraliyet Sarayına hşcum etmeleri için davet etmeleriyle başlayan hareket, halkın saraya gidip harekete katılmalarıyla bşyşmşş ve Faysal'ın hapsedilmesi, yeni hşkşmetin de cumhuriyet ilan etmesiyle sonuçlanmıştı (Ulus, 15 Temmuz 1958; Vatan, 15 Temmuz 1958). Olay zerine, Lşbnan'ın isteēiyle ABD Lşbnan'a asker çıkarılmış, Dışışleri Bakanı Fatin Rşştş Zorlu, bu çıkarmanın desteklendiēini ve Eisenhower Doktrinine de uygun olduēunu sşylemişti (Ulus, 16 Temmuz 1958; Vatan, 16 Temmuz 1958; Zafer, 16 Temmuz 1958). Bşylece uluslararası ilişkilerin dikkatleri Orta Doēu'ya çevriliyordu.

ABD, Lşbnan'a asker çıkarılmaya devam ediyor, Sovyetler Birliēi, ABD'nin bu askerleri derhal geri çekmesini bildiriyor, Amerikan uçaklarından bazıları Adana'ya iniyor ve bu sefer de rdşn'řn talebiyle İngiltere, rdşn'e birliklerini naklediyordu (Ulus, 17 Temmuz 1958; Vatan, 17 Temmuz 1958).17 Temmuz'da Pakistan, İran ve Tşrkiye, toplantılar hakkında bir tebliē yayınladılar, Zorlu, Tşrkiye'nin Irak'taki ihtilal hareketini tanımadıēını bildirdi (Vatan, 18 Temmuz 1958). Asker ıkarma hareketleri devam etti. Lşbnan'a ABD askerlerinin sevki devam ediyor, İngiltere, Libya'ya da asker çıkarma kararı alıyor ve Sovyetler Birliēi de Suriye'ye asker gşnderme kararı alıyordu (.Ulus, 20 Temmuz 1958; Zafer, 20 Temmuz 1958) Zorlu'nun açıklamaları ve Tşrk Dışışlerinin, henşz Irak'taki olaylar tazeyken gřsterdiēi tutumların duygusal ieriēi (Toker 1991c, 127), ABD'nin dikkatini çekti. Bu sıralarda Irak, Bağdat Paktı'na baēlı kalacaēını bildirmiş ve ABD ile İngiltere arasında Orta Doēu'daki statşkonun devamı konusunda mutabakata varılmıştı ve dolayısıyla alınan bu karar gereēince Tşrkiye, İran ve Pakistan'a herhangi bir ihtiyatsız hareketten kaçınılması gerektiēi bildirilmişti (Vatan, 20 Temmuz 1958; Zafer, 21 Temmuz 1958). Olaylar üzerinden geçen bir hafta sonunda, İnşnş konu hakkındaki ilk gşrşşlerini açıklıyordu.

20 Temmuz'da CHP Eyüp Kongresi'nde bir konuşma yapan İnönü, milli birliğin her zamankinden daha gerekli olduğunu bildiriyor ve son olayları görüşmek üzere meclisin olağanüstü toplantıya çağrılmasını faydalı bulduğunu açıklıyordu (Ulus, 21 Temmuz 1958; Vatan, 21 Temmuz 1958). Bundan iki gün sonra, toplanan CHP Meclis Grubu, İnönü'nün yaşanan olaylar üzerine meclisin toplanmasının gerekli olduğu sözleriyle devam ediyor ve sonunda 139 CHP'li milletvekilinin imzasıyla hazırlanan ve sonrasında 147 imzaya ulaşan taleple TBMM'nin en geç 26 Temmuz günü saat 15'e kadar toplanması isteniliyordu (Ulus, 23 Temmuz 1958; Vatan, 23 Temmuz 1958). 24 Temmuz'da iki defa toplantı yapan DP Grubu, konuyu görüşüyor, fakat herhangi bir karara varamadığı konuşuluyordu. Yine aynı gün, CHP Grubunun da toplantısı gerçekleşmişti (Ulus, 25 Temmuz 1958; Vatan, 25 Temmuz 1958). Bir sonraki gün, Meclis Başkanı Koraltan'ın radyoda okunan tebliğinde, meclisin, CHP'li milletvekilleri tarafından verilen önerge doğrultusunda 26 Temmuz saat 15'te toplanılması daveti yapıldı (Ulus, 26 Temmuz 1958; Vatan, 26 Temmuz 1958). İnönü'nün hedefi, toplantıda CHP'nin görüşünü açıklamaktı.

Kararlaştırılan tarih ve saatte toplanan TBMM Genel Kurulu, meclisin tatili esnasında gelen tezkerelerin sunulmasıyla başladı. Ardından vefat eden Konya milletvekili Sıtkı Koraltan için saygı duruşunda bulunuldu ve İnönü ve 146 milletvekilinin önceden verilmiş önergesi okundu. Usul hakkında söz isteyen Faik Ahmet Barutçu'nun isteği reddedilerek, DP Denizli Milletvekili Baha Akşit ve Konya Milletvekili Himmet Ölçmen'in, Orta Doğu'da cereyan eden hadiseler üzerine hükümetin izahatını talep eden takrir okunarak, CHP'liler tarafından verilen önergenin gündemi belirlemediği sadece davet önergesi olduğu ve Akşit ve Ölçmen tarafından verilen önergenin ise gündemi belirlediği, TBMM müzakerelerinin bu yönde ilerleyeceği söylendi. Ardından İçişleri Bakanı Namık Gedik'in açıklamaları dinlendi. Bittikten sonra, Bölükbaşı tarafından muhalefete de söz verilmesini talep eden önerge, teamüllere aykırı bulunduğu gerekçesiyle okunmadı. Sonrasında İnönü, Barutçu ve Nüvit Yetkin tarafından verilen ve meclisin 25 Ağustos saat 15'te, Başbakanın da bulunacağı bir oturumda muhalefetin de görüşlerini dinlemesini talep eden önerge okunarak reddedildi. Böylece oturum, muhalefete söz verilmeden kapandı ve meclisin 1 Kasım 1958'de olağan toplantılarına başlaması kararı alındı (TBMM Tutanak Dergisi, D: XI, C: IV, 26.VII.1958, 815-825).

DP'nin bu tutumu, CHP'yi oldukça sert bir muhalefet davranışına itmişti. İnönü, buhranlara karşı her çarenin sadece mecliste bulunduğunu açıklayıp meclisi yeniden toplantıya çağıracaklarını belirtiyor, DP'nin iç politikada vatandaşları ayırdığı, bir vatan müdafaası söz konusu olduğunda bile vatandaşların hür ve eşit şartlarda çalışmalarının mümkün olamayacağını ve milli birlik için “salim” bir politikaya ihtiyaç bulunduğunu ifade ediyordu (Ulus, 28 Temmuz 1958). CHP Grubu tarafından yayınlanan bildiri de, 25 Temmuz'daki TBMM toplantısındaki tutumun iç tüzüğe aykırı olduğu yazılıyor ve meclis denetiminden uzak bir dış politika yapımının zarar meydana getireceği açıklanıyordu (Ulus, 28 Temmuz 1958; Vatan, 28 Temmuz 1958). Bunun üzerine aynı sert tavrı DP de gösterdi. Hükümet adına beyanatta bulunan Gedik, İnönü'nün sözlerini milli birliğe zarar verecek bir tahrik olarak niteliyor, Türk milletinin vatanseverliğinin ve karakterinin buna müsaade etmeyeceğini ifade ediyor ve DP'nin milli birlik ve beraberliği koruyan zihniyeti temsil ettiğini bildiriyordu (Zafer, 29 Temmuz 1958).

30 Temmuz'da İnönü ve diğer 149 CHP'li milletvekilinin imzasıyla hazırlanan önergede, TBMM'nin en geç 27 Ağustos saat 15'e kadar toplantıya çağırılması isteniyor ve önergede bu sefer, gündemin de dış politika üzerinde kararlar alınması şeklinde düzenlenmesi talep ediliyordu (Ulus, 31 Temmuz 1958). Bu sıralarda, önce, söz konusu önergenin verildiği tarihte İran, ertesi gün 31 Temmuz'da da Türkiye, Irak hükümetini tanıdığını bildiriyordu (Vatan, 1 Ağustos 1958). DP, muhalefete yönelik tutumunda ısrarcıydı. 11 Ağustos'ta DP Meclis Grubu toplantısı sonucunda yayınlanan tebliğde, CHP'nin “çok tehlikeli bir yola girdiği” ve bu yolun da meclis istikrarını tahrip etme yolunda CHP'nin kasıtlı davrandığı belirtiliyordu (Ulus, 12 Ağustos 1958; Vatan, 12 Ağustos 1958). Nihayetinde TBMM, 21 Ağustos tarihinde toplandı. Zorlu, dış politika, Hasan Polatkan, alınan yardımlar ve iktisadi tedbirler, Menderes de iktisadi politika hakkında açıklamalarını yaptılar. İnönü ve İsmail Rüştü Aksal da CHP Grubu adına düşüncelerini belirttiler ve uzun süren müzakereler gece yarısına yaklaşırken bitti (TBMM Tutanak Dergisi, D: IX, C: IV, 21.VIII.1958, 828-896). Taraflar ise cereyan etmiş müzakereleri kendi açılarından gördüler. CHP, iktidarı “terlettiğini (Ulus, 22 Ağustos 1958)”; DP ise muhalefetin “bozguna uğradığını” öne sürdü (Zafer, 22 Ağustos 1958). Böylece CHP'nin, hem

başbakanın da oturuma katılması hem de kendilerinin de söz alması talepleri DP tarafından karşılanmış oluyor, fakat söylemler düzeyindeki gerginlik devam ediyordu.

Eroğul'a göre, CHP'nin TBMM'yi çağırma ve dış politikada muhalefetin sözünün de dinlenmesinde gösterdiği kararlı tutum ve DP'nin de muhalefete karşı sert duruşu, 1960'ta Tahkikat Komisyonu'na gidecek sürecin başlangıcını oluşturuyordu (Eroğul 2017, 212-213). Bu, uzun sürmeyecek ve aşağıda değinilecek olan Şiddet Tedbirleri Komisyonu'nun kurulmasıyla Aralık 1958'de görünecekti. Bununla birlikte, iktidar- muhalefet ilişkilerinin bu durumunun başlattığı bir diğer olgu da, Irak İhtilali sonrası, DP ve Menderes'in söylemlerinde, genel irade demokrasisinin ikinci görünümü olarak, genel iradeyi temsil edecek kavramlar üretmek ve bunları kullanmaktı. Bu da Eylül 1958'de başlayan gezilerle ortaya çıkıyordu.

Yukarıda halk-idareci çatışmaları başlığı altında bahsedilen Zile Olaylarından bir ay öncesinde 1958 Eylül'ünde başlayan İnönü gezileri ve Menderes'in de buna karşılık vererek başladığı geziler, Menderes'in genel irade demokrasisinin ikinci yönünün ağır bastığı söylemlere tanıklık etmişti. Olağanüstü TBMM toplantılarının gerginliği, 1 Eylül'de Trabzon'a giden Gülek'i ve milletvekillerini karşılamak için hazır bulunan halkın, polis tarafından tehdit edilip dağıtılmasıyla devam ediyordu (Ulus, 2 Eylül 1958; Vatan, 2 Eylül 1958). Bölgede konuşan Gülek, Türk milletinin ana prensibinin barış içinde yaşamak olduğunu ve DP'nin bu tavrını sürdürürse iktidardan düşeceğini söylüyordu (Ulus, 3 Eylül 1958). Rize CHP Kongresi'nde polisler de hazır bulunuyor ve Giresun'dan ayrılan Gülek'e ve CHP heyetine polis tarafından müdahale ediliyordu (Vatan, 4 Eylül 1958). CHP gezileri, Menderes'i ve kalan DP ileri gelenlerini de sahaya çekti ve bundan sonra genel irade demokrasinin görüntülerini yansıtan söylemler başladı.

6 Eylül'de Balıkesir DP İl Kongresi'nde konuşan Menderes'e göre DP, “milletin partisiydi”. Menderes, muhalefetin ihtilali sezdi ve kendisine göre

aslında ima yoluyla bunu isteyen söylemlerinin cezalandırılmasını “Allah'tan diliyordu.” Yine aynı konuşmasına göre, muhalefetin denetim partisi diye lanse ettiği bir parti türü yoktu ve mecliste muhalif milletvekilleri var diye çıkan bir kanun kanunluğundan hiçbir şey kaybetmezdi. Meclisin kararı da milletin kararıydı (Zafer, 7 Eylül 1958). Ertesi gün Manisa'da yaptığı konuşmasında Bayar, milletin “nurlu yollarda yürüdüğünü”, Kütahya'da konuşan Menderes ise hükümetle halkın arasında “zerre kadar ayrılık olmadığını” belirtiyordu (Zafer, 8 Eylül 1958). 8 Eylül'de İstanbul'da bir gazeteye röportaj veren Menderes, İnönü'nün mecbur kalıncaya, “millet iradesinin karşısında korkup eğilmeye mecbur kaldığı güne kadar” tek partiye devam ettiğini ifade ediyordu (Zafer, 9 Eylül 1958). 10 Eylül'de Trabzon'da konuşan Tevfik İleri de CHP ile işlerinin olmadığını söylüyor ve “bu vatan bizimdir” diye ekliyordu (Zafer, 11 Eylül 1958). Gezilerdeki söylemler, İnönü'nün cevaplarıyla şiddetleniyordu.

İnönü, her ne şekilde gelirse gelsin ihtilalin felaket getireceğini (Ulus, 8 Eylül 1958), milletin yarısından fazlasını teşkil eden muhalefetin iktidar tarafından sürekli hücumla uğradığını (Ulus, 10 Eylül 1958) muhalefetin mücadelesinin meşru olduğunu (Ulus, 17 Eylül 1958) ve muhalefetin vatandaşların hürriyetini sadece dertleri dile getirmesiyle koruyabileceğini belirtiyordu (Ulus, 27 Eylül 1958). Bu ihtilal, hücum ve meşruluk söylemlerine cevaplar Menderes tarafından veriliyordu. 20 Eylül'de İzmirliyle hitap eden Menderes, muhalefetin siyasi mücadeleyi bir kör döğüşü haline getirdiğini ve muhalefetin bu mücadele tarzına son verilmesi gerektiğini ifade ediyordu (Zafer, 21 Eylül 1958). 21 Eylül'de de İzmir DP İl Kongresi'nde konuşan Menderes'e göre, Türk milletinin “tüm unsurlarıyla” sahip olduğu hakların savunucusu DP idi ve millet CHP'yi zaten tanımış, ona olan itimadını bırakmıştı (Zafer, 22 Eylül 1958). DP'nin bir diğer görevi de, Aydın'da konuşan Menderes için, vatandaşları ve CHP teşkilatlarını uyarmaktı (Zafer, 24 Eylül 1958). 25 Eylül'de yine Aydınlılara hitap eden Menderes, milli iradeyi temsil etmediğini ileri sürdüğü CHP'nin millet için bir tek şey bile yapmadığını ileri sürüyor ve açılan barajların “tüm milleti sevindirdiğini” söylüyordu (Zafer, 26 Eylül 1958). Menderes ve DP'lilerin 1958 yılının Eylül ayı boyunca yaptıkları gezilerde kullandıkları söylemlerde birkaç unsur göze çarpıyordu.

Bunlardan ilki, DP'nin halktan aldığı meşruiyet sonucu milleti kapsayacak her şeyi yapmaya kendisini muktedir olarak görmesiydi (Eroğul 2017, 215). Menderes'in belirttiği üzere, kaç muhalif olursa olsun meclisten çıkan bir kanunun, tüm meclisi temsil etmesi bunun bir yansımasıydı. Yine bunla aynı çizgide olarak, Menderes'e göre hükümetle millet arasında hiçbir farkın olmaması da genel irade demokrasisinin birinci yönünü, DP'nin zaten tüm milletin iradesi demek olduğunu ortaya çıkarıyordu. Toker'e göre, gezi boyunca CHP dışlanmıştı (Toker 1991c, 168). Bu da üçüncü bir unsur olarak, DP dışında hiçbir oluşumun genel iradeyi ifade etmediğine karşılık geliyordu. Son olarak da, ihtilal tehlikesi meydana getiren söylemler karşısına “milli irade”, “milletin kararı”, “tüm millet” gibi kavramların çıkarılması, genel irade demokrasisinin ikinci yönü olarak vatandaşlar nezdinde, genel iradeyi ifade edebilecek söylemler bulma çabasını yansıtıyordu. Bu çabalar, dini temaların artışıyla devam edecek ve Vatan Cephesinin oluşturulmasıyla da fiziki bir görünüme kavuşacaktı.

4.5. Dini Temaların Artışı ve Ekim 1958 Vatan Cephesinin Kuruluşu

Ahmad'a göre, 1957 sonrasında ekonomide, enflasyon artışı ve döviz yokluğu sonucunda sorunlar yaşayan DP iktidarı ve Menderes, dini popülist politikalara yönelmişti (Ahmad 2014, 138). Toker'e göre de, Menderes, ülkedeki sorunların gün yüzüne çıkmayıp gündemde yer almasını engellemek için, bu politikayı seçmiş ve bu da radyoda verilen vaazlar, okunan Kur'an ve mevlitlerle devam etmişti. Bu ortam da irticaya bir zemin hazırlıyordu (Toker 1991c, 82). Bunun göstergelerinden biri, Ramazan ayını takip eden, 1958 bahar ayları boyunca yurttan irticai faaliyetlerin Said Nursi ve Nurculuk ile göz önüne çıkmaya başlamasıydı. 2 Nisan'da Nazilli Savcılığına yapılan bir ihbar sonucu gündeme gelen Nurcular hakkında kovuşturma yapılması kararı alınıyor ve Isparta, Denizli, Afyon, Kütahya ve Aydın gibi Ege Bölgesi illerinde bu faaliyetlerin arttığı bildiriliyordu (Vatan, 3 Nisan 1958). 28 Nisan'da tarikatçıların, resmi bir din görevlisi yoluyla risale bastırmak istedikleri anlaşılıyor ve Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi içinde de örgütlenme yoluna gittikleri belirtiliyordu (Cumhuriyet, 29 Nisan 1958). Böylece gündem, giderek konuyla meşgul olmaya başladı.

Ankara'da beyanname dağıtan yedi kişi mahkemeye verildi (Zafer, 30 Nisan 1958), yine Ankara'da üç, İstanbul'da da beş bin risale ile yakalanan iki Nurcu tutuklandı ve bunlar sonucunda gençlik örgütleri de irticaya tepkilerini bildiren tebliğler kaleme aldılar (Cumhuriyet, 30 Nisan 1958; Vatan, 30 Nisan 1958). Büyük şehirlerde de faaliyetlerinin olduğu anlaşılan Nurcuların, çok sayıda risale ve kitap bastırdıkları belirleniyor ve tutuklamalar devam ediyordu (Cumhuriyet, 1 Mayıs 1958; Vatan, 1 Mayıs 1958; Zafer, 2 Mayıs 1958). Konu üzerine CHP de görüşlerini ifade etti. 4 Mayıs tarihinde yayınlanan CHP Meclis Grubu tebliğinde, irtica konusunun dikkatle üzerine gidilmesi gerektiği bildirilirken aynı zamanda bu dönemde hayat pahalılığı ve piyasada bulunamayan mallar gibi iktisadi sorunların da unutulmaması, bunlar için de çözüm üretilmesinin gerekli olduğu söyleniyordu (Vatan, 5 Mayıs 1958). CHP, ekonomik sorunları dile getirmeye devam ederken (Cumhuriyet, 9 Mayıs 1958), bununla birlikte irticaya dair endişelerini de bildiriyordu. Gülek, 11 Mayıs'ta verdiği demeçte, inkılâplara dair yapılan mal olmuş ve olmamış ayrımının, irticanın baş göstermesindeki esas faktör olduğunu öne sürüyordu (Cumhuriyet, 12 Mayıs 1958). Nurcular etrafındaki olaylar devam etti. 15 Mayıs'ta Diyarbakır'da tutuklamalar üzerine yüzden fazla tarikatçı, polisler tarafından dağıtıldı (Cumhuriyet, 16 Mayıs 1958). Yine Diyarbakır'da beş Nurcu 23 Mayıs'ta tutuklandı (Cumhuriyet, 24 Mayıs 1958). Bunlar hakkındaki duruşmalar ilerlerken, Ekim 1958'deki geziler esnasında Vatan Cephesi de teşekkül etmiş bulunuyor ve açılan Vatan Cephesi Ocaklarında da dini temalar görülüyordu fakat konu bütünlüğü açısından bundan önce 1959 Ramazan'ında gündeme gelen irticai faaliyetlerden bahsedilebilir.

Menderes'in geçirmiş olduğu uçak kazası neticesinde altyapısı oluşan dini temaların ortaya çıkışı, toplu dualar ve Menderes'in manevi bir şahsiyet olarak nitelenmesiyle gerçekleşmişti (Toker 1991c, 209). Ahmad'a göre, bu uçak kazası siyasete, Menderes kültü ve din olmak üzere iki yeni kavram sokmuştu (Ahmad 2015, 80). Londra'daki Kıbrıs Görüşmelerine katılmak amacıyla Türk heyetini taşıyan uçak 17 Şubat 1959'da mecburi iniş yaparken parçalanmış, uçak mürettebatının ve heyetin çoğu hayatını kaybetmiş, Menderes ise sağlık durumu iyi olarak kazayı atlattı (Hürriyet, 18 Şubat 1959; Ulus, 18 Şubat 1959; Zafer, 18

Şubat 1959). Menderes, 26 Şubat'ta İstanbul'a dönmüş, yurt genelinde dualar edilmiş ve karşılama esnasında kurbanlar kesilmişti (Hürriyet, 27 Şubat 1959; Zafer, 27 Şubat 1959). Ertesi gün Eyüp Sultanı ziyaret eden Menderes (Zafer, 28 Şubat 1959), 28 Şubat'ta İnönü ve Gülek'in de aralarında bulunduğu karşılamayla Ankara'ya ulaşmış ve büyük kalabalıklar Menderes adına kurbanlar kesmişlerdi (Hürriyet, 1 Mart 1959; Ulus, 1 Mart 1959). Bundan yaklaşık bir buçuk hafta sonra da Ramazan'ın ilk günüydü.

1959 Ramazanına CHP Milletvekili Ferda Güley'in, CHP'nin, 1945 yılında Müstakil Gruba mensup birkaç milletvekilinin laikliğe aykırı olarak ileri sürdükleri fikirlere cevap olarak verdiği bir raporun belirli kısımlarının DP'liler tarafından CHP'yi dinsizlikle suçlayacak şekilde kullanılmasını eleştiren soru önergesiyle girilmişti (Ulus, 12 Mart 1959). Bununla birlikte CHP, siyasette din propagandası yapıldığını da söylüyordu. CHP Beyoğlu Gençlik Kolunun toplantısında konuşan CHP milletvekili Nusret Safa Coşkun, sorulan bir soru üzerine, din adamlarının politikaya alet edildiğini ve 31 Mart Vakasının da geçmişte bu nedenle ortaya çıktığını ifade ediyordu (Ulus, 15 Mart 1959). CHP'nin bu endişelerine DP toplantıları da sebep oluyordu. DP İl Başkanı Kemal Aygün, tekbirlere eşlik eden DP toplantıları hakkında, bunların kanuna uygun olduğunu söylüyordu (Hürriyet, 17 Mart 1959). Bu sıralarda Büyük Doğu Dergisi, tekrar irtica konusuyla gündeme geliyordu.

Yaptığı bir yayında, Cumhuriyet inkılâplarını sahte olarak niteleyen ve inkılâpların ürettiği kahramanların da sahte olduğunu ifade eden derginin yayını, gençlik örgütlerinden bazılarının tepkisini çekti ve savcılar, gençler tarafından göreve çağrıldı (Ulus, 18 Mart 1959). Ertesi gün, gençler tarafından hazırlanan bildiriye ihbar olarak kabul eden savcılık, dergi hakkında kovuşturma başlattı (Ulus, 19 Mart 1959). Türkiye Milli Talebe Federasyonu'nun valilikten izin istediği irticaya karşı gösteri yürüyüşüne izin verilmedi (Ulus, 20 Mart 1959). Bu olaylardan sonra yine bir tarikat gündeme geldi. 21 Mart'ta ayin yaparken bulunan, Bahai tarikatına mensup yaklaşık altmış kişi yakalandı (Hürriyet, 22 Mart 1959; Ulus, 22 Mart 1959; Zafer, 22 Mart 1959). Bunlardan kurucu oldukları anlaşılan on tarikat kurucusu

tutuklandı (Hürriyet, 23 Mart 1959). Bahailer hakkındaki duruşmalar ileriki aylarda da devam ederken, CHP ve İnönü, bu kadar gündeme gelmiş ve kutuplaşmayı çağrıştıran olaylar karşısında tavrını belli ediyordu (Toker 1991c, 224). Bununla birlikte, Ramazan ayıyla birlikte, İstanbul'da Molla Çelebi ve Eyüp Sultan Camilerinin restorasyonu hakkında Başbakanlık Müsteşarı Ahmet Salih Korur'un konuşmasındaki dini temalar ve Zafer gazetesinin cami açılışlarını gündeme taşıması da İnönü'nün konuşması öncesindeki olgulardı (Zafer, 11 Mart 1959; Zafer, 12 Mart 1959).

Olaylar üzerine İnönü, başkaldıran irticai faaliyetlere karşı tedbirler alınması gerektiğinden bahsediyordu (Ulus, 22 Mart 1959). CHP, konu üzerine ciddi biçimde eğilmişti. 24 Mart'ta CHP Meclis Grubu toplantısında görüşülen irtica ve din istismarcılığı meselesi hakkında bir komisyon kurulması kararı alınmış (Ulus, 25 Mart 1959), komisyonun devam eden toplantıları sonucunda 28 Mart'ta kaleme alınan tebliğde, CHP'nin dinsiz olarak nitelenmesinin memleketi bir “kardeş kavgasına sürükleyebileceği”, bunun için vatandaşların sağduyusuna ihtiyaç bulunduğu ve CHP'nin konu hakkında meclis soruşturması isteyeceği bildiriliyordu (Hürriyet, 29 Mart 1959; Ulus, 29 Mart 1959). İşte bu kardeş kavgası temasının ortaya çıkmasının nedenlerinden biri de, toplumda ayrışmanın tehlikeli bir seviyeye çıktığını gösteren olgulardan biri olarak (Eroğul 2017, 217), Vatan Cephesi idi.

Vatan Cephesi, muhalefetin Güç Birliği'nden daha sonra oluşturulmuş ve dolayısıyla muhalefete yönelik bir cevap niteliği taşımıştı (Aydemir 1975/3c, 380). 2 Mayıs 1958 tarihinde Orhan Köprülü'nün açıklamasında, aslında bir “muhalefet cephesinin” var olduğu belirtiliyordu (Vatan, 3 Mayıs 1958). Bundan sonraki hamle, HP'nin diğer muhalefet partilerini, muhalif birliği önleyecek tüm hissiyatın kapı ardında bırakılıp, “güç birliğine” çağırması, 5 Ekim 1958 tarihinde gerçekleşmişti. HP Genel İdare Kurulu tarafından yapılan açıklamada, demokratik rejimi önleme gayretlerinin önüne set çekilmesi gerektiği ifade ediliyordu (Vatan, 6 Ekim 1958). Böylece muhalefet partileri içerisinde yeniden başlayan yakınlaşma, HP'nin güç birliği kavramı etrafında şekilleniyordu (Vatan, 8 Ekim 1958). Sonradan, CMP'nin bu birliğe sıcak bakmaması neticesinde (Vatan, 10 Ekim 1958), HP'nin CHP'ye

katılma kararı öne çıkıyordu ve İnönü, 12 Ekim'deki açıklamasında bir ideal yolunda “güçlerin birleştirilmesinin asil bir hareket olacağını” ifade ediyordu (Vatan, 13 Ekim 1958). Aynı gün Menderes de, Manisa'da konuşuyordu.

Konuşmasında DP iktidarının “nurlu yollarda” yürümeye devam edeceğini, muhalefetin yapılan hiçbir işi tasvip etmediğini söyleyen Menderes, “vatan cephesinde birleşerek” eserlerin muhafaza edileceğini belirtiyordu (Vatan, 13 Ekim 1958). CHP milletvekili İsmail Rüştü Aksal, Menderes'in son günlerde vatandaşları vatan cephesine davet eden konuşmalarına cevaben, vatan cephesinin yurttan çoktan kurulmuş olduğunu söylüyordu (Ulus, 15 Ekim 1958). Menderes ise “Allah'ın kendileriyle beraber olduğunu” ifade ediyor (Vatan, 15 Ekim 1958) ve muhalefeti, DP'den hesap sormakla suçlayarak, muhalefetin bundan vazgeçene kadar yakasından düşmeyeceklerini bildiriyordu (Vatan, 16 Ekim 1958). Bu karşılıklı suçlamalar devam etti. İnönü, 18 Kasım 1958'de HP ve CHP'nin anlaşmaya vardığı “güç birliğinin” esaslarını basına açıkladı. Buna göre yedi temel esas; devlet başkanı ve TBMM Başkanlığının tarafsızlığını sağlamak, yargıda bağımsızlık, söz ve basın hürriyeti, ispat hakkı, dürüst seçimler, Anayasa Mahkemesi ve iki meclisli sistem değişikliğini getiren yeni Anayasa ve tüm antidemokratik kanunların kaldırılmasıydı (Vatan, 19 Kasım 1958). Bundan yaklaşık bir hafta sonra da HP'nin aldığı kararla, CHP'ye katılmak üzere kendini feshi gerçekleşti (Vatan, 25 Kasım 1958). Bundan yaklaşık bir ay önce de CMP ile Türkiye Köylü Partisi birleşerek Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi adını almıştı (Ahmad ve Ahmad 1976, 186). İnönü'nün “millet hayatında bir ışık olarak doğdu” olarak nitelediği Güç Birliği'nin oluşmasıyla birlikte (Vatan, 29 Kasım 1958), DP de Vatan Cephesi Ocaklarının açılmasına hız vermişti.

5 Aralık 1958'de Kadıköy'de açılan Vatan Cephesi Ocağının açılışında konuşan ve HP'den ayrılıp DP'ye geçen ocak başkanı Necdet Böke, Vatan Cephesinin manasını anlatmış, ardından söz alan DP İl Başkanı Servet Sürenkök, ocağın, ayrışma meydana getiren muhalefete bir cevap olduğunu ve ülkenin kalkınması yolunda önemli çabalar ortaya koyacağını ifade etmişti (Vatan, 6 Aralık 1958). Artık iki tarafın basın organları arasında, oluşumlara katılanların ismini verme yarışı başlamıştı. Ulus, Güç Birliğine katılanların isimlerini verirken (Ulus, 12 Aralık

1958; Ulus, 13 Aralık 1958; Ulus, 15 Aralık 1958; Ulus, 30 Aralık 1958; Ulus, 23 Ocak 1959; Ulus, 2 Şubat 1959); Zafer'de de, Vatan Cephesine katılanlar açıklanıyor, açılan ocaklar hakkında bilgiler veriliyordu (Zafer, 6 Ocak 1959; Zafer, 25 Ocak 1959; Zafer, 9 Şubat 1959; Zafer, 16 Mart 1959). Vatan Cephesi Ocaklarının açılmasında, parayla ikna edilme, zorlama gibi uygulamaların yapıldığına yönelik iddialar da vardı (Ulus, 23 Ocak 1959; Ulus, 28 Ocak 1959; Ulus, 31 Ocak 1959; Ulus, 2 Şubat 1959). Ocakları ekonomik menfaat elde etmek için kullananlar ve bu yolla katılanlar da mevcuttu (Ağaoğlu 1967, 128). Karşı taraflar arasında bazı gerilimler de meydana geliyor ve ocak açılışlarında muhalefeti tedirgin eden bazı dini motifler de kullanılıyordu.

Örneğin, 12 Mart 1959'da, Eyüp Camii açılışında Vatan Cephesi Ocaklarına davetiyeler dağıtılıyor (Ulus, 13 Mart 1959), Vatan Cephesi Ocaklarının açılışlarından birinde okunan dualar ve Kur'an bölümleri ve “Menderes hiç ölmeyecek” şeklindeki söylemler basında yer alıyor (Ulus, 16 Mart 1959), yine aynı Vatan Cephesi Ocağı açılışında tekbirler eşliğinde kurbanlar kesiliyordu (Hürriyet, 16 Mart 1959). Vatan Cephesinin teşekkülüne ilişkin farklı görüşler dile getirilmiştir. Zürcher'e göre, Vatan Cephesi, muhalefetin güçlenmesine tahammülsüzlükle birlikte ortaya çıkan bir örgütlenme isteğini yansıtıyordu (Zürcher 2015, 348). Aydemir'e göre, normal zamanda 1961 yılında yapılması hedeflenen seçimlerde, DP'nin yaklaşık yedi yüz bin oya ihtiyacı vardı ve bu oyların konsolide edilmesi Vatan Cephesi sayesinde olacaktı (Aydemir 1975/3c, 378). Bayar ise anılarında bu oluşumun, CHP-ordu-üniversite üçlemesinin güç birliğine karşılık; DP'nin milleti kapsayan Vatan Cephesiyle cevap vermesi neticesinde ortaya çıktığını ifade etmiştir (Bayar 1967, 169). Menderes'in kapsayıcı söylemleriyle birleşince, Vatan Cephesinin, Güç Birliğine bir cevap olmakla birlikte, genel irade demokrasisinin ikinci yönü olarak genel iradeye ulaşma çabalarını yansıttığı görülür.

Öyle ki Ağaoğlu'na göre, Menderes, Vatan Cephesini hangi partiden olursa olsun herkesi kapsayacak ve milli organizasyon seviyesinde bir kalkınmayla ilerlemeyi sağlayacak bir teşekkül olarak düşünüyor, aynı zamanda da DP'ye küskün olanların dönüşünü arzuluyordu (Ağaoğlu 1967, 127). Bu arzu, 1958 ve 1959

Ramazanlarında ve Vatan Cephesi Ocakları açılışlarında kullanılan, DP'nin de karşı tavrı almadığı, Türkiye'deki vatandaşların çok büyük bir çoğunluğuna hitap edebilecek dini söylemler ile birleştiğinde; genel irade demokrasinin ikinci yönü ortaya çıkmaktaydı. Dolayısıyla bu yönün iki görünümü, dini motifler ve Vatan Cephesiyle Türkiye'deki seçmenlerin genel iradeye yaklaşan boyutunu kapsamak ve ifade etmektir.

Vatan Cephesinin, dolaylı olarak bir diğer siyaseti yansıttığı söylenebilir. Bu, Ahmad'a göre, De Gaulle tipi popülist bir rejime giden bir süreci oluşturabilmektir (Ahmad 2015, 79). Özellikle Irak İhtilali ve sonrasında, istenmeyen partilerin siyasi arenada yer almadıkları ve De Gaulle Fransa'sının siyasi ortamına benzeyen bir rejim tahayyülü, Menderes ve DP'nin söylemlerinde ve davranışlarında göze çarpıyordu (Aydemir 1969, 303). İşte hem bu muhalefetsiz ortamın meydana getirilmesi çabalarını beraberinde getiren hem de genel irade demokrasinin birinci yönü olarak, genel iradenin DP tarafından temsil edildiği anlayışını yansıtan ve bu nedenle de muhalefetin siyasi katılımının örselendiği süreç, 1959 ve 1960'ta muhalif katılımın engellenmesiyle ortaya çıkıyordu.

4.6. Muhalif Katılıma Yönelik Engellemeler

Muhalefetin katılımına yönelik tedbirler yeni bir olgu değildi. Daha 1958 yılının Şubat ayında, 1957 Seçimlerinin üzerinden yaklaşık dört ay gibi bir süre geçmişken, Bursa'ya giden DP heyetinde bulunan Tefik İleri, genel irade demokrasinin ikinci yönünü belirten şekilde, muhalif olsun ya da olmasın, vatandaşların Türk ve Müslüman oldukları için mutlu ve müteşekkik olduğunu ifade ediyor ve Menderes de, genel irade demokrasinin iki yönüne de atıfla, hem muhalefete oy veren vatandaşların DP'nin mücadelesinin haklı olduğuna inanmalarını istiyor, fakat bununla birlikte, muhalefetin DP'yi demokrasiye uymayacak tedbirler almaya ittiğini ileri sürerek, muhalefetin gayrimeşru ilan edilmesine yol açacak adımların ilkinde dair işaretler veriyordu (Vatan, 10 Şubat 1958). Bu söylemlerden sonra, yukarıda değinilen, Ekim ayında yaşanan Zile

Olayları ve İnönü gezilerindeki hadiseler meydana geliyor ve Irak İhtilali sonucunda TBMM'nin toplanmasını isteyen CHP sözcüleri, temmuz ayındaki Genel Kurul toplantısında konuşurulamıyorlardı.

Yine benzer bir olay, Mart 1959'da Kıbrıs Anlaşması'nın TBMM müzakereleri sırasında gerçekleşmişti. 4 Mart tarihinde, Kıbrıs hakkında Londra'da imzalanan anlaşma gündemiyle toplanan TBMM Genel Kurulu, hatiplerden son olarak Fethi Çelikbaş'ın da konuşmasında sonra, müzakerelerin yeterliliği üzerine verilen önergelerin okunmasıyla karşılıklı atışmalara sahne olmuştu (TBMM Tutanak Dergisi, D: XI, C: VIII, 4.III.1959, 49-51). CHP milletvekili Turhan Feyzioğlu'nun dört yıldır gündemi meşgul eden bir meselenin, dört saatlik bir oturumla nihayete erdirilmesini eleştirdiği toplantıda, İnönü'nün, Kıbrıs'a dair imzalanan anlaşmanın Yunan tezi olan Enosis'e karşı fiili bir teminat sağlamadığı ve bunun için anlaşmanın yeniden gözden geçirilmesini talep ettiği önerge, Dışişleri Bakanı Zorlu'nun oya sunulamayacağını belirtmesinden ve usul hakkında söz alan İlhan Sipahioğlu'nun aynı görüşü savunduğu açıklamalarından sonra oya konulmamıştı. Ardından hemen, hükümetin anlaşmada takip ettiği politikanın tasvibi açık oya sunulmuş ve kullanılan 487 oydan 347 oy almıştı (Ulus, 5 Mart 1959; Zafer, 5 Mart 1959).

Oylamanın yapılmasına ve görüşmelerin yeterliliğine dair önerge, muhalefetin hükümetin Kıbrıs konusundaki dış politikası eleştirilerinin başlamasının sonrasında kabul edilmişti (Toker 1991c, 218). Bu, bir bakıma muhalefetin yok sayılması manasına geliyordu. Buna benzer süreçler, CENTO ve ikili anlaşmalar konusunda da Zorlu'nun tutumunda, meclise getirilmeyen anlaşma içeriklerinde de yaşanmış, Irak İhtilali sonrasında, Adana'ya inen ABD uçakları hakkında da vatandaşlara bir açıklama yapılma ihtiyacı duyulmamıştı (Aydemir 1975/3c, 339). DP'nin bu tutumu, genel iradeyi temsil ettiği kanısında olan bir yürütme organının davranışları olarak değerlendirilebilirdi. Dış politika konusunda böyle bir tavır alan DP, iç politikada da bunun yansımalarını gösteriyordu. 8 Mart tarihinde, DP Adana İl Kongresi için DP teşkilatına bir mesaj gönderen Menderes, muhalefet faaliyetlerinin memlekette “kardeş kavgasını” tahrik ettiğini, bu yolda en büyük güvencenin

milletin birbirine “müşterek emel ve mefkûrelerle bağlı olması” olduğunu söyleyerek genel irade demokrasisinin ikinci yönünü sezdirirken; iktidara yapılan hücumların normal bir muhalefet olmadığını ifade ederek, muhalefetin tutumunu “düşmanca” olarak niteliyordu (Zafer, 9 Mart 1959).

İktidar tarafından düşman olarak addedilen muhalefet, Nisan 1959'da “bahar taarruzu” adı verdiği yurt gezilerine başlıyor (Aydemir 1975/3c, 390) ve bu gezilerde olaylar, hiç olmadığı kadar sık gerçekleşiyordu. 18 Nisan'da Tekirdağ'da bir toplantı düzenlemek isteyen CHP heyetine izin verilmedi ve ardından Edirne'ye geöen ve parti lokalinde vatandaşlarla görüşmek isteyen heyete, savcı müdahale ederek, toplantıyı dağıtmakla tehdit etti (Vatan, 19 Nisan 1959). Bu sırada, İstanbul ve Ankara'daki CHP toplantılarına da polis tarafından müdahale ediliyor ve toplantının duyurulduğu hoparlör, emniyet güçleri tarafından alıkonuluyordu (Vatan, 20 Nisan 1959). Bu ufak toplantıların ardından, İnönü'nün Nisan ayı sonunda büyük bir geziye çıkacağı duyuruldu. Bu geziler hakkında DP'nin ilgili il teşkilatlarının tedbirler almak için harekete geöip toplantılar yaptığı ve İnönü'yü bekleyen vatandaşların dağıtılacağı söylentileri dolaşıyordu (Vatan, 29 Nisan 1959). Gezinin başlamasıyla birlikte olaylar da başladı.

Henüz İnönü, gezisinin ilk durağı olan Uşak'a varmamışken, 29 Nisan'da polis ve jandarmalardan oluşun emniyet güçleri, Uşak'ta üst seviyede önlemler almış, tedbirlerin İnönü'yü korumak için alındığı belirtilmişti (Vatan, 30 Nisan 1959). Ertesi gün Uşak'a ulaşun İnönü, halk tarafından karşılanıyor, polis göz yaşartıcı bombayla müdahale ediyor ve DP İlçe Başkanlığı binasından İnönü'ye bardak fırlatıldığı söyleniyordu (Vatan, 1 Mayıs 1959). İktidara göre ise, Uşak'ta yaşanan olaylar CHP'liler tarafından çıkarılmış, CHP milletvekilleri kanunu ve asayişini bozmuşlar, CHP taraftarları DP binalarını taşlamışlardı (Zafer, 1 Mayıs 1959). 1 Mayıs'ta da Uşak Olaylarının son safhası, İnönü, ilçeden ayrılırken yaşanıyor. İnönü, başına isabet eden bir taşla yaralanıyor ve kendisine aleyhte hareketlerde bulunanlar arasından geöerken yere düşüyordu. Bu olaylar karşısında, emir almadıklarını ileri süren emniyet güçlerinin de aksi yönde bir müdahaleleri olmamıştı (Vatan, 2 Mayıs 1959). Zafer gazetesi, “büyük taarruz” söylemine atıfla İnönü ve heyetinin

“bozguna” uğradığını yazıyor ve İçişleri Bakanı Namık Gedik, yaşananları tertiplenmiş bir hareketler dizisi olarak niteliyordu (Zafer, 2 Mayıs 1959). İnönü Uşak'tan sonra Manisa ve ardından İzmir'e geçmişti.

2 Mayıs'ta İzmir'e gelen İnönü'yü karşılayan halk, yine dağıtılmak istenmişti. Bununla birlikte, İzmir'de meydana gelen bir patlama gerekçe gösterilerek, yaşanan olaylara ilişkin yayın yasağı gelmişti. İnönü, yaşanan olaylar üzerine, gereken tedbirlerin alınmadığını ve tehlikeli olayların cereyan ettiğini söylüyordu (Cumhuriyet, 3 Mayıs 1959; Vatan, 3 Mayıs 1959; Zafer, 3 Mayıs 1959). Ertesi gün de İzmir'de bulunup bir konuşma yapan İnönü, olaylara ilişkin getirilen yayın yasağının, suçluların kamuoyuna duyurulmasını engelleyici bir tedbir olduğundan bahsediyor ve vatandaşların muhalefete olan ilgisinin arttığından söz ediyordu (Cumhuriyet, 4 Mayıs 1959). İzmir'de Toker'e göre; idarenin zaman zaman emirlere itaat etmemesi ve tercihini belli eden asker ve gazeteler olmak üzere iki ilk de yaşanmıştı (Toker 1991c, 233-234). Askerler İnönü, İzmir'den ayrılırken selam resminde bulunmuşlardı (Cumhuriyet, 5 Mayıs 1959). Yine aynı gün, İzmir Valisinin talimatıyla CHP Karşıyaka İlçe Kongresi yaptırılmamıştı (Vatan, 4 Mayıs 1959). Hükümet adına açıklama yapan Gedik'e göre, muhalefetin bu tutumu, “milletle ve milletin meşru iktidarına karşı yapılmış tertipli hareketlerdi” ve hükümetin acil görevi, bunları “kökünden sökmekti” (Zafer, 4 Mayıs 1959). İnönü'nün gezisindeki diğer durak İstanbul'du.

4 Mayıs tarihinde İstanbul'a gelen İnönü'nün karşılanması sırasında yine olaylar meydana gelmişti. Topkapı'da bir grup vatandaşın İnönü'ye hücumu son anda askerler tarafından önlenmişti (Toker 1991c, 232). İstanbul'da cereyan eden olaylara ilişkin yayın yasağı gelmiş (Cumhuriyet, 5 Mayıs 1959; Vatan, 5 Mayıs 1959), Gedik, yaptığı açıklamada, memleketin huzurunu bozucu girişimlerde bulunan “maksatlı politikacıları” sorumluluğa davet etmişti (Zafer, 5 Mayıs 1959). İnönü, muhalefetin korunma hakkı istediğini belirtiyor (Cumhuriyet, 6 Mayıs 1959), DP Grup Toplantısında, hükümetin kanun dışı muhalefete daha ileri seviyede tedbirler alması kararlaştırılıyordu (Cumhuriyet, 7 Mayıs 1959; Zafer, 7 Mayıs 1959). Ancak İnönü'nün Ankara'ya dönüşünde de olaylar yaşanmaya devam etmişti. İnönü'yü

karşılamaya gelen vatandaşlar, polisler tarafından dağıtılıyor, milletvekilleriyle polisler arasında tartışmalar yaşanırken bazı vatandaşlar “hürriyet” sloganları atıyorlardı (Cumhuriyet, 8 Mayıs 1959; Vatan, 8 Mayıs 1959). Siyasi ortamda yüksek seviyede gerginlik söz konusuydu.

CHP'nin 11 Mayıs tarihli TBMM Genel Kurulu'nda, yaşanan son olayların soruşturulmasına dair verilen önerenin gündeme acilen alınması reddedilince CHP milletvekilleri meclisi terk ediyorlardı. Tüm CHP'li milletvekillerinin imzasıyla verilen önerenin okunması sırasında, iktidar sıralarından gülüşmeler olmuş ve önerenin reddinin gerekçesi, ilgili bakanlığın ve hükümetin, önergeden haberdar olmaması olarak açıklanmıştı (TBMM Tutanak Dergisi, D: XI, C: IX, 11.V.1959, 52-55; Cumhuriyet, 12 Mayıs 1959; Vatan, 12 Mayıs 1959). İktidar tarafına göre, usule aykırı harekette bulunan CHP'li milletvekilleri, meclise karşı bir baskı uygulayarak kanunların müzakerelerine katılmamışlar, meclisi terk etmişlerdi (Zafer, 12 Mayıs 1959). 13 Mayıs'taki bir sonraki toplantı ise, CHP milletvekili Nüvit Yetkin'in söz sırası gelmediği halde kürsüyü işgal etmesiyle ilk oturumunu ertelemiş, ikinci oturumda da Kasım Gülek'in dokunulmazlığının kaldırılması hakkındaki komisyon raporu kabul edilerek, muhakemenin sonradan yapılması kararı alınınca, muhalefet milletvekillerinin “hürriyet” sloganları eşliğinde oturum kapanmıştı (TBMM Tutanak Dergisi, D: XI, C: IX, 13.V.1959, 86-90; Cumhuriyet, 14 Mayıs 1959; Zafer, 14 Mayıs 1959). DP, bu konuyu milletin takdirine havale ediyordu (Cumhuriyet, 15 Mayıs 1959; Zafer, 15 Mayıs 1959). Gerginlik, meclis koridorlarına da taşınmış, CHP ve DP milletvekilleri arasında kavga yaşanmıştı (Cumhuriyet, 16 Mayıs 1959; Vatan, 16 Mayıs 1959; Zafer, 16 Mayıs 1959). CHP'nin meclise girmeme ve oturumları terk etme davranışları da zaman zaman devam etti (Vatan, 19 Mayıs 1959; Vatan, 9 Haziran 1959; Zafer, 19 Mayıs 1959). Bu olaylar, iktidarın, muhalefete ilişkin görüşlerini gösteriyordu.

Olayların yaşanmasından sonra Eylül 1959'da Radyo Gazetesinde Burhan Belge'nin okuduğu haberde, “bir avuç muhalefetin yıkıcı ve bozguncu çalışmalarının başarıya ulaşmadığından” bahsediliyordu (Vatan, 14 Eylül 1959). Bunun öncesinde de, ihtilale teşvikle suçlanan muhalefet gayrimeşru ilan ediliyordu (Ahmad ve

Ahmad 1976, 201). Muhalif katılımın engellenmesine yönelik, karakteristik bir diğer olay da 27 Mayıs'a yaklaşık iki ay kala İnönü'nün Kayseri gezisinde ortaya çıkmıştı. 2 Nisan 1960 tarihinde Kayseri yolundayken, treni durdurulan ve vali tarafından kendisinin Kayseri'ye girişine izin verilmeyen İnönü, beklemekte ısrar etmiş ve yaklaşık üç saat sonraki karşılıklı telgraf ve görüşmelerden sonra vali İnönü'ye izin vermişti. Bu sırada İnönü'nün vagonu etrafındaki halka emniyet güçlerinin müdahalesi olmuştu (Cumhuriyet, 3 Nisan 1960; Ulus, 3 Nisan 1960). Ertesi gün de Yeşilhisar ilçesini ziyaret etmek isteyen İnönü'nün ve CHP heyetinin yolu gelen emir üzerine askerler tarafından kapatılmış, İnönü, yine ısrarlı tavrıyla askerlerden çekilmelerini istemiş ve isteği kabul edilip oluşturulan barikatları askerlerin selamları eşliğinde geçmişti. Fakat yine de diğer kurulan barikatların kaldırılmaması üzerine Yeşilhisar'a varamayıp Ankara'ya dönmüştü (Cumhuriyet, 4 Nisan 1960; Ulus, 4 Nisan 1960;Ulus, 5 Nisan 1960). Sonraki günlerde olaylarda yer alan subaylar arasında istifalar olmuştu (Ulus, 6 Nisan 1960; Ulus, 8 Nisan 1960).

Muhalif katılımın engellenmesine yönelik bu olaylar zinciri, 1957-60 dönemine dair birtakım izler taşıyordu. Bunlardan ilki, siyasi partiler arasında yaşanan gerilimlerin, halk nezdinde de ortaya çıkabilmesiydi (Eroğul 2017, 222). Diğer, DP'nin muhalefetsiz bir siyasi düzen talebinin ortaya çıkmasıydı (Eroğul 2017, 245). Bu bir bakıma, De Gaulle lehine neticelenen ve yaklaşık %80 evet oyunun çıktığı Fransa'daki referandum (Zafer, 29 Eylül 1958) sonucu meydana gelen siyasi düzene benzer bir ortama, DP ve Menderes'in de özlem duymasıydı (Aydemir 1975/3c, 372-373). Bu olayların ortaya çıkardığı bir diğer olgu da, genel irade demokrasisinin birinci yönü olarak, muhalefetin gayrimeşru addedilmesinin de bir göstergesi sayılabileceği, genel iradeyi DP'nin temsil ettiği düşüncesi idi.

Muhalif katılıma yönelik engellemeler, 1958 ve 1959'daki dini motifler ve milli irade söylemleriyle birlikte düşünüldüğünde ise genel irade demokrasisinin ikinci yönü olarak, genel iradeyi ifade edebilecek söylemlerin davranışlar seviyesinde de görüldüğü söylenebilirdi. Zira, örneğin, dini söylemler Menderes'in halen gündemindeydi. Erim'in 12 Ocak 1960'ta düştüğü notta, Menderes'in İnönü'yü din konusuyla tahrik edip etmediğine yönelik satırlar bulunuyordu (Erim 2005/2c,

701). Olayların meydana getirdiği son olgu ise, DP'nin Tahkikat Komisyonu'nu ciddi olarak ele almasının başlamasıydı. 7 Nisan 1960 tarihinde toplantısını yapan DP Meclis Grubu, olaylar hakkında meclis soruşturması isteyeceğini bildiriyor ve muhalefete yönelik yeni tedbirler alınması gerektiği belirtilerek, konunun görüşüleceği yazılıyordu (Cumhuriyet, 8 Nisan 1960; Zafer, 8 Nisan 1960). Bu hamle de DP'nin genel iradeci demokrasi anlayışını yine gösterecekti.

4.7. TBMM'nin Fonksiyonunun Azaltılması

TBMM'nin fonksiyonunun azaltılması konusu, DP'nin 1957-60 döneminde, aralıklarla kademeli olarak icraata geçirdiği bir olguydu. Bu olgunun, meclis iç tüzüğünde yapılan değişiklikler, Tahkikat Komisyonu'na giden süreçte Tedbirler Komisyonu'nun kurulması ve Tahkikat Komisyonu'nun kurulup yetkilerinin verilmesi olarak üç aşaması mevcuttu. Bunlardan ilki, 1957 Seçimlerinden yaklaşık iki hafta sonra gündeme gelen ve Aralık 1957'de kabul edilen meclis iç tüzük değiştirmesiyle, meclis denetiminin zorlaştırılması (Eroğul 2017, 206) ve ikincisi de Toker'in ifadesiyle “Tahkikat Komisyonu'nun çekirdeğinin oluşturulması” olarak Tedbirler Komisyonu'nun basın ve muhalefetin susturulması gayesiyle kurulmasıydı (Toker 1991c, 195). Bundan yaklaşık bir buçuk sene sonra da oldukça büyük tepkiler meydana getiren Tahkikat Komisyonu oluşturulacaktı.

4.7.1. Meclis İç Tüzüğü Değiştirmesi ve Aralık 1958 Tedbirler Komisyonu

Henüz 14 Kasım 1957'de, DP Meclis Grubu toplantısı sonrasında yayınlanan tebliğde, DP'nin, muhalefetin seçimler sonrasında gösterdiği tutuma karşı tüm tedbirlerin alınacağından bahsediliyordu (Zafer, 15 Kasım 1957). DP Meclis Grubu içerisinde oluşturulan ve meclisin iç düzenine dair yapılacak tadili görüşen komisyonda hazırlanan teklifte, soru ve gensorularda bakan ile soru sahibi arasındaki iletişimin evet ve hayır kelimelerinden oluşacağı, meclis başkanının oya sunulmasına gerek görmeden meclis tutanaklarına müdahale edebileceği ve yine oya

başvurmaksızın meclis başkanının milletvekillerine disiplin cezası verebileceği şeklinde hükümlerin yer aldığı konuşuluyordu (Ulus, 8 Aralık 1957; Vatan, 9 Aralık 1957). 9 Aralık'ta DP Milletvekili Baha Akşit ve diğer on bir milletvekili tarafından imzalı kanun teklifi Anayasa Komisyonuna gönderildi (TBMM Tutanak Dergisi, D: XI, C: I, 9.XII.1957, 128). Basında yer alan haberlere göre, komisyona gönderilen ilk teklifte, soru önergelerinin yalnızca cuma günleri görüşülmesi isteniyor, mecliste yapılan konuşmaların suç teşkil ettiğine yönelik karar verilirse basında yer alması yasaklanıyor ve on beş milletvekili bulunmayan partilerin grup kurması engelleniyordu (Ulus, 11 Aralık 1957; Vatan, 11 Aralık 1957). Tadil teklifi geniş akisler uyandırmıştı.

Komisyonunda görüşülen teklif, muhalefet milletvekillerini oldukça rahatsız etmişti. Muhalefet partileri, değiştirilmek istenen hükümlerin, kürsü hürriyet ve dokunulmazlığını ve görüşmelerin aleniyetini zedelediği gerekçesiyle Anayasa'ya aykırı olduğunu ileri sürüyorlardı. Bir diğer gerekçeleri ise, yasama organı olan meclisin, yürütme organına göre üstün olduğu ve değiştirmenin kabulüyle birlikte bunun ihlal edileceğiydi (Ulus, 13 Aralık 1957; Vatan, 13 Aralık 1957). Bunun üzerine muhalefet milletvekilleri komisyonu terk etmişler, teklif DP Grubunda tekrar görüşülmüştü (Ulus, 14 Aralık 1957; Vatan, 14 Aralık 1957). Bundan sonra 23 Aralık tarihinde teklife dair komisyon raporu gündeme alındı (TBMM Tutanak Dergisi, D: XI, C: I, 23.XII.1957, 216-217) ve 25 Aralık'ta görüşmelerde muhalefet milletvekilleri salonu terk ettiler. Teklifin gerekçesinde, millet iradesini temsil eden TBMM'nin siyasete gölge düşürecek üzücü olaylardan korunması gerektiği yazılıyordu (TBMM, “Denizli Mebusu Baha Akşit ve On Bir Arkadaşının Dâhili Nizamnamenin Bazı Maddelerinin Tadili Hakkındaki Teklifi ve Teşkilatı Esasiye Encümeni Mazbatası). Teklif ikinci defa, 27 Aralık'ta görüşülerek, 381 oyla kabul edildi (TBMM Tutanak Dergisi, D: XI, C: I, 27.XII.1957, 408-411). Yapılan değişiklikle birlikte, soru önergeleri sadece cuma günleri görüşülecek, suç teşkil ettiği belirlenen sözler tutanaktan çıkarılacak ve meclis başkanı milletvekillerini meclisten çıkarma konusunda bizzat yetkili olacaktı (Vatan, 29 Aralık 1957). Bu düzenlemeden bir sene sonra ise Tedbirler Komisyonu gündeme geliyordu.

1958 yılının sonlarına yaklaşılrken, şiddet tedbirleri konuşuluyordu. İnönü, 8 Aralık'ta yine kalabalıkların emniyet güçlerinin müdahalesiyle dağıtılmış olduğu Urfa'da yaptığı konuşmada, iktidarın birtakım şiddet tedbirleri almakta olduğundan bahsetmiş, Türk halkının ilkel seviyedeki bir idare sistemini reddedeceğini söylemişti (Cumhuriyet, 9 Aralık 1958). Bundan bir gün önce toplanan DP Meclis Grubu'nda da hükümetin alacağı şiddet tedbirleri kararları toplantının gündeminde gelmiş (Ulus, 8 Aralık 1958), fakat bir karar alınamamıştı (Ulus, 9 Aralık 1958). Yeniden toplanan DP Grubunda, bu defa basın başta olmak üzere birtakım konularda tedbirler alınması ve bu tedbirlerin içeriğinin belirlenmesi amacıyla da DP bünyesinde bir komisyonun kurulması kararlaştırılmış, bununla birlikte toplantı ve gösteri yürüyüşleri, propaganda faaliyetleri gibi farklı konularda da kararlar alınmasında mutabık kalınmıştı (Cumhuriyet, 10 Aralık 1958; Vatan, 10 Aralık 1958). Halil Özyörük, Hulusi Köymen, Burhan Belge gibi, DP içerisinde önde gelen isimlerin bulunduğu komisyon, 10 Aralık'ta çalışmalarına başlamıştı. DP milletvekilleri arasında komisyon faaliyetlerinde, ispat hakkının ve basın suçları için af kanununun da konu edinilmesi noktasında muhalif kalanların olduğu da konuşuluyordu (Cumhuriyet, 11 Aralık 1958; Vatan, 11 Aralık 1958). Komisyon gerek kuruluşu öncesi gerekse sonrasında uzun süreli bir altyapıya sahip olmuştu.

Yukarıda, Menderes başta olmak üzere DP'lilerin CHP'ye karşı tedbirler alınacağına yönelik sözlü uyarılarından bahsedilmişti. Bununla birlikte, henüz Tedbirler Komisyonu oluşturulmamışken, Ağustos 1958'de DP Meclis Grubu tarafından yayınlanan tebliğde, CHP, “meclisin kudret, kuvvet ve salahiyeti önünde, itaatkâr olmaya” çağrılıyor, CHP'nin kendisine uygun görmediği TBMM'nin aldığı herhangi bir karar karşısında meclis dışı faaliyetlere girmesi, “kararların çiğnenmesi” olarak addediliyordu. 14 Temmuz 1958 Irak İhtilali sonrasında CHP'nin tavrını “tahrik edici” olarak niteleyen tebliğ, “meşru bir iktidarın, meşru bir devleti korumak için her türlü tedbire başvuracağı” şeklinde bitiyordu (Zafer, 12 Ağustos 1958). Böyle bir altyapıya sahip olan komisyonun, 23 Aralık'ta çalışmalarını bitirdiği ve bir rapor yayınlayacağı haberleri basına yansıdı (Cumhuriyet, 24 Aralık 1958; Vatan, 24 Aralık 1958), fakat bundan birkaç gün sonra, henüz hazırlanmamış kanun tasarılarının görüşüldüğü belirtildi (Vatan, 28 Aralık 1958). 1959 yılına girildikten yaklaşık bir buçuk ay sonra, komisyonun kanun tasarıları konusunda ortak bir karar

alamadığı, bu nedenle yeniden faaliyete geçeceği belirtilmişti (Hürriyet, 13 Şubat 1959). Mayıs 1959'da olağanüstü toplanan DP Grubu, yukarıda bahsedilen CHP'nin “taarruz” olarak adlandırdığı geziler neticesinde, hazırlanan Tedbirler Komisyonu raporunun yetersiz kaldığı ve bundan dolayı da komisyonun daha sert tedbirler hakkında çalışması kararını almıştı (Vatan, 7 Mayıs 1959). Dolayısıyla komisyonun kuruluşundan sonra da faaliyetleri devam edecekti.

1959 Mayıs ayında, basın karşısında tedbirler alınması fikri (Toker 1991c, 235), muhalefetin sert tavrıyla birleşmişti. 21 Mayıs tarihinde bir toplantı yapan DP Meclis Grubu, Tedbirler Komisyonu'nun süresiz olarak faaliyetlerine devam etmesi kararını almıştı (Cumhuriyet, 22 Mayıs 1959; Vatan, 22 Mayıs 1959). Tedbirler Komisyonu, Tahkikat Komisyonu'na giden sürecin öncüsü olmakla birlikte; komisyon hakkındaki görüşler, 1957-60 devresinde, DP'nin demokrasi anlayışına dair izler vermekteydi. Komisyon yeni kurulmuşken, Nihat Erim ile görüşen komisyon üyesi Burhan Belge, Erim'e, yeni seçimlere kadar siyasi kongrelerin yasaklanacağı, köylerdeki parti teşkilatlarının kapanacağı haberini veriyordu (Erim 2005/2c, 665). Namık Gedik ise, komisyon, faaliyetlerine tekrar başlamışken, muhalefetin bu yolda devam ettiği sürece “gerekirse kongrelere de mani olacağını” ifade ediyordu (Ahmad ve Ahmad 1976, 179).

Bu görüşler, DP'nin 1954-57 döneminde olduğu gibi katılımcı demokrasiden uzaklaşması anlamına gelirken, bu defa yine 1954-57'de görülen, seçim kanununda düzenlemeler, kongrede ispat hakkı taraftarlarına yönelik tutumlar, demokrasinin seçimlere indirgenmesi ve bazı ekonomik kesimlerin çıkarlarının öncelenmesi gibi seçkinci ve liberal bir demokrasiden ziyade; muhalefetin yok sayılması, muhalif katılımın zarar verici boyutta engellenmesi, genel iradeci söylemlerin kullanılması ve DP'nin seçkinci bir anlayışla bir ya da birden fazla kesimi değil, tüm milleti ifade ettiği kanısı, özel şartlara sahip genel iradeci bir demokrasiye işaret ediyordu. TBMM'nin fonksiyonunun azaltılmasının son aşaması olarak, Tahkikat Komisyonu da bu genel iradeci demokrasinin birinci yönü olan, yürütmenin yani DP hükümetinin yasamayı ve bundan yola çıkarak da milletin tüm unsurlarını temsil ettiği düşüncesini ortaya çıkaracaktı.

4.7.2. 18 Nisan 1960 Tahkikat Komisyonunun Kurulması

Kayseri Olaylarının üzerinden bir hafta geçmiş ve henüz Tahkikat Komisyonu oluşturulmamışken, Nisan ayının ikinci haftasında DP Grubunun, iç politikadaki gidişe son vermek amacıyla yeni tedbirler alacağı konuşuluyor ve DP tarafından yayınlanan tebliğde, seçimler için bir ortam hazırlama icraatına geçileceği ifade ediliyordu (Cumhuriyet, 9 Nisan 1960; Zafer, 9 Nisan 1960). DP Grubu bünyesinde çalışmakta olan tahkikat komisyonları da bu yönde raporlar hazırlıyordu (Cumhuriyet, 10 Nisan 1960). 12 Nisan'da DP Grubu; CHP'nin kanun dışı yollara gittiği, bu meselenin ele alınması gerektiğini belirttiği tebliğde TBMM'ye bir tahkikat önergesi verilmesi kararını oybirliğiyle aldığını bildirdi (Cumhuriyet, 13 Nisan 1960; Ulus, 13 Nisan 1960; Zafer, 13 Nisan 1960). 16 Nisan tarihinde, DP'nin hazırladığı önergenin metni basında yer aldı. Buna göre meclise verilecek önergede, “Türk milletinin meşru iktidarının, gayrimeşru ve gayrikanunî yollarla düşürmek fikriyle” çalışan muhalefetin çok önceden uyarıldığı belirtiliyor, bazı basın kuruluşlarının bu yolda CHP ile iş birliği yaptığı ifade ediliyor, ordunun siyasete karıştırılmak istendiği ve yeni seçimlerde, vatandaşların iradesinin engellenmesi için ortaya çıkan bazı gayretlerden bahsediliyor; ardından on beş kişiden oluşan bir Tahkikat Komisyonunun kurulması teklif ediliyordu (Zafer, 16 Nisan 1960). 18 Nisan tarihinde TBMM Genel Kurulu toplandı.

Gündemdeki tek madde, verilen önergeyle ilgiliydi. Önergenin başlığında, başlatılacak tahkikatın içeriğinin ne olduğu açıkça belirgindi. Başlıkta, “CHP'nin faaliyetleri; yıkıcı, gayrimeşru ve kanun dışı olarak” ilan ediliyor, CHP'nin ve basının adli ve idari mevzuatı ne derecede takip ettiğinin araştırılacağı ifade ediliyordu. Görüşmeler oldukça sert biçimde geçti ve İnönü'nün, sonradan sıklıkla anılacak olan, “Bu yolda devam ederseniz, ben de sizi kurtaramam.” ve “... şartlar tamam olduğu zaman milletler için ihtilal meşru bir haktır.” sözlerinden sonra CHP'li milletvekilleri salonu terk ettiler. Ardından verilen önerge DP oyları tarafından kabul edilerek, komisyona tamamı DP'lilerden oluşan üye seçimi gerçekleştirildi (TBMM Tutanak Dergisi, D: XI, C: XIII, 18.IV.1960, 207-213). Komisyon, kurulduğu andan itibaren faaliyetlerine başlayarak, tüm siyasi partilerin toplantılarına, tahkikat

hakkındaki yayın ve haberlere, tahkikat önergesiyle ilgili meclis müzakerelerinin yayınına yasak kararları getirmişti (Cumhuriyet, 19 Nisan 1960; Zafer, 19 Nisan 1960). Komisyonun kurulması için verilen önerenin görüşmelerinde, DP'nin genel irade demokrasisine dair açık izler mevcuttu.

Tahkikat Komisyonu ile ilgili meclis müzakerelerinde etkin bir rol oynayan Samet Ağaoğlu'nun hitaplarında, DP ile CHP arasında, siyasi organların yapıları ve işleyişleri arasındaki görüş farklarının ortaya çıktığı görülmekteydi. Ağaoğlu'na göre, TBMM ve onun güvenini alan hükümet dışında hiçbir kimse, “bir zümre namına” isyan ettiğini ya da itaat etmediğini söyleyemezdi. Yine Ağaoğlu'na göre, CHP, TBMM'nin almış olduğu herhangi bir kararı, DP çoğunluğunun kararı olarak nitelemekle bir yanılığa düşüyordu; hâlbuki alınan her karar TBMM'nin kararıydı. Aynı zamanda Ağaoğlu, önerge sahiplerinden DP Milletvekili Mazlum Kayalar'ın sözlerine atıfla, TBMM'nin milletvekillerinden oluşmadığını, meclisin Türk milletinin meclisi olduğunu ve bu yolla da yasama, yürütme ve yargı yetkilerini de elinde topladığını ifade ediyordu (TBMM Tutanak Dergisi, D: XI, C: XIII, 18.IV.1960, 198 ve 202-205). Dolayısıyla burada, ilk bölümde belirtilen, cumhuriyetçi ve Rousseau'cu bir demokrasi anlayışına denk gelen ve siyasi organların üçünün de meclisin elinde bulunması anlamında bir gönderme mevcuttu. Bu fikri altyapı, 27 Nisan tarihinde, Tahkikat Komisyonunun yetkilerine ilişkin, meclise getirilen ve kabul edilen bir kanun teklifiyle birlikte yeniden ortaya çıkacaktı.

18 ila 27 Nisan arasındaki yaklaşık bir haftalık süreç içerisinde, yukarıda bahsedilen gösteri yürüyüşlerinin öncüleri görülmüştü. 19 Nisan'da CHP Genel Merkez binası önünde toplanan kalabalık emniyet güçleri tarafından dağıtılmış ve yirmi iki kişi adalet mercilerine sevk edilmiş, Tahkikat Komisyonu da yayınladığı tebliğde konuyla ilgili satırlara yer verilmişti (Cumhuriyet, 20 Nisan 1960; Zafer, 20 Nisan 1960). Ertesi gün de, bu defa İstanbul'da bazı CHP'li vatandaşlar, siyasi toplantı yaptıkları gerekçesiyle tutuklanarak mahkemeye sevk edilmişlerdi (Cumhuriyet, 21 Nisan 1960). Bu şekilde gerçekleşen olaylar devam etmişti (Cumhuriyet, 22 Nisan 1960; Cumhuriyet, 24 Nisan 1960; Cumhuriyet, 25 Nisan

1960). Bunlar yaşanırken, 25 Nisan tarihli TBMM Genel Kurulu'nda görüşülen önerilerden biri, Meclis İç Tüzüğünde belirtilmiş olan Tahkikat Komisyonlarının görev ve yetkilerine ilişkin kanun teklifini görüşmek üzere, geçici bir komisyon kurulmasını konu ediniyordu. Kanun teklifi, aynı toplantıda Anayasa, Milli Savunma ve Adalet Komisyonlarına verildi (TBMM Tutanak Dergisi, D: XI, C: XIII, 25.IV.1960, 246-247). Teklif, kısa sürede gündeme alındı.

27 Nisan'da gündeme alınıp aynı gün kabul edilen, tam ismiyle “TBMM Tahkikat encümenlerinin vazife ve salahiyetleri hakkında Kanun”, Tahkikat Komisyonlarını; tahkikatın ilerleyişinin sağlıklı olması için her türlü yayının yasağına, yayın yasağına uymayanlara yönelik kapatma dâhil her türlü tedbire ve siyasi toplantılara dair her karara yetkili kılıyordu (TBMM, 7468 sayı ve 28.IV.1960 tarihli TBMM Tahkikat Encümenlerinin Vazife ve Salahiyetleri Hakkında Kanun). Kanun teklifinin gerekçesinde öne çıkan nokta, Meclis İç Tüzüğü'nün tahkikat yürütecek komisyonların yetkilerini tam olarak belirlemediğiydi (TBMM, “Çorum Mebusu Hüseyin Ortakçioğlu ve Üç Arkadaşının, TBMM Dâhili Nizamnamesinde Yazılı Tahkikat Encümenlerinin Vazife ve Salahiyetleri Hakkında Kanun Teklifi ve Muvakkat Encümen Mazbatası). Komisyon raporu ve kanun teklifinin basılıp milletvekillerine dağıtımının üzerinden iki gün geçmemiş olması nedeniyle verilen bir takririn kabulüyle, teklifin görüşmeleri aynı gün başladı ve CHP'nin açık oya sunulmasını talep ettiği kanun teklifi, el kaldırma yoluyla aynı toplantıda kabul edildi. İnönü, bu kanunla birlikte yeni seçimler için bir hazırlık yapılmak istendiğini, bundan önceki seçimlerden önce de buna benzer olayların yaşandığını ifade etmiş ve sarf ettiği birtakım sözler nedeniyle toplantıdan çıkarılmış, on iki oturum meclise katılmama cezası verilmişti (TBMM Tutanak Dergisi, D: XI, C: XIII, 27.IV.1960, 275-276 ve 299-301). Aynı gece Tahkikat Komisyonu tarafından yayınlanan tebliğde, meclis müzakerelerine yönelik yayın yasağı getirildi (Cumhuriyet, 28 Nisan 1960; Ulus, 28 Nisan 1960; Zafer, 28 Nisan 1960) ve ardından yukarıda bahsedilen öğrenci olayları başladı. Meclis görüşmelerinde, DP ve CHP'li hatiplerin sözleri iki parti arasındaki demokrasi anlayışı farklılıklarını gösteriyordu.

27 Nisan'daki kanun teklifi görüşmelerinde, iki parti arasındaki farklılığın ortaya çıkışı, meclisin yasama organı olarak kapsamı ve yine meclisin aldığı kararların temsiline kimin sahip olduğu konularında cereyan etmişti. Görüşmeler esnasında söz alan CHP Milletvekili Turhan Feyzioğlu, 1924 Anayasasında kuvvetler birliği olarak ortaya çıkmış sistemin aslında bir kuvvetler ayrılığını yansıttığını, yürütme yetkisinin meclisin içinden çıktığını ancak buna rağmen yine yürütme yetkisinin meclis tarafından değil Bakanlar Kurulu tarafından kullanıldığını örnek gösteriyor ve daha ileri giderek yargı “kuvvetine” ise meclisin hiçbir şekilde dâhil olamayacağını belirtiyordu. Feyzioğlu, yasama ve yürütme “yetkilerinden” bahsederken, yargı “kuvveti” terimini kullanmasını, hukuk profesörü Sıddık Sami Onar'dan aldığını ve bunun bilinçli bir tercih olduğunu savunuyordu. Yargılama hakkının, TBMM adına değil Türk milleti adına kullanıldığından söz ederken, sırasından konuşan DP Milletvekili Burhan Belge de “hepsi millet adına” olarak düzeltiyordu. İnönü'nün konuşması sırasında ise, DP Milletvekili Baha Akşit, TBMM'nin kararlarının hiçbir zaman “hicap verici” olamayacağını ifade ediyordu (TBMM Tutanak Dergisi, D: XI, C: XIII, 27.IV.1960, 278-280 ve 300). Dolayısıyla TBMM, CHP için salt bir yasama organı ve birtakım temsilci vazifesindeki milletvekillerinden oluşan bir kurum iken DP için bir yasama organının üzerinde gerektiğinde millettten aldığı yetkiyi “genel iradeye ulaşmak için” kullanan ve aldığı kararlar her ne olursa olsun milletin iradesini yansıtan bir bütündü. Bu noktada da DP, genel irade demokrasisinin birinci yönü olarak genel iradeyi temsil eden tek siyasi örgütlenmeydi.

Bu görüşler, genel irade demokrasisinin altyapı manzarasını ortaya çıkarıyordu. Samet Ağaoğlu'nun sonradan kaleme aldığı çalışmasında da bunun izlerini görmek mümkündür. Ağaoğlu'na göre CHP, hâkimiyetin tamamen millette olmadığı anlayışıyla hareket edip bunun kurumlar tarafından kullanılmasını öngören bir düşünceye sahipken; DP, CHP'nin iktidarda kaldığı müddet boyunca içinde barındırdığı fakat muhalefete geçtikten sonra yukarıdaki şekilde değiştirdiği hâkimiyet tamamen milletindir sloganıyla siyasi hayatta yer almıştı (Ağaoğlu 1972, 60-61). Bu fikri savunu, DP üst kademesinde de belirgindi. Bayar'a göre, CHP'nin muhalefetteyken savunduğu demokrasi fikri Batı toplumlarının yapısına göre

düzenlenmişti ve Türk siyasi yapısı Antik Yunan demokrasisine yatkındı (Bayar 1967, 169). İşte bu anlayış, DP'nin muhalefet yıllarında ve iktidarının ilk bir iki yılında kendini sezdirmiş ve 1957-60 devresinde sona doğru yaklaşıırken genel irade demokrasisine evrilmişti.

Bu anlayışın bir izdüşümü olan Tahkikat Komisyonu'nun CHP'ye yönelik tutumu da genel irade demokrasisinin birinci yönü olarak genel iradenin sadece DP tarafından temsil edildiği düşüncesini ortaya çıkarırken, aynı zamanda Eroğul'a göre, DP'nin yıkılışının sebeplerinden birini oluşturuyor (Eroğul 2017, 245). Toker'e göre de, Menderes'in, siyasi sistemi muhalefetsiz bir şekle bürüme çabasını yansıtarak dünya şartlarının anlaşılmasını gösteriyordu (Toker 1991c, 333). Ağaoğlu'na göre ise Tahkikat Komisyonu, Menderes'e iletilen seçenekler arasında en demokratik çözümdü fakat 27 Nisan'da kabul edilen kanun teklifi neticesinde komisyonun genişletilen yetkileri sorun teşkil etmişti (Ağaoğlu 1967, 158-159). Tahkikat Komisyonu ile birlikte 27 Mayıs'a giden sürecin önemli bir noktası geçilmişti. 1957-60 devresinde ekonominin durumu ise 1954-57 dönemine kıyasla görece bir olumlu seyir içerisinde olmasına rağmen 27 Mayıs'ın yaşanması, yine yukarıda belirtildiği üzere bu dönemin özel şartlara sahip bir dönem olduğunu gösteriyordu.

4.8. Uşak Olayları

DP'nin muhalefet üzerindeki baskıyı sürekli artırması, 12 Ocak 1959'da toplanan 14. CHP Kurultayında "İlk Hedefler Bildirisi" yayınlanmasına neden olmuştu. Bu bildiri de muhalefetin görüşleri yer almış ve iktidara geldiklerinde yapacakları reformlardan bahsedilmişti. Diğer taraftan bildirinin iktidara karşı bir siyasi uyarı niteliği taşıması, Zafer gazetesi tarafından "CHP'nin Bölücü Beyanname" olarak adlandırılmasına sebebiyet vermişti. İktidar ile muhalefet ilişkilerini gergin hale getiren gelişmelerden biri de 19 Ocak 1959'da 15 ilin 78 köyünde yapılan muhtarlık seçimleri idi. Muhtarlık seçimlerinde iktidarın 68 köyü kazanması DP açısından sevindirici bir durum olmuş ve bu başarısını muhalefete karşı kullanmıştı. Mecliste milletvekillerinin ödenek ve yolluklarına zam yapılması

teklifi oyalamaya sunulmuştu. Oylama sırasında muhalefet red oyu kullanırken, iktidarın partisinin olumlu oylarıyla kabul edilmişti (Albayrak 2004, 524).

Mecliste bütçe görüşmeleri sırasında milletvekilleri arasında çeşitli olaylar yaşanmış ve iktidar ile muhalefet arasındaki ilişkiler ciddi bir şekilde bozulmuştu. Ülkenin içinde oluşan olumsuz siyasi havayı dağıtan önemli olaylardan biri de, Adnan Menderes'in uçak kazası idi. Kıbrıs meselesi dolayısıyla Menderes ve beraberindekiler bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti için anlaşmaya varmak amacıyla Londra'ya gitmişlerdi. Ancak İngiltere'ye giden Türk yetkililerin içinde bulunduğu uçak, 17 Şubat 1959'da sis yüzünden Londra'nın 25 mil güneyine düşmüştü (Kocabaş 2011, 514). Kaza da pilot ve hostesler dâhil olmak üzere 16 kişi hayatını kaybetmiş, ancak Adnan Menderes hafif bir şekilde yaralanarak sağ kurtulmuştu. Kıbrıs ile ilgili Londra Antlaşması 19 Şubat 1959'da Menderes'in tedavi gördüğü klinikte imzalanmış ve başbakan 27 Şubat'ta Türkiye'ye dönmüştü. Başbakan Menderes'in uçak kazasından sağ kurtulması halkı ciddi bir şekilde heyecanlandırmış ve ülkede yüzlerce kurban kesilmiş, dualar edilmiş ve başbakanın kurtuluşu "Allah'ın sevdiği kulu" olduğuna bağlanmıştı (Kocabaş 2011, 516). Menderes, İstanbul'dan Ankara'ya gelişte büyük bir kalabalık tarafından karşılanmış ve gelen kişiler arasında İsmet İnönü de bulunmuştu. 28 Şubat'ta da Menderes ile İnönü tokalaşmış, ancak bu iki siyasi liderin "son tokalaşması" olmuştu (Eroğul 2003, 229-230).

Mecliste muhalefet ve iktidar arasında sürekli gergin olayların yaşanması, CHP'lileri yurt sathında gezilere yapmaya yöneltmişti. Bu gezilerden en önemlilerinden biri de İsmet İnönü'nün 46 milletvekili, partililer, kalabalık gazeteci grubu ile beraber Büyük Taarruz sırasında Yunan General Trikops'i esir aldığı yer olan Uşak'a yapılan idi (Aydemir 2007, 281). Uşak, Manisa, Turgutlu ve İzmir'i kapsayan bu gezi, basın tarafından muhalefetin iktidara karşı "Büyük Taarruz" olarak nitelendirmesi olayı büyütmüş ve iki parti arasında gerginliğe neden olmuştu (Giritlioğlu 1965, 53). Aslında daha İnönü Ankara'da iken gerginlik başlamıştı. Zira Ankara garının önünde kendisini bekleyen kalabalık, polis ile tartışmış ve olaylar çıkmıştı (Eroğul 2003, 231). İnönü 30 Nisan 1959'da

Uşak'a gelmeden önce istasyonda kendisini büyük bir kalabalık beklemiş, ancak bu halk yığınları Uşak valisini endişelendirmişti. Muhalefetin iddialarına göre Uşak valisi Ankara'da aldığı bir emirle, İnönü'nün toplantısına engel olunması istemişti. İnönü, istasyona geldiği gün buradaki gerginliği yumuşatan bir konuşma yapmış, ardından DP İl Başkanının bulunduğu binanın önünden geçmişlerdi. Ancak DP İl Başkanı (Eroğul 2003, 232). elindeki çay bardağının İnönü'ye fırlatması üzerine olaylar çıkmış ve Akis dergisinin muhabiri hafif bir şekilde yaralanmıştı. Olaylarda, CHP'liler etraftaki bina ve yakındaki evleri taşlamışlardı (Demirel 2011, 306). Ertesi gün DP'liler ile birlikte yöneticiler ve güvenlik güçleri, çevre yollarını tutarak kapatmaya çalışmışlardı. CHP'nin tepkisine neden olan bu hareket, İnönü'nün General Trikops'in kılıcının Atatürk'e teslim ettiği evi ziyaretine engel olmamıştı. İnönü'nün evi ziyareti sırasında validen tehditler aldığını ve kendisinin vurulması için emir verildiğinin de iddiaları meseleyi bir çıkmaza doğru sürüklemişti. Olayların büyüdüğünü anlayan ve daha fazla kargaşaya neden olmamak için İnönü buradan ayrılmaya karar vermişti. Ancak İnönü, Uşak'tan ayrılırken de sözlü ve fiili hareketlere maruz kalmış ve başına bir taş da atılmıştı. Olaylar, iktidar ile muhalefet arasını giderek daha da gergin bir hale getirmiş ve hadiseler sırasında güvenlik güçlerin pasif davranışları, iktidar tarafından düzenlendiği şüphelerini ortaya çıkarmıştı. Uşak'tan sonra olaylar İzmir'de de devam etmiş ve DP'liler İnönü'ye yapılan saldırıları yazan Demokrat İzmir gazetesini tahrip etmişlerdi. DP'liler tarafından basılan Demokrat İzmir gazetesi, büyük zarara uğramış ve İnönü, bu olaydan sonra 4 Mayıs 1959'da İstanbul'a hareket etmişti (Albayrak 2004, 525). Ancak İnönü'nün, İstanbul Topkapı yakınlarında yine arabası taşlanmış, camları kırılmış ve yanındaki kişilere saldırı olmuştu. Meselenin basına yansımaması için de yasak getirilmişti (Aydemir 2014, 285). Bu olay sırasında oradan geçen bir Binbaşının ve yanındaki askerlerle birlikte müdahale etmesi, meselenin daha fazla büyümesini engellemişti (Öymen 2010, 485). DP Grubunu da rahatsız eden bu olaylar, 6 Mayıs 1959'da görüşülmesine karar verilmişti. Görüşmeler olurken bazı milletvekilleri İnönü'nün memleketi ihtilale doğru götürdüğünü iddia ederken, bazıları da siyaseten çekilmesini istemişlerdi. Neticede Uşak olayları iktidar ile muhalefet arasındaki

gerginliği daha da arttırmış ve hadiseler belli bir süre sonra hükümetin kontrolünden çıkmaya neden olmuştu (Albayrak 2004, 526).

4.9. Çanakkale Geyikli Olayları

CHP, Ege gezisi sırasında yaşanan olayların araştırılması için 11 Mayıs 1959'da meseleyi meclise getirmişlerdi. Olaylardan sorumlu oldukları gerekçesiyle de Başbakan ile İçişleri Bakanı hakkında tahkikat yapılması için meclise önerge vermişlerdi. Ancak muhalefetin bu isteği iktidar tarafından reddedilmekte ve iki partinin milletvekilleri arasında sözlü ve fiili sataşmalara neden olmaktaydı. Muhalefet ile DP arasında olaylar sürekli devam etmekte ve iktidar da bunları önlemek amacıyla devamlı baskı tedbirlerine başvurmaktaydı. Basına yapılan sansürden dolayı gazeteciler artık özgür bir şekilde haber yapamıyorlardı. Diğer taraftan basın davaları sayılmayacak kadar çoğalmakta ve ülkede yaşanan herhangi bir gelişmeye hükümet sürekli yayın yasağı getirmekteydi. Ekonomi de bozulmaya devam etmekte, işsizlik oranları yükselmekte ve halk bu durumu sürekli muhalefete şikâyet etmekteydi. Ekonomik ve siyasi kriz ülkenin gündeminde devamlı kalacak hale gelmekteydi. Dönemin önemli olaylardan biri de 1959'un Eylül ayında DP'liler tarafından CHP'nin kapatılması konusunun gündeme alınma meselesiydi. DP milletvekillerinden İbrahim Arvas 13 Eylül 1959'da Diyarbakır da yaptığı konuşmasında, "bir fesat ve melanet yuvası haline gelen CHP'yi kapatın" şeklinde bir açıklama yapmaktaydı. İktidar yanlısı olan Radyo gazetesi de bu minval üzerine haber yaparak, muhalefetin gayrimeşruluğundan bahsetmekteydi (Eroğul 2003, 234).

Eylül 1959 tarihinde CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek ve üç milletvekili Çanakkale'nin Ezine ilçesine bağlı Geyikli'yi ziyaret etmişlerdi (Demirel 2011, 307) Geyikli'de CHP'lileri beş yüz kadar DP'li protestolar ile karşlamışlardı. Fahir Giritlioğlu'na göre göstericilerin asıl amacı Kasım Gülek'i "hırpalamak" olmuş ve olaylarda birçok kişi dövülmüştü (Giritlioğlu 1965, 71). Olaylar muhalefetin iktidarı sert bir şekilde eleştirmesine neden olmuş ve Gülek meseleyi

“cana kasıt ve öldürme teşebbüsü olarak” nitelendirmesine sebebiyet vermişti. Çanakkale valisinin İçişleri Bakanlığından aldığı bir emirle, olaylardan dolayı CHP’li grubun Geyikli’ye gitmelerine izin verilmemiş ve bu kişiler İstanbul’a dönüşlerinde yine menfi hadiselerle neden olmuştu. Bu olaylar nedeniyle bazı CHP’liler ve muhalif gazeteciler de gözaltına alınmıştı. Meseleyi araştırmak amacıyla Geyikli’ye gitmek isteyen CHP’li Kurul engellenmiş ve Çanakkale Sulh Ceza Hâkimliği olayla ilgili yayın yasağını da koymuştu. İktidarın CHP’yi karşı gösterdiği bu baskı politikası, muhalif basın tarafından sert bir şekilde tepki gösterilmişti. Nitekim Forum dergisinde yayımlanan “Uşak’tan Geyikli’ye” adlı yazıda, Uşak olayların sebep olanlara herhangi bir müeyyide uygulanmaması, Geyikli’deki göstericilere cesaret verdiğini ve güvenliğin gerektiği gibi sağlanmadığını yazmıştı (Albayrak 2004, 526-527).

DP iktidarının otoriter politikası sadece CHP ve solcu tarafa yönelik değildi. Zira Kürt meselesi olduğunda hükümet bu konuda tutarlı bir tavır içerisine girmeyerek, birbiriyle çelişen uygulamalar yapmıştı. Nitekim 17 Aralık 1959’da Kuzey Irak’ta Barzani’nin hareketlenmesini, hükümet Kürt milliyetçileri de etkileyebileceği düşüncesiyle gazeteci, yazar, avukat ve aşiret reislerinin de olduğu 50 kişiyi bölücülük ve komünistlik yaptıkları gerekçesiyle tutuklamıştı (Demirel 2011, 295). Ahmet Yaşar Akkaya’ya göre de, askeri müdahaleden dört gün sonra Doğu ve Güneydoğu’dan tutuklanan 485 kişi Sivas Kabakyazı kampında toplanmıştı. Bölgenin ileri gelen aile, şeyh ve aşiret reislerinden olan bu kişiler, 9 aydan sonra çıkartılan 105 Sayılı Mecburi İskân Kanunu ile içlerinden 55 kişi batı bölgelerine sürgün edilmişti. Tanel Demirel’e gör;, cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, Genelkurmay Başkanı Rüşti Erdelhun, Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel sayıları binlerle ifade edilen Kürtleri sürgün ve imhayı tartışmışlardı. Daha önce tutuklanan 50 kişi altı buçuk ay hücrede yargılanmaları için bekletilmişler ve hiç kimseyle de görüştürmemişlerdi. Tutuklu kişilerle DP milletvekilli Abdümelik Fırat dahi görüştürülmemişti (Demirel 2011, 295).

4.10. Kayseri Yeşilhisar Olayları

İktidar ile muhalefetin arasındaki ilişkilerin sürekli gergin bir şekilde devam etmesi ve meclisteki var olan siyasi istikrarsızlık, belli bir süre sonra sokakta iki partinin mensupları arasında çatışmaya dönüşmesine neden olmuştu. Siyasetteki bu olumsuz gelişmeler basını da ikiye ayırmış ve her taraf kendi başına vatani kurtarma girişimi ve demokrasiyi savunduğunu iddia etmişti. Diğer taraftan Başbakan Adnan Menderes, 16 Aralık 1959'da parti gurubunda yaptığı açıklamada, “bu memleketin 14 senedir asabını yorduk, yıprattık. Hiçbir memlekete bu kadar kesif bir siyasi faaliyete muhatap olmamıştır, zemin teşkil etmemiştir. Vatandaşları ikiye ayırdık. Kahvehanelerini ayırdılar, ailelerini karılarını ayırdılar. İki hasım karargâh halinde, NATO ile Sovyet Bloku halinde mevki etti” diyerek özeleştiri yapmıştı (Albayrak 2004, 527).

İktidar ile muhalefet arasındaki gerginliği tırmandıran önemli olaylardan biri de Kayseri'nin Yeşilhisar ilçesinde, Tarım Kredi Kooperatifleri üyelerinin seçiminde CHP'lilerin kazanması nedeniyle çıkan kargaşa idi (Demirel 2011, 316). Mustafa Albayrak'a göre, bu seçimlerde DP'lilerin kaybetmesi, muhalefet taraftarları ile olaylara neden olmuş ve gözaltına alınan CHP'liler karakolda dövülmüşlerdi. Olaylar sırasında DP İl Başkanının silahlı olarak polis güçlerinin yanında yer alması, muhalefetin sert tepkisine neden olmuştu. Kayseri Valiliği de yayınladığı bir bildiriye, CHP'lilerin polise saldırdığını iddia etmişlerdi (Albayrak 2004, 529). İsmet İnönü ise, hem Yeşilhisar'da meydana gelen hadiseyi yerinde incelemek hem de 3 Nisan 1960'ta Kayseri İl Kongresine katılmak amacıyla Kayseri'ye gitmeye karar vermişti (Kocabaş, 2010, 81). İnönü'nün, gittiği yerlerde halkın kendisine ilgi göstermesi ve belli bir süre sonra bu teveccühün olaylara neden olması, Kayseri Valisi Ahmet Kınık'ı endişelendirmişti. Kınık, İnönü'ye bir telgraf çekerek, “halkın Yeşilhisar olaylarından dolayı heyecanlı bulunduğunu, il dâhilinde parti kongreleri ve siyasi toplantıların yasakladığını” bu sebeple gelmemesini istemişti (Kocabaş 2010, 82). Ancak İnönü, kararının değiştirmemiş ve 2 Nisan 1960'da Ankara'dan Kayseri'ye tren ile yola çıkmıştı (Yücel 2001, 140). İnönü'yü yol boyunca büyük halk kalabalıkları

karşlamış, ancak bu kez de Kayseri'ye 32. Km uzaklıkta olan Himmet dede istasyonunda kendisi durdurulmuş ve vali muavini tarafından geri dönmesi istenmişti (Akşam, 3 Nisan 1960) İnönü ise, gitmek için direnmiş ve valinin verdiği kararı da tanımamıştı.

İstasyonda büyük halk kitleleri İnönü'yü karşılamış ve askeri kuvvetler de burada bulunan kişilere herhangi bir müdahalede bulunmamıştı. İnönü'nün kararında diretmesi sonucunda Kayseri'ye gitme izni verilmiş ve tren üç saat sonra hareket etmişti (Çavdar 2013, 75). İnönü'yü yol boyunca çok büyük halk yığınları karşılanmıştı (Kocabaş 2010, 92). Fahir Giritlioğlu'na göre, halkın İnönü'ye olan ilgisinden dolayı Kayseri'de nadir rastlanılan bir kalabalık toplanmış, bunların sayıları da 100 000 kişi idi (Giritlioğlu 1965, 86). İnönü'nün Kayseri merkeze ulaşmasından sonra bu kez de Yeşilhisar'a gitmesine izin verilmemişti. İnönü, tekrar gideceğini ısrarla söyleyince bu seferde asker yola barikat kurarak engel olmaya çalışmıştı. İnönü ise, aracından inerek bu barikatları geçmiş ve buradaki asker, hükümetin emrine uymayarak kendisinin geçmesine engel olunmamıştı (Eroğul 2003, 239). Tanel Demirel'e göre, İnönü barikatları aşarken orada bulunan askere "üzerime ateş açtıracak mısınız?" sorusuna karşılık olarak "size ateş ettirmektense kendime ateş ettirip intihar ederim" şeklinde cevap verdiğini söylemişti (Demirel 2011, 316). Yeşilhisar ve Kayseri olayları, iktidarı baskı tedbirleri konusunda daha da sert önlemler almaya itmesine neden olmuştu. 7 Nisan 1960'ta toplanan DP Meclis grubunda, baskı tedbirlerinin artırılması ve muhalefeti sindirmek amacıyla bir bildiri yayınlamıştı. Bildiride, "muhalefet ve basının yıkıcı faaliyetlerini incelemek amacıyla bir tahkikat komisyonunun kurulacağı" açıklamıştı. TBMM'de olaylardan sonra yaşanan tartışmalara İnönü de katılmış ve içtüzüğün 177. Maddesine dayanılarak bir tahkikat komisyonunun kurulmasına DP'lilerin oyları ile karar verilmişti (Çavdar 2013, 75).

4.11. Ankara ve İstanbul Öğrenci Olayları

Tahkikat Komisyonuna yetki veren kanunun 27 Nisan 1960 tarihinde meclisten geçmesinden sonra, İstanbul ve Ankara da meydana gelen binlerce öğrencinin katıldığı olaylardır. Hükümeti protesto etmek amacıyla yapılan bu gösterilerin ilki, 28 Nisan 1960 tarihinde saat 9.30'da İstanbul Üniversitesinin öğrencilerinin toplanmasıyla başlamıştı (Yücel 2001, 141). Toplanan binlerce üniversiteli “kahrolsun diktatörler” ve “*Menderes istifa*” sloganları ile Beyazıt'tan itibaren yürüyüşe geçmiş ve tepkilerini dile getirmişlerdi (Eroğul 2003, 245). Öğrenciler, Namık Kemal'in “felek her türlü esbabı-ı cefasın toplansın gelsin, dönersem kahpeyim millet yolunda bu azimetten” şirini söylemiş ve “*Hürriyet, Atatürk, İsmet Paşa çok yaşa, ya ya ya, şa şa şa ordu ordu çok yaşa, ordu ve gençlik el ele*” şeklinde sloganlar atmışlardı (Demirel 2011, 331). Polis ilk başta toplanan öğrenci kalabalığını kordon altına almıştı. Ancak daha sonra üniversite bahçesinde üniversitelilere sert bir şekilde müdahale edilmişti. Öğrenciler ile polis arasında yaşanan sözlü ve fiili tartışmalardan sonra İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar, İçişleri Bakanı Namık Gedik'i aramış ve polisin üniversiteye girme haklarının olmadığını söylemişti. Polis ile öğrenciler arasındaki gerginlik bir süre sonra çatışmaya dönüşmüş ve rektörün bahçeye inmesine neden olmuştu (Yücel 2001, 141). Altan Öymen'e göre, sertliğiyle bilinen komiser Zeki Şahin'in ilk başta dekan vekili Sulhi Dönmezer'e karşı öğrenciler arasında gösterdiği sert muamele nedeniyle olaylar büyümüşü. Zira Komiser Şahin, Dönmezer'i ilk önce iterek sendelemesine neden olmuş, daha sonra da üzerine yumrukla yürümüşü. Bunun üzerine Rektör Onar, Komiser Şahin'e “ne yapıyorsunuz?” deyince bu kez kendisini yerde bulmuştu. Rektör, yere düşerken başını çarpmış, gözlüğü kırılmış ve başından kanlar akmaya başlamıştı. Bu hadise üniversite bahçesindeki olayların artmasına neden olmuş ve rektör bir arabayla uzaklaştırılmıştı (Öymen 2010, 563-654). Olaylar giderek büyümüş ve polisin göstericilere yaptığı müdahale sonucunda seken bir kurşunla İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi öğrencisi Turan Emeksiz hayatını kaybetmişü. Olaylar neticesinde 16'sı polis olmak üzere 40 kişi de yaralanmışü (Yücel 2001, 141).

Hadiselerin sürekli gergin hale gelmesi ve polisin önleyememesi üzerine İstanbul Valisi Ethem Yetkiner, hükümetten sıkıyönetimin ilan edilmesini istemişti. Hükümet tarafından bu öneri dikkate alınmış ve İstanbul ile Ankara’da sıkıyönetim ilan edilmişti (Hürriyet, 29 Nisan 1960). İstanbul’da Sıkıyönetim Komutanlığına Orgeneral Fahri Özdilek getirilirken, Ankara’da Korgeneral Namık Argünç tayin edilmişti (Yücel 2001, 142). İstanbul’da yaşanan öğrenci olaylarına hükümet tarafından yayın yasağının getirilmesi, iktidar aleyhinde fısıltı gazeteleri tarafından olaylar olduğundan çok abartılı bir şekilde halka ulaştırılmasına neden olmuştu. İktidarın zararına olan yayın yasağı, fısıltı gazetelerinin yaptığı haberlerde örneğin İstanbul’da yaşanan olaylarda 60, 70 ve daha fazla kişinin öldüğünden bahsedilmekteydi (Eroğul 2003, 246).

28 Nisan 1960’ta İstanbul’da yaşanan öğrenci gösterilerine benzer bir olay da 29 Nisan 1960 tarihinde Ankara’da olmuştu (Akalın 2000, 53). Ankara’da olaylar olmadan bir gece önce öğrencilerin anlaşmaları üzerine, Ankara Üniversitesi fakültelerinin çoğunda ilk derse girilmemişti. Öğrenciler, fakültelerinin bahçesinde toplanarak, İstanbul’da yaşanan olaylar nedeniyle polisin sert müdahalesini protesto etmek ve ölen arkadaşlarını anmayı amaçlamışlardı. Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakültesinde öğrenciler arasındaki anlaşma ve hareketlenme güvenlik tarafından fark edilmiş ve ona göre önlemler alınmıştı. Ankara Sıkıyönetim Komutanı Namık Argünç, 28 Nisan 1960’ta bir bildiri yayınlamış ve gösteri yapacak kişileri uyarıyordu. Bildiride; “nizam ve asayişin temini bakımından, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanununa aykırı davranışlar hakkında, sıfatı ne olursa olsun en şiddetli tedbirlere başvurulacaktır. Muhterem Ankara halkına bir kere daha tebliğ olunur” diyerek uyarını yapmıştı (Öymen 2013, 679-980)

29 Nisan Cuma günü Ankara’da Hukuk Fakültesi’nde başlayan öğrenci protestoları, kısa bir süre sonra Siyasal Bilgiler Fakültesi’ne sıçramıştı. Öğrenciler, buradaki gösterilerde “kahrolsun diktatör” ve “Menderes istifa” sloganlarını atarak tepkilerini ortaya koyarken, polis de bunlara karşı havaya ateş açarak karşı vermişti. Siyasal Bilgiler Fakültesinin kapılarını kırarak zorla içeriye giren polis,

göstericileri sert bir müdahale ile dağıtmıştı. Gazi Eğitim Enstitüsünde meydana gelen diğer bir olay da, Başbakan Adnan Menderes yürüyüş yapan öğrenciler ile konuşmaya çalışmıştı. Ancak Menderes'i dinlemeyen protestocular, polisin müdahalesiyle karşılaşarak dağıtılmışlardı. Sıkıyönetim ilan edildiği halde protestolar durmamış ve hükümet de bunları önleyememişti. Bunun üzerine, Ankara ve İstanbul'da açık ve kapalı yerlerde yapılacak her türlü gösteri yasaklanmış, gece 21.00 ile 05.00 arasında sokağa çıkma yasağı da getirilmişti. İktidar partisi DP, 30 Nisan 1960'ta Ankara ve İstanbul'da yaşanan olayları değerlendirmek amacıyla bir toplantı düzenlemişti. Bu toplantıya Başbakan Adnan Menderes, Cumhurbaşkanı Celal Bayar, TBMM Başkanı Refik Koraltan ile konuk olarak Ali Fuat Başgil katılmıştı. Hükümetin hukuk danışmanı olan Başgil, Tahkikat Komisyonu ve son yaşanan olaylar hakkında görüşlerini açıklamış ve eleştirilerde bulunmuştu. Ülkenin bu krizden çıkmanın ve gerginliğin azalmasını formülü olarak da, Menderes'in istifa etmesiyle olacağını söylemişti. Adnan Menderes, Başgil'in bu önerisini desteklerken, Bayar eğer istifa gerçekleşirse iktidar açısından bir zaaf olacağı için teklifi kabul etmemiş ve sert önlemlerin giderek artırılmasına neden olmuştu (Yücel 2001, 142). Rıfki Salim Burçak, Ali Fuat Başgil ve Tanel Demirel'e göre öğrenci olayları CHP'liler tarafından tertip edilmişti. Özellikle üniversitedeki CHP parti örgütleri çalışmalara yapmış ve buna göre harekete geçmişlerdi.

Ankara'da siyasi ortamın gerginliğinden dolayı hemen her akşamüstü halk ve bilhassa gençler Sıhhiye-Kızılay'da toplanarak hükümete karşı gösterilerde bulunuyorlardı. Bu gösterilerden biri de 555 K olayları olmuştu (Çavdar 2013, 79).

DP'liler ise özellikle Adnan Menderes, halkın hala kendilerini desteklediğini düşünmüş ve CHP'nin vatandaşlara yanlış bilgi verdiğini, onlar tahrik ettiğini iddia etmişti. Menderes, bu amaçla 5 Mayıs 1960 tarihinde Ankara Kızılay Meydanında saat 17.00'da bir miting yapmaya karar vermişti. Başbakan Menderes, bu mitingde halka CHP'yi şikâyet etmeyi, Tahkikat Komisyonu ve öğrenci olayların nedeniyle çıkan hadislerde iktidarı savunmayı amaçlamıştı. DP'nin Kızılay'da yapacağı mitingin duyulması üzerine muhalif kesimler, 555 K (Aydemir 2014, 368) beşinci ayın beşinci günü saat beşte Kızılay'da parolasıyla hükümeti

protesto etmeye karar vermişlerdi. Bu parola kısa sürede yayılmış ve belirlenen tarih ve saate Kızılay Meydanı büyük bir kalabalık ile dolmuştu. Kızılay meydanında binlerce kişi “Menderes istifa” protestolarını yaparken, Adnan Menderes’te aniden kalabalığın arasına karışmıştı. Kalabalıklar arasında bir gencin Başbakanın yakasına yapışarak “hürriyet isteriz” diye bağırması ve Menderes’in ise “bir Başvekilin yakasına yapışarak hürriyet istemekten daha gelişmiş bir hürriyet var mı?” şeklinde cevap vermişti. Kızılay’da çıkan karışıklardan sonra gazeteci Emin Karakuş’un arabasıyla Menderes olay yerinde uzaklaştırılmıştı (Yücel 2001, 143).

4.12. 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi

11 Mayıs 1960 tarihinde hiçbir gerekçe gösterilmeden meclis tatil edilmiş ve hemen akabinde Adnan Menderes, Ege Bölgesine bir gezi yapmaya karar vermişti (Eroğul 2003, 247). Ülke içerisinde var olan siyasi gerginlik gittikçe artmış ve Başbakan Adnan Menderes bu sıkıntılı süreçten kendini bir nebze olsa rahatlatmak ve unutmak için “kalabalıkların” içine atmaya başlamıştı. Geniş kalabalık halk kitlesi, vatandaşların kendisine gösterdiği sevgi ve ilgi, Menderes’in önem verdiği tepkilerdi. Siyasi bunalımdan kurtulmanın tek çaresi kendisine ilgi gösteren kalabalıkların içine girmektir. Bu nedenle Adnan Menderes, bazı fabrika ve barajların da açılışını yapmak amacıyla 14 Mayıs 1960 tarihinde Ege’ye bir gezi düzenlemişti. 14 Mayıs 1960’ta Ordu vapuru ile İzmir’e hareket eden Menderes, gece saat 02 sıralarında Çanakkale’ye vardığında binlerce kişi feribot, kayak ve tekneler ile kendisi karşılamaya gelmişti. Menderes’i duyulandıran bu geniş halk gösterisi, 15 Mayıs 1960’ta İzmir’e vardığında çok daha fazla yığınlar kendisini karşılamıştı (Yücel 2001, 152). 15 Mayıs’ta İzmir’e varan Menderes, Cumhuriyet Meydanında yaklaşık 200 bin kişiye hitap edecekti. Bu kadar büyük kalabalıkların sevgisine mazhar olan Menderes, siyasi gerginliklerin içinden çıkarak vatandaşın kendisini bağrına bastığını görmesi kendisini çok heyecanlandırmıştı. Başbakanı karşılamaya gelen kişilerin ellerindeki yazılar göstericilerin heyecanını ne kadar yüksek olduğu ve Menderes’e bağlılıklarını göstermesi açısından manidar idi. Zira dövizlerdeki yazılar; “hayata ruh, işçiye

Menderes mana verir” “varlığımızı sana borçluyuz” “her zamandan ziyade kalbimizdesin” gibi idi. Geniş kalabalıklar içinden güç de olsa geçen Menderes, kürsüye heyecanlı bir şekilde çıkmış ve konuşmasını yapmıştı. Açıklamalarında;

Şu görülen manzara bir faniye nasip olabilecek mazhariyetlerin en kıymetlisini teşkil etmektedir. Heyecanınızın ve bu ihtişamlı kucaklayışınızın bana telkin ettiği coşku, saadet sonsuzdur. Şimdi onlara, istemeyiz diye haykıranlara biraz tarizkar dahi olsa bir latife ile cevap vermek istiyorum, kimi istemiyorsunuz? Beni mi? İktidarı işbaşına getiren siz değilsiniz ki. Gelin de görün İzmir de şu muhteşem manzarayı.Yüzbinlerce vatandaşımız büyük bir heyecan ve inanışla isteriz diye haykırıyorlar. Bizi bağırlarına basıyorlar (Eroğul 2003, 248) şeklindeydi. Başbakan Adnan Menderes, Ege gezisinden sonra Ankara’ya dönmüş (Yücel 2001, 155) ve o sırada Türkiye’yi ziyarete gelen Hindistan Başbakanı Nehru ile görüşmüştü. 20 Mayıs 1960’ta Menderes, Nehru’yu karşılarken, 21 Mayıs 1960’ta Ankara da sıkıyönetim olmasına rağmen Harp Okulu öğrencileri yürüyüş düzenleyerek saflarını belli etmişlerdi (Burçak 1976, 155). DP içerisinden bazı milletvekilleri siyasi gerginliğin artık önlenmez hale geldiğini düşünmüşler ve çözüm adına bazı yollar aramaya başlamışlardı. 22 Mayıs 1960 tarihinde İçişleri Komisyonunda toplanan DP milletvekillerinden; Ali Şahin, Muzaffer Akdoğanlı, Şükrü Esen, Süleyman Çağlar, Mehmet Ali Ceylan, Zeyyat Mandalinci, Turgut Topaloğlu, Ali Çakır ve bazı grup üyelerinin de yer aldığı kişiler tarafından bir önerge hazırlamışlardı. Önergede; “bilhassa son hadiselerde Hükümetin sert tutumunu tenkit etmek, Grubu içtimaa davet etmek, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun ilgasını, son selahiyet kanununun kaldırılması” denilerek muhalefet karşı izlenen politikalarının yanlış olduğunu ve bunların kaldırılması gerektiğinden bahsedilmekteydi. Gelişen siyasi gerginliğe binaen 24 Mayıs 1960’ta toplanan DP İdare Kurulu; Adnan Menderes, Refik Koraltan, Tevfik İleri, Rıfkı Salim Burçak, Samet Ağaoğlu, Atıf Benderlioğlu, Mustafa Zeren ve Kamil Gündeş katılmıştı. Başbakan Menderes burada yaptığı açıklamada, muhalefete karşı izlenecek politika tarzında taviz vermeyeceklerini ve bu konuda ılımlı bir siyaset öneren kişileri de sert bir şekilde eleştirmişti. Daha sonra toplantıda kendisiyle aynı görüşte olmayan milletvekilleri olduğunu anlayan Menderes,

toplantıyı terk etmişti. 25 Mayıs 1960'ta tekrar toplanan bu grup, yine milletvekilleri arasında gerginlik devam etmiş ve Menderes “bu gürültüyü parti reisiniz sıfatıyla şayanı teessüf bulmaktayım” diyerek toplantıyı bir kez daha terk etmiş ki zaten bu Başbakanın kendi grubunda yaptığı son konuşması olacaktı (Albayrak 2004, 540).

Demokrat Parti'nin 1950 genel seçimlerinde iktidar olması neticesinde bazı subayların muhalefet lideri İsmet İnönü'ye giderek “herhangi bir emirlerinin olup olmadığına dair” söylediklerini iddia edilmişti. DP ise iktidarının daha ilk zamanlarında iken ordu içerisinde bazı değişiklikler ve tasfiyeler yapmış ve bu durumda askerde rahatsızlığa neden olmuştu. DP'nin iktidarının ilk zamanlarında Arapça ezan yasağının kaldırması, bazı subaylar Atatürk devrimlerinden ödün olarak değerlendirmiş ve ordu içinde huzursuzluğa sebep olmuştu. Diğer taraftan Başbakan Adnan Menderes'in 1954'te yaptığı iddia edilen “ben istersem orduyu yedek subaylarla idare ederim” açıklaması da subaylar arasında tedirginliği artırmıştı. Subayların ekonomik olarak sıkıntı içerisinde olmaları ordudan birçok subayın da istifa etmesine neden olmuştu. Ordu içerisinde ilk başlarda fazla etkisini göstermeyen tepkiler daha sonra gizli ihtilal komiteleri şeklinde ortaya çıkmıştı. Komitelerden ilkinin 1954 yılında İstanbul Tuzla Uçaksavar Okulu'nda, Dündar Seyhan ve Orhan Kabibay tarafından kurulduğu iddia edilmişti. Bu komite ordu içerisinde giderek taraftar bulmuş ve asıl gelişimini Harp Akademisinde göstermişti. Harp Akademisinde Faruk Güventürk'ün öncülük ettiği komiteye; Dündar Seyhan, Faruk Ateşdağlı, Naci Asutay, Orhan Kabibay, Orhan Erkanlı, Suphi Gürsoytrak, Necati Ünsalan, Şükrü İlkin, Kemal Güner, Mükerrerem Necmi Berk, Rıza Akaydın, Rıfat Baykal, İhsan Gürkan katılmıştı. Diğer taraftan Yüksek Kumanda Akademisinde 1956 yılında başka bir gizli komite daha kurulmuştu. Bu komiteye katılan subaylar ise; Talat Aydemir, Osman Köksal, Sezai Okan, Adnan Çelikoğlu, Rafet Aksoyoğlu, Fahrettin Ermutlu, Halil Kayalı, Şeref Olcay, Rauf Gökçe, Halim Menteş, Mustafa Postacıoğlu ve İsmail Akgün idi. Gizli olarak kurulan bu iki komite, 1957 yılının Ağustos ayında birleşmiş ve Komite Başkanlığı'na Faruk Güventürk'ün, Genel Sekreterliğine ise Seyhan Dündar getirilmişti. Komitelerin birleşerek güç birliği oluşturmaları daha sonra başka

üyelerinde katılmasına sebep olmuştu. Bu kişiler; Alpaslan Türkeş, Sadi Koçaş, Ahmet Yıldız, Baha Vefa Karatay, Necdet Üruğ, Fikret Kuytak, Ekrem Acuner, Turan Yavşan ve Suphi Karaman idi (Albayrak 2004, 541-542).

Mustafa Albayrak'a göre, gizli komite 1957 genel seçimlerinden önce bir darbe yapmayı planlamıştı. Bu amaçla komitenin üyelerinden Faruk Güventürk, Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin ile görüşerek kendisinin ihtilalin lideri olması teklif etmişler ancak bakan bunun kabul etmemişti. Komite 1959 yılına kadar üyelerini ordunun kilit noktalarına yerleştirmişti. Komitenin subaylarından Sadi Koçaş, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cemal Gürsel ile görüşerek, üyelerinden Osman Köksal'ı Erkan Şube Müdürlüğü'ne atanmasını sağlamıştı. Örgütlenme merkezleri Ankara ve İstanbul idi. Ankara'daki toplantılar Sadi Koçaş'ın evinde Suphi Karaman, Sezai Okan ve Osman Köksal ile beraber yapılmış ve daha sonra Erkan Şubesine Suphi Karaman getirilmiş, Osman Köksal ise cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayına atanmıştı. Orgeneral Cemal Gürsel ise "Faik Bey" kod ismiyle komiteye katılmış ve Şevket Süreyya Aydemir'e (Aydemir 2007, 324) göre aslında ihtilalci bir kişiliğe sahip olmamakla beraber onların destekçisi olmuştu. 1960 yılının Mart ayında komiteler arasında birlik sağlanmış ve 16 Nisanda 13 emekli General ve Amiral İstanbul'da İnönü'yü ziyaret etmişti. Mustafa Albayrak'a göre askerlerin İnönü'yü ziyaret etmeleri ordunun kendisini yanında olduğu söylenebilirdi (Albayrak 2004, 544-545).

Cemal Gürsel, izne ayrılmadan önce Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes'e (Giiritlioğlu, 1965, 391-393) hitaben gönderdiği bir mektupta, DP iktidarına siyasi gerginliğin dinmesi adına bazı tavsiyelerde bulunmuştu. Gürsel mektupta; Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın istifa ederek yerine Başbakan Menderes'in getirilmesi, kabine içerisinde değişiklik yapılması, Ankara valisi, Emniyet Müdürü ve Sıkıyönetim komutanı ile İstanbul'un valisinin değiştirilmesi, Tahkikat Komisyonunun kaldırılması, gazetecilerin affedilmesi, tutuklanan öğrencilerin serbest bırakılması, antidemokratik yasaların kaldırılması, bütün vatandaşlara eşit muamele edilmesi, dini siyasete alet edilmemesi gibi konulara da hükümeti uyarıyordu. Mustafa Albayrak'a göre, oldukça sert olan bu mektup ihtilali

önlemeye yönelik belki de son uyarı idi. Ancak mektup Menderes'te beklenen etkiyi yaratmamış ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar, İçişleri Bakanı Namık Gedik ve Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun'dan saklayan Başbakan, ordunun ihtilal yapamayacağını zannetmişti. Menderes, bu mektup üzerine yaptığı açıklamada; "silahlı kuvvetler benimle beraberdir. Karşıma Bayar çıksa onu, İnönü çıksa İnönü'yü, grup aleyhime geçerse partiyi susturmaya azimlidir. Maksat bana verimli ve başarılı surette çalışma imkânı vermektir" diyerek tavrını ortaya koymuştu (Albayrak 2004, 546).

Parti içerisinde dahi artık kontrolü sağlayamayan bir siyasi hareket haline gelen DP, Başbakan Adnan Menderes'in sık sık kendini kalabalıkların arasına atıp onların sevgi gösterileri altında moral bulmaya ve nefes almaya itmesine sebep olmuştu. Menderes, son mitingini 25 Mayıs 1960'ta Eskişehir'de yapmaya gitmişti. Menderesin uçağı 25 Mayıs 1960'ta Eskişehir havaalanına inmiş ve burada kendisini karışılmaya gelen bazı subaylar, Başbakan aralarından geçince aniden kendisine sırtlarını dönmüşlerdi. Cem Eroğul'a göre, subayların bu davranışı ancak gücü ve etkisini yitirmiş bir hükümete yapılabilirdi. Havaalanından subayların bu hareketinden sonra acil olarak Eskişehir'in merkezine gelen Menderes, kürsüye çıkıp tam halka sesleneceği an, bilinmeyen kişiler tarafından hoparlörün telleri kesilmiş ve artık hükümet için sona yaklaşıldığının işareti olmuştu. Ertesi günü de Eskişehir'de geçiren Menderes, Eskişehir Ticaret Odası şeker fabrikasında kendisi için bir yemek hazırlamışlardı. Yemekte yine muhalifleri eleştirmiş ve öğrencileri kışkırttığı gerekçesiyle üniversite hocalarına "kara cübbeliler" demişti. O günün gecesinde Menderes'in özel kalemi kendisine askerin yönetime el koyup, ihtilal yaptığının haberini vermişti. Menderes, Konya'ya ulaşmak umuduyla giderken Kütahya'da yakalanmış ve tekrar Eskişehir'e götürülmüş oradan da Ankara'ya sevk edilmiş, Cumhurbaşkanı Celal Bayar ise Çankaya'da tutuklanmıştı (Eroğul 2003, 250). DP'nin diğer yöneticileri de teker teker gözaltına alınarak Harp Okulunda gözetim altında tutulmuşlardı. Böylece 10 yıllık DP iktidarı, askerin yönetime el koymasıyla son bulmuştu (Hürriyet 27 Mayıs 1960).

SONUÇ

14 Mayıs 1950 seçimleri ile iktidara gelen DP, 27 Mayıs 1960 askeri darbesine kadar Türkiye'yi yönetmiştir. DP'nin iktidar yılları üç dönem olarak incelenmiştir: Birinci dönem 1950–1954, yani iktidar değişimin ortaya çıktığı 14 Mayıs 1950 seçimlerinden 1954 seçimlerine kadar olan süreç; ikinci dönem 1954 seçimlerinden 1957 seçimlerine kadar olan süreç; son dönem olarak 1957 seçimlerinden 27 Mayıs darbesine kadar devam eden dönemdir.

DP iktidarının ilk yıllarında emniyet işlerine önem vermiştir. İçişleri prensibi olarak bürokratik kurumları halkın dışında ve üstünde bir varlık değil, sadece, halk tarafından amme vazife ve hizmetlerini görmek üzere kurulmuş bir idare cihazı saymak olmuştur. İç güvenlik teşkilatları olan polis ve jandarma kadrolarının hem personel hem de teknik olarak gelişmesini sağlamıştır. Hükümet programlarında zabıta kuvvetlerini birleştirme kararını vermesine rağmen bunu gerçekleştirememişlerdir. DP döneminde çıkarılan kanunî düzenlemelerden, Pasaport Kanunu, Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun, Matbaalar Kanunu, Ateşli Silahlar ve Bıçaklar Hakkında Kanun hâlâ yürürlüktedir.

“Yeter söz milletindir” sloganı ile iktidara gelen DP dönemi demokratikleşme açısından büyük bir fırsattı. Ne yazık ki devam eden yıllarda vaat ettikleri demokratik kurumları ülkede hayata geçirememişlerdir. DP 1950-1954 döneminde bürokrasi üzerindeki baskılar, parti kapatma, mallarına el koyma gibi uygulamalar, baskıcı bir iktidar olarak anılmasına sebep olmuştur. Muhalefet Partisi CHP ile sürtüşmeleri Türk Siyasî hayatının, kısır iktidar muhalefet çekişmesi şeklinde gelişmesine sebep olmuştur.

29 Mayıs 1950'de Menderes tarafından TBMM'de okunan hükümet programında devrimler ele alınmış ve devrimler, “millele mal olmuş ve olmamış” şeklinde bir ayırımı tabi tutulmuş, hükümetin sadece milletin kabul ettiği devrimleri koruyacağını söylemiştir. DP'nin iç politikada ilk icraatı, toplumun geneli tarafından

kabul görmeyen Arapça ezanın okunmasını yasaklayan Kanunun kaldırılması olmuştur.

Türk siyasal hayatında oy toplama hesapları nedeniyle dini çevrelere bazı tavizler verilmiştir. Ancak kurulan siyasî partiler şeriatçı özellikler göstermemiştir. DP döneminde laiklik karşıtı hareketlere oy kaygısı ya da bu çevreleri kontrol amacıyla bazı tavizler verilmiş olmasına rağmen irticai hareketlere karşı bazı önlemler de alınmıştır. Anıtkabir tamamlanıp Atatürk'ün naşı buraya defnedilmiş, Atatürk'ü Koruma Kanunu'nun çıkartılmış, laiklik karşıtı yayınlar kapatılmış, yazarları hapsedilmiştir.

DP'nin iktidara geçtiği yıllarda var olan, sendikalarla ilişkilere önem veren ve sol eğilimli bazı siyasi partilerin yararlandıkları özgürlük ve hoşgörü ortamı da çok kısa ömürlü olmuştur.

1950-1960 yılları yeni kurulan cumhuriyet rejimine tehdit unsuru olabilecek her türlü siyasi akımın kontrol altında tutulduğu bir dönem olmuştur. Ahmet Emin Yalman'a karşı düzenlenen suikast teşebbüsünün ardından DP, sağ kesimlere de karşı sert önlemler almaya başlamıştır. Bu anlamda Türk Milliyetçiler Derneğinin kapatılması DP iktidarı için sonraki yıllar açısından ağır sonuçlar doğurmuştur. DP, üniversite gençliğinden CHP propagandasına karşı kendisini destekleyecek bir gruptan mahrum kalmıştır. Hâlbuki milliyetçi gençlik hem solcu düşünceye hem de CHP propagandasına karşı güçlü bir kale teşkil etmişti.

1957 seçimlerini de DP kazanmışsa da oylarında büyük bir düşüş gözlenmiştir. Öyle ki, bu seçimler sonucunda DP %48 oy oranı ile 424 milletvekili çıkarırken, CHP oy oranını %41'e yükseltmiş ve 178 milletvekilini Meclis'e sokmuştur.

1954-1957 yılları arasındaki DP iktidarının belki de en önemli olayı 6-7 Eylül olaylarıdır. 6-7 Eylül olayları ile meydana gelen olaylarda halk ile polis karşı karşıya gelmiş, polisin olayları engellemedeki zayıflığı nedeniyle il valileri ve emniyet müdürleri görevlerinden alınmış ve haklarında soruşturma başlatılmıştır. 6-7 Eylül olayları DP iktidarının zayıflamasına, güven ve otoritesinin kaybolmasına yol açmıştır Türkiye'nin dış politikada aldığı yara kapatılamamıştır.

Irak ihtilali DP yöneticilerinde beklenmeyen etkiler yaptı. DP ve CHP arasındaki siyasi mücadelede “ihtilal” kelimesi polemikler de sıkça kullanılmaya başladı. İhtilal fikri baskı tedbirlerini de beraberinde getirmiştir.

27 Mayıs'a giden süreci tetikleyen süreç öğrenci olayları ile başladığı gibi, öğrenci olaylarının başlamasının kıvılcımını ise tahkikat komisyonunun kurulması atmıştır. Tahkikat komisyonunu kurulması, siyasi faaliyetlerin yasaklanması, meclis dışı muhalefetin harekete geçmesine sebep oldu. Bu muhalefetin merkezi de üniversite gençliği olmuştur. Tahkikat Komisyonu, sorunları çözemediği gibi üniversite öğrencilerinin sokağa dökülmesine de neden olmuştur. İstanbul Üniversitesindeki olaylar Ankara'ya sıçramış ve artık ok yaydan çıkmıştır.

En kötü idarenin bile yine halk tarafından indirilmesi gerekirken 27 Mayıs askeri darbesi ile 14 Mayıs 1950 seçimleriyle başlayan ve tam olarak 10 yıl 13 gün iktidarda kalan DP düşürülmüştür. Böylece Türk siyasî tarihinde askeri darbeler dönemi başlamış oldu.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Ağaoğlu, Samet. *Arkadaşım Menderes*. İstanbul: Rektur Kitap Serisi, 1967.

Ağaoğlu, Samet. *Demokrat Partinin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri*. İstanbul: Bir Soru, 1972.

Ahmad, Feroz. *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2009.

Ahmad, Feroz: *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2014.

Ahmad, Feroz: *Demokrasi Sürecinde Türkiye*. İstanbul: Hil Yayın, 2015.

Ahmad, Feroz, Bedia Turgay Ahmad. *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1976.

Akalın, Cüneyt. *Askerler ve Dış Güçler Amerikan Belgeleriyle 27 Mayıs Olayı*. İstanbul: Cumhuriyet Kitap, 2000.

Albayrak, Mustafa. *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*. Ahnkara: Phoenix Yayınevi, 2004.

Aydemir, Şevket Süreyya. *Menderes'in Dramı?*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1969.

Aydemir, Şevket Süreyya. *İkinci Adam*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1975.

Aydemir, Şevket Süreyya. *İkinci Adam (1950-1964)*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2006.

Aydemir, Şevket Süreyya. *Menderes'in Dramı (1899-1960)*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Bayar, Celal. *Başvekilim Adnan Menderes*, der. İsmet Bozdağ, İstanbul, y.y., 1967.

Burçak, Rıfıkı Salim. *Yassıada ve Öncesi (Yassıada and Before)*. Ankara: Çam Matbaası, 1976.

Çam, Esat. *Siyaset Bilimine Giriş*, İstanbul: Der Yayınları, 2005.

Çavdar, Tevfik. *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze*, Ankara: İmge Kitabevi, 2013.

Demir, Şerif. *Düello. Demokrat Parti'den 27 Mayıs Darbesi'ne Olaylar*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.

Demirel, Tanel. *Siyasal Güçler*, (Ed.) Davut Dursun ve Mustafa Altunoğlu, Siyaset Bilimi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, 2012.

Dikerdem, Mahmut. *Ortadoğu'da Devrim Yılları*, İstanbul: İstanbul Matbaası, 1977.

Durgun, Sezgi. *Siyasi Partiler ve Siyasal Süreçler, Siyaset, Kavramlar, Kurumlar, Süreçler*, Ed, Yüksel Taşkın, 3.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.

Duverger, Maurice. (1993) *Siyasal Partiler*. (Çev. E. Özbudun), 4. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1993.

Erim, Nihat. *Günlükler*, yay. haz. Ahmet Demirel, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005.

Eroğul, Cem. *Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-71.Geçiş Sürecinde Türkiye*. (der.) Irvin C. Schick ve E. Ahmet Tonak, 4. Baskı, İstanbul: Belge Yayınları, 2003.

Eroğul, Cem: *Demokrat Parti: Tarihi ve İdeolojisi*. İstanbul: Yordam Kitap, 2017.

Giritlioğlu, Fahir. *Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin Mevkii*. Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1965.

Güven, İsmail. *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Naturel Yayınları, 2010.

Kapani, Münci. *Politika Bilimine Giriş*. İstanbul: Bilgi Yayınevi, 2014.

Karpat, Kemal. *Türk Demokrasi Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.

Karpat, Kemal. *Türk Siyasi Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2011

Karpat, Kemal. *Kısa Türkiye Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2012.

Kocabaş, Süleyman. *TC Devleti Tarihi 5, Menderes Dönemi Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs 1960 Darbesine Giden Yol (1950-1960)*. İstanbul: Vatan Yayınları, 2011.

March, James, Herbert Simon. *Örgütler*, Çev. Oğuz Onaran ve Ömer Bozkurt, Ankara: TODAİ Enstitüsü Yayınevi, 1975.

Menderes, Aydın. *Babam ve Ben*. İstanbul: UfukYayımları, 2012.

Mourgeon, Jacques. *İnsan Hakları, Yeni Yüzyıl Kitaplığı*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1990.

Öymen, Altan. *Ve ihtilal*. İstanbul: Doğan Kitap, 2013.

Özbudun, Ergun. *Siyasal Partiler*, 3.Basım, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1979.

Palombara Joseph La, Weiner Myron, *The Origin and Development of Political Parties*. Political Parties and Political Development, Ed, Joseph La Palombara & Myron Weiner, Princeton, Princeton University Press, 1969.

Sarıbay, Ali Yaşar. *Türkiye'de Demokrasi ve Politik Partiler*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2001.

Sarıkoca, Erem. *Türkiye'de Seçim Sistemleri ve Demokrasi*. Ankara: Fenomen Yayınları, 2010.

Sarol, Mükerrerem. *Bilinmeyen Menderes*. 1 c, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2014.

Şeyhanlıoğlu, Hüseyin. *Türk Siyasal Muhafazakârlığının Kurumsallaşması ve Demokrat Parti*. Ankara: Kadim Yayınları, 2011

Toker, *DP'nin Altın Yılları*. Ankara, Bilgi Yayınevi, 1991a.

Toker, Metin: *DP Yokuş Aşağı*. Ankara, Bilgi Yayınevi, 1991b.

Toker, Metin: *Demokrasiden Darbeye*. Ankara, Bilgi Yayınevi, 1991c.

Tuncay, Suavi. *Parti İçi Demokrasi ve Türkiye*. Ankara: Gündoğan Yayınları, 1996.

Yalman, Ahmet Emin. *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*. 3 c, İstanbul: Rey Yayınları, 1970.

Yücel, Mustafa Serhan. *Demokrat Parti*. İstanbul: Ülke Kitapları, 2001.

Zürcher, Erik Jan. *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

AKADEMİK MAKALE VE TEZLER

KASA Özlem, *Bir Örgüt Olarak Siyasi Partiler (CHP Örnek Olayı)*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

Kuş, H., (2010). *Türkiye'de Siyasi Partilerin Gelişimi ve 1980 Sonrası Sağ Partilerde Parti İçi Demokrasi Sorunu*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Selçuk Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 113s.

SÜRELİ YAYINLAR VE GAZETE YAYINLARI

Akşam, 3 Nisan 1960

Cumhuriyet, 17 Haziran 1950

Cumhuriyet, 15 Ekim 1955-16 Ekim 1955- 17 Ekim 1955- 17 Ekim 1955- 18 Ekim 1955- 19 Ekim 1955- 31 Ekim 1955- 30 Kasım 1955- 1 Aralık 1955- 2 Aralık 1955- 6 Aralık 1955- 9 Aralık 1955- 10 Aralık 1955- 12 Aralık 1955- 14 Aralık 1955- 18 Aralık 1955- 19 Aralık 1955

Cumhuriyet, 26 Eylül 1957 - 9 Ekim 1957 - 12 Ekim 1957 - 13 Ekim 1957 - 28 Ekim 1957 - 29 Ekim 1957 - 30 Ekim 1957 - 31 Ekim 1957 - 2 Kasım 1957 - 8 Kasım 1957 - 13 Kasım 1957 - 15 Kasım 1957

Cumhuriyet, 8 Ocak 1958 - 10 Ocak 1958- 14 Ocak 1958 - 17 Ocak 1958 – 21 Ocak 1958 - 22 Ocak 1958 - 23 Ocak 1958- 31 Ocak 1958- 1 Şubat 1958- 2 Şubat 1958- 3 Şubat 1958- 13 Şubat 1958- 16 Şubat 1958- 18 Şubat 1958- 15 Mart 1958- 22 Mart 1958- 10 Nisan 1958- 11 Nisan 1958- 13 Nisan 1958- 16 Nisan 1958- 17 Nisan 1958- 18 Nisan 1958- 29 Nisan 1958- 30 Nisan 1958- 1 Mayıs 1958 - 9 Mayıs 1958 - 12 Mayıs 1958 - 14 Mayıs 1958 - 16 Mayıs 1958 - 20 Ocak 1958 - 24 Mayıs 1958 - 27 Mayıs 1958- 19 Ekim 1958- 20 Ekim 1958- 21 Ekim 1958- 24 Ekim 1958- 26 Kasım 1958- 1 Aralık 1958- 8 Aralık 1958- 9 Aralık 1958- 10 Aralık 1958- 11 Aralık 1958- 24 Aralık 1958-

Cumhuriyet, 12 Mayıs 1959- 14 Mayıs 1959- 15 Mayıs 1959- 16 Mayıs 1959- 22 Mayıs 1959- 3 Mayıs 1959- 4 Mayıs 1959- 5 Mayıs 1959- 5 Mayıs 1959- 6 Mayıs 1959- 7 Mayıs 1959- 8 Mayıs 1959.

Cumhuriyet, 3 Nisan 1960- 4 Nisan 1960- 8 Nisan 1960- 9 Nisan 1960- 10 Nisan 1960- 13 Nisan 1960- 19 Nisan 1960- 20 Nisan 1960- 21 Nisan 1960- 22 Nisan 1960- 24 Nisan 1960- 25 Nisan 1960- 28 Nisan 1960- 29 Nisan 1960- 30 Nisan 1960- 30 Nisan 1960

Doğan, Nadi: “Kongreden İntibalar”, Cumhuriyet, 17 Ekim 1955.

Erim, Nihat: “Bay Menderes Gene İşbaşında”, Ulus, 10 Mart 1951.

Halkçı, 15 Haziran 1954- 21 Haziran 1954 -2 Haziran 1954- 2 Temmuz 1954

Hürriyet, 27 Eylül 1957

Hürriyet, 2 Ekim 1957- 8 Kasım 1957- 15 Kasım 1957

Hürriyet, 13 Şubat 1959- 18 Şubat 1959- 27 Şubat 1959- 1 Mart 1959- 16 Mart 1959- 17 Mart 1959- 22 Mart 1959- 23 Mart 1959- 29 Mart 1959

Hürriyet, 29 Nisan 1960- 27 Mayıs 1960

İnönü, İsmet: “Hüseyin Nail Kubalı'nın Vekâlet Emrine Alınması”, Ulus, 3 Şubat 1958.

Milliyet, 17 Haziran 1950

Nadi, Doğan: “Kongreden Notlar”, Cumhuriyet, 16 Ekim 1955.

Öymen, A. (2010) "Bu Konuşma Seçim Kampanyasının Başlangıcıdır", Radikal Gazetesi, 19 Aralık 2010.

Son Saat, 6 Aralık 1955- 6 Aralık 1955- 7 Aralık 1955- 9 Aralık 1955- 11 Aralık 1955- 12 Aralık 1955- 14 Aralık 1955- 14 Aralık 1955.

Ulus 7 Haziran 1950- 10 Haziran 1950- 14 Haziran 1950- 15 Temmuz 1950-17 Haziran 1950- 19 Temmuz 1950- 9 Haziran 1950

Ulus, 9 Mart 1951- 10 Mart1951- 11 Mart 1951- 22 Mart 1951- 23 Mart 1951- 24 Mart 1951- 21 Ekim 1951

Ulus, 23 Kasım 1952- 28 Kasım 1952-

Ulus, 23 Ocak 1953- 24 Ocak 1953- 7 Temmuz 1953- 19 Temmuz 1953- 22 Temmuz 1953-

Ulus, 5 Ağustos 1955- 6 Ağustos 1955- 14 Ağustos 1955- 17 Ağustos 1955.

Ulus, 1 Haziran 1956- 30 Mayıs 1956- 6 Haziran 1956- 8 Nisan 1956- 9 Nisan 1956- 9 Nisan 1956- 10 Nisan 1956- 15 Nisan 1956- 17 Nisan 1956- 8 Temmuz 1956- 9 Temmuz 1956.

Ulus, 11 Aralık 1957- 11 Eylül 1957- 12 Kasım 1957- 13 Aralık 1957- 14 Aralık 1957- 14 Eylül 1957- 16 Eylül 1957- 19 Eylül 1957- 2 Ekim 1957- 28 Ekim 1957- 28 Ekim 1957- 28 Eylül 1957- 30 Ekim 1957- 31 Ekim 1957- 5 Eylül 1957- 6 Eylül 1957- Aralık 1957- Ulus, 9 Eylül 1957- Ulus, 9 Kasım 1957

Ulus, 6 Ocak 1958- 8 Ocak 1958- 9 Ocak 1958- 17 Ocak 1958- 31 Ocak 1958- 3
Şubat 1958- 25 Şubat 1958- 15 Temmuz 1958- 16 Temmuz 1958- 17
Temmuz 1958- 20 Temmuz 1958- 21 Temmuz 1958- 23 Temmuz 1958- 25
Temmuz 1958- 26 Temmuz 1958- 8 Temmuz 1958- 28 Temmuz 1958- 31
Temmuz 1958- 2 Ağustos 1958- 22 Ağustos 1958- 24 Ağustos 1958- 2 Eylül
1958- 3 Eylül 1958- 8 Eylül 1958- 10 Eylül 1958- 17 Eylül 1958- 27 Eylül
1958- 15 Ekim 1958- 18 Ekim 1958- 19 Ekim 1958- 20 Ekim 1958- 25 Ekim
1958- 8 Aralık 1958- 12 Aralık 1958- 13 Aralık 1958- 15 Aralık 1958- 27
Aralık 1958- 30 Aralık 1958

Ulus, 23 Ocak 1959- 23 Ocak 1959- 28 Ocak 1959- 31 Ocak 1959- 2 Şubat 1959- 2
Şubat 1959- 18 Şubat 1959- 1 Mart 1959- 5 Mart 1959- 12 Mart 1959- 13
Mart 1959- 15 Mart 1959- 16 Mart 1959- 18 Mart 1959- 19 Mart 1959- 20
Mart 1959- 22 Mart 1959- 22 Mart 1959- 25 Mart 1959- 29 Mart 1959

Ulus, 3 Nisan 1960- 4 Nisan 1960- 5 Nisan 1960- 6 Nisan 1960- 8 Nisan 1960- 13
Nisan 1960- 28 Nisan 1960- 29 Nisan 1960

Vakit,14 Haziran 1950

Vatan, 15 Temmuz 1950-

Vatan, 3 Mart 1951- 9 Mart 1951- 10 Mart 1951- 10 Mart 1951- 11 Mart 1951- 23
Mart 1951- 24 Mart 1951- 16 Ekim 1951- 6 Ekim 1951- 17 Ekim 1951- 19
Ekim 1951- 21 Ekim 1951- 21 Ekim 1951

Vatan, 23 Kasım 1952- 24 Kasım 1952

Vatan, 27 Kasım 1952

Vatan, 23 Ocak 1953- 26 Ocak 1953- 1 Şubat 1953- 1 Şubat 1953- 7 Temmuz 1953- 7 Temmuz 1953- 8 Temmuz 1953- 9 Temmuz 1953- 20 Temmuz 1953- 22 Temmuz 1953- 24 Temmuz 1953

Vatan, 19 Haziran 1954- 22 Haziran 1954- 28 Ocak 1954- 3 Temmuz 1954- 30 Haziran 1954- 30 Haziran 1954- 4 Temmuz 1954.

Vatan, 11 Ağustos 1955- 13 Ağustos 1955- 14 Ağustos 1955- 15 Ekim 1955- 16 Ağustos 1955- 16 Ekim 1955- 16 Ekim 1955- 17 Ağustos 1955- 17 Ekim 1955- 17 Ekim 1955- 17 Ekim 1955- 19 Ekim 1955- 2 Aralık 1955- 20 Ekim 1955- 21 Ekim 1955- 22 Ekim 1955- 30 Kasım 1955- 31 Ekim 1955- 5 Ağustos 1955- 6 Ağustos 1955- 6 Aralık 1955- 7 Ağustos 1955- 7 Aralık 1955- 7 Aralık 1955.

Vatan, 30 Mayıs 1956- 3 Haziran 1956- 7 Haziran 1956- 30 Haziran 1956- 7 Nisan 1956- 8 Nisan 1956- 9 Nisan 1956- 11 Nisan 1956- 13 Nisan 1956- 15 Nisan 1956- 8 Temmuz 1956- 9 Temmuz 1956

Vatan, 5 Eylül 1957- 6 Eylül 1957- 8 Eylül 1957- 16 Eylül 1957- 18 Eylül 1957- 19 Eylül 1957- 20 Eylül 1957- 21 Eylül 1957- 25 Eylül 1957- 1 Ekim 1957- 2 Ekim 1957- 3 Ekim 1957- 5 Ekim 1957- 17 Ekim 1957- 19 Ekim 1957- 22 Ekim 1957- 30 Ekim 1957- 30 Ekim 1957- 7 Kasım 1957-12 Kasım 1957- 14 Kasım 1957- 26 Kasım 1957- 9 Aralık 1957- 11 Aralık 1957- 13 Aralık 1957- 14 Aralık 1957- 29 Aralık 1957.

Vatan, 1 Ağustos 1958- 1 Mayıs 1958- 10 Aralık 1958- 10 Ekim 1958- 10 Nisan 1958- 10 Ocak 1958- 10 Şubat 1958- 11 Aralık 1958- 11 Nisan 1958- 12 Ağustos 1958- 13 Ekim 1958- 13 Ekim 1958- 13 Nisan 1958- 14 Mayıs 1958- 14 Temmuz 1958- 15 Ekim 1958- 15 Temmuz 1958- 16 Ekim 1958- 16 Nisan 1958- 16 Şubat 1958- 16 Temmuz 1958- 17 Ocak 1958- 17

Temmuz 1958- 18 Ekim 1958- 18 Temmuz 1958- 19 Ekim 1958- 19 Kasım 1958- 2 Eylül 1958- 2 Şubat 1958- 20 Temmuz 1958- 21 Ekim 1958- 21 Ocak 1958- 21 Temmuz 1958- 22 Mart 1958- 23 Ocak 1958- 23 Temmuz 1958- 24 Ağustos 1958- 24 Aralık 1958- 25 Kasım 1958- 25 Temmuz 1958- 26 Temmuz 1958- 27 Mayıs 1958- 28 Aralık 1958- 28 Temmuz 1958- 29 Kasım 1958- 3 Mayıs 1958- 3 Nisan 1958- 30 Kasım 1958- 30 Nisan 1958- 31 Ocak 1958- 5 Mayıs 1958- 6 Aralık 1958- 6 Ekim 1958- 6 Ocak 1958- 6 Şubat 1958- 8 Ekim 1958- 8 Nisan 1958- 8 Ocak 1958- 9 Aralık 1958

Vatan, 1 Mayıs 1959- 12 Mayıs 1959- 14 Eylül 1959- 16 Mayıs 1959- 19 Mayıs 1959- 19 Nisan 1959- 2 Mayıs 1959- 20 Nisan 1959- 22 Mayıs 1959- 29 Nisan 1959- 3 Mayıs 1959- 30 Nisan 1959- 4 Mayıs 1959- 5 Mayıs 1959- 8 Mayıs 1959- 9 Haziran 1959

Yalçın, Hüseyin Cahit: “Yeni Kabine”, Ulus, 11 Mart 1951.

Yalçın, Hüseyin Cahit: “Mesuliyet Mefhumu Ortadan Kalkmıştır”, Yeni Ulus, 10 Mart 1954.

Yalçın, Hüseyin Cahit: “Nereye Gidiyoruz?”, Halkçı, 22 Haziran 1954.

Yalman, Ahmet Emin: “Kabine Değişikliği”, Vatan, 10 Mart 1951.

Yalman Ahmet Emin, “Kabineye Dair Düşünceler”, Vatan, 11 Mart 1951.

Yalman Ahmet Emin, “Kongreden İlk İntibalar”, Vatan, 16 Ekim 1951.

Yalman Ahmet Emin, “Olgunluk İmtihanı”, Vatan, 21 Ekim 1951.

Yalman Ahmet Emin, “İçiniz Rahat Olsun”, Vatan, 22 Temmuz 1953.

Yalman Ahmet Emin, “Yanlış Yoldayız”, Vatan, 3 Temmuz 1954.

Yalman Ahmet Emin, “Tam Tersine Tedbirler”, Vatan, 4 Temmuz 1954.

Varol, Alaaddin, Yasama Sürecinde Siyasi Partilerin Rolü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2011.

Yeni Ulus, 28 Ocak 1954- 8 Mart 1954- 9 Mart 1954- 10 Mart 1954

Zafer,14 Haziran 1950- 29 Temmuz 1950.

Zafer, 17 Ekim 1955- 19 Ekim 1955- 19 Ekim 1955- 24 Ekim 1955- 30 Kasım 1955- 2 Aralık 1955- 9 Aralık 1955- 10 Aralık 1955- 14 Aralık 1955- 19 Aralık 1955- 20 Aralık 1955- 22 Aralık 1955- 23 Aralık 1955- 24 Aralık 1955

Zafer, 1 Ekim 1957- 5 Ekim 1957- 7 Ekim 1957- 9 Ekim 1957- 10 Ekim 1957- 13 Ekim 1957- 14 Ekim 1957- 15 Ekim 1957- 17 Ekim 1957- 18 Ekim 1957- 19 Ekim 1957- 21 Ekim 1957- 22 Ekim 1957- 23 Ekim 1957- 30 Ekim 1957- 6 Kasım 1957- 8 Kasım 1957- 15 Kasım 1957- 15 Kasım 1957- 26 Kasım 1957- 4 Aralık 1957.

Zafer, 2 Mayıs 1958- 30 Nisan 1958- 14 Temmuz 1958- 16 Temmuz 1958- 20 Temmuz 1958- 21 Temmuz 1958- 29 Temmuz 1958- 12 Ağustos 1958- 22 Ağustos 1958- 26 Ağustos 1958- 7 Eylül 1958- 8 Eylül 1958- 9 Eylül 1958- 11 Eylül 1958- 21 Eylül 1958- 22 Eylül 1958- 24 Eylül 1958- 26 Eylül 1958- 29 Eylül 1958

Zafer, 6 Ocak 1959- 25 Ocak 1959- 9 Şubat 1959- 18 Şubat 1959- 27 Şubat 1959- 28 Şubat 1959- 5 Mart 1959- 9 Mart 1959- 11 Mart 1959- 12 Mart 1959- 16 Mart 1959- 1 Mayıs 1959- 12 Mayıs 1959- 14 Mayıs 1959- 15 Mayıs 1959- 16 Mayıs 1959- 19 Mayıs 1959- 2 Mayıs 1959- 3 Mayıs 1959- 4 Mayıs 1959- 5 Mayıs 1959- 7 Mayıs 1959- 22 Mart 1959

Zafer, 1 Mayıs 1960- 8 Nisan 1960- 9 Nisan 1960- 13 Nisan 1960- 16 Nisan 1960- 19 Nisan 1960- 20 Nisan 1960- 28 Nisan 1960- 29 Nisan 1960- 30 Nisan 1960- 30 Nisan 1960- 2 Mayıs 1960- 3 Mayıs 1960- 6 Mayıs 1960

TBMM TUTANAKLARI

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, Cilt I: 12.VII.1950 Tarihli Toplantı.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, Cilt I: 14.VII.1950 Tarihli Toplantı.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, Cilt I: 3.VII.1950 Tarihli Toplantı.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, Cilt I: 5.VII.1950 Tarihli Toplantı.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, Cilt I: 22.V.1950 Tarihli Toplantı.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, Cilt V: 27.II.1951 Tarihli Toplantı.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, Cilt VI: 2.IV.1951 Tarihli Toplantı.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, Cilt VI: 26.III.1951 Tarihli Toplantı.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, Cilt VI: 27.IV.1951 Tarihli Toplantı.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, Cilt VI: 30.III.1951 Tarihli Toplantı.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, Cilt VII: 4.V.1951 Tarihli Toplantı

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, Cilt IX: 23.VII.1951 Tarihli Toplantı

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, Cilt XXIV: 21.VII.1953 Tarihli Toplantı.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, Cilt XXIV: 9.VII.1953 Tarihli Toplantı.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, Cilt XXIV: 9.VII.1953 Tarihli Toplantı.

TBMM Tutanak Dergisi: Dönem IX, Cilt XXIV: 23.VII.1953 Tarihli Toplantı.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, Cilt XXIX: 7.III.1954 Tarihli Toplantı.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, Cilt XXIX: 9.III.1954 Tarihli Toplantı.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem X, Cilt I: 14.VI.1954 Tarihli Toplantı.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem X, Cilt I: 2.VII.1954 Tarihli Toplantı.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem X, Cilt I: 21.VI.1954 Tarihli Toplantı.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem X, Cilt I: 30.VI.1954 Tarihli Toplantı.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem X, Cilt I: 5.VII.1954 Tarihli Toplantı.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem X, Cilt VII: 12.IX.1955 Tarihli Toplantı.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem X, Cilt VIII: 14.XII.1955 Tarihli Toplantı.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem X, Cilt VIII: 16.XII.1955 Tarihli Toplantı.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem X, Cilt VIII: 16.XII.1955 Tarihli Toplantı.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem X, Cilt VIII: 19.XII.1955 Tarihli Toplantı.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem X, Cilt VIII: 2.XII.1955 Tarihli Toplantı.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem X, Cilt VIII: 23.XII.1955 Tarihli Toplantı.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem X, Cilt VIII: 23.XII.1955 Tarihli Toplantı.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem X, Cilt VIII: 26.XII.1955 Tarihli Toplantı.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem X, Cilt VIII: 9.XII.1955 Tarihi Toplantı.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem X, Cilt X, 13.II.1956 Tarihli Toplantı

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem X, Cilt XI, 30.V.1956 Tarihli Toplantı

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem X, Cilt XII, 22.VI.1956 Tarihli Toplantı

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem X, Cilt XII, 25.VI.1956 Tarihli Toplantı

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem X, Cilt XII, 27.VI.1956 Tarihli Toplantı

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem X, Cilt XII, 27.VI.1956 Tarihli Toplantı

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem X, Cilt XII, 4.VI.1956 Tarihli Toplantı

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem X, Cilt XII, 6.VI.1956 Tarihli Toplantı

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem X, Cilt XX, 10.IX.1957 Tarihli Toplantı

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem X, Cilt XX, 11.IX.1957 Tarihli Toplantı

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem XI, Cilt I, 1.XI.1957 Tarihli Toplantı

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem XI, Cilt I, 15.XI.1957 Tarihli Toplantı

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem XI, Cilt I, 23.XII.1957 Tarihli Toplantı

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem XI, Cilt I, 27.XI.1957 Tarihli Toplantı

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem XI, Cilt I, 27.XII.1957 Tarihli Toplantı

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem XI, Cilt I, 4.XII.1957 Tarihli Toplantı

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem XI, Cilt I, 4.XII.1957 Tarihli Toplantı

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem XI, Cilt I, 4.XII.1957 Tarihli Toplantı

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem XI, Cilt I, 9.XII.1957 Tarihli Toplantı

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem XI, Cilt II, 24.II.1958 Tarihli Toplantı

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem XI, Cilt IV, 26.VII.1958 Tarihli Toplantı

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem XI, Cilt VII, 20.II.1959 Tarihli Toplantı

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem XI, Cilt VIII, 4.III.1959 Tarihli Toplantı

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem XI, Cilt IX, 11.V.1959 Tarihli Toplantı

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem XI, Cilt IX, 13.V.1959 Tarihli Toplantı

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem XI, Cilt XIII, 18.IV.1960 Tarihli Toplantı

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem XI, Cilt XIII, 18.IV.1960 Tarihli Toplantı

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem XI, Cilt XIII, 25.IV.1960 Tarihli Toplantı

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem XI, Cilt XIII, 27.IV.1960 Tarihli Toplantı

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem XI, Cilt XIII, 27.IV.1960 Tarihli Toplantı

İNTERNET KAYNAKLARI

TBMM, 3531 sayı ve 16.VII.1938 tarihli Türk Ceza Kanununun Bazı Maddelerini Değiştiren Kanun. 25.11.2019
https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc018/kanuntbmmc018/kanuntbmmc01803531.pdf

TBMM, 4936 sayı ve 18.VI.1946 tarihli Üniversiteler Kanunu. 27.11.2019.
https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc028/kanuntbmmc028/kanuntbmmc02804936.pdf

TBMM, 5434 sayı ve 17.VI.1949 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu 25.11.2019.
https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc031/kanuntbmmc031/kanuntbmmc03105434.pdf

TBMM, 6122 sayı ve 11.VII.1953 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun. 24.11.2019.
https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc035/kanuntbmmc035/kanuntbmmc03506122.pdf

TBMM, 6185 sayı ve 28.VII.1953 tarihli Üniversiteler Kanununun 46ncı Maddesinin (d) Fıkrasının Değiştirilmesi Hakkında Kanun. 25.11.2019.
https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc035/kanuntbmmc035/kanuntbmmc03506185.pdf

TBMM, 6187 sayı ve 29.VII.1953 tarihli Vicdan ve Toplanma Hürriyetinin Korunması Hakkında Kanun

TBMM, 6329 sayı ve 16.III.1954 tarihli Türk Ceza Kanununun 161nci Maddesinin Son Fıkrasının Tadili ve Bu Maddeye İki Fıkra İlavesi Hakkında Kanun. 22.11.2019.

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc036/kanuntbmmc036/kanuntbmmc03606329.pdf

TBMM, 6422 sayı ve 25.VI.1954 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun. 25.11.2019.

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc037/kanuntbmmc037/kanuntbmmc03706422.pdf

TBMM, 6435 sayı ve 8.VII.1954 tarihli Bağlı Buldukları Teşkilat Emrine Alınmak Suretiyle Vazifeden Uzaklaştırılacaklar Hakkında Kanun. 25.11.2019.

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc037/kanuntbmmc037/kanuntbmmc03706435.pdf

TBMM, 7053 sayı ve 13.IX.1957 tarihli Milletvekilleri Seçimi Kanununun 35 ve 109uncu Maddelerinin Tadiline ve Bu Kanuna Muvakkat Bir Madde İlavesine Dair Kanun. 25.11.2019.

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc039/kanuntbmmc039/kanuntbmmc03907053.pdf

TBMM, 7242 sayı ve 3.III.1959 tarihli 5434 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununa Ek Kanun. 22.11.2019.

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc041/kanuntbmmc041/kanuntbmmc04107242.pdf

TBMM, 7468 sayı ve 28.IV.1960 tarihli TBMM Tahkikat Encümenlerinin Vazife ve Salahiyetleri Hakkında Kanun. 26.11.2019.

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc042/kanuntbmmc042/kanuntbmmc04207468.pdf

TBMM, Askerlik Kanununun 2850 Sayılı Kanunla Değiştirilen ve 3027, 3174, 4173 ve 4416 Sayılı Kanunlarla Fıkralar Eklenen 5'inci Maddesinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Geçici Bir Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı ve Milli Savunma Komisyonu Raporu, 27.11.2019.
<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c001/tbmm09001020ss0033.pdf>

TBMM, Basın Kanunu Tasarısı ve İçişleri ve Adalet Komisyonlarından Kurulan Karma Komisyon Raporu. 24.11.2019.
<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c001/tbmm09001023ss0055.pdf>

TBMM, Basın Kanununun Bazı Maddelerinin Tadiline ve Kanuna Muvakkat Bir Madde İlavesine Dair Kanun Layihası ve Muvakkat Encümen Mazbatası. 28.11.2019.
<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d10/c012/tbmm10012073ss0191.pdf>

TBMM, Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu. 25.11.2019.
<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c001/tbmm09001022ss0042.pdf>

TBMM, Çorum Mebusu Hüseyin Ortakçioğlu ve Üç Arkadaşının, TBMM Dâhili Nizamnamesinde Yazılı Tahkikat Encümenlerinin Vazife ve Salahiyetleri Hakkında Kanun Teklifi ve Muvakkat Encümen Mazbatası. 27.11.2019.

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d11/c013/tbmm11013061ss0127.pdf>

TBMM, Denizli Mebusu Baha Akşit ve On Bir Arkadaşının Dâhili Nizamnamenin Bazı Maddelerinin Tadili Hakkındaki Teklifi ve Teşkilatı Esasiye Encümeni Mazbatası. 26.11.2019.

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d11/c001/tbmm11001019.pdf>

TBMM, İzmir Mebusu Pertev Arat ve Üç Arkadaşının, Vekâlet, İdare, Müessese veya Kurum Emrine Alınmak Suretiyle Vazifeden Uzaklaştırılacaklar Hakkında Kanun Teklifi ve Muvakkat Encümen Mazbatası (2/25). 25.11.2019.

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d10/c001/tbmm10001017ss0031.pdf>

TBMM, Milletvekilleri Seçimi Kanununun Tadiline ve Bu Kanuna Muvakkat Bir Madde Eklenmesine Dair Kanun Layihası ve Muvakkat Encümen Mazbatası. 24.11.2019.

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d10/c020/tbmm100020091ss0288.pdf>

TBMM, Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkında Kanun Layihası ve Adliye Encümeni Mazbatası. 18.11.2019.

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d10/c012/tbmm100012073ss0192.pdf>

TBMM Milletvekilleri Seçimi Kanunu, 25.11.2019.

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc032/kanuntbmmc032/kanuntbmmc03205545.pdf

TBMM, Şekerden Alınan Munzam İstihlak Vergisinde Yapılan İndirimlerin Onanması Hakkında Kanun Tasarısı ve Geçici Komisyon Raporu. 28.11.2019.

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c001/tbmm09001017ss0026.pdf>

TBMM, Toplantılar ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun Layihası ve Muvakkat Encümen Mazbatası. 01.12.2019.

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d10/c012/tbmm10012082ss0232.pdf>

TBMM, Türk Ceza Kanununun 161nci Maddesinin Son Fıkrasının Tadili ve Bu Maddeye Bir Fıkra İlavesi Hakkında Kanun Layihası ve Adliye Encümeni Mazbatası. 01.12.2019.

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c029/tbmm09029060ss0169.pdf>

TBMM, Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Layihası ve İçişleri, Maliye ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/534). 29.11.2019.

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c024/tbmm09024104ss0217.pdf>

TBMM, Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Layihası ve Muvakkat Encümen Mazbatası (1/17). 15.11.2019.

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d10/c001/tbmm100101011ss0017.pdf>

TBMM, Üniversiteler Kanununun 46ncı Maddesinin d Fıkrasının Değiştirilmesi Hakkında Kanun Layihası ve Milli Eğitim Komisyonu Raporu (1/647). 28.11.2019.

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c024/tbmm09024113ss0295.pdf>

TBMM, Vicdan ve Toplanma Hürriyetinin Korunması Hakkında Kanun Layihası ve Adalet Komisyonu Raporu (1/648). 02.12.2019.

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c024/tbmm09024115ss0297.pdf>

TBMM, Yedek Subay ve Yedek Askeri Memurlar Hakkındaki 1076 Sayılı Kanunun 3923 Sayılı Kanunla Değiştirilen 3'üncü Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine Dair Kanun Tasarısı ve Milli Savunma Komisyonu Raporu (1/32). 03.12.2019.

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c001/tbmm0901021ss0032.pdf>

T.C. Resmi Gazete,8 Ağustos 1951. 22.11.2019
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7884.pdf>

T.C. Resmi Gazete,11 Ağustos 1951 24.11.2019.
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7882.pdf>

T.C. Resmi Gazete,16 Aralık 1953. 23.11.2019.
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/11572.pdf>

T.C. Resmi Gazete,17 Mart 1954. 24.11.2019.
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/8660.pdf>

ÖZGEÇMİŞ

16 Eylül 1992 yılında Balıkesir'in Ayvalık ilçesinde doğan İbrahim CEBE, 2011 yılında Ayvalık Lisesi'nde lise öğrenimini tamamlamıştır. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünden 2015 yılında mezun olmuştur. Aynı yıl Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde pedagojik formasyon eğitimini tamamlayarak öğretmenlik sertifikası almaya hak kazanmıştır. 2015 yılından beri farklı özel okullarda Tarih ve Sosyal Bilgiler Öğretmenliği yapmasının yanı sıra Uluslararası Bakalorya (IB) Programı dâhilinde gerçekleştirilen TITC (20.Yüzyılda Türkiye Tarihi) dersiyle ilgili gerekli akademik çalışmalar yapmaktadır. Mesleğinin dışında üniversite yıllarında radyo programcılığı, halkla ilişkiler ve tanıtım gibi farklı sahalarda çalışmalar yapıp, şuan birçok sivil toplum kuruluşunda aktif görevler almaya devam etmektedir.

İbrahim CEBE